DE DANSKE

RUNEMINDESMÆRKER

UNDERSØGTE OG TOLKEDE

AF

LUDV. F. A. WIMMER

AFBILDNINGERNE UDFØRTE AF J. MAGNUS PETERSEN

UNDERSØGELSERNE FORETAGNE MED UNDERSTØTTELSE AF
DET KGL. NORDISKE OLDSKRIFTSELSKAB OG MINISTERIET FOR KIRKE- OG UNDERVISNINGSVÆSENET;
UDGIVELSEN BEKOSTET AF CARLSBERGFONDET

FJÆRDE BINDS ANDEN AFDELING IV, 2

ORDSAMLING
TILLÆG OG RETTELSER. REGISTER

KØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG
H. H. THIELES BOGTRYKKERI
1908

DE DANSKE

RUNEMINDESMÆRKER

UNDERSØGTE OG TOLKEDE

AF

LUDV. F. A. WIMMER

AFBILDNINGERNE UDFØRTE AF J. MAGNUS PETERSEN

FJÆRDE BINDS ANDEN AFDELING

ORDSAMLING
TILLÆG OG RETTELSER. REGISTER

KØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG
H. H. THIELES BOGTRYKKERI
1908

DE DANSKE

RUNEMINDESMÆRKER

UNDERSØGTE OG TOLKEDE

AF

LUDV. F. A. WIMMER

AFBILDNINGERNE UDFØRTE AF J. MAGNUS PETERSEN

TREDJE BINDS ANDEN AFDELING

RUNESTENENE PÅ BORNHOLM

KØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG

H. H. THIELES BOGTRYKKERI

1905

Udgaven af DE DANSKE RUNEMINDESMÆRKER afsluttes efter den oprindelige plan med den nu foreliggende anden afdeling af fjærde bind, der foruden *Ordsamlingen* til hele værket blandt andet indeholder beskrivelse af tolkning af enkelte mindesmærker, som senere er komne for dagen og derfor ikke har kunnet optages i de tidligere udgivne bind på den plads, hvor de egenlig hører hjemme.

Det titelblad og den indholdsfortegnelse, der ledsagede fjærde binds første afdeling, ombyttes ved indbindingen med det titelblad og den indholdsfortegnelse, som følger med denne afdeling og omfatter hele bindet. Med tredje bind fulgte desuden særskilte titelblade til de to afdelinger af andet bind (Runestenene i Jylland og Runestenene på øerne undtagen Bornholm), for at det ved indbindingen kunde skilles i to dele. Ligeledes følger med denne del særskilte titelblade til hver hovedafdeling af de øvrige tre bind, så at også de, hvis det måtte ønskes, hvert for sig kan indbindes i to dele. Af disse titelblade indsættes i så fald det første efter indholdsfortegnelsen i vedkommende bind, det andet foran smudstitlerne I. De historiske runemindesmærker, V. Runestenene på Bornholm og Ordsamling.

Det fuldstændige værk, der altså kan indbindes i fire, fem eller otte dele, udgör følgende fire bind:

I. *Forord. Almindelig indledning* (med to kobbertavler). *De historiske runemindesmærker.* Trykt i to afdelinger 1893—1895 og 1907—1908.

II. *Runestenene i Jylland og på øerne* (undtagen Bornholm). Trykt 1899—1901.

III. *Runestenene i Skåne og på Bornholm.* Trykt 1904—1905.

IV. *Runeligstene og mindesmærker knyttede til kirker. Tillæg af senere fremdragne mindesmærker. Ordsamling.* Tillæg og rettelser. Register. Trykt i to afdelinger 1903—1904 og 1908.

DE DANSKE

RUNEMINDESMÆRKER

UNDERSØGTE OG TOLKEDE

AF

LUDV. F. A. WIMMER

AFBILDNINGERNE UDFØRTE AF J. MAGNUS PETERSEN

FJÆRDE BIND

RUNELIGSTENE OG MINDESMÆRKER KNYTTEDE
TIL KIRKER. TILLÆG. ORDSAMLING

KØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG
H. H. THIELES BOGTRYKKERI
1903—1908

UNDERSØGELSERNE FORETAGNE MED UNDERSTØTTELSE AF
DET KGL. NORDISKE OLDSKRIFTSELSKAB OG MINISTERIET FOR KIRKE- OG UNDERVISNINGSVÆSENET

UDGIVELSEN BEKOSTET AF CARLSBERGFONDET

INDHOLD

VI. RUNELIGSTENE

VII. MINDESMÆRKER KNYTTEDE TIL KIRKER

A. Kirkelige genstande med runer

a. Døbefonter

b. Røgelsekar

c. Andre genstande

B. Runestene knyttede til kirker

a. Vedrørende kirken

b. Til pryd og belæring

c. Med uvis betydning

ORDSAMLING

NYT TILLÆG TIL ANDET BIND.

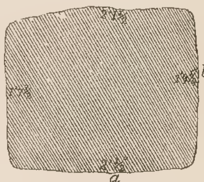
41 b. ÅRHUS-STENEN V

Århus, Århus amt, Jylland

(i Frue kirkes våbenhus; undersøgt i December 1905 og oftere).

Ved de undersøgelser, som arkitekt C. M. Smidt under ledelse af direktøren for nationalmusæets anden afdeling, dr. W. Mollerup, i slutningen af året 1905 foretog under den gamle klosterkirke, Frue kirke, i Århus, stødte man d. 7. Oktober i fundamentet af kirkens østlige gavl på denne runesten, der var indmuret under granitsoklen midt på den østlige væg af kirkens kor. Efter at stenen, der var den störste af de til fundamentet brugte kampestene, var renset, viste den ene kant med den velbevarede indskrift sig straks meget tydelig, og da det af denne del af indskriften fremgik, at vi her havde dens slutning, og at begyndelsen altså måtte findes på den tilstødende eller modsatte side af stenen, blev denne udtaget med störste varsomhed, efter at den først var fotograferet, målt og tegnet på sin plads i fundamentet af hr. Smidt, således som det fremgår af hans indberetning til nationalmusæet.

Da stenen foroven havde en större rævne, måtte man vise særlig forsigtighed, for at den ikke skulde skilles ad på dette sted. Efter at den lykkelig var bragt for dagen i sin helhed, viste det sig, at den må regnes mellem vore anseligste, smukkeste og bedst bevarede runestene. Den består som sædvanlig af finkornet, lysegrå, noget rødlig granit, og ved første öjekast mindede den mig uvilkårlig om et af vore prægtigste runemindesmærker, den i nærheden af det gamle Hedeby fremdragne mærkelige Hedeby-sten.

Den flade, hvor indskriften begynder (forsiden), er 5′ 8″ höj, den tilstødende flade med indskriftens slutning 5′ $4\frac{1}{2}$″. I øvrigt har stenen, således som det fremgår af hosstående tværsnit, der er taget over ᛏ i iftiʀ på forsiden, en temmelig regelmæssig firkantet form, idet den forreste flade her er 2′ $\frac{1}{2}$″ bred, den modsatte flade (bagsiden) 2′ $1\frac{1}{2}$″, den til forsiden stødende kant med indskriften 1′ $9\frac{1}{4}$″ og den modsatte kant 1′ $7\frac{1}{2}$″.

Indskriften, der er anbragt på to til hinanden stødende flader af stenen, som den helt fylder, må kaldes overordenlig vel bevaret, og dens læsning giver ikke på et eneste

sted anledning til den ringeste tvivl. Kun lige ved begyndelsen af første linje (nederst til venstre) er et mindre stykke afslået, hvorved omtrent hele den første rune (bistaven og hovedstaven med undtagelse af det allernederste lille stykke) samt toppen af hoved- og bistaven i den følgende rune er forsvundne. Den bevarede större del af den sidstnævnte rune viser dog tydelig, at den har været ᚢ, og sammenhængen sætter det således uden for al tvivl, at den første har været ᛏ. Desuden har rammestregen over de første runer naturligvis endt i en lille spiral, der har svaret nöjagtig til den, hvori rammestregen over runerne i båndets slutning løber ud. Derimod synes pladsen sikkert at vise, at der foran ᛏ ikke har været anbragt det lille skråtliggende kors (kryds), der bruges som skilletegn overalt i indskriften mellem de enkelte ord og desuden ved begyndelsen og slutningen af alle linjer undtagen ved begyndelsen af den første og mellemste linje på sidefladen. Dette taler også for, at det heller ikke har stået ved begyndelsen af indskriften foran det ødelagte ᛏ på forsiden.

Der kan ingen tvivl være om, i hvilken orden de enkelte linjer skal læses; både indhold og ornamenter viser det med fuldkommen sikkerhed, og jeg nævner det kun, fordi man i de meddelelser om indskriftens indhold, der blev offenliggjorte straks efter stenens fremdragelse, har begået den fejl at læse de to sidste linjer i urigtig orden.

Indskriften begynder som sædvanlig nederst på forsiden i den bue, der løber langs med stenens kant fra venstre til höjre, og fortsættes i midtlinjen, der løber bustrofedon i forhold til det sidste ord i båndet (iftiʀ). Umiddelbart til harþa sidst i midtlinjen slutter sig den med kuþan begyndende linje til venstre på sidefladen; men efter ordet ᛏᚢ sidst i denne linje følger ikke, som man har antaget, midtlinjen, men linjen længst til höjre, og indskriften ender endelig med den mellemste linje, der dog ikke som midtlinjen på forsiden løber bustrofedon i forhold til linjen længst til höjre, men i samme retning som den. Dette er gjort forsætlig; medens midtlinjen på forsiden nemlig slutter sig umiddelbart til og fortsætter linjen til höjre, danner midtlinjen på sidefladen en ny, selvstændig sætning.

Runerne er i indskriften på forsiden mellem $5^1/_2''$ og godt $4''$ höje, på den tilstødende flade i gennemsnit $4^1/_2''$. Kun det sidste ord ᚼᚱᚼᚬ ×, der af ornamentale grunde har fået en ejendommelig stilling i sammenligning med den foregående del af linjen, afviger i runernes störrelse, idet de to første er $7''$ höje, men ᚼ kun $3''$ og ᚬ $2^1/_2''$. Meget malerisk har runeristeren nemlig af hensyn til ornamentet nederst på stenen delt det sidste ord således, at de to første runer både med toppen og foden når ud til de nederste af de rammestreger, der omslutter linjen til venstre og til höjre. De to sidste runer er derimod anbragte i det lille åbne rum mellem ornamentet og den første linjes nederste rammestreg, og det kryds, der skulde følge efter ordet, er stillet over de to sidste runer i det tilsvarende rum til höjre og har en temmelig regelmæssig korsform.

Med hensyn til læsningen i det enkelte behøver kun følgende at fremhæves foruden det, der allerede er bemærket angående indskriftens begyndelse: Medens runerne i navnene, særlig i hufi, der indtager samme plads som ordet filaka i linjen til höjre derfor, står i god afstand fra hinanden, er de på andre steder, især i det to gange forekom-

mende auk, stærkt sammentrængte, og ᚢ-runen i dette ord er forholdsvis meget smal. I fre- og i mest er ᛁ-runerne tydelig stungne; men i øvrigt bruges ingen stungne runer. Et par små fordybninger midt på bægge ᛁ-stave i iftiʀ er ikke huggede punkter. I ąsur er ᚬ-runens øverste stav, der træder lidt svagt frem, anbragt höjt oppe på hovedstaven, hvad der til dels også gælder ᚬ i þąnsi. I det lille ᚬ i arną løber bægge bistave et ubetydeligt stykke ud over hovedstaven til venstre. s-runen har overalt den sædvanlige form ᛋ undtagen i ordet skib i den mellemste linje på sidefladen, hvor der skrives ᛍ. Bægge disse former bruges jævnlig i de samme indskrifter fra de ældste til de yngste (Indledning s. XXVII). I den mellemste linje på sidefladen ligger den øverste del af runerne i ordet miþ i en lille naturlig fordybning i stenen, hvad der måske er grunden til, at m-runen i dette ord har formen ᛘ, medens der i linjen til höjre to gange bruges den sjældne form ᛘ med et klart punkt mellem hovedstaven og hver bistav (Indledning s. XXX). Af hensyn til punkterne er bistavene i de to ᛘ-runer også betydelig længere end i ᛘ.

Indskriften gengiver jeg da:

[t]usti × auk × hufi × auk × þiʀ × frebiurn × risþu × stin × þąnsi × iftiʀ ×
× ąsur × saksa × filaka × sin × harþa ×

kuþan × trik × saʀ × tu ×
× mana × mest × uniþikʀ ×
saʀ × ati × skib × miþ × arną ×

Denne indskrift må jo siges i det hele at være så klar og letforståelig som muligt; men den indeholder dog et par ord og et par forbindelser, som vi her for første gang møder på en dansk runesten, og som jeg derfor skal göre nærmere rede for i det følgende.

frebiurn ɔ: *Frēbiorn* (se Indledning kap. 4 § 11, 2).

Ordstillingen þiʀ frebiurn for det sædvanlige frebiurn þiʀ forekommer på danske runestene kun på Århus-stenen; se Indledning s. LXXII f. Til hvad jeg der har anført, kan endvidere föjes forbindelsen sustiʀ sukruþaʀ auk þaiʀa kaus, „søster til Sygrud og Gøt" i en svensk runeindskrift i Uppland (Bautil no. 267, Liljegren no. 312, Dybeck fol. I no. 1, Brate och Bugge, Runverser s. 54 f.).

Af de følgende ord vækker forbindelsen ąsur saksa forundring. Det er jo imidlertid af hele sammenhængen klart, at saksa må høre sammen med ąsur og udgöre en del af navnet. Men i saksa kan vi kun have det fra andre indskrifter både i Sverig og Danmark så vel som fra oldsproget, men særlig dog fra Norge og Danmark bekendte og gennem Saxo grammaticus berömte navn *Saxi*. Man kunde måske falde på at forklare saksa her som et tilnavn til ąsur, *Ązur Saxa*, Asser Sakse. Jeg må dog bestemt udtale mig mod en sådan opfattelse, da jeg ikke på noget af de mangfoldige steder, hvor navnet *Saxi* forekommer, har fundet det brugt som tilnavn. Efter min mening må saksa i vor indskrift ifølge hele sammenhængen nødvendigvis være ejeform, idet ąsur saksa kun kan betyde „Asser Sakses sön". Dette er for så vidt det mærkeligste nye, som denne indskrift har bragt os, eftersom det må betegnes som ganske enestående, at sönnens

Århus-stenen V. A.

LW. dir M P del. sc

Århus-stenen V. B.

navn således som her efterfølges af faderens i ejeform med udeladelse af ordet *sun*. Derimod kan man jo endnu i daglig og fortrolig tale sætte faderens navn i ejeform foran sönnens eller datterens med udeladelse af disse ord („Wimmers Svend“ eller „Wimmers Tora“), men aldrig bagefter („Svend Wimmers“ eller „Tora Wimmers“). Og denne brug går tilbage til den ældste tid og har uden tvivl været almindelig udbredt over hele Norden, skönt vi i litteraturen kun finder få eksempler derpå. Velbekendt er jo navnet *Pálna-Tóki* ɔ: „Palnes (sön) Toke“, hvad der stemmer med, at vi i verset på Hällestad-stenen I finder *Gorms Tóki* ɔ: „Gorms (sön) Toke“ i samme betydning som det sædvanlige *Tóki Gorms sun* i den prosaiske del af indskriften. Det samme møder vi på Island. Således hedder det i Eyrbyggja saga ed. Gering c. 65: Máni sonr Snorra bjó á Sauðafelli; hans sonr var Ljótr, er kallaðr var *Mána-Ljótr*. Dette navn har han også i Landnámabók og i Sturlunga saga I (1906), s. 55. Herhen hører ligeledes navnet *Kápu-Swæinn* på Ny Larsker-stenen I, der ganske svarer til de islandske sammensætninger *Gufu-Hallr*, *Skútu-Grímr* og *Bǫgu-Bósi*, hvor sönnens navn forbindes med ejeform af faderens og moderens tilnavn (*gufa*, *skúta* og *baga*; se *Kápu-Swæinn* i ordsaml.). At forbindelser som *Pálna-Tóki*, *Gorms Tóki* o. s. v. fra gammel tid har været almindelige i Danmark tör også med sikkerhed sluttes deraf, at mandsnavnet *Sazurr* og kvindenavnet *Sásgærðr* på vore runestene netop skyldes udtryk som *Gunnars Ązurr* (*Azurr*), *Gunnars Ásgærðr* og lign., hvad jeg nærmere har påvist ved behandlingen af disse navne i ordsamlingen.

Derimod kender jeg intet sikkert eksempel på forbindelser som *Tóki Gorms* svarende til Århus-stenens *Ązurr Saxa*, hvor ejeform af faderens navn altså følger efter sönnens med udeladelse af ordet „sön“[1]. Det må dog vistnok anses for en tilfældighed, at sådanne udtryk ikke er os overleverede. I oldtiden, da ordstillingen var langt friere end nu, synes det nemlig at måtte ligge lige nær, når man vilde udelade ordet sön (eller datter), at sætte faderens navn foran og efter sönnens (datterens), så at man altså lige så godt kunde sige *Ązurr Saxa* som *Saxa Ązurr*, når man i det hele taget vilde bruge dette forkortede udtryk, og i dette tilfælde var der vel den særlige grund til at vælge forbindelsen *Ązurr Saxa*, at man derved undgik sammenstødet mellem *a* og *ą*. For mit øre lyder i hvert fald *Ązurr Saxa* langt bedre og naturligere end *Saxa Ązurr*. Dette er dog måske kun en smagssag; men det fortjæner i hvert fald at fremhæves, at Århus-stenens enestående *Ązurr Saxa* minder om det fra hele landet kendte forhold, hvor ejeform af mandens navn følger efter hustruens eller enkens uden nærmere betegnelse (sml. f. eks. *Nille Mogens Andersens*, *Øllegaard Sværdfegers* og de mange andre tilsvarende forbindelser i Holbergs „Barselstuen“).

Efter min mening har ikke blot udtryk som Hällestad-stenens *Gorms Tóki*, men også som Århus-stenens *Ązurr Saxa* derfor i daglig tale sikkert været langt almindeligere, end man kan slutte af de i litteraturen bevarede eksempler.

Da forbindelser, der svarer til Århus-stenens *Ązurr Saxa*, imidlertid ellers næppe

[1] For lige usikkert anser jeg nemlig Ingelstad-stenens *Dagʀ Skútu*, 'Skutas sön Dag' (Noreen, Altschwedische Grammatik, s. 488), og det eksempel, som Bugge i sine seneste tolkninger af indskrifter på brakteater og andre genstande med de ældre runer mener at have fundet på det samme (Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1905, s. 228).

kan påvises, kunde jeg tænke mig, at en og anden vilde ty til den forklaring, at udeladelsen af ordet „sön“ på Århus-stenen enten skyldes en ren skødesløshed af runeristeren, idet han ligefrem har glemt det, eller er sket forsætlig af pladshensyn, som jo af og til i runeindskrifterne har givet anledning til forkortelse af almindelig brugte ord. Ingen af disse forklaringer lader sig dog anvende på Århus-stenen. Der er nemlig ingen tvivl om, at man, för end indskrifter, der er så omhyggelig udførte som Århus-stenens, blev indhuggede, meget nöje har beregnet pladsen. Indskriften var i ældre tid vistnok som oftest indristet på en trækævle til brug for runeristeren, og hvor det kneb med pladsen, kunde man hjælpe sig på forskellig måde, enten ved at stille runerne tæt sammen eller ved at forkorte ordene, så at man f. eks. skrev hrþa for harþa og lign. Det sidstnævnte middel anvendtes dog forholdsvis sjælden. Derimod finder vi ingen eksempler på, at hele ord er udeladte af den grund, selv om de var så almindelige som det sun, der mangler på Århus-stenen. Dette ord er her sikkert udeladt med fuldt forsæt, fordi den afdøde mellem sine fæller netop gik under navnet *Ązurr Saxa*, der havde en langt mere fortrolig og kammeratlig klang end det fulde *Ązurr Saxa sun*, og jeg tænker mig, at han fra først af netop har fået dette navn til forskel fra en anden fælle, som ligeledes bar navnet *Ązurr*, og som derfor vel fik et andet kendingsnavn. Det enestående udtryk på Århus-stenen synes mig derfor så langt fra stødende, at det tvært imod ligesom Hällestad-stenens *Gorms Tóki* er et smukt udtryk for det venskab og den hengivenhed, hvormed de efterlevende var knyttede til deres døde fælle. Et står i hvert fald fast, at ordene ąsur saksa i vor indskrift kun kan betyde „Sakses sön Asser“ og umulig kan forstås på anden måde.

Efter den fra så mange andre runeindskrifter velbekendte rosende udtalelse om den afdøde unge mand (*harða góðan dræng*) tilföjes i den følgende sætning (saʀ tu mana mest uniþikʀ) nye lovord over ham.

tu ɔ: *dó*, fortid af udsagnsordet *døyja*, som vi her for første gang møder på en dansk runesten, medens udtrykket *warð dåuðr* (*dǿðr*) er meget almindeligt. Det findes således på to andre af de i Århus fremdragne runestene (Århus-stenen I og II). Både *dó* og *warð dåuðr* (*dǿðr*) kan i reglen oversættes med „døde“; men der er dog en bestemt forskel i betydningen mellem de to udtryk: *warð dåuðr* (*dǿðr*) bruges nemlig på vore runestene altid om den pludselige, uventede død. Det siges derfor om de mænd, der faldt i kamp, omkom ved skibbrud eller lignende, hvor „han blev død“ altså har betydningen „han fandt sin død, han faldt, omkom“, hvorimod *døyja* bruges om den naturlige død. Tidlig synes denne forskel i betydningen dog at være ophævet. På det eneste sted, hvor udtrykket *wærða* (*warða*) *døðær*, så vidt jeg mindes, forekommer i vore ældste skriftlige mindesmærker (skånske lov I, 4 i runehåndskriftet *uarþær kunæ døþ*), står det i samme betydning som det almindelige *dø*. I steden for runehåndskriftets *uarþær døþ* har alle de øvrige håndskrifter af skånske lov også på det anførte sted *dør*. Alligevel holdt bægge udtryk sig længe ved siden af hinanden og til dels med den gamle forskel i betydningen. Langt ned i tiden, da *worthæ* omtrent er fortrængt af *blive*, finder vi nemlig endnu „blive død“ ikke blot i samme betydning som „dø“, men også særlig om den voldsomme, uventede

død („finde døden, miste livet“), altså nöje svarende til runeindskrifternes *warð dåuðr* (*dóðr*). Således hedder det i „Dverkongen Lavrin“ v. 138 ff. (Brandt, Romantisk Digtning fra Middelalderen II, s. 7):

Hillebrand, thet seyer jech thik,
ath jech skal bryde the roser røde,
skulde jech ther om bliwe dødæ

og v. 145 f.: Herræ, jech skal eder fyllige i nødh,
skulde jech ther om bliwe død.

Ligeledes hedder det i Rimkrøniken ved H. Nielsen v. 2819:

iek bleff dødh then samme nath,

hvor *bleff dødh* også nærmest betegner den pludselige og uventede død.

I Odense skomagersvendes skrå (1406) stilles *dø* og *blive død* ved siden af hinanden med lidt forskellig betydning: ær thet oc suo, ath then syughæ han *døør*, eller noger aff sælscaph *blyver døøt*. I „Karl Magnus krønike“ (Brandt, Romantisk Digtning III, s. 1) har „blev død“ derimod ganske samme betydning som „døde“: Tha Karll war xxxij aar gammell, tha bleff hans fadher Pippingh dødh (Chr. Pedersens udgave, Malmø 1534, hvori „Dansken er meget forbedred“, har ligeledes: da bleff hans fader Pipping død).

I betydningen „miste livet, omkomme“ bruger runeindskrifterne også ligesom oldsproget *faras(k)*. Et fjærde neutralt udtryk, som ikke kendes fra danske runestene, men som oftere forekommer på de svenske, er det til isl. *andask* (egl. ‘opgive ånden’, udånde) svarende *andas(k)*, der ved tilknytning til ordet *ændi* ‘ende’ i almindelighed har formen *ændas(k)*, der kan oversættes ‘ende livet’.

uniþikʀ ɔ: *úníðingʀ*, et ord, som vi ligeledes her for første gang møder på en dansk runesten. Det tilsvarende *óníðingr* kendes ikke i Islandsk, hvor *níðingr* derimod er meget almindeligt som betegnelse for en i höjeste grad uhæderlig person. Samme betydning havde ordet også i Svensk og Dansk. At stemples som „nidding“ var det værste, der kunde overgå en mand. Ved den nægtende forstavelse *ú-* får ordet altså som sædvanlig den modsatte betydning. Ligesom *níðingʀ* var det stærkeste udtryk for en uhæderlig person, bliver *úníðingʀ* det stærkeste udtryk for dets modsætning (en ‘hædersmand’ i enhver henseende). Oftest er det rigtignok en god egenskab, der ved *ú-* får betydning af en slet. Medens Islandsk som sagt ikke kender *óníðingʀ* som modsætning til *níðingʀ*, danner det af ordet *drengr*, der er den almindelige betegnelse for en brav, hæderlig mand, dets modsætning *ódrengr* i betydning „en uhæderlig person“. Som i *úníðingʀ* giver *ú-* dog også jævnlig en slet egenskab den modsatte betydning. Dette er således foruden i *úníðingʀ* på vore runestene tilfældet med tillægsordene *úhémskʀ* på Sønder Vissing-stenen II og *únéss* på Gårdstånga-stenen I (se ordsamlingen).

Sætningen saʀ tu mana mest uniþikʀ ɔ: *sáʀ dó manna mest úníðingʀ*, „han døde af mænd mest en ‘unidding’“ betyder altså: „han døde fuldt ud som en hædersmand“, hvormed der naturligvis menes: „han var en hædersmand“, „han havde altid levet, og han døde som en hædersmand“. De lovord til den dødes pris, der indeholdes i denne

sætning, er dog ikke ejendommelige for Århus-stenen. Vi møder nemlig her en almindelig, ofte anvendt formel, der sikkert jævnlig er bleven indristet på runestene, og som, hvad der hyppig var tilfældet med den art lovord, har metrisk form, idet den danner to regelrette linjer i fornyrðislag, hvor *manna* og *mest* rimer med hinanden. I et par svenske indskrifter fra Småland (Liljegren no. 1267 og no. 1272, Brate och Bugge, Runverser s. 243 ff.) hedder det ligesom her blot med *hann waʀ* for *sáʀ dó* og med tillægsordet *mestr* for biordet *mest*:

Hann waʀ manna
mestr úníðingʀ.

Væsenlig det samme (kun begyndende med *Was hann* for *Hann waʀ*) forekommer på en sten fra Östergötland (Runverser s. 350). Her som oftere er disse lovord i versform altså indskudte i den i øvrigt helt prosaiske indskrift, idet der efter verset atter følger en ny sætning i almindelig prosaisk form. Dette kender vi f. eks. fra Tryggevælde-stenen, og det samme gælder efter min mening om den sidste sætning på Århus-stenen, der i ingen henseende synes mig at kunne göre krav på at gælde for vers (sml. Indledning s. LXXXV f.).

arną ɔ: *Arną* (om brugen af ą sml. nedenfor). Navnet *Arni*, der ikke tidligere er fundet på en dansk runesten, var meget almindeligt i Norge og på Island og forekommer oftere i Sverig, men sjælden i Danmark. Navnets dannelse er jo klar, da *Arni* forholder sig til *Ǫrn* som *Bjarni* til *Bjǫrn*. Altså er *a* oprindelig kort, men blev på Island tidlig forlænget til *á*; i et vers fra midten af det 12. årh. er det korte *a* dog endnu bevaret, idet *Arna* rimer på *Bjarna* (Biskupa sögur I, s. 82).

Den sidste sætning på Århus-stenen viser ligesom den tilsvarende sætning på Strö-stenen II, at en mand ikke sjælden ejede andel i et skib sammen med en anden. Dette kender vi også andetsteds fra. Om Gunnløg ormstunge hedder det således, at hans fader købte halvdelen af et skib til ham, da han skulde udenlands, og i en svensk runeindskrift, som jeg har anført ved behandlingen af Strö-stenen II, fremhæves det udtrykkelig, at en mand ejede et skib alene. Som fortrinlige, storartede gaver fra fyrster til de skjalde, der havde digtet draper til deres pris, nævnes også skibe. Bekendt er fortællingen om Gunnløg ormstunge og kong Sigtrygg silkeskæg i Dublin (Gunnlaugs saga c. 8).

Hvad der i vor indskrift sigtes til med sætningen: „Han ejede skib sammen med Arne“, er imidlertid höjst tvivlsomt. Ordet *skip* bruges nemlig i den mest omfattende betydning om ethvert fartöj lige fra de allerstörste krigsskibe til de mindste skuder og både. Om der på Århus-stenen menes en vikingesnække eller et købmandsskib, som de to mænd ejede i forening, og hvorpå de sagtens bægge havde foretaget deres krigerske eller fredelige rejser, lader sig altså ikke afgöre.

I olddansk sprogform gengiver jeg da indskriften således:

Tósti åuk Hófi åuk þéʀ Frébiorn résþu stén þannsi æftiʀ Ązur Saxa, félaga sínn, harða góðan dræng.

Sáʀ dó manna
mest úníðingʀ.

Sáʀ átti skip með Arną.

„Toste og Hove og Frebjörn rejste denne sten efter Sakses (sön) Asser, deres fælle, en såre brav svend.

Han døde fuldt ud som en hædersmand.

Han ejede skib sammen med Arne“.

Den her behandlede runesten er den femte runesten, der er kommen for dagen i Århus, og af hvilke kun en enkelt var kendt i Ole Worms tid. Af disse fem stene er de tre fremdragne af den gamle Frue kirke og dens nærmeste omgivelser. Mellem de fire ældre stene hører de to til vore historiske runemindesmærker, som jeg har behandlet i første bind, idet den ene (Århus-stenen I), der des værre kun er et brudstykke, sigter til Sven tjugeskægs kampe med Svenskerne ved Hedeby i slutningen af det 10. årh., og den anden (Århus-stenen II) nævner en kamp, hvormed der utvivlsomt menes Svolderslaget år 1000. Disse to stenes tid kan altså nöje bestemmes. De to andre stene (Århus-stenen III og IV), der er optagne i andet bind, må ligesom den store Århus-sten med et rundt tal henføres til år 1000.

Jeg skal endnu dvæle et öjeblik ved den sidst fundne stens forhold til de fire tidligere kendte stene og særlig ved spörsmålet om den tid, til hvilken den må henføres. Det er jo af indskriften klart, at den nye sten ikke er et historisk mindesmærke således som Århus-stenen I og II. Men på den anden side meddeler indskriften, som vi har set, både gennem sine personnavne, sit øvrige ordforråd og sin ordstilling adskilligt nyt, der ikke kendes fra vore andre runestene. Hertil kommer, hvad jeg allerede har fremhævet, at den ved sin form, sin störrelse og sin overordenlig velbevarede indskrift må regnes mellem vore smukkeste og anseligste runemindesmærker.

Da de i indskriften nævnte personer er ganske ubekendte, og da der heller ikke hentydes til en historisk begivenhed, som kan hjælpe os ved tidsbestemmelsen, må denne altså fastsættes af andre grunde, således som det jo næsten altid er tilfældet, hvor det gælder at bestemme runestenenes alder. Den nye Århus-sten frembyder dog ingen vanskeligheder i så henseende. Her er momenter nok ikke blot i sprog- og runeformer, men også i stenens øvrige udsmykning, som kan lede os sikkert ved tidsbestemmelsen. Til fastsættelse heraf må særlig følgende punkter fremhæves:

Det runealfabet, der bruges, er det alfabet på 16 tegn, som var det herskende i alle egne af det gamle danske rige fra midten af det 9. til noget ind i det 11. årh. Hertil föjedes dog i slutningen af dette tidsrum et par nye tegn, idet man ved at forsyne de gamle runer ᚴ, ᛁ og ᚢ med et punkt dannede særlige tegn for lydene *g*, *e* (*æ*) og *y* (*ø*). Disse tegn optræder først i slutningen af det 10. og i begyndelsen af det 11. årh., idet vi for første gang finder dem stærkt benyttede i de historiske indskrifter fra Sven tjugeskægs tid; kun rent sporadisk optræder ᚵ nogle år tidligere. Ved siden af de nye tegn vedblev runeristerne dog langt ned i tiden at bruge den gamle skrivemåde, så at det samme ord i samme indskrift kan skrives både med ᚴ og ᚵ, ᛁ og ᛂ (ᚤ er overhovedet meget sjældent);

på Hedeby-stenen skrives f. eks. ordet „dreng“ både med ᚴ og ᚵ. Samme vaklen i brugen af de stungne runer møder vi på Århus-stenen V, som har ᚽ i fre- og mest, men ᛁ i en mængde tilfælde, hvor lyden også var *e* eller *æ* (þiʀ, risþu stin, iftiʀ, filaka, trik, miþ). ᚵ forekommer slet ikke for ᚴ (filaka, kuþan trik, uniþikʀ).

Med den sporadiske forekomst af den stungne rune stemmer også overgangen af den gamle tvelyd *æi* til *é* (*þéʀ*, *résþu stén* og særlig *Fré-*, hvor brugen af det stungne ᛁ jo sikrer udtalen ligesom i navnet erik på Hedeby-stenen), hvorimod *åu* endnu er bevaret i *åuk*, hvad der er tilfældet langt ned i tiden, idet den gamle skrivemåde jævnlig forekommer, også efter at *åuk* var gået over til *ok*, som da efter udtalen kan skrives ᚢᚴ.

Med den almindelige skrivemåde omkring år 1000 og noget senere stemmer endvidere den nöjagtige adskillelse af de to r-lyd ᚱ og ᛦ.

Ligeledes iagttages den gamle forskel mellem de to a-lyd ᛅ og ᚬ ret nöjagtig, skönt disse lyd og som følge deraf også de to tegn jævnlig sammenblandes ved år 1000. Århus-stenen V har ikke blot ąsur og þąnsi, men også arną. De to først nævnte, hyppig forekommende former kunde sikkert langt ned i tiden bevare den gamle skrivemåde med ᚬ, også efter at nasalen var bortfalden. Dette må i hvert fald antages her at være tilfældet med þąnsi, hvor ą oprindelig skyldes den følgende bevarede nasal; men da indskriften i mana har ᛅ, kan det følgende n på denne tid ikke have påvirket selvlyden. Anderledes synes det derimod at forholde sig med formerne ąsur og arną. Navnet *Ązurr* hører nemlig til de ord, der senest opgav næselyden, og i arną og tilsvarende former har ligeledes det ubetonede *a* i endelsen, da en næselyd går umiddelbart foran, langt ned i tiden bevaret den nasale udtale til erstatning for det *n*, der oprindelig havde fulgt efter *a*. Det er derfor muligt, at både ąsur og arną virkelig har været udtalte med næselyd endnu på Århus-stenens tid i den egn, hvor dette mindesmærke eller rettere dets runerister hørte hjemme, medens den i andre egne er opgivet tidligere i ganske tilsvarende former (se Indledning s. XLVI ff.). At nasalen i arną ikke kan skyldes en senere, af det foregående *n* fremkaldt udvikling, synes det sidste ᛅ i mana nemlig at vise (smst. s. XLIX f.).

Medens brugen af ᚱ, ᛦ og af ᛅ, ᚬ altså ved fastsættelsen af indskriftens tid vilde tillade et ret vidt spillerum, afgiver brugen af det stungne ᛁ og overgangen af *æi* til *é* sikrere holdepunkter. Særlig må skrivemåden fre- (af frai- for ældre frau-), som vi her møder første gang, fremhæves. Denne skrivemåde fører os sikkert ned i tiden omkring år 1000. Hermed stemmer også alle de øvrige sprogformer i indskriften meget godt, og det samme gælder dens runeformer, af hvilke særlig en enkelt må fremhæves, nemlig m-runen. Det kan opstilles som regel, at denne rune i de jyske indskrifter så at sige uden undtagelse har bevaret den ældre form ᛘ til år 1000. Først i begyndelsen af det 11. årh. viser den yngre form ᛉ sig i Jylland ved siden af den ældre; de ældste eksempler fra jyske runestene finder jeg på Sjælle-stenen (fra begyndelsen af det 11. årh.). Mellem ᛘ og ᛉ ligger imidlertid den sjældne form ᛘ, som i Jylland optræder på Århus-stenen I. Denne form bruges også to gange på Århus-stenen V (i mana og mest), hvorimod punkterne udelades på det tredje sted (miþ), hvor vi finder samme form som på Sjælle-stenen

(Indledning s. XXIX f.). Som foran fremhævet skyldes det dog måske stenens naturlige beskaffenhed på dette sted, at punkterne her er udeladte i m-runen.

Hvad her er sagt om sprog- og runeformer gælder også indskriftens ornamentale udsmykning. De små spiraler, hvori rammestregerne løber ud ved foden af stenen, kendes fra mange andre indskrifter lige fra den mindre Jællinge-sten og langt ned i tiden (Indledning s. XV f.). Først langt senere møder vi derimod de slyngninger, som findes over indskriften på stenens sideflade. Disse slyngninger har ved første öjekast en så påfaldende lighed med de slyngninger, der udfylder bagsiden af den store Århus-sten, og som der udgör en del af det store mandshoved, at vi også på den nyfundne sten uvilkårlig leder efter hovedet. Dette genfinder vi dog ikke på denne sten, men derimod i en lidt modificeret form og langt mindre på toppen af Sjælle-stenen. Billedet på denne sten er uden tvivl påvirket af det store billede på Århus-stenen II, og slyngningerne på den nyfundne sten har efter min mening lige så sikkert haft fremstillingerne på Århus-stenen II til forbillede. Også i brugen af det lille kryds som skilletegn og i ordningen af hele indskriften særlig på forsiden minder den om denne sten. Derimod er dens m-rune, der ikke forekommer på Århus-stenen II, mulig påvirket af den lidt ældre Århus-sten I. Alt leder således til det resultat, at de fem Århus-stene må være omtrent samtidige, idet de tilhører slutningen af det 10. og begyndelsen af det 11. årh. Den nye sten er efter min mening den yngste af de fem; men den kan dog næppe rykkes længere ned i tiden end til omtrent år 1010. Den bliver således samtidig med Sjælle-stenen, og mellem den og Alumstenen I vilde jeg også netop indordne den i mit værk. Af de hidtil kendte 68 runestene fra Nörrejylland bliver Århus-stenen V således no. 42.

Endnu en bemærkning vil jeg tilföje. Af de i indskriften nævnte personer er både Hove og Frebjörn temmelig sjældne navne; men nu finder vi netop de samme to navne på den skånske runesten i Ålstorp, der er rejst af Hals og Frøbjörn efter deres fælle Hove. At vi her møder både Hove og Frøbjörn kan naturligvis skyldes en tilfældighed; men da bægge navne som sagt er sjældne, kan det også være de samme personer, der nævnes på bægge stene — at der på Århus-stenen skrives fre-, på Ålstorp-stenen frey- kan ikke anføres som gyldig grund herimod. Som jeg har påvist III, s. 158, må Ålstorpstenen henføres til omtrent år 1020, og Århus-stenen falder i begyndelsen af det 11. årh. Der er således den mulighed — mere tör jeg ikke sige —, at Frebjörn, som sammen med Hove rejste runestenen i Århus efter deres fælle Asser, har overlevet Hove og nogle år senere sammen med en anden stalbroder har rejst mindestenen i Skåne efter ham. Både tid og navne passer som sagt; men om dette er mere end en tilfældighed, vil selvfølgelig aldrig kunne bevises.

TILLÆG TIL TREDJE BIND.

36 b. STORA HARRIE-STENEN

Stora Harrie sogn, Harjagers herred, Skåne

(undersøgt d. 15. September 1908).

Den første meddelelse om denne runesten modtog jeg i September 1906 fra professor Axel Kock i Lund, som i et brev underrettede mig om, at han fra dr. C. Wibling i Helsingborg havde fået tilsendt en tegning og et fotografi af en tidligere ikke omtalt runesten i Stora Harrie kirke. Ved kirkens restauration for flere år siden skulde den være funden i gulvet og var nu indmuret inde i kirken.

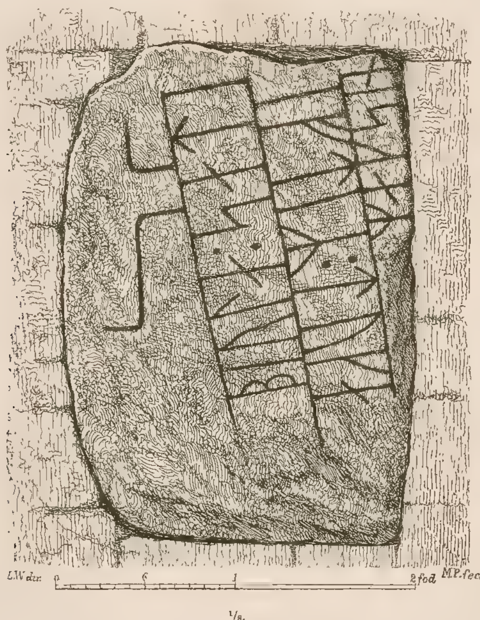
Det var dog klart, at den mig meddelte læsning af indskriften indeholdt flere fejl. For en nöjagtig undersøgelse måtte det desuden anses for ønskeligt, at stenen blev udtaget af muren, hvad der imidlertid uagtet forskellige anmodninger af prof. Kock endnu ikke er sket, så at jeg fandt den indmuret med indskriftsiden vendt udad. Omridsene af denne side kan dog følges nogenlunde nöjagtig.

Den uanselige sten består af lysegrå, temmelig grovkornet granit. Indskriftfladens længde er mellem 2′ 8¾″ og 2′ 8½″, dens bredde på midten 1′ 11¼″, ved toppen og foden henholdsvis 1′ 7¾″ og 1′ 7½″.

Indskriften, der løber bustrofedon fra venstre til höjre, er fordelt i tre korte, ved rammestreger adskilte linjer. I de to første er runerne mellem 5½″ og 5″ höje, i den tredje, i hvilken foden af runerne når helt ud til den synlige kant af stenen, mellem 3¾″ og 3″.

Den første linje, der er anbragt i en forholdsvis stor afstand til höjre for stenens kant og løber påfaldende skråt op ad stenen, begynder med et ᛒ, i hvilket bistavene støder sammen midt på hovedstaven, som både med toppen og foden strækker sig et godt stykke ud over bistavene. Den anden rune er et klart ᛁ med en lille udflisning ved toppen. Den tredje rune, hvis hovedstav rager et lille stykke op over bistaven, må sikkert læses ᚱ, skönt bistavens krumning er temmelig svag, så at tegnet ved første öjekast også kan opfattes som et ᚢ. Bistavens krumning er dog umiskendelig, hvad der ikke er tilfældet med ᚢ-runen i anden linje, og navnets form synes også at göre det utvivlsomt, at her står ᚱ. De to sidste runer i ordet (ᛚᛅ) og de følgende punkter giver ikke anledning til nogen tvivl, hvad der ligeledes gælder om det efter ᛒᛁᚱᛚᛅ følgende ᛋᛅᛏᛁ. I den temmelig

smalle ᛋ-rune er staven til venstre forlænget et lille stykke neden for midtstaven. Den anden linje indeholder kun de to klare ord ᛁᚠᛏᛁᛦ : ᛏᚢᚴᛅ, den tredje de to lige så tydelige ord ᛘᛅᚴ : ᛋᛁᚾ, hvor ᛋ-runen har samme form som i første linje. Punkterne efter mak er ikke så dybt huggede som runerne og træder temmelig svagt frem, men er umiskendelige. Derimod står der ingen punkter efter sin, lige så lidt som efter sati og tuka i de to foregående linjer. I slutningen af første og begyndelsen af anden linje indtager ordene sati og iftiʀ en forholdsvis stor plads i sammenligning med de to andre ord i disse linjer.

1/8.

Stora Harrie-stenen.

Hele indskriften må altså læses:

birla : sati
iftiʀ : tuka
mak : sin

birla kunde formelt være et mandsnavn ligesom andre mandsnavne på *-la*, der kendes både fra oldsproget (*Ella*, *Hrifla* i Landnámabók, *Sturla*) og fra vore runeindskrifter (fainla Egtved, hala Vester Tørslev, sbarla Tågerup). Et mandsnavn birla vilde jeg dog ikke være i stand til at forklare. Jeg antager derfor, at birla er et kvindenavn, som

skal læses *Birla*, oprindelig vel et ved endelsen *-la* dannet diminutiv til *bera*, der i oldsproget bruges både som fællesnavn ('hunbjörn') og som egennavn (*Bera*, *Kostbera*). Dette kvindenavn svarer altså til de ved endelsen *-li* dannede mandsnavne, der forekommer i vore indskrifter (se *Gnýpli*, *Refli* og *Ýfli* i ordsamlingen).

Om betydningen af ordet mak se *mágʀ* i ordsamlingen; her betyder det måske 'stesön' (sml. bemærkningen om „måg" på Bjersjöholm-stenen i ordsamlingen under *þegn*).

I olddansk sprogform lyder indskriften:

Birla satti æftiʀ Tóka mág sinn.
„Birla satte (stenen) efter sin måg Toke".

Såfremt ordene stin þa(n)si eller stin alene (eller som på andre skånske stene flertalsformen af disse ord) ikke findes på den indmurede top af stenen, hvad den synlige form af indskriftsiden dog gör höjst usandsynligt, har vi her et eksempel på udeladelsen af objektet efter sati, som vi oftere møder på svenske runestene, men som på de danske kun kendes fra to unge bornholmske stene (Vester Marie-stenen II og Gyldenså-stenen; sml. Indledning s. LXXXI med tilhørende rettelse).

Til venstre for den første indskriftlinje er der indhugget et par klare, temmelig dybe streger, som nærmest synes at danne en del af et ufuldendt kors, der skulde tjæne som et ornament til at udfylde det tomme rum på stenen. Formen af dette ornament er dog så enestående, at jeg nærer nogen tvivl om, hvorvidt disse linjer virkelig er samtidige med indskriften. I måden, hvorpå de er udførte, minder de noget om det lille kors fra nyere tid, der er anbragt på Holmby-stenen, og jeg anser det ikke for umuligt, at linjerne på Harrie-stenen skriver sig fra samme tid.

Indskriften frembyder i og for sig kun få holdepunkter for en nöjagtig tidsbestemmelse. Dens hele karakter synes mig dog bestemt at tale for, at den må være omtrent samtidig med indskriften på Gårdstånga-stenen III, der ligesom indskriften på Stora Harrie-stenen er temmelig råt indristet, og hvis korte formel, i hvilken der dog efter sati tilföjes stina þisi, også minder om formlen på Harrie-stenen.

TILLÆG TIL TREDJE BIND S. 159–161.

41. HOLMBY-STENEN

Holmby sogn, Frosta herred, Skåne

(undersøgt d. 14. September 1908).

Stenen, der nu er udtaget og opstillet uden for kirken, er 4′ lang og 3′ 10″ på det bredeste. Begyndelsen af indskriften, som tidligere var skjult, lyder: : ᛋᚢᛁᚿ : ᚱᛁᛋᚦᛁ : ᛋᛏᛁᚿ. I ᛋᚢᛁᚿ er bægge ender af ᚿ-runens bistav forsynet med en lille, men meget tydelig kugleformet udvidelse, der også kendes fra andre yngre indskrifter (sml. især London-stenen), men som på Holmby-stenen kun findes på dette ene sted. Medens ordet ᛋᚢᛁᚿ med de foregående og følgende punkter så vel som de tre første runer i ᚱᛁᛋᚦᛁ og hovedstaven i ᚦ endnu er meget klare, træder bistaven i ᚦ, det følgende ᛁ og punkterne samt ᛋ i ᛋᛏᛁᚿᛆ temmelig svagt frem, og de tre runer ᛏᛁᚿ er næsten helt udviskede, men har dog alle efterladt sikre spor. I det følgende meget tydelige ᛆ, der var den første af de runer, som kunde følges på stenens tidligere plads, er hovedstavens øverste halvdel beskadiget, hvad der skyldes et uheldigt forsøg i nyere tid på at benytte denne del af runen tillige med et stykke af den øverste rammestreg til at danne et simpelt kors, der er indhugget temmelig dybt og skarpt.

I tværlinjen står ordet ᚠᛆᚦᚢᚱ klart og derefter to temmelig små punkter. Et tilsyneladende tredje punkt midt imellem de to skyldes en lille naturlig fordybning i stenen. Herefter følger ordet ᛋᛁᚿ med to klare, forholdsvis store punkter efter. Rammestregerne når et ubetydeligt stykke ud over ᚿ-runens hovedstav og mangler forbindelseslinje, ligesom det er tilfældet ved begyndelsen og slutningen af hovedbåndet. Med ordet ᛋᛁᚿ : ender indskriften, og tværbåndet fortsættes ikke, som man skulde vente, og som jeg antog ved min første undersøgelse, til båndet på höjre side.

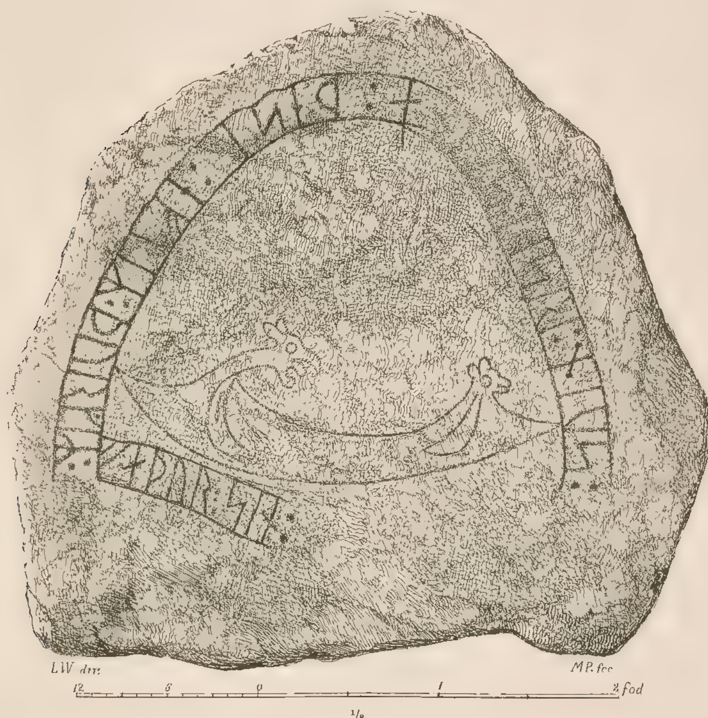
Hele indskriften lyder altså:

: suin : risþi : stina : þesi : eftiʀ : þurgiʀ : faþur : sin :

Swénn résþi sténa þes(s)i æftiʀ þórgéʀ faður sínn.

„Sven rejste disse stene efter sin fader Torger“.

Foruden indskriften bærer Holmby-stenen en mærkelig billedlig fremstilling. De to linjer, som jeg ved min tidligere undersøgelse havde iagttaget lige over tværbåndet, og om hvilke jeg ifølge deres form formodede, at de mulig dannede en del af en skibsfremstilling, viser sig nu i virkeligheden at være den venstre side af et skib, som fylder hele rummet mellem den øverste rammestreg i båndets venstre side og den øverste i dets höjre side.

1/8.

Holmby-stenen.

Skibet, der er temmelig svagt indristet, minder i sin form i höj grad om skibet på Tulstorp-stenen, idet for- og bagstavnen ligesom på det ender i et dyrehoved. Dermod mangler roret og skjoldene, som findes på Tulstorp-stenen; men i øvrigt er ligheden mellem bægge skibe så stor, at jeg ikke nærer tvivl om, at skibet på Tulstorp-stenen eller lignende skibe på andre nu forsvundne stene har tjænt til forbillede for fremstillingen på den noget yngre Holmby-sten.

TILLÆG TIL FJÆRDE BIND S. 107–111.

11. DØBEFONTEN I LILLA HARRIE

Lilla Harrie sogn, Harjagers herred, Skåne

(undersøgt d. 15. September 1908).

I Run-Urkunder no. **1974**, hvor Liljegren gengiver indskriften på døbefonten i Sallerup efter Worm, tilföjer han, at der ifølge en meddelelse, hvis rigtighed han ikke har haft lejlighed til at kontrolere, skal have været lignende fonter i Hör, Söder Viddinge, Örtofta og Lilla Harrie. Derimod bemærker Brunius efter den foran s. 110 omtalte beskrivelse af runefonterne i Hör, Sallerup, Söder Viddinge og Örtofta udtrykkelig: „I Lilla Harrie kyrka finnes jemväl en likadan dopfunt ...... men skålen saknar inskrift“. Efter denne bestemte udtalelse fandt jeg ingen anledning til på mine runologiske rejser i Skåne at underkaste fonten i Lilla Harrie en nærmere undersøgelse. Under et besøg i Lund i September 1908 erfarede jeg imidlertid af professor Axel Kock, at også denne font skulde bære en runeindskrift, hvad jeg fik bekræftet ved et samtidigt besøg i Lilla Harrie.

Af selve fonten, der er nær beslægtet med mester Martins øvrige fire foran afbildede fonter — både skålen og foden stemmer i alt væsenligt med fonterne i Sallerup og Hör —, anser jeg det for overflødigt her at meddele en afbildning. Derimod gengiver jeg indskriften, der er anbragt på fontens øverste rand ligesom på fonterne i Söder Viddinge, Örtofta og Hör, i $^1/_8$ störrelse:

Som man vil se, svarer denne overordenlig vel bevarede indskrift i det hele nöje til indskrifterne på Martins andre fonter. Kun skrives her ᚠᛁᚼᚱᚦᛁ med et meget klart, aldeles utvivlsomt ᛁ i slutningen, medens de fire andre har ᛆ. Som på fonterne i Söder Viddinge og Sallerup adskilles ordene ved tre punkter, der ligesom på dem også står efter det sidste ord. I ordet m a r t e n er m-runens venstre bistav hugget to gange, fordi den første gang var kommen for nær ind til hovedstaven.

TILLÆG TIL FJÆRDE BIND S. 153.

5. MALET GLASRUDE FRA GIVE KIRKE

Give sogn, Nörvang herred, Vejle amt, Jylland

(i nationalmusæet; undersøgt i September 1904 og oftere).

Ved en hovedrestauration af Give kirke i sommeren 1904 blev blandt andet også altertavlen nedtaget og træpaneleringen uden om alterbordet fjærnet. Medens det gamle, af frådsten opførte alterbord for længst var nedrevet, lå de store utildannede kampestene, der havde dannet dets fundament, endnu på deres plads. Ved omhyggelig undersøgelse mellem dem lykkedes det kunstmaler Eigil Rothe at fremdrage følgende genstande fra middelalderen:

1. En frådsten i tre stykker, hvori fandtes det gamle alterbords relikviegæmme, der dog var tomt.

2. Tre forsølvede kobbermynter, af hvilke den ene var møntet i Viborg omtrent 1270, medens de to andre var Hamborgmønter fra omtrent 1350.

3. Flere små stykker farvet glas, der havde hørt til et maleri i korets østre vindue, uden tvivl billedet af en ærkebiskop. Alle stykkerne var prydede med forskellige ornamenter, som var påmalede med tyk grå eller violet farve. På tre stykker fandtes lævninger af forskellige friser, på tre andre af klædedragter, på et syvende en oprakt hånd, på et ottende en del af et korsprydet pallium og på et niende et brudstykke af et skriftbånd med seks runer. Dette sidste gengives omstående i naturlig större1se.

Af de meget tydelige runer når det første, $^{7}/_{8}''$ höje ᚠ både med toppen og foden helt ud til de rammestreger, mellem hvilke indskriften er anbragt. Det følgende, godt $^{3}/_{4}''$ höje ᚢ står derimod frit forneden, og de øvrige, noget mindre tegn berører hverken foroven eller forneden rammestregerne. Den tredje rune er et klart, temmelig skråt stillet, næppe $^{3}/_{4}''$ höjt ᚱ, den fjærde et godt $^{5}/_{8}''$ höjt ᚦ med en lille bue inden for den större ydre bue. Denne sjældne form af dette tegn kendes også fra indskriften på den gamle, senere omstøbte kirkeklokke i Hardeberga, som efter Sjöborgs tegning havde et ganske tilsvarende D (foran s. 144 not. og Indledning s. XXXIV). Ligesom på Hardeberga-klokken har vi altså her en form af det stungne ᚦ med betydning *ð*. Derefter følger et $^{5}/_{8}''$ höjt ᛁ med en række (seks) små prikker langs med stavens venstre side. Endelig ses en tydelig, kun i

øverste höjre side en smule beskadiget, $^5/_8$″ höj hovedstav af en rune, fra hvis midte en bistav har strakt sig opad til höjre. Kun af bistavens nederste del, der støder sammen med hovedstaven, ses endnu et svagt, men utvivlsomt spor. Vi har her uden tvivl lævning

Brudstykke af et glasmaleri fra Give kirke.

af et ᚴ, næppe af et ᚠ af lignende form som det første tegn, da bistaven i dette tilfælde sikkert var udgået fra hovedstaven et stykke længere nede. De bevarede runer må altså gengives:

furði(k)

Usikkert er det, om de små prikker foran ᛁ kun er et ornament, hvad jeg på grund af deres store nærhed ved ᛁ anser for det sandsynligste, eller om de skal opfattes på anden måde, f. eks. som et skilletegn, eller som tegn på, at et nyt ord, der særlig skulde fremhæves, begynder med dette ᛁ. ᛁᚴ kunde da være forkortelse for i(esus) k(rist), der skrives helt ud på røgelsekarret fra Hesselager (gesus krist), medens røgelsekarret fra Kullerup har gesus krt — bægge altså med ge i betydningen *je.* Dette er dog höjst tvivlsomt, og det lader sig jo ikke engang afgöre, om de seks tegn indeholder (forkortelser af) danske eller latinske ord. I hvert fald synes det mig ganske ørkesløst at ville efterspore deres virkelige betydning. Derimod viser deres hele form med de store udvidelser på enderne af stavene og først og fremmest runen ᚦ med de to buer inden for hinanden, at indskriften må tilhøre en meget sen tid. Den må sikkert henføres til sidste halvdel af det 13. årh., nærmest år 1300.

ORDSAMLING

I ordsamlingen meddeles først det almindelige ordforråd og dernæst egennavnene, af hvilke personnavnene og stedsnavnene behandles hver for sig. Endelig tilföjes en fortegnelse over de i nogle af de yngste indskrifter forekommende latinske ord. Derimod optager jeg naturligvis ikke det gullandske ordforråd fra døbefonten i Åkirkeby kirke, der jo slet ikke hører til de danske runemindesmærker. Ligeledes udelades formerne i det norske vers på Karlevi-stenen, der er tolket I, s. CXXIV f.

Ligesom ved beskrivelsen og tolkningen af mindesmærkerne bruger jeg også i ordsamlingen løbeskrift (*kursiv*) for at betegne ordenes virkelige udtale, for så vidt den kan udtrykkes med den af mig benyttede lydskrift, hvorimod jeg med spærret antiqua gengiver de forskellige former, hvori ordene optræder i indskrifterne, og som anføres fuldstændig under hvert ord med henvisning til vedkommende afsnit i værket, hvor det forekommer. Ved de små romertal betegnes de syv forskellige hovedafdelinger, under hvilke mindesmærkerne er ordnede i de fire bind (I de historiske runemindesmærker, II runestenene i Nörrejylland, II B runestenene i Sønderjylland, III runestenene på øerne undtagen Bornholm, IV runestenene i Skåne, V runestenene på Bornholm, VI runeligstene, VII mindesmærker knyttede til kirker, der atter inddeles i A a, b, c og B a, b, c). De derefter følgende små arabiske tal angiver numrene inden for de enkelte afdelinger. Derimod bruger jeg ligesom i værket selv de store romertal I—IV og de derefter følgende store arabiske tal ved henvisninger til de forskellige bind og sider.

Formerne fra de i indledningen behandlede „Danske runemindesmærker i fremmede lande“ (prosaindskriften på Karlevi-stenen og indskriften på London-stenen) anføres med vedkommende mindesmærkes navn. Det samme er tilfældet med de former, der anføres fra de ligeledes i indledningen behandlede „Fremmede runemindesmærker i Danmark“ (Gunderup-stenen II, Lavrbjærg-stenen, Hobro-stenen og stenen fra Slesvig domkirke). Formerne fra Frérslev-stenen sættes i klammer.

Som normalform, hvortil vi som oftest med sikkerhed kan slutte os af de i indskrifterne virkelig forekommende former, opstiller jeg for hvert ord med spærret løbeskrift i reglen den form, som det uden tvivl vilde have i første halvdel af det 10. årh., for navneordene nævneform ental (når ordet kun bruges i flertal, er det udtrykkelig bemærket), for tillægsordene nævneform ental hankön i den ubestemte form, for udsagnsordene navneformen. At forsyne vedkommende form med en stjærne for at antyde, at den ikke findes i de bevarede indskrifter, hvad enhver jo straks vil kunne se af alle de herefter følgende former, der anføres fra disse, har jeg anset ikke blot for overflødigt, men for meningsløst og forvirrende. Da netop nævneformen af navneordene (uden for personnavnene) og tillægsordene så vel som navneformen af udsagnsordene forekommer sjælden i indskrifterne, måtte nemlig störste delen af disse ord ifølge dette princip forsynes med stjærne.

Efter navneordene og udsagnsordene udelades altid den overflødige betegnelse „navneord“ (no.) og „udsagnsord“ (uo.), da disse ord jo er tilstrækkelig betegnede som sådanne ved det efter navneordet anførte kön og ved den efter udsagnsordet anførte fortidsform. Ved de fra indskrifterne anførte former tilföjes heller ikke ental ved navneordene eller handleart og fremsættende måde ved udsagnsordene, der menes overalt, hvor ikke andet er udtrykkelig bemærket. Tillægsordene anføres i den ubestemte (stærke) form, hvor det ikke særlig bemærkes, at det er den bestemte (svage) form.

Under personnavnene betegnes mandsnavnene med et m., kvindenavnene med et k. efter navnet, da formen af enkelte navne ikke straks viser, om det er et mandseller kvindenavn.

Med hensyn til den rækkefølge, hvori ordene er ordnede inden for de enkelte bogstaver, bemærkes endvidere, at de korte og lange selvlyd, væsenlig på grund af det lille ordforråd, der optræder i indskrifterne, behandles i flæng (i flere tilfælde er tidsmålet i øvrigt usikkert), og at det rene a (*a*) og det nasalerede a (*ą*) ligeledes stilles sammen uden hensyn til nasaliteten (det samme ord optræder jo i indskrifterne jævnlig både med og uden næselyd, og både i indskrifterne og i min olddanske omskrivning betegnes den nasale udtale kun ved a, ikke ved de øvrige selvlyd).

Når et ords form eller betydning er udførlig behandlet under tolkningen af det mindesmærke, i hvilket det forekommer, hvad der jævnlig er tilfældet, nöjes jeg i reglen med en henvisning til vedkommende sted uden på ny at gentage de der fremsatte bemærkninger.

Som almindelig i sproglige værker stilles *þ* efter *y*, og efter *þ* følger atter *å* (herunder tvelyden *åu*), *æ* (herunder tvelyden *æi*), *ö* og *ø* (med tvelyden *øy*).

Da jeg som i mine øvrige værker også i ordsamlingen bruger de danske grammatiske kunstord med de sædvanlige forkortelser, tilföjer jeg her en fortegnelse over dem med de tilsvarende latinske benævnelser:

selvlyd, *vocal*
medlyd, *consonant*
tvelyd, *diphthong*
tidsmål, *quantitet*

navneord, no., *substantiv*
tillægsord, to., *adjectiv*
første grad, *positiv*
höjere grad, *comparativ*
höjeste grad, *superlativ*
stedord, stedo., *pronomen*
tilbagevisende, tilbagev., *reflexiv*
ejestedord, ejestedo., *possessiv*
påpegende, påpeg., *demonstrativ*
henvisende, henvis., *relativ*
spörgende, spörg., *interrogativ*
ubestemt, ubest., *indefinit*

kendeord, ko., *artikel*
talord, talo., *numerale*
hankön, hak., *masculinum*
hunkön, huk., *femininum*
intetkön, ik., *neutrum*
ental, ent., *singularis*
flertal, flt., *pluralis*
nævneform, nf., *nominativ*
udråbsform, uf., *vocativ*
genstandsform, gf., *accusativ*
hensynsform, hf., *dativ*
ejeform, ef., *genitiv*

udsagnsord, uo., *verbum*
indvirkende, indv., *transitiv*
uindvirkende, uindv., *intransitiv*
handleart, *activ*

middelart, *medium* (*reflexiv*)
lideart, *passiv*
nutid, nut., *præsens*
fortid, fort., *præteritum*
förnutid, *perfectum*
förfortid, *plusquamperfectum*
fremtid, *futurum*
fremsættende måde, frems. m., *indicativ*
forestillende (ønskende) måde, forest. m., *conjunctiv* (*optativ*)
bydemåde, bydem., *imperativ*
navneform, navnef., *infinitiv*
tillægsform, tf., *participium*

biord, bio., *adverbium*
forholdsord, fho., *præposition*
bindeord, bindeo., *conjunction*

I. DET ALMINDELIGE ORDFORRÅD.

ǫ́, *á* fho. (ą I, 3, 6, 7, III, 3, 16, 18, IV, 35; a I, 16, II, 13?, IV, 43, stenen fra Slesvig domkirke), 1) med hf. 'på, i' (om stedet, hvor noget er eller foregår; sml. *í*): *þulaʀ ǫ́ Salhâugum* III, 3 (IV, 43), *dâuðr ǫ́ Gotlandi* IV, 35 (III, 16, 18, I, 16), *á Englandi*, i England, stenen fra Slesvig domkirke, *Ǫ́sfríðr gærði kumbl þâun ǫ́ wé Gnúpu* I, 3, *nú skal standa sténn ǫ́ biargi* I, 7, *sattu drængaʀ stén ǫ́ biargi* I, 6 (sml. I, s. 85). 2) med gf. 'efter, til minde om' (en afdød): *á Æisku sinna* 'efter sin stalbroder Æske'? II, 18 (sml. II, s. 114 og *Æiska* under egennavne).

aðalmærki ik. flt. (?) (gf. aþal : miki III, 21), fremragende, prægtigt mindesmærke, *Eskill satti sténa þessi .... aðalmærki*, satte disse stene (til, som) et fremragende mindesmærke. I *aðalmærki* svarer *aðal-* til oldsprogets *aðal-*, der bruges som første led i sammensætninger for at forstærke betydningen af det sidste led, for at betegne det som særlig fremragende, ypperligt i sit slags (*aðalmerki* betyder derfor 'hovedbanner'). Samme betydning har *aþal-* i ældre Svensk og *athæl-* i ældre Dansk: *aþalkona*, *athælkunæ*, 'ægtehustru' (modsat 'slegfred'), *athælwægh*, hovedvej (se II, s. 475). I skånske lov har ordet derimod formen *aþul-* (*aþulkuna*, *aþuluægh*); *aþal-* er altså her behandlet som et tillægsord eller stedord i lighed med *gamal*, *annar*, der i hunkön hedder *gamul*, *annur*; *aþalkuna* blev da regelmæssig *aþul kuna*, og fra hunkönsordet overførtes denne form også til hankön (*aþuluægh*).

af fho. (af VIIA b 1), med hf. 'af, fra' (om det sted, hvor en har hjemme): *Jakóp af Swínæburg*, Jakob fra Svendborg.

afi hak. [ef. afa? III, 1], farfader, bedstefader, *Ingis afa*, bedstefaderen Inges (?).

ágóði hak. (nf. akuþi II, 49), lykke, held, godt udbytte af sit arbejde (se II, s. 233).

al- forstærkende forstavelse ved to., aldeles, fuldstændig: *algóðr* (huk. flt. gf. alkoþar V, 32), fuldgod.

all- forstærkende forstavelse ved to., meget, særdeles: *allgóðr* (hak. ent. gf. al : kuþan IV, 3 till.), meget god.

allʀ to. (hak. flt. nf. aliʀ III, 18, gf. ala? V, 28; huk. ent. gf. ala I, 2), al, hel, *Danmárk alla*, hele D. I, 2, *alliʀ wíkingaʀ*, alle vikinger III, 18.

ǫndi, *andi* hak. (hf. ota V, 13), ånd, sjæl (III, s. 229). Hf. ent. bruges også om flere (sml. *sál* og *ånd*): *guð hiappi anda þessa*, gud hjælpe deres sjæl.

ǫnnarr stedo. (hak. ent. gf. ąnąn III, 8), en anden.

arfingi hak. [nf. aʀfiki III, 1], arving.

árna (*að*) (fort. ent. 3. p. [a]rnaþi V, 32), opnå, særlig vinde guds nåde ved bön og gode gærninger (III, s. 304), *drængr algóðar [náðir á]rnaði*, den brave (gudfrygtige) unge mand vandt fuldgod fred.

at fho. (at I, 6 o. s. v.), 1) med hf. 'ved' (om stedet, hvor noget foregår): *at Uppsalum*, ved Upsala I, 6, 9, *at Héðabý*, ved Hedeby I, 12, 13, *orrosta at Útlængju*, slaget ved Udlænge I, 17; *at øy* (*Øy*?), ved øen (Öland?) ɔ: på øens (Ölands?) kyst, prosaindskriften på Karlevistenen. 2) med gf. 'efter', til minde om (en død): *Sǫ́sgærðr réspi stén at Óðinkár* II, 36 (II, 8?, 20, 22, III, 17, V, 16); sml. *æft*, *æftiʀ*, der er det almindelige ord i denne betydning. 3) foran

navnef. 'at': *sá werði at rétta*, han skal komme til at bøde derfor III, 9 (III, 8, IV, 22); sml. *werða*.

báðiʀ stedo. (talo.), ik. *bǽði*, ef. *bæggja* (hak. gf. baþa IV, 37, ef. begia V, 32; ik. nf. baþi II, 2, gf. med betydning af hf. beþi VI, 10), bægge, to (sml. *twæiʀ*): *brǿðr sína báða* IV, 37 (— *brǿðr sína twá* II, 49).

biarg ik. (hf. biarki I, 6, 7), 'bjærg' ɔ: höj, bakke (se I, s. 85).

biðja (*bað*) (nut. bydem. flt. 2. p. biþer VI, 15; fort. ent. 3. p. baþ I, 2, VII B a 7), 1) 'bede', byde (med navnef.), hvor det omtrent får betydningen 'lade noget göre': *Haraldr konungʀ bað gørwa kumbl þési*, kong H. bød (at) göre dette mindesmærke I, 2; absolut *Ǽsi bað*, Æse bad (bød) ɔ: Æ. (bygherren) bød at opføre bygningen, lod den opføre VII B a 7. 2) *b. fyriʀ e-m*, bede for en (i kristelig betydning 'bede for den dødes sjæl') VI, 15 (se *fyr*).

birta (*rt*) (nut. navnef. birta II, 42), göre klar, 'oplyse'. Uden genstand brugt absolut i betydning 'lyse op, aflægge et klart vidnesbyrd'; det kan da oversættes 'vidne höjt, ved sit vidnesbyrd kaste glans over den dødes navn' og får således omtrent betydning 'lyse, stråle' (II, s. 197 f.): *þáu munu minni é of birta* (i vers), det minde vil altid stråle.

blómi hak. (nf. blomæ VII B c 4), 'blomme', blomst. På kvaderstenen i Ål kirke består hele indskriften af dette ene ord, som efter min formodning IV, s. 200 mulig indeholder et følelsesudbrud af stenhuggeren, der med ordet 'blomme' har sigtet til sin elskede. Sml. dog *Blómi* under egennavne.

bómǫnnr, *bómannr* hak. (flt. ef. bumana IV, 4), mand som ejer gård og jord, 'gårdmand': *bæztr bómanna* (sml. *lǫndmǫnnr*).

bóndi hak. (gf. buta II, 45, IV, 22, 30, bunta IV, 4, 6, bonta V, 9, 26), 1) 'bonde', bosat mand (= *bómǫnnr*) IV, 22, V, 9. 2) husbonde, ægtefælle II, 45, IV, 4, 6, 30, V, 26.

bót huk. (gf. tanmarkaʀ : but I, 1), 'bod', hvad der bøder på, bedrer noget. I dronning Tyres tilnavn *Danmarkaʀ bót*, 'Danmarks bod, bedring', har *bót* altså nærmest betydningen 'redning, frelse' (I, s. 14 f.).

brú huk. (gf. bru III, 20, 23, IV, 38), bro. Bygning af broer og anlæg af veje hørte til de kærlighedsgærninger, som man i den ældste kristne tid jævnlig lod udføre til frelse for sin egen eller nære slægtninges sjæl (sml. II, s. 471).

bróðiʀ hak., gf. og ef. *bróður*, flt. nf. og gf. *brǿðr*, ef. *brǿðra* (nf. bruþiʀ II, 8, 9, gf. bruþur I, 8, 16, II, 8, 24, 25, (29,) 48, 54, 59, III, 10, 12, 16, 21, IV, 10, 12, 17, 18, 21, 23, 29 till., 31, 33, 35, 38, V, 1, 6, 11, (12,) 14, 25, 32, 33, burþur I, 15, buruþur II, 55, brþur I, 7, III, 23, bruþr I, 6, II, 50, III, 17, burþr III, 22, bruþuʀ V, 29, bru ell. buu V, 15, ruþur V, 21, broþur IV, 43, V, 2, broþær VI, 2, ef. bruþur (sunu) III, 4; flt. nf. bruþr V, 1, 29, gf. bruþr II, 17, 49, IV, 37, ef. bryþra V, 32), 1) broder ifølge kødeligt slægtskab. Denne betydning har ordet overalt undtagen på det under 2 anførte sted. Derimod kan det ikke antages på noget sted at være brugt i betydning *fóstbróðiʀ*, 'fostbroder' (om den, der har indgået fostbroderskab, har svoret sig i fostbroderlag med en anden). Ligesom det regelmæssig hedder *bróður sinn*, meget sjælden *sínn bróður*, følger også ejeform af broderens navn i det par tilfælde, hvor denne forbindelse forekommer, efter 'broder': *bróðiʀ Ǽinráða* II, 9, *bróður Sigwalda* I, 16; sml. *faðiʀ* og *systiʀ*. Derimod bruges den omvendte ordstilling i reglen ved *sunr* og *dóttiʀ*. 2) kampbroder, kampfælle: *sattu drængaʀ æftiʀ sínn bróður stén ǫ́ biargi* (i vers), helte satte efter deres broder sten på höjen ('broder' bruges her om krigshøvdingen af mændene i hans følge; en af dem kalder ham i prosaindskriften 'sin hulde drot') I, 6. På denne måde bruges 'broder' i nuværende Svensk og Dansk meget almindelig om personer, der står i fortroligt venskabsforhold til hinanden (sml. 'dusbroder') eller om medlemmer af samme samfund ('klosterbroder', 'gildebroder' og i nyere tid 'våbenbroder').

bryti hak., ef. *brytja* (nf. bruti II, 12, 49, ef. brutia II, 12), 'bryde', forvalter på en kongsgård (se II, s. 102).

bærja (*barði*) (middelart fort. flt. 3. p. barþusk I, 14), slå; middelart *bærjask*, slås, kæmpe:

þą́ konungar barðusk, da kongerne kæmpede med hinanden.

bætr bio., höjere grad til *wel, wæl* (betr II, 58 b), bedre.

bætri, bæztr to., höjere og höjeste grad til *góðr* (hak. flt. nf. batri III, 9; hak. ent. nf. baistr II, 3, III, 13, bastr IV, 4; hak. ent. nf. i bestemt form basti IV, 10), bedre, bedst.

diákn, diákæn hak. (nf. diakææn VI, 14), 'degn' (som tilnavn).

diúr, diúr ik. (gf. tiur VII B b 1), dyr.

dóttir huk. (nf. tutir I, 4, 5, II, 36), datter. I forbindelse med faderens navn kan 'datter' stå foran eller i almindelighed, stemmende med den senere sprogbrug, efter dette: *Ą́sfríðr dóttir Óðinkárs* (Vedelspang-stenen II), *Są́sgærðr Finnulfs dóttir* (Skærn-stenen II), *Mistiwis dóttir* (Sønder Vissing-stenen I i vers); sml. *sunr*.

draga (*drô*) (nut. forest. m. ent. 3. p. traki III, 8, 9), drage, trække, slæbe.

drepa (*drap*, fort. tf. *drepinn*) (fort. ent. 3. p. tarab VII B b 1; fort. tf. hak. ent. nf. tribin I, 17), dræbe.

dróttinfastr to. (hak. ent. gf. i bestemt form turutin : fasta II, 36), trofast mod sin herre, sin herre hengiven (sml. *hollr*).

dróttinn hak. (nf. trutin I, 17, gf. trutin I, 6, 10, III, 8), herre, 'drot'; om høvdingen i forhold til hans krigere (I, 6, 10) og om husets herre i forhold til hans tjænere (III, 8); sml. *dróttinfastr*. Om gud (Kristus) som alles herre: *guð dróttinn*, gud herren (I, 17).

dróttning huk. (gf. trutnik II, 6, trunik II, 22), herskerinde, frue (om husets herskerinde i forhold til hendes tyende). I betydning 'dronning' forekommer ordet ikke i vore indskrifter (sml. II, s. 51 f.).

drukna (*að*) (fort. ent. 3. p. truknaþi V, 28, flt. 3. p. truknaþu III, 4), drukne.

drængr (*drengr*) hak., ef. *drængs*, flt. nf. *drængjar, drængar*, ef. *drængja* (nf. tregr I, 11, trenkr V, 32, drinr V, 33, gf. trik (I, 17,) II, 24, 41 b, (42,) IV, 21, 23, 27, 28, 34, V, 20, trak IV, 12, trEk Hobro-stenen, ef. triks IV, 44; flt. nf. trekiar I, 11, trikar I, 6, IV, 19, ef. (næppe gf.) trekia I, 16), brav, tapper, dygtig ung mand (kan i reglen gengives med ordet 'svend'). Bruges som hædersnavn om den unge (ugifte), fribårne mand (sml. *þegn*) og næsten altid i forbindelserne *harða góðr drængr*, „en såre brav svend" II, 24, 41 b, IV, 12, 21, 23 (= *miok góðr drængr* II, 42), *drængr harða góðr* I, 11, IV, 28, eller blot *góðr drængr* V, 20, *drængr góðr* I, 17, IV, 27, 34, V, 33 (sml. *drængr gærr* IV, 44). Uden tillægsord står *drængr* V, 32 i betydning „den gudfrygtige unge mand". Flt. *drængjar, drængar* bruges I, 11 og I, 6 (i vers) uden tillægsord i betydning „heltene" (sml. IV, 19 *þér drængar wáru wíða únésir í wíkingu*).

dýrr to. (hak. ent. gf. i bestemt form tura II, 36), som bör holdes höjt i ære, 'dyrebar', fortrinlig, ypperlig (sml. *hæiðwerðr*).

dáuði hak. (nf. [t]auþi II, 9), død.

dáuðr, déðr to. (hak. ent. nf. tauþr I, 11, 12, II, 46, III, 18, IV, 35, stenen fra Slesvig domkirke, tuþr I, 13, 14, 15, III, 16, IV, 31, 33, gf. tuþan II, 27, ef. taus prosaindskriften på Karlevi-stenen), død. Nf. altid i forbindelsen *warð dáuðr* (*déðr*) eller en enkelt gang (II, 46) *dáuðr warð* i betydning 'faldt, omkom' (om den pludselige, uventede død; sml. *farask*).

døyja (*dô*) (fort. ent. 3. p. tu II, 41 b), dø (om den naturlige død; sml. *warð dáuðr* og se bemærkningerne om *dó* på Århus-stenen V).

é, æ bio. se *æi*.

eða bindeo. (iþa III, 8, 9), eller.

éforr to. se *æiforr*.

ek personl. stedo., gf. *mik, mek* (gf. mik VII A a 7–10, b I, 2 (ter), 4, 9, mek VI, 14, mk VI, 14, mæk VII A c 3), jeg, mig.

en (*æn*) bindeo. (in III, [1,] 8, prosaindskriften på Karlevi-stenen, ian I, 7, 11, (16,) II, 45, III, 13, 18 (bis), IV, 42, ią̈n I, 12, an I, 9, III, 20), 1) men: *sár fló égi at Uppsalum, en wá, með hann wápn hafði* I, 9. Også på de øvrige steder undtagen III, 20 kan det oversættes med 'men', uden at dette dog overalt betegner en absolut modsætning som i det anførte eksempel; se f. eks. I, 11: *Þórlf(r) résþi stén æftir Érík, es warð déðr, þą́ drængjar sátu um Héðabý; en hann was stýrimandr* (sml. også prosaindskriften på Karlevi-stenen). Derved sker let overgangen til be-

tydning 2) 'og', idet det bruges ligefrem forbindende, ikke modsættende, hvad der også jævnlig er tilfældet i oldsproget (sml. Fritzner[2] en 2): *Sazurr résþi stén æn gærði bró*, Sasser rejste sten(en) og gjorde bro(en) III, 20.

en henvis. ord = *es*, *eʀ* (ian III, 16), som: *Ązurr satti stén æft Ąskl, en warð dóðr ą́ Gotlandi* (se II, s. 441).

es, *eʀ*, *ær* henvis. ord (is I, 15, 17, II, 36, 38, 56, 58b, III, 5, 8, 9, IV, 3 till., 31, 32, ias I, 2, 11, 12, (13,) II, 46, iaʀ I, 14, III, 24, eʀ III, 23, er VII A a 5, ær I, 18), som. Bruges i almindelighed med betydning af nævneform ent.: *Tófa, es warð dóðr óstr* I, 15, IV, 31, I, 11, (13,) 14, II, 46, *wer sínn, es waʀ hémþegi Finnulfs* II, 38, 56, III, 5, IV, 32, I, 12; i flt. I, 18. Også de øvrige forholdsformer kan det betegne, således gf.: *witring sú(si), eʀ wann Eskill* III, 23, 24, hf.: *Þórbiorn, es hôn hugði bætr þąn swásum syni* II, 58b. Ofte går et påpegende stedo. foran: *sá . . ., es* III, 8, 9, *sá mąnnr, es* II, 36, I, 2, *þann es* I, 17, IV, 3 till., *þém ær* I, 18, *súsi* (*sú*) *eʀ* III, 23, 24. — Med foregående *sá* og *hwá* kan det sammensmælte til *sás* og *hwás*: *sás* (= *sá es*) II, 49, *þanns* (= *þann es*) II, 47 (se eksemplerne under *sá* og *hwá*).

fá (*fǽja?*), fort. *fáði* (*fáaði?* se II, s. 360) (fort. ent. 3. p. faþi III, 4, (IV, 1,) faaþi III, 5), 'male', riste runer (II, s. 350 f.).

faðiʀ hak., gf. og ef. *faður*, sjælden *fåður* (gf. faþur I, 2, II, 15, 26, 39, 51, 52, 61, III, 8, 15, 23, IV, 2, 3, 41, 44, V, 2, 5, 11, 17, 22, 24, 28, 31, Gunderup II, fþu V, 19, fauþur IV, 22, foþur V, 1, 9, ef. faþur II, 16), fader. I det eneste tilfælde, hvor ordet 'fader' forbindes med ef. af sönnens navn, står 'fader' først: *faður Ásulfs* IV, 44 (sml. *bróðiʀ*).

fáʀ to. (hak. flt. nf. faiʀ III, 9), lille, ringe i antal; flt. *fáiʀ*, få.

fara (*fór*, fort. tf. *farinn*) (middelart fort. ent. 3. p. furs III, 18; fort. tf. hak. ent. nf. farin I, 12), 'fare', drage (etsteds hen): *Skarða, es was farinn westr*, som var draget vestpå I, 12. — Middelart *faras(k)*, omkomme (sml. *werða dåuðr*): *hann warð dåuðr ą́ Swíþiáðu åuk förs í Frégés liði*, han fandt døden i Svitjod og omkom i F.s skare III, 18.

fé ik., ef. *féaʀ* (ef. fiaʀ II, 2), 'fæ', gods, ejendom.

félagi, *fǿlagi* hak. (gf. filaka II, 23, 41b, IV, 24, (25,) 27, 29, 34, filaga I, 11, filagą I, 9, felaka I, 14, felaga IV, 40, fɛlaka Hobro-stenen; flt. gf. filaka IV, 19), 'fælle', stalbroder, (krigs)-kammerat.

fíkʀ to. (hak. ent. gf. i bestemt form fika for ældre fikia III, 11), hæftig, ivrig; energisk, viljestærk (brugt som tilnavn; se II, s. 409).

finna (*fann*) (nut. ent. 3. p. finr? VII A a 5), finde (hvad man søger).

fléja (*flýja*), fort. *fló* (fort. ent. 3. p. flu I, 6, 9), flygte (se I, s. 85).

fontr hak. (hf. fonte VII A a 5), font, døbefont.

for fho. se *fyr*.

foringi hak. (nf. fąink(i) III, 18), anfører. Om den ejendommelige skrivemåde på Tirsted-stenen se II, s. 458 ff.

fóstri hak. (gf. fustra II, 23), fosterfader; fostersön. I den sidste betydning bruges det uden tvivl på det anførte sted på Dalbyoverstenen: *fóstra Þórgnýs*.

fróðr to. (hak. ent. gf. i bestemt form fruþa prosaindskriften på Karlevi-stenen), vis, klog (som tilnavn; sml. *horskʀ*): *Sibbi hinn fróði*.

frælsi ik. (gf. frialsi II, 56; om skrivemåden se II, s. 263), 'frælse', frihed, stilling som fri mand (i modsætning til trældom); *gefa e-m f.*, skænke en frihed, frigöre fra trældom.

frǿndi hak. (gf. frinta II, 47, frąnti III, 18), frænde, slægtning (ordet, der også bruges om det allernærmeste slægtskab, står på de anførte steder i ubestemt betydning); sml. *mágʀ* og *náungʀ*.

fyr, *fyriʀ*, *for* fho. (fyr efter formodning VII A b 2, for VI, 15), for, til gavn for: *biðer for Bô*, beder for B. (= isl. *biðja fyrir e-m*) VI, 15.

fyrstr to. i höjeste grad (hak. ent. nf. furstr II, 3, IV, 6), først, den første (i orden), ypperst: *hąnn was ląndmąnną fyrstr*, *þegna fyrstr*, den første blandt 'landmænd', blandt fribårne mænd.

fǿða (*dd*) (fort. tf. hak. flt. nf. futiʀ III, 9), føde (til verden): *fáiʀ werða nú fǿddiʀ þæim bætri*, få fødes nu bedre end han.

ganga, fort. *gekk*, flt. *gingu* (fort. flt. 3. p. kiku I, 6), gå: *þéʀ Gorms Tóka gingu nǽstiʀ*, de gik nærmest ved Toke Gormssön, stod ham nærmest i kampen.

gefa (*gaf*) (nut. ent. 3. p. gifær VII A b 2; fort. ent. 3. p. kaf II, 56), give (som gave), skænke (*e-m e-t*).

geta (*gat*) (fort. ent. 3. p. kat III, 13, kt = kat II, 11), få noget udført, lade det udføre, brugt omskrivende med fortids tillægsform: *Hrœbna gat orpin griútkumbl*, H. lod stenmindet opkaste, fik det opkastet II, 11, *þyrwi gat gårwan stœin*, T. lod stenen udføre, fik den udført III, 13. *geta* står her væsenlig i samme betydning som andre indskrifters *láta*.

gląmull to. (hak. ent. gf. kląmulan III, 9), veltalende (om ordets form og betydning se II, s. 393 f.).

goði hak. (nf. kuþi III, 4, 5, gf. kuþa III, 8), 'gode'. Om goden og hans virksomhed henviser jeg til bemærkningerne II, s. 349. At han i Danmark i hvert fald har været en gejstlig embedsmand, fremgår klart af indskriften på Glavendrup-stenen, hvor goden Alle kaldes *wéa þegn*, helligdommenes vogter. Sml. *þulʀ*.

góðr to. (höjere og höjeste grad *bætri*, *bæztr*; se dette) (hak. ent. nf. kuþr I, 11, koþr V, 33, gf. kuþan (I, 17,) II, 2, 20, 24, 41 b, (42,) 45, 52, 53, 54, 55, III, 15, IV, 2, 8, 12, 18, 21, 22, 23, 27, 28, 34, V, 9, kuþąn II, 51, kuþąan Hobro-stenen, koþan V, 20, flt. gf. kuþa IV, 37; huk. ent. nf. kuþ II, 50, gf. koþa III, 24; bestemt form hak. ent. nf. kuþi (kuþ) V, 37, gf. kuþa V, 21, kuþąa Hobro-stenen, ef. kuþa I, 5), god, brav, dygtig, tapper. I forbindelsen *Karl hinn góði* på Hobro-stenen er *hinn góði* snarest brugt som tilnavn, da han straks efter også kaldes *harða góðr drængʀ*.

griútkumbl ik. flt. (gf. kriukub = kriutkubl II, 11), 'stenmærke', mindesmærke af sten (om en af jord og stene opkastet höj eller en med stene omsat höj; se II, s. 94).

gråf, *graf* huk. (nf. graf VI, 4), grav (til en død).

grœin, *grén* huk. (flt. gf. greni? VII A a 5) = oldnord. *grein* huk., gren; afdeling; forklaring, klar besked om noget (sml. Bugge i Arkiv for nord. Filologi II, s. 212 f.). Hvis *gréni* er den rette læsemåde på det anførte sted, kan det i forbindelse med *guðlíf-* betegne „de forskellige egenskaber ved eller ytringsformer af noget"; men *Guðlíf* skal måske snarere opfattes som kunstnerens navn, og *gréni* kan da alene betegne „de virkninger, der tillægges eller knyttes til den kristne dåb" (sml. f. eks. Pauli 1. brev til Kor. VI, 11 renselse, helliggörelse og retfærdiggörelse).

guð hak. (næppe på noget sted ik.), ef. *guz* (nf. kuþ I, 17, II, 57, 58, 62, IV, 35, 42, 44, V, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 22, 31, 37, ku (forkortet) IV, 10, guþ V, 29, VII A b 2, 5, hf. (?) kuþ VI, 12, ef. kus V, 6, (10,) 11, 13), gud (i vore indskrifter kun om den kristne gud). På de fleste steder vistnok brugt om Kristus (således i forbindelsen *guð åuk guz móðiʀ*); kun V, 22 hedder det *guð åuk Kristr* (sml. I, s. 157 og III, s. 258).

guðlíf? ik. (guþlif VII A a 5), liv i gud (sml. under *grœin*).

gårr, *gœrr* to. (hak. ent. gf. kauruan III, 13, ef. kers IV, 44), 1) gjort, brugt som fortids tillægsform til *gørwa*: *þyrwi gat gårwan stœin*, T. fik stenen gjort, lod den udføre III, 13. 2) dygtig, *drængr gœrr* (omtrent — *drængʀ góðr* i andre indskrifter) IV, 44.

gǽta (*tt*) (nut. forest. måde ent. 3. p. gæti VI, 10), vogte; brugt absolut uden styrelse: *sǽll Niklaos gǽti*, hellig Nikolaus vogte (skærme)!

gørwa, *gœrwa*, fort. *gærði*, senere også *giårði* (*giorði*), *gørði* (*giørði*) (som fortids tillægsform bruges *gårr*) (nut. navnef. kaurua I, 2, 5, karua (fejl for kaurua?) IV, 3 till., kirua VII B a 1; fort. ent. 3. p. karþi I, 1, 2, 3, 4, II, 2, 15, 27, III, 9, 11, 14, 20, IV, 6, 38, garþi III, 22, kaþi II, 7, gæþi VI, 10, garþ (jysk form) VII A c 3, giarþe VII A a 7—10, gyorþæ ell. gworþæ VI, 14 (se IV, s. 68), gioerþi VII B a 6, gørþæ VII A b 2 (bis), gøræ VII A b 1, flt. 3. p. karþu III, 8, kaþu II, 5, gerþo I, 18, kiaurþu IV, 42), 1) 'göre', der i gammel tid ikke blot bruges om det arbejde, man selv udfører, men meget ofte også om det, man lader udføre af en anden. I de yngre indskrifter bruges det regelmæssig om mesterens eget arbejde. I

indskrifterne fra den egenlige runestensperiode forbindes *gørwa* regelmæssig med ordene *kumbl, wé, håug, skæið, bró*; senere bruges det også om at opføre en kirke og om at udføre ('lave') forskellige genstande. Rent undtagelsesvis bruges det derimod i gammel tid om runestenen, som en lader udføre (III, 13; sml. fra langt senere tid VI, 14, hvor 'gjorde' netop er brugt forsætlig om mesterens arbejde). Enestående er også forbindelsen *Ingibret sialfʀ gærði stafi* (næppe *staka*) III, 22. 2) göre til noget (med to gff.): *Haraldr, es Dani gærði kristnǫ*, 'gjorde Danerne kristne' I, 2.

haf ik. (gf. [ha]f? III, 18), hav.

hafa, fort. *hafði* (fort. ent. 3. p. afþi I, 9), have, være forsynet med (*e-t*).

hallʀ, *hallr* hak. (ent. gf. hta for hla ɔ: hal? V, 37), sten (om runestenen; se III, s. 321).

halʀ hak. (gf. hal II, 15; flt. nf. haliʀ? III, 4), mand (= *mąnnr*, der tidlig fortrænger det).

hąnn, *hann*, huk. *hón* personl. stedo. (hak. nf. hąn II, 3, han I, 11, (16,) III, 13 (bis), 18 (bis), IV, 4, 33, 35, V, 28, VII A b 2, B b 1, an I, 9, [gf. hąn (næppe hf. hąnum) III, 1,] hf. hanum II, 56, ef. hąns II, 58, III, 8, prosaindskriften på Karlevi-stenen, hans I, 17, II, 62, III, 24, IV, 4, 35, 44, V, 9, 31, 32, hns II, 47, V, 24, has V, 12, 28, hs IV, 30; huk. nf. hun II, 58 b, gf. hana IV, 3 till.), han, hun. Mulig har *hąnn, hann* i de ældste indskrifter haft lang selvlyd og *hón* nasaleret *ó*, således som det uden tvivl har været tilfældet II, 58 b. Medens ejestedordet regelmæssig følger efter det ord, hvortil det hører, sættes ejeform *hąns* (*hans*) både foran som i det nuværende sprog og efter. Især i de ældre indskrifter møder vi jævnlig den første ordstilling, hvorimod den sidste er almindelig i de yngre. Det hedder således *hąns kona* Glavendrup-stenen, *hąns liði* Karlevi-stenen, *hans syniʀ* Egå-stenen, *hans bróður* den meget unge Nyker-sten; ligeledes *guð hialpi hąns* (*hans*) *sǽlu, hans ånd, hans siǻl* Ålum-stenen III, Fuglie-stenen II, Ny Larsker-stenen I, Øster Marie-stenen II. Derimod *sunʀ* (*sun*) *hans* Krageholm- og Valkärra-stenen, *siǻl* (*siǻlu*) *hans*, *ånd hans* Tillise-, Marevad-, Møllegårds-stenen, Ny Larsker-stenen II, Simris-stenen II, Vester Marie-stenen III.

I hak. ent. nf. bruges ikke sjælden (*sá*,) *sáʀ* i samme betydning som *hąnn, hann* (sml. *sá* B).

harða bio. (harþa I, 11, II, 24, 41 b, 52, III, 15, (17,) IV, 2, 3, 12, 18, 21, 22, 23, 28, Hobro-stenen, harþą II, 50, haþa II, 51, hrþa II, 53, 54), i höj grad, meget, såre. Forekommer kun i forbindelse med to. *góðr* i samme betydning som *miok*, men langt oftere end dette.

harmʀ, *harm* hak. (nf. harm? VII B c 3), sorg. Om læsningen og betydningen af dette ord på Sædding-stenen se IV, s. 198 f. og sml. *Blómi* under egennavne.

heðan bio. (hiþan III, 9), 'heden', herfra (om stedet).

helgi to. i bestemt form se *hæilagʀ*.

hér, *hǽr*, *hǽræ*, *hæ* bio. (hir VI, 8, hær VI, 3, hæræ VI, 11, hæ VI, 14), her (om stedet). Formen *hæræ* er almindelig i gammel Dansk (IV, s. 53); derimod er *hæ* en sjælden dialektform (smst. s. 44). Også VII A c 4 er hær vistnok biordet 'her' ɔ: i guds hus.

hérsi bio. (hirsi I, 10), her (med stærkt eftertryk; sml. *sási*): *sténn kvezk hérsi stąnda længi werða*, stenen siger, at den vil komme til at stå længe her på dette sted. En til *hérsi* svarende form høres endnu jævnlig på Bornholm i ældre folks tale: *se hǽr se*, og også ellers bruges i Bornholmsk ofte et efterhængt ubetonet forstærkende *se*: *se(r) vi de' se!* hvor *se* tydelig udgår fra bydemåden *sé*.

hialpa, *hiappa* (*halp*) (nut. forest. m. ent. 3. p. hialbi I, 17, II, 58, 62, III, 24, IV, 35, 42, V, (6,) 9, 11, 26 (bis), (29,) (30,) 31, ialbi V, 22, 25, halbi V, 10, 32, hlbi V, 24, hiapi I, 18, hiabi IV, 44, V, 12, habi V, 13, hiab II, 57, hab IV, 10, V, 28), hjælpe (med hf.). Bruges næsten altid i de bekendte kristne ønskeformularer i forbindelse med hf. ent. (både om en enkelt og flere) af ordene *sál* (*sǽl*, *siǻl*), *ånd* og *andi*. På Åsum-stenen hedder det i samme betydning: *Krist hiappi þém, ær kirku þesi gerðo* og på Øster Marie-stenen III absolut uden styrelse *Krist helgi hialpi!* Kun på Oddum-

stenen står afvigende *kuþ hialpi hans*, hvor *hialpa* altså synes at være forbundet med ef. i steden for med hf. Hvis dette er tilsigtet, må det bero på misforståelse af det i ældre og samtidige indskrifter almindelige hialbi hans salu; men mulig har runeristeren tænkt sig, at hans skulde være en forkortelse for hans salu (se II, s. 290).

hinn påpeg. stedo. og bestemt ko. ved tillægsord (hak. ent. gf. hin II, 3, 36, 44, 62, IV, 22, (V, 21,) uden tvivl prosaindskriften på Karlevi-stenen, Hobro-stenen, ef. hins I, 5, II, 16), hin, den. Forekommer kun som bestemt ko. (— isl. *enn, inn*): *hinn ho(ð)ska* II, 3, *hinn skarpa* IV, 22, *hinn fróða* Karlevi, *hinn góða* Hobro, *hins góða* I, 5. I samme betydning bruges *sá*, men langt sjældnere end *hinn* (bægge ord i indskriften på Skærn-stenen I; se II, s. 175).

hollʀ to. (hak. ent. gf. hulan I, 6), huld: 1) (om herrens forhold over for tjæneren) som viser velvilje og yndest, velsindet, nådig: *sǽʀ hollan dróttin*, den ham nådige herre, sin nådige herre, sin 'hulde drot' (sml. Eriks sæll. lov II, 26 *bithiæ them swa guth hiælpæ oc hollæn wæræ*, III, 21 *bithæ sich swa guth hiælpæ oc holl warthæ*). 2) (om tjænerens forhold over for herren) som viser trofasthed og hengivenhed, trofast, hengiven (sml. isl. *dróttinhollr*, der i betydning svarer til *dróttinfastr* på Skærn-stenen I).

horskʀ to. (hak. ent. gf. i bestemt form hin huþska II, 3?; om ordets læsning og betydning se II, s. 31), klog, forstandig (som tilnavn; sml. *fróðr, ráðspakʀ* og *úhæimskʀ*).

húsfrøyja, húsfrø huk. (ef. hus : rkø VII A b 2 er efter min formodning fejl af runeristeren for hus : frø), hustru.

hwá spörg. stedo. (hak. ent. nf. huas — hua es IV, 22), hvo, hvem. Kun i forbindelse med *es : hwás*, hvo som, enhver som.

hwalf, hwælf hak. (gf. oæuf VI, 10; om ordets skrivemåde og betydning se IV, s. 44 ff.), 'hvalv', hvælving (om den sten, der dækkede graven, og som nærmest havde form af låget på en ligkiste).

hwatr to. (hak. ent. nf. i bestemt form uden ko. huati II, 63), rask, kæk, tapper (som tilnavn): *Þórkill hwati*.

hwíla (*lð*) og middelart *hwílas(k)* (nut. ent. 3. p. huiler VI, 11; middelart med samme betydning [h]uilis stenen fra Slesvig domkirke), hvile, ligge begravet.

hyggja (*hugði*) (fort. ent. 3. p. hukþi II, 58 b), i forbindelsen *h. e-m wel*, synes godt om en, holde af en (se IV, s. 212).

hǫggwa, hoggwa, hǫgga, hogga, fort. *hió, hǫgg* [, *iogg*] (nut. navnef. hukua IV, 31, 32, auka V, 16, uka V, 4, haka V, 14, 15; fort. ent. 3. p. hiau II, 6, hu IV, 39, hio VI, 2, auk V, 14, [iwk III, 1,] flt. 3. p. uaku ɔ: auku? V, 37), hugge. I almindelighed i forbindelse med *rúnaʀ*, sjældnere med *stæin, stén* (IV, 32, V, 14, 15, 16) og mulig med *hall* (V, 37).

hǫnd, hand huk., ef. *handaʀ* (ef. hantaʀ IV, 7, 8), hånd (som tilnavn; se III, s. 34).

hǫugʀ, hógʀ hak. (gf. hauk II, 5, 7, (27,) III, 9, huk IV, 39, hf. hauki II, 2), höj (gravhöj); sml. *biarg*.

hæiðr hak., ef. *hæiðaʀ*, hæder (ef. aiþar i prosaindskriften på Karlevi-stenen efter min formodning i sammensætningen *(h)æiðarminni* ik. flt., 'hædersminde').

hæiðwerðr to. (hak. ent. gf. haiþuiarþan III, 8), hæderværdig. Ordet, der også senere forekommer i Gutalag (*haiþverþr*, hæderlig) og i gammel Skånsk (*heþuarþær*, anset, fornem), bruges på Glavendrup-stenen som hædersbetegnelse for goden Alle, der kaldes *wéa hæiðwerðr þegn*, helligdommenes hæderværdige, höjærværdige vogter (se II, s. 380 f.); sml. *dýrr*.

hæilagʀ to., best. form *helgi* (hak. ent. nf. best. form helgi V, 32, etki ɔ: elki V, 28, hil (forkortet) V, 25, hf. hæl (forkortet) VII A b 2), hellig. Forekommer kun i et par unge bornholmske indskrifter i forbindelsen *helgi Kristr* og *Krist helgi* og mulig på røgelsekarret fra Ulbølle i forbindelsen *þæn hælgæ rikæ Krist*.

hæimþegi, hémþegi hak. (nf. himþiki II, 38, him : þiki I, 7, himþigi I, 11, him : þaki I, 8, gf. himþiga I, 12), 'hjemfælle', brugt om de krigere, der hørte til fyrstens eller høvdingens nærmeste omgivelse, 'hirdmand'. Om ordets dannelse og betydning se I, s. 88 f.

í fho. (i I, 17, II, 2, 3, (8,) 46, III, [1,] 11, 18, 23,

IV, 19, 31, 42, V, 26 (bis), VII A a 5, B b 1, stenen fra Slesvig domkirke), 1) med hf. 'i' (om stedet, hvor noget er eller foregår; sml. *á*): *í Danmarku* II, 3, *í þiáðu* III, 11, 23, *á Englandi í Skíu*, i Skie i England, stenen fra Slesvig domkirke, *Æskill í Garði* VII B b 1, *í Ørasundi* II, 46, *þåu lega í þæim håugi* II, 2 (IV, 42), *í wíkingu*, på vikingetog IV, 19, 31, *í orrostu at Útlængju*, i slaget ved Udlænge I, 17, *hann fórs í Frégés liði* III, 18. 2) med gf. 'til' (om en bevægelse til stedet): *Kristr hialpi siálu í liús åuk paradís*, til lys og paradis V, 26 bis (sml. III, s. 278).

ílændr to. (hak. flt. ef. ilatra III, 13), som har ophold i, er bosat i landet (II, s. 426).

kirkja huk., ef. *kirkju* (*kirku*) (nf. kirkia VII B a 3, gf. kirkiu VII B a 1, kirku I, 18), kirke.

kollʀ hak. (gf. kul II, 56), kuld (sml. E. Lidén i Indogerm. Forsch. XIX, s. 335 ff.): *gefa e-m koll ok frælsi*, give en kuld og frælse, skænke en hans frihed ved at optage ham i sin slægt (se II, s. 262 f.).

koma (*kvam*) (fort. ent. 3. p. kua[m]? III, 13), komme; med stedet, hvortil man kommer, i gf.: *kwam øyland*, han kom til ølandet.

kona huk. (nf. kuna I, 5, III, 8, kuną II, 58 b, gf. kunu I, 1, III, 24), 1) kone, kvinde III, 24. 2) 'kone', hustru (også om de fornemste kvinder, kongens 'gemalinde').

konungʀ hak. (nf. kunukʀ I, 1, 2, 12, gf. kunuk I, 4; flt. nf. kunukaʀ I, 14), konge.

kristinn to. (hak. flt. gf. kristną I, 2), kristen.

kumbl, *kuml* ik. ent. og flt. (ent. gf. kumbl V, 29, ef. kubls III, 7; flt. gf. kumbl I, 3, II, 3, 15, kubl I, 1, 2, 4, 5, II, 2, 36, III, 8, 14, IV, 2, 3 till., kuml II, 27, IV, 6, 26, 42, V, 13), mindesmærke efter en død (sml. *griútkumbl*). På alle de anførte steder med undtagelse af to bruges ordet i flt. Ental forekommer meget sjælden i samme betydning som flt.: *þæiʀ ræistu kumbl þetsi* i den unge bornholmske indskrift V, 29. I den ældste tid synes ental særlig at være brugt om en enkelt del af mindesmærket, nemlig gravhöjen, således som det fremgår af indskriften på Nörre Nærå-stenen: *þórmundʀ niút kumbls*, T. nyd (ɔ: hvil i fred i) höjen! Derimod bruges flertal, når der menes hele mindesmærket eller i hvert fald flere af de væsenlige dele, hvoraf det bestod, først og fremmest dog vistnok höjen. På Glavendrup-stenen, hvor *stæin* 'runestenen' nævnes ved siden af *kumbl*, sigtes der med det sidste til höjen og den dermed forbundne mægtige skibsformede stenkreds; Glavendrup-stenens *kumbl* svarer nemlig til Tryggevælde-stenens *håug* og *skæið*, der ligeledes stilles ved siden af *stæin* (sml. II, s. 381 og s. 392 f.). På Virring-stenen, hvor 'höj' og 'sten' nævnes hver for sig, sammenfattes hele mindesmærket under navnet *kuml*. I Islandsk bruges entalsformen *kuml* ligesom på Nörre Nærå-stenen i samme betydning som *haugr* om gravhöjen: *þau liggja bæði í kumli í Laxárdal* Laxdœla saga c. 38 (sml. *þåu lega bǽði í þæim håugi* Gunderup-stenen I), *þorkell vill nú láta bera aptr sverðit í kumlit, þar sem þat var tekit til handa honum . . . . . Saxit var ok upp tekit ór kumli Nafars* Reykdœla saga c. 19, *þar fell Skeggbjǫrn ok átta menn aðrir; þar er haugr Skeggbjarnar á fitinni, en aðrir voru jarðaðir í Landraugsholti þar hjá fitinni, ok sér þar enn gerla kumlin* ('gravstederne') Biskupa sögur I, s. 15. — I reglen forbindes *kumbl*, *kuml* med *gørwa*, sjælden med *ræisa* (*résa*) og *sætja* (se disse ord og sml. III, s. 289).

kveða (*kvað*) (middelart nut. ent. 3. p. kuask ɔ: *kwezk* I, 10), sige. Middelart *kveðask*, sige om sig selv: *sténn kwezk hérsi stąnda længi werða*, stenen siger, at den vil komme til at stå længe her.

kåupa (*køypta?*), *képa* (*pt*) (fort. ent. 3. p. køptæ VII A b 4), købe.

kænna (*nð*, *nd*) (fort. tf. huk. ent. nf. kænt VII B a 3), kende; *kænna e-m e-t*, tilkende en noget som ejendom ved at knytte hans navn dertil, opkalde noget efter en, indvie noget til en: *kirkja er Kriste kænnd*, kirken er opkaldt efter og indviet til Kristus (har navnet 'Kristkirken'); sml. IV, s. 163 f.

kǽrr to. (huk. ent. ef. kær, forkortet for kæræ VII A b 2), kær.

lágʀ, lágr to. (hak. ent. gf. i bestemt form uden ko. lakhæ VI, 10), lav (modsat höj, lang), lille af vækst (brugt som tilnavn); sml. *langʀ*.

landhirðiʀ, landirði hak. (nf. lat : hirþiʀ II, 22, lantirþi II, 47), 'godsforvalter', bestyrer af en stor landejendom (sml. *bryti*).

lǫndmǫnnr, landmannr, landmandr hak. (flt. gf. lanmitr ɔ: *lan(d)mændr* IV, 37, ef. lǫnt : mǫnǫ II, 3), 'landmand', jorddrot (brugt om de store godsejere; sml. *bómǫnnr*).

langʀ to. (hak. ent. gf. i bestemt form uden ko. laga I, 16), lang (brugt som tilnavn). Ordet kan dog på det anførte sted også læses *lága*, 'lav, lille'; se I, s. 146 og 148 f.

láta, fort. *lét, lǽt* (fort. ent. 3. p. lit II, 58 b, IV, 31, 32, 43, V, 2, 15, 16, 22, 26, 28, stenen fra Slesvig domkirke, lEt (ᛚᛂᛏ) I, 5, let III, 24, IV, 44, V, 9, 10, (32,) VII B a 1, London-stenen, lat (fejl for lit eller let?) IV, 3 till., flt. 3. p. litu V, 14, letu V, 1, 25), lade; forekommer kun i forb. med navneformen, lade noget udføre: *lǽt gørwa kumbl* I, 5, IV, 3 till., *lǽt kirkju gærwa* VII B a 1, *lét résa stén* II, 58 b, IV, 43, 44, III, 24, V, 1, 2, 9, 22, 25, 26, 28, 32, *lét hoggwa rúnaʀ* og *stén* IV, 31, 32, V, 14, 15, 16, *lǽt læggja stén* London-stenen.

lega (*liga*), ældre form for det senere sædvanlige *liggja* (*lá*) (nut. ent. 3. p. likr VI, 3, ligær VI, 14, ligir VI, 8, flt. 3. p. lika II, 2, likia IV, 42), 'ligge', kun i betydning ligge begravet, hvile (sml. *hwíla*). Det er tvivlsomt, om lika II, 2 skal læses *lega* eller *liga* (se II, s. 21). Det første er dog sandsynligst i en så gammel indskrift som på Gunderup-stenen I. Da de nordiske sprog i ældre tid har bevaret mange minder om et til got. *ligan* svarende *lega* (*liga*), må det henstilles som usikkert, om formerne likr, ligær, ligir (se IV, s. 29) skal udtales *liggr* (*liggær*) eller *ligr* (*lighær*).

lið ik. (hf. lǫþi III, 18), flok, skare, følge, der ledsager høvdingen, krigerskare. Om skrivemåden ǫ for i se III, s. 462.

liði hak. (nf. liþi prosaindskriften på Karlevi-stenen), en person, der hører til *lið*, krigerskaren, følget, der ledsager høvdingen, følgesvend, krigskammerat (nærmest svarende til andre indskrifters *hémþegi*).

lifa (*fð*) (nut. navnef. lifa II, 12, (21,) ent. 3. p. lifiʀ III, 24), 'leve', være tilbage (som minde om den døde), vare, brugt om runestenen og dens indskrift (se II, s. 108 f.).

liggja (*lá*) se *lega*.

lippi to. i bestemt form eller no. hak. (gf. liba IV, 24), tilnavn med usikker betydning (se III, s. 84). At *Lippi*, som Hellquist mener (Nord. Tidsskrift f. Filol. 3. R. XII, s. 51), er et kælenavn, der er bevaret i det upplandske gårdsnavn *Lippinge*, anser jeg for höjst tvivlsomt.

liús ik. (gf. lius V, 26, lus smst.), lys, i forbindelsen *liús áuk paradís* om himmeriges lys (se III, s. 278).

læggja (*lagði*) (nut. navnef. lekia London-stenen), lægge: *Finna lǽt læggja stén.*

lǽika, léka ik. (gf. lika II, 12), egenlig 'legetöj', deraf 'legekammerat', særlig 'legesøster'; brugt af en ung mand som et inderligt udtryk for hans ömme følelser over for en tidlig bortkaldt elsket kvinde (hans fæstemø?), til hvis minde han rejste runestenen; se II, s. 102 ff.

længi bio. (lǫki I, 10, liki II, 12 (, 21)), længe.

magʀ, magr to. (hak. ent. ef. i bestemt form makra? V, 36), mager (som tilnavn?).

mágʀ hak. (gf. mak II, 2, 60, IV, 28), 'måg', mandlig slægtning på grund af giftermål: II, 2 betyder det ifølge sammenhængen 'stefader', på de andre steder er betydningen uvis (sml. nedenfor under *þegn* slutn.).

mǫnnr, mannr, mandr hak., flt. *mænnr, mænn, mændr* (nf. mǫnr II, 36, gf. man I, 16, III, 9; flt. nf. mæn VII A c 4?, hf. manom VII B a 3, ef. mana II, 41 b), 1) mandsperson, 'mand' i alm.: *siði sá mǫnnr, es þési kumbl upp briúti* II, 36, *wer sínn, glǫmulan mann*, sin ægtefælle, den veltalende mand III, 9, *sáʀ dó manna mest úníðingʀ*, mest en hædersmand blandt mænd II, 41 b; i flt. (uden hensyn til kön) menneskene: *mannom til misgundar*, til miskundhed (nåde) for menneskene. 2) person i en høvdings følge (– *liði*), 'mand', hirdmand: *mann sínn*, sin 'mand' I, 16. (Sml. *bómǫnnr, lǫndmǫnnr, stýrimǫnnr*).

matr hak., ef. *mataʀ* (ef. mataʀ IV, 4), 'mad', spise, føde (sml. *mildr*).

með (*mæð*) fho. (miþ II, 41 b, IV, 32, maþ II, 46, meþ V, 28), med, sammen med, med hf. og gf.: *sáʀ átti skip með Arną* II, 41 b, IV, 32, *es dęðr warð mæð Þóri* II, 46, *druknaði hann með alla skipara*, han druknede med alle skibsfolk, hele skibets besætning V, 28. Hvis der på det sidste sted læses *alla skipara*, har vi her et sikkert eksempel på *með* forbundet med gf. i betydningen 'sammen med'; læser vi derimod *Alla skipara*, kan vi her ligesom på de øvrige foran nævnte steder have både gf. og hf.

með (*mæð*) bindeo. (maþ I, 9, meþ III, 24 i vers), medens, så længe som = *meðan* (*mæðan*), der ikke forekommer i vore runeindskrifter, da man næppe I, 9 må forbinde det efter maþ følgende og ved to punkter derfra adskilte an med maþ (se I, s. 97).

mildr to. (hak. ent. nf. i höjeste grad miltastr IV, 4), mild, gavmild; med ef. *mildastr mataʀ*, den gavmildeste, mest rundhåndede med mad (føde) ɔ: den gæstfrieste mand (se III, s. 20).

minni ik. flt. (nf. mini II, 42, gf. efter min formodning i prosaindskriften på Karlevi-stenen i sammensætningen aiþarmini), 'minde', mindesmærke (sml. *birta*).

minnungsamʀ to. (hak. ent. nf. minuksąm(ʀ?) III, 13), som lever i mindet, erindringen, som vil blive mindet (se II, s. 428).

miok bio. (miuk II, 12, 42, 45), meget, *m. længi*, meget længe II, 12, *m. góðr* II, 42, 45 = *harða g.*, men meget sjældnere end det.

miskunn huk. (ef. misguntar VII B a 3; om skrivemåden med g for k og med nt ɔ: *nd* for n ɔ: *nn* se IV, s. 164), miskundhed, nåde.

miúkʀ to. (hak. ent. gf. i bestemt form uden ko. miuk(a) II, 33), 'myg' (brugt som tilnavn med ubestemt betydning: 'smidig' eller 'mild, blid'), *Fastulfʀ miúki* (se II, s. 169).

móðiʀ huk., gf. *móður* (nf. muþiʀ V, 6, 11, muþʀ V, 13, gf. muþur I, 2, 5, II, 2, 9, mþu II, 11, muþ V, 19, moþ[u?]r II, 63, moþr V, 2), moder. (Sml. *stiúpmóðiʀ*).

munu, nut. *mun*, flt. *munu* (nut. ent. 3. p. mun II, 49, III, 23, 24, flt. 3. p. munu II, 12, 42), 'monne', ville, skulle i forbindelse med navneform for at betegne hvad der (sikkert) vil indtræffe: *þéʀ stafaʀ munu længi lifa* II, 12, 42, III, 24. Med udeladelse af navneform *wesa*, *weʀa*: *é mun sann witring súsi* III, 23, *sáʀ mun ágóði*, det vil være (bringe) rigt udbytte II, 49.

mágʀ hak., ef. *magaʀ*, hf. *mægi* (hf. maki II, 9), sön. Ordet forekommer kun en enkelt gang i et vers — *sunr* i alm. prosa; se II, s. 74 f. og III, s. 96 ff.

mæiʀ, *mest* (*mæst?*) bio., höjere og höjeste grad til *miok* (mest II, 41 b), mere, mest: *sáʀ dó manna mest úníðingʀ*, han døde af mænd mest (i höjeste grad) som hædersmand. For biordet kunde her også stå tillægsordet *mestr*, 'den störste hædersmand'.

mærkja (*kþ*, senere *kt*) (fort. tillægsf. ik. flt. nf. markt ell. mirkt II, 42), mærke, sætte mærke på; om runerne, der indristes til mærke på stenen: *minni mærkt*, det med runer forsynede mindesmærke (se II, s. 197).

mæster hak. (nf. mæstær VI, 14, VII A b 1, 2, 3, mester VII B a 4 i en latinsk indskrift), mester, tidlig optaget fremmedord (olds. *mêster*, mnt. *mêster* og *meister*), der efterhånden fortrænger det gamle *smiðr* (sml. Døbefonten i Åkirkeby kirke, s. 59 f.).

mǿðrgin ik. flt. (nf. muþrkin II, 3), moder og sönner (II, s. 27).

náðiʀ, *náðir* huk. flt. (gf. naþir V, 32 efter formodning, naþi VI, 10), nåde (om den nåde, der vises menneskene af gud og jomfru Marie). Formen *náði* VI, 10 er vel på overgang til at opfattes som entalsform = vort 'nåde'.

náungʀ hak. (gf. kuþan : auk ɔ: kuþan nauk? II, 55), 'nærfrænde', nær slægtning oldisl. *náungr*, *nǫngr*: *sinn bróður, góðan náung*, sin broder, den gode nærfrænde ɔ: sin kærlige broder. Ordet svarer altså nærmest til vore gamle loves *nanithi* (sk. l. VI, 6 og oftere i AM. 41 4to) og *nafrændæ* (Er. sæll. l. III, 36).

niðʀ, *niðr* hak. [nf. nitʀ III, 1], ætling.

niúta (*nǫut*) (nut. bydem. ent. 2. p. niąut III, 7), nyde (godt af noget), med ef.: *n. kumbls* ɔ: hvile i fred i gravhöjen.

norr bio., af *norðr* (nur III, 13? IV, 31), nord på.

norrǿnn to. (hak. ent. ef. i bestemt form nuruna II, 47), norsk (vistnok som tilnavn).

nú bio. (nu I, 7, 12, III, 9), 1) nu, på denne tid (I, 12), nu til dags (III, 9). 2) I fortællende stil for at indlede en sætning 'nu, så': *nú skal standa sténn ą biargi* I, 7.

nœf ik. (ef. nafs III, 12), næse, 'næb' (brugt som tilnavn; se II, s. 414). Som selvstændigt navn forekommer *Nœfʀ*, ef. *Nœfs* på de to upplandske stene Liljegren no. 564—65 — Dybeck fol. II, no. 235 og 234, Upplands Fornminnesfören. Tidskr. I, 5, s. 25 (gf. nif, ef. nifs) og på den ölandske sten Liljegren no. 1311 = Ölands runinskrifter ved S. Söderberg, s. 66 ff. (nf. nifʀ). Hos Saxo er „*Nef* et *Onef*“ (ɔ: *Nef* og *Ønef*, *Øynef*) søkongenavne (P. E. Müllers udg. s. 373). Det sidste navn har han også i den latinske form *Ønevus* (smst. s. 239 og 240). I Islandsk møder vi ligeledes *Eynefr* (*Eynefir*) som et søkongenavn (Snorra Edda II, s. 468; sml. Hálfs saga ed. Bugge c. 15 *Eynefs synir* ɔ: søkonger, vikinger).

nœfna (*nð*) (nut. forest. m. ent. 3. p. nafni I, 10), nævne, bringe navnet til efterverdenen.

nǽstr to. i höjeste grad (hak. flt. nf. nistiʀ I, 6), nærmest, med hf. *e-m n.*, nærmest ved en.

óðr to. (hak. ent. nf. uþr IV, 17), rasende, voldsom, hæftig; (i god betydning, sml. *œiforr*) djærv, uforfærdet (se III, s. 56): *skipari óðr*, en djærv, uforfærdet sømand.

of udfyldende småord (uf II, 42), brugt i et vers, hvor det ligesom ofte i oldsproget er forbundet med et udsagnsord uden særlig betydning, nærmest af rythmisk grund: *þąu munu minni mœrkt é of birta*, det minde vil med sine runer altid stråle.

orrosta huk. (hf. urostu I, 17), kamp, slag.

paradís huk. (gf. baratis V, 26, bratis smst.), paradis. Sml. *liús*.

ráðspakʀ to. (hak. ent. ef. i bestemt form raþ · sbaka II, 16), 'rådspag', rådsnild, klog (som tilnavn; sml. *fróðr*, *horskʀ*, *úhœimskʀ*).

rétr hak. (?) se *rœitr*.

rétta, *rǿtta* (*tt*) (nut. navnef. rita III, 8, 9, rata IV, 22), 'rette', bringe i orden, sone sin brøde ved at udrede den bod eller lide den straf, som loven har fastsat for den begåede forbrydelse. På samme måde bruges i ældre Dansk *rættæ*, *rætæ*, 'göre rede og rigtighed', om at opfylde de forpligtelser, der påhviler en på grund af en begået forbrydelse, særlig udrede de lovbestemte bøder (se f. eks. jyske lov II, 47, 61, 68, 77 og sml. i det hele II, s. 175 f.).

ríkʀ to. (hak. ent. hf. i best. form rik ved forkortet skrivemåde VII A b 2), mægtig.

rísta (*rœist*, *rést*), senere *rista* (*risti*) (fort. ent. 3. p. raist II, 8, 22, III, 8, rist II, 45, V, 6, 13, VII B a 7 (se IV, s. 174 ff.), risti III, 24, ristæ VI, 14, VII B a 8, flt. 3. p. ristu (kun r bevaret) stenen fra Slesvig domkirke), riste, i reglen med *rúnaʀ* tilföjet; VII B a 7 og 8 underforstås dette ord; V, 13 forekommer forbindelsen *rést rét*, ristede indskriften, og VI, 14 *Helge ristœ mek* om stenen, der indføres talende.

ró huk. (nf. ru II, 50), ro, hvile (om den ro, den døde finder i graven): *harða góð ró þín*, såre god være din ro! (gid du må hvile i ro!).

rúnaʀ huk. flt. (nf. runaʀ (II, 21), gf. runaʀ II, 6, 22, 45, III, 8 (bis), 16, 24, IV, 31, 39, V, 6, stenen fra Slesvig domkirke (kun -aʀ bevaret), un[a]ʀ V, 4, [urnr III, 1,] runa VI, 2, hf. runum I, 6), runer (altid brugt om skrifttegnene).

rauðlitr, *rǿðlyt* to. (hak. ent. nf. rolut VII A b 9), med rød lød, ansigtsfarve (brugt som tilnavn i samme betydning som det almindelige *rǿð*; se IV, s. 135 f.).

rauðr, *rǿð* to. (hak. ent. nf. røþ VII A b 2, ryþ VII A b 1; røth i den latinske indskrift med latinske bogstaver VII A a 6), rød (brugt som tilnavn; sml. Toke, dictus agnomine *Rufus*, Lunde domkapitels gavebøger s. 137).

rauðumskialdi no. hak. eller to. i bestemt form (ef. rauþum · skialta III, 10), 'rødskjoldet', med rødt skjold (brugt som tilnavn); se II, s. 400. Til de eksempler på tilsvarende dannelser, som jeg der har anført fra oldsproget, föjer jeg endvidere *lǫngumspaði* (*-spáði*?),

der bruges som tilnavn til jarl Rodbert i Normandi (Heimskringla I, s. 132) og vel har samme betydning som tilnavnet *langaspjót*, der bæres af Vilhjálmr Gǫnguhrólfsson (smst. II, s. 27). Hvor naturligt det må være faldet at danne den art sammensætninger synes klart at fremgå deraf, at Harald hårdråde om skjalden Arnor bruger udtrykket *lǫngumorði* (med det bestemte ko. *lǫngumorðinn*, altså sikkert som no., Morkinskinna s. 32; sml. *langtala* som tilnavn til præsten Hróaldr i Heimskringla III, s. 436 og 448). Om disse sammensatte ord, i hvilke det første led ender på *-um*, henviser jeg desuden til Bugges bemærkninger i udgaven af Hervarar saga s. 355.

ræisa, *résa* (*ræisþi*, *résþi*, senere *ræisti*, *résti*) (nut. navnef. raisa IV, 43, V, 2, 26, stenen fra Slesvig domkirke, reisa V, 9, risa II, 58 b, IV, 44, V, 22, resa III, 24, V, 25, 28, 32; fort. ent. 3. p. raisþi II, 2, 10, raisþi II, 9, rasþi III, 15, raisi II, 55, risþi I, 11, 15, II, 12, 24, 25, 26, 27, 36, 39, 42, 44, 45, 48, 49, 50, 58, 59, 60, III, 20, IV, 17, 18, 20, 21, 23, 25, 28, 29 og till., 30, 33, 34, 35, 37, Hobrostenen, risþi II, 33, ristþi I, 7, rsþi II, 63, risþ II, 46, 57, riþ II, 56, raisti I, 17, [III, 1,] V, 6, reisti V, 12, risti V, 33, rit V, 18, resti III, 23, flt. 3. p. raisþu II, 3, III, 12, 18, IV, 8, risþu I, 14, 47, II, 41 b, IV, 19, 24, 26, 27, 40, raistu V, 11, 29, reistu V, 5, 24, ristu V, (17,) 21, restu V, 31), rejse, oprejse. Næsten overalt forbundet med gf. *stæin*, *stén* (undertiden flt. *sténa*). Dette er tilfældet på 75 af de foran anførte steder (V, 12 er som usikkert ikke talt med); med underforståelse af *stén* står det V, 11 og 22. Undtagelsesvis forbindes det også med *kumbl*, *kuml* II, 3, V, 29 og IV, 26. Sml. *stæinn* og *sætja*.

ræitr, *rétr* hak. (næppe *ræit*, *rét* ik.) (gf. ret V, 13), 'indridsning', (rune)indskrift (se III, s. 229).

sá, *sáʀ*, huk. *sú*, ik. *þat* påpeg. stedo. (hak. ent. nf. sa I, 2, II, 36, (49,) III, 8, 9, saʀ I, 6, 7, 9, 10, II, 41 b (bis), 49, IV, 6, 17, gf. þąh ved fejl for þąn II, 36, þan I, 17, II, 47, IV, 3 till., þæn VII A b 2, hf. þąi(m) III, 9, þaim II, 2, þæn VII A b 2, ef. þis II, 47, IV, 10, flt. nf. þaiʀ II, 5, IV, 7, V, 3, (29,) þeiʀ V, 1, 24, þaʀ IV, 10, stenen fra Slesvig domkirke, þiʀ I, 6, II, 12, 41 b, IV, 19, V, 13, þeʀ IV, 42, hf. þem I, 18, ef. þaiʀa V, 11, þaʀa II, 57, þeʀa IV, 42, þera V, 32; huk. ent. nf. su III, 24, þæn VII B c 5?; ik. flt. nf. þau II, 2, 3, 42, V, 4, gf. þau III, 11), 'den' som to. og no. (i bægge tilfælde med og uden eftertryk); sjælden som bestemt ko. ved tillægsord.

A) Som tillægsord bruges *sá* i forbindelse med et navneord, der er nærmere betegnet i det foregående eller følgende, i sidste tilfælde ofte ved en sætning med det henvisende *es*: a) henvisende til det foregående: *þéʀ drængaʀ wáʀu wíða únésiʀ í wíkingu* IV, 19, *Krist hialpi siálu þéra bróðra bægyja*, de tvende (bægge disse) brødres sjæl V, 32, *Swæinn åuk Tóla åuk Wífríðr þåu systkin létu hogga rúnaʀ* V, 4; om forbindelsen *Brúni åuk þæiʀ bróðr* i betydning „B. og hans broder" se nedenfor under B slutn.; (med talord) *Tófi åuk Fundinn åuk Gnýpli þæiʀ þríʀ gærðu håug* II, 5, *þåu lega bǽði í þæim håugi* II, 2. b) henvisende til det følgende: *þåu móðrgin Þyrwi åuk Óðinkárr åuk Goðmundr þríu ræisþu kumbl* II, 3; *sá mǫnnr, es* .... II, 36, *sá Haraldr, es* .... I, 2.

Oftere får *sá* i forbindelse med et navneord en stærkere påpegende betydning, så at det fuldstændig svarer til *sási* 'denne': *þåu lega bǽði í þæim håugi*, de ligger bægge i denne höj II, 2, *þéʀ stafaʀ munu miok længi lifa*, disse (rune)stave vil leve meget længe II, 12, *þåu munu minni é of birta*, dette minde vil altid lyse II, 42, *Rútr þåu gærði wé*, gjorde dette viede mindesmærke III, 11. Kun på et enkelt sted følger *sá* i denne betydning efter navneordet, nemlig III, 24: *é mun standa witring sú, eʀ* ...., evig vil stå dette vidnesbyrd, som ....; men *sú* er her fejl for *súsi*, der i modsætning til *sá* netop regelmæssig står efter navneordet (sml. Indledning s. CXX f.).

B) Som navneord bruges *sá* meget almindelig i samme betydning som 3dje persons personlige stedord (han, hun), som det udfylder i intetkön og flertal (den, det, de). I denne betydning forekommer *sáʀ* ofte i hak. ent. nf. for det ældre *sá* (se I, s. 85 og s. 106). Det betegnes i øvrigt nærmere ved det foregående eller følgende, i sidste tilfælde ofte i

en sætning med det henvisende *es*: a) henvisende til det foregående: *sáʀ was hémþegi Tóka*, han var Tokes hjemfælle I, 7, IV, 6, 17, *sáʀ fló égi at Uppsalum*, han flygtede ikke ved Upsala I, 6, 9, II, 41 b (bis), *sáʀ* (ɔ: *sténn*) *Wal-Tóka næfni*, den skal nævne V. I, 10 (i vers); sml. *sáʀ mun ágóði* (neml. *wesa*), det vil blive (vil sikkert give) rigt udbytte II, 49, idet stedordet her retter sig efter det følgende navneord, medens vi efter nuværende sprogbrug ventede ik. *þat*; *þéʀ Tóka gingu næstiʀ*, de gik nærmest ved T. I, 6 (i vers), *þéʀ liggja í Lundúnum* IV, 42 (sml. eksemplet under A *þáu lega bæði í þæim háugi*), *fáiʀ werða nú føddiʀ þæim bætri*, få fødes nu bedre end han III, 9, *þess sálu hialpi bæzti guð*, hans sjæl hjælpe den gode gud IV, 10, *guð hialpi siál þéra* IV, 42, V, 11, *þæra sálu* II, 57. b) henvisende til det følgende: *at rétta sá werði, es*... III, 8, 9, *sæll sás* (— *sá es*) *arði* II, 49 (i vers efter formodning), *Krist hiappi þém, ær kirku gerðo*, hjælpe dem, som byggede kirken I, 18, (med udeladelse af det følgende henvisende stedord) *guð signe þæn mik gørðæ* VII A b 2. Ikke sjælden står *sá* overflødigt i forbindelse med følgende *es*, hvor dette alene vilde være tilstrækkeligt; det påpegende stedo. retter sig da i kön, tal og forholdsform efter det navneord, hvortil det viser tilbage: *dræng góðan, þann es drepinn warð*, den brave svend, (ham) der blev dræbt I, 17, IV, 3 till., *sínn frænda, þanns was land(h)irði*, sin frænde, (ham) som var godsforvalter II, 47.

Flertal *þæiʀ* står ofte overflødigt, idet det, hvor to eller flere personer opregnes, sættes efter det sidste navn for at sammenfatte alle de nævnte personer: *Ąsbiorn áuk Tomi þæiʀ såttu stæin*, A. og T. (de) satte sten(en) IV, 7, 10, V, 13, 24; sml. stenen fra Slesvig domkirke. Ved en ordstilling, der også kendes fra oldsproget, kan det *þæiʀ*, der sammenfatter alle de nævnte personer, stilles foran det sidste navn: *Tósti áuk Hófi áuk þéʀ Frébiorn* (for det almindelige *Frébiorn þéʀ*) *résþu stén* II, 41 b. På en ellipse, hvorpå der ligeledes af og til findes eksempler i oldsproget, beror udtrykket *Brúni áuk þæiʀ bróðr létu ræisa stæin* i betydning „B. og hans broder" V, 1, idet broderens navn er udeladt (det fuldstændige udtryk vilde være f. eks. *Brúni áuk Tófi þæiʀ bróðr*...). Samme forbindelse har vi vist i *Azurr áuk þæiʀ* i den bevarede begyndelse af indskriften V, 3. En sjælden ordstilling er *[Bófi áuk þór]iʀ bróðr þæiʀ ræistu* V, 29, som vel skal forbindes således „brødrene B. og T. (de) rejste", ikke „B. og T. de brødre rejste", da stedordet i det sidste tilfælde ellers altid står foran navneordet (sml. *þæiʀ bróðr, þáu systkin, þáu móðrgin* under A). Medens forbindelsen *Ą. áuk T. þæiʀ* (*þæiʀ bróðr, þáu systkin* o. s. v.) var meget almindelig på runestenene, finder vi meget sjælden den ordstilling, der forekommer så ofte i oldsproget, hvor det *þeir* o. s. v., der omfatter samtlige personer, stilles foran. Vore runeindskrifter frembyder kun et enkelt eksempel herpå, nemlig det under A anførte *þáu móðrgin þyrwi áuk Óðinkárr áuk Goðmundr þriú ræisþu kumbl* på den gamle Skivum-sten for det almindelige *þ. áuk Ó. áuk G. þáu móðrgin þriú*, der blev regel i de senere indskrifter; det til *móðrgin* hørende talord står dog også på Skivum-stenen efter det sidste navn, ikke efter *þáu móðrgin* i begyndelsen af indskriften (sml. i det hele Indledning s. LXXII f.).

C) Som bestemt kendeord bruges *sá* undertiden i forbindelse med et følgende tillægsord i samme betydning som det almindelige *hinn*: *Ketils þess norróna* II, 47, *þąnn dýra* II, 36 (i denne indskrift bruges både *sá* og *hinn* som bestemt kendeord ved siden af hinanden, hvert i forbindelse med sit tillægsord: *þąnn dýra ok hinn dróttinfasta*; sml. II, s. 175). Længere ned i tiden bliver *þæn* det almindelige ord som bestemt kendeord ved tillægsord: *þæn hælgæ ríkæ Krist* VII A b 2, *þæn f(agræ) Yrsæ?* VII B c 5.

sá (*sáði*) (fort. ent. 3. p. saþi II, 49; se Indledning s. LXIX), så (sml. *ærja*).

sakláuss, *-léss* to. (hak. ent. gf. saklausan V, 33), sagesløs, uskyldig (III, s. 308).

sál, *sæl*, *siál* (*siól*, *siál*) huk. (hf. salu II, 57, s forkortelse for salu? IV, 10, silu II, 58, IV, 35, V, 6, siaul IV, 42, siol III, 24, V, 9, 24,

siul? VIIAb2, siolu V, 26 (bis), 28, 31, 32, sialu V, 22), sjæl. Hf. ent. bruges altid ligesom *ånd(u)* og *anda* også om flere, idet det er blevet stereotypt i den almindelige formel *guð hialpi sálu* (*hans* og *þéRa*). De forskellige former, hvori ordet optræder, er næppe udviklede af en enkelt grundform inden for sproget selv, men skyldes uden tvivl de forskellige sprog, hvorfra det efterhånden er optaget. Da Islandsk i gammel tid både har formen *sál* og *sála*, kan runeindskrifternes hf. salu også henføres til den sidste form, der i øvrigt ligesom *sál* svarer til oldeng. *sáwol* (*saul*). Ligeledes kan hf. silu svare både til en nf. *sǽl* og *sǽla*, der nærmest synes at stemme med oldht. *sêla*, oldfr. *sêle*, hvorimod *siál* (*siál*) snarest må henføres til oldsaks. *seola*. Sml. i øvrigt E. Brate i Uppsalastudier, tillegnade S. Bugge, Uppsala 1892, s. 6 ff., O. v. Friesen, Till den nordiska språkhistorien i Skrifter utg. af K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala VII, 2, s. 12 f., Arkiv för nord. filol. XIX, s. 341 ff., J. Reinius, Om kyrkliga lånord i äldre fornsvenskan i Språkvetenskapliga Sällskapets i Upsala förhandlingar 1897—1900, s. 50 ff. Anderledes A. Kock i Arkiv för nord. filol. XVII, s. 355 ff., XVIII, s. 226 ff., XX, s. 255 ff.

sannlátr to. (hak. flt. nf. sa(n:)latæ? VIIAc4), sanddru. Der står vist på det anførte sted: *hær i skol uera (uæra?) sa(nn)látæ mæn*, „her (i guds hus) skal i være sanddru (oprigtige) mennesker". Et to. *sannlátr* kendes ellers ikke; men det er jo regelmæssig dannet, og Dansk har sikkert ligesom Islandsk i ældre tid haft tillægsord på *-látr*.

sannr to. (huk. ent. nf. san III, 23), sand; sandfærdig, pålidelig (se II, s. 487).

santa to. (hak. ent. nf. sata I, 17, V, 9, santa III, 24, V, 26), sankt (om ærkeenglen Mikael): *guð (dróttinn) åuk santa Mikiáll* (*Migél*) I, 17, V, 9, *Kristr ok santa Migaél* (*Mikél*) III, 24, V, 26. Da den gullandske indskrift på døbefonten i Åkirkeby kirke i hak. nf. har *saNti Gabrél*, men i huk. hf. *saNta María*, kunde man formode, at latinsk *sanctus* var behandlet som et nordisk tillægsord i bestemt form (= *helgi*, *helga*), men rigtignok således, at den latinske hunkönsform *sancta* var bevaret ubøjet. Imidlertid finder vi også i hak. nf. *santa Mikál* på en gullandsk runesten (Säve no. 84) svarende til *santa* på de her anførte danske stene. Både dette *santa* og Åkirkeby-fontens *saNta* i huk. hf. taler afgjort imod at sammenstille disse former med böjningen af tillægsordene i den bestemte form. Ligesom *saNta* i døbefontens *saNta María* ligefrem er den latinske nævne- og udråbsform, der er bevaret uforandret, udgår hankönsformen *santa* som nævneform i runeindskrifterne efter min mening fra de latinske udråbsformer *sancte*, *sancta*. Disse former lød jo idelig for menigheden i litaniet o. s. v. og gik sikkert fra gudstjænesten over i de personlige bönner. Siden møder vi derfor i Dansk stadig dette *sancte*, *sante* i alle forholdsformer, idet det tidlig var blevet en ubøjelig form (*sande Mikkel*, *Gertrud* brugtes endnu i forrige århundredes begyndelse almindelig af sællandske bønder). Det samme er tilfældet i gammel Svensk (se f. eks. Ett Forn-svenskt Legendarium II, s. 872: *i sancte olafs stad, han badh gudh ok sancte olaff* ved siden af *sancta olafs*). Selv i et islandsk håndskrift fra slutningen af det 15. årh. (Saga Ósvalds konungs hins helga i Annaler f. nord. Oldkyndighed og Hist. 1854) bruges *sancte* ikke blot i hak. nf. (*sancte Ósvalldr*), men også i gf., hf. og ef. (*sancte Ósvalld, Ósvallde, Ósvalldz*. For det sædvanlige *sancte Ósvalldz* står undtagelsesvis *heilags Ósvalldz* s. 82[9]). Jeg er derfor ikke enig med Rydqvist (Svenska språkets Lagar VI, s. 391), Kock (Arkiv för nord. filol. VI, s. 33 not.) og Söderwall (Ordbok II, s. 315), når de opfatter svensk *sancte* som den bestemte form; men det er muligt, at tillægsordenes bestemte böjning i Svensk senere kan have virket også på *sancte*.

sási (sent *þessi*), huk. *súsi*, ik. *þatsi* påpeg. stedo. (hak. ent. nf. sasi II, 8, III, 5, Karlevi-stenen, þesi V, 28, gf. þąnsi I, 10, 11, 13, 15, II, 2, 9, 10, 32, 38, 41 b, 48, 50, 51, 52, 58, 58 b, III, 8, 9 (ter), IV, 27, 35, Gunderup-stenen II, þansi I, 6, 7, 14, II, 12, 24, 26, 39, 45, 46, 47, 55, 60, III, 8, 10, 12,

13, 18, IV, 3, 4, 7, 8, 10, 12, 28, 29 till., þasni IV, 29, þasi I, 8, 9, II, 20, 42, III, 15, 17, IV, 20, 22, 33, þą-asi Hobro-stenen, þinsi III, 16, V, 6, þensi I, 16, II, 49, London-stenen, þainsi IV, 17, 18, þisi II, 57, IV, 25, þaisi IV, 21, 23, þani II, 33, 44, IV, 32, 34, þinsa V, (26,) 33, þensa IV, 44, V, 32, þana V, 9, þina I, 17, IV, 43, V, 17, þena III, 24, V, 2, þene II, 63, þyni VI, 10, flt. gf. þasi IV, 19, þisi IV, 24, 30, 36, 37, þesi III, 21, IV, 40, 41, ef. þisa V, 13; huk. ent. nf. susi III, 23, gf. þaasi III, 9, þisi III, 23, IV, 38, þesi I, 18, flt. nf. þasi (II, 21), gf. þasi II, 6, 22, 45, III, 8 (bis), IV, 39, þisi IV, 31, V, 6. [III, 1,] þesa VI, 2; ik. ent. gf. þitsi V, 29, flt. gf. þausi I, 2, 4, II, 2, 3, III, 8, IV, 2, 3 till., 6, þusi I, 1, II, 36, III, 14, IV, 26, V, 13, þsi II, 11, þisi II, 15, 27, IV, 42. I ik. flt. forekommer desuden formen þaun I, 3, altså på den svenske Vedelspang-sten, i samme forbindelse og betydning som þausi på den danske sten (*kumbl þâun* = *kumbl þâusi*); men *þâun* kendes i øvrigt ikke fra danske stene. Angående udtalen af de enkelte former henviser jeg til Indledningen kap. 5 A, b 3; om gf. ent. hak. þasi se også I, s. 90), 'denne' som to., sjælden som no.

A) Som tillægsord står *sási* o. s. v. så godt som uden undtagelse efter det navneord, hvortil det hører. Dette er overalt tilfældet i den forbindelse, hvori det forekommer oftest, nemlig med ordet *stæinn* (*sténn*). I nf. ent. hedder det derfor *stæinn sási* II, 8, III, 5 og prosaindskriften på Karlevi-stenen, ligeledes *sténn þessi* V, 28. I gf. ent. møder vi ikke mindre end 81 gange *stæin* eller *stén* efterfulgt af *þąnnsi, þannsi, þasi, þennsi, þænnsi, þessi, þæssi, þanni, þennsa,* (*þanna,*) *þenna, þenne.* Ligeledes hedder det i gf. flt. *sténa þási, þessi* på de 8 steder, hvor denne forbindelse findes, og det samme gælder som regel om de andre jævnlig forekommende forbindelser: *rúnaʀ þássi, þessi, þessa* i gf. flt. 10 gange og *kumbl þâusi, þési, þǿsi, þessi* i gf. flt. 15 gange. Også i de øvrige sjældnere forbindelser, hvori ordet optræder, følges denne regel: nf. ent. *witring súsi* III, 23, gf. ent. *hâug þąnnsi* III, 9, *skæið þási* III, 9, *bró þessi* III, 23, IV, 38, *kirku þesi* I, 18, *kumbl þetsi* V, 29. Undtagelser herfra er meget sjældne. Medens *sási* aldrig på de mangfoldige steder, hvor det er forbundet med *stæinn* (*sténn*), står foran dette ord, finder vi i gf. ik. ved siden af det sædvanlige *kumbl þâusi* o. s. v. ordstillingen *þési kumbl* II, 36 og *þǿsi kuml* II, 27 og i gf. huk. ved siden af det regelmæssige *rúnaʀ þássi* o. s. v. *þássi rúnaʀ* III, 8. Den afvigende ordstilling på disse steder er dog uden tvivl netop valgt med forsæt. På det førstnævnte sted udgör ordene *þési kumbl* nemlig en del af den trusel, der rettes mod den, som forstyrrer dette mindesmærke, og på de to andre steder hører *þǿsi kuml* og *þássi rúnaʀ* hjemme i den hedenske påkaldelsesformel. På alle tre steder synes det påpegende stedord således at være fremhævet på særlig måde og af den grund at være stillet foran navneordet. Karakteristisk er i så henseende det sidstanførte sted på Glavendrup-stenen. Denne indskrift har nemlig først *Sóti ræist rúnaʀ þássi* med den sædvanlige ordstilling, men derpå med stærkt eftertryk på stedordet *þórr wígi þássi rúnaʀ.* Hvorvidt vi på brudstykket af runestenen i Spentrup har *þássi rúnaʀ* i flt. nf. må henstilles som tvivlsomt. For øvrigt finder vi først langt ned i tiden på ligstenen fra Gæssingholm forbindelsen þyni oæuf ɔ: *þænni hwælf,* denne 'hvalv' (hvælvede grav), med samme ordstilling som i det nuværende sprog.

B) Uden forbindelse med et navneord, altså selv brugt som navneord, forekommer *sási* kun en enkelt gang på vore runestene i forbindelsen *guð hialpi* (*hiappi*) *anda þessa âuk guz móðiʀ,* gud og guds moder hjælpe disses (deres) sjæl, på den unge bornholmske Grødby-sten, hvor *þessa* altså bruges på usædvanlig måde i steden for det i denne forbindelse almindelige *þéʀa* (*þéra*).

sem (*sæm*) bio. (sam II, 9), som. Dette ord forekommer kun en enkelt gang i vore runeindskrifter, hvor det bruges som forstærkende ved höjeste grad: *[wá es d]âuði sem werst mægi,* den allerværste ulykke.

sialfʀ to. (hak. ent. nf. sialfʀ III, 22, gf. sialfan III, 24), selv, *Ingibret sialfʀ gærði stafi* III, 22, *æft sialfan sik,* efter (til minde om) sig selv III, 24.

siða (*að*) (nut. forest. m. ent. 3. p. siþi II, 36), 'sætte skik (*siðr*) på', bringe i orden, sone sin brøde i overensstemmelse med lovens bud (i samme betydning som *rétta*, *rǽtta*; se II, s. 175 f.).

signa (*að*) (nut. forest. m. ent. 3. p., næppe bydem. ent. 2. p., sihnn fejl for sihne VII A b 2, si (forkortet) VII A b 5), 'signe', velsigne: *guð signe þæn mik gørðæ* VII A b 2 og i samme betydning *guð signe* alene med underforståelse af objektet VII A b 5.

sik tilbagev. stedo., hf. *sǽʀ* (gf. sik II, 2, III, 24, hf. saʀ I, 6, (II, 44,) sąʀ I, 2), sig.

sínn ejestedo. (hak. ent. gf. sin I, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, II, 2, 15, 23, 25, 26, 32, 37, 38, 39, 41 b, 42, (44,) 45, 46, 47, 48, 50, 52, (54,) 55, 58, 58 b, 59, 60, 61, III, 4, 8 (ter), 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 23 (bis), IV, 2, 3, 4, 6, 12, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 30, 31, 34, 35, 38, 40, (41,) 43, V, 1 (bis), 2 (bis), 3, 5, 6, 9, 11 (bis), 12, 14, 15, 19, 20, (21,) 22, 24, 25, 26, 28, 29, 31, 32, 33, VI, 2, Gunderup II, Hobro, sia (med ᚼ for ᚽ) II, 24, 51, IV, 10, 28, 29 og till., si (forkortet) IV, 33, ef. sins II, 16, flt. gf. siną II, 10, 17, 49, IV, 37, sina IV, 19; huk. ent. gf. sina I, 2, 5, II, 2, 6, 9, 63, III, 24, V, 2 (bis), 19, sin (forkortet for sina eller siną) II, 11; ik. ent. ef. sins II, 2), sin. Følger så godt som altid umiddelbart efter det navneord, hvortil det hører (*faður*, *bróður*, *sun sínn*, *móður*, *konu sína* o. s. v., *faður síns* II, 16, *féaʀ síns* II, 2, *skipara síną* o. s. v.). Dette er tilfældet på 122 af de anførte steder (hermed stemmer også *æft sialfan sik*), hvorimod det kun på 7 steder står foran navneordet som i det nuværende sprog, nemlig *sínn bróður* I, 6 (i vers), II, 55, III, 22, *sínn frǽnda* II, 47, *sínn félaga* I, 9, IV, 25, *sínn hémþega* I, 12 (sml. ef. *hąns*, *hans* under *hąnn*). Tvivlsomt er det, om gf. ent. hak. har haft kort eller langt *i* (Indledning kap. 4 § 4, 1).

sinni hak. (gf. sina II, 13), følgesvend, stalbroder (? se II, s. 114 og sml. *Æiska* under egennavne).

sitja (*sat*, flt. *sátu*) (fort. flt. 3. p. satu I, 11), sidde, kun i forbindelsen *s. um* med gf., belejre.

skarni II, 8 synes snarest at være et udsagnso., hvis udtale og betydning dog er ganske usikker (se II, s. 62 f.).

skarpʀ to. (hak. ent. gf. i bestemt form skarba IV, 22), 'skarp' (brugt som tilnavn med usikker betydning; se III, s. 78).

skera (*skar*) (fort. ent. 3. p. skar VII B b 1), skære (brugt om stenhuggerens, billedskærerens arbejde): *Æskill í Garði skar Samsón*, udskar (udhuggede) Samson; sml. Mariu saga s. 1189: Fyrir kirkjudyrunum úti stendr líkneskja heilagrar Maríe á einum pílara skorin með stein, udskåret (udhugget) i sten.

skip ik. (gf. skib II, 41 b, IV, 32), skib (med usikker betydning om et vikingeskib eller et handelsskib; se bemærkningen under Århusstenen V).

skipari hak. (nf. skibari IV, 17, gf. skibara III, 12, gf. eller hf. skibara V, 28?; flt. gf. skibara II, 10, V, 28?), 'skipper', en af mandskabet på et skib. Om ordets betydning se III, s. 285, hvortil jeg föjer, at føreren af et krigsskib I, 11 kaldes *stýrimandr*.

skulu, nut. *skal*, flt. *skulu* (nut. ent. 3. p. skal I, 7, flt. 2. p. *i skol* „i skal" VII A c 4, jysk form?), skulle med navneform om hvad der skal ske ifølge ens egen beslutning eller på grund af nødvendighed, pligt, befaling o. s. v. (et stærkere udtryk end *munu*; se I, s. 89).

skæið huk. (gf. skaiþ III, 9), 'skibssætning', stenkreds i form af et skib (se II, s. 392 f.).

smiðr hak. (nf. smiþr I, 15, II, 56, 57, smiþ VII A c 3), 'smed', håndværker, kunstner, det gamle nordiske ord, der efterhånden fortrænges af det fremmede „mester" (se *mæster*).

spáʀ to. (hak. ent. gf. span IV, 2), 'spåkyndig', forudseende, vís (brugt som tilnavn); se III, s. 11.

stafʀ hak., flt. *stafaʀ* og *stafiʀ* (flt. nf. stafaʀ II, 12, gf. stafi, næppe staka III, 22; ifølge Brate i Månadsblad 1901, s. 15 f. er Dybecks staka, som jeg anfører II, s. 100 og s. 479, fejllæsning for stafa), 'stav', runestav. Om ordets böjning se II, s. 107 f.

stąnda, *standa* (*stóð*), nut. *stǽndʀ*, *stændr* (nut. navnef. stąnta I, 10, stanta III, 24, statą I, 7, ent. 3. p. stątʀ III, 5, IV, 1, forest. m. ent.

3. p. stai v, 28), 1) stå, være rejst (om mindestenen): *æft Róulf stændʀ stæinn sási*, efter R. står denne sten, er denne sten rejst III, 5; 2) stå, blive stående (om mindestenen): *nú skal standa sténn ǫ́ biargi*, nu skal stenen stå (have sin blivende plads) på höjen I, 7; 3) stå, vare (sml. *lifa*): *é mun standa witring sú, eʀ wann Eskill* III, 24.

stiúpmóðiʀ huk. (gf. stiubmoþur III, 24), stemoder (om 'stefader' bruges *mágʀ* II, 2).

stýrimǫnnr, -mannr, -mandr hak. (nf. sturi : matr I, 11), 'styremand', skibsfører. I vore indskrifter forekommer ordet kun en enkelt gang om føreren af et krigsskib.

stæinn, sténn hak. (nf. stain II, 1 (kun st bevaret), 8, III, 2, 3, 5 og den prosaiske indskrift på Karlevi-stenen, stin I, 7, 10, sten III, 24, V, 28, gf. stain I, 16, 17, II, 2, 9, 10, 55, 62, III, 4, 8 (bis), 9 (bis), 10, 12, 13, 18, IV, 3, 4, 7, 8, 10, 11, 12, 43, V, 14, 16, [III, 1,] Gunderup II, Slesvig domkirke, stein V, 2, 9, 24, 31, 33, stin I, 6 (bis), 7, 8, 9, 10, 11, 12, (13,) 14, 15, II, 12, 16, 17, 24, (25,) 26, 27, 32, 33, 36, 38, 39, 41b, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 56, 57, 58, 58b, 59, III, 15, 16, 17, 20, IV, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 29 till., 32, 33, 34, 35, 44, V, 5, 6, (17,) 21, London-stenen, Hobro-stenen, stia (med ᛧ for ᚾ) IV, 29 og vistnok også II, 61, stn II, 60, þtin V, 18, sten II, 63, III, 24, V, 25, 28, 32; flt. gf. stinǫ IV, 24, 30, 37, stina IV, 19, 36, 40, (41,) sina III, 21), sten (altid om mindestenen efter den døde). Nævneformen forekommer kun i et par af de ældste indskrifter efter navnet på den døde i ef. (II, 1, III, 2, 3) og i formlerne *æft Róulf stændʀ stæinn sási* III, 5, *stæinn sási es sattr æftir Sibba* prosaindskriften på Karlevi-stenen samt i et par vers, der udsiger, at mindestenen skal blive stående eller 'leve' (I, 7, 10, V, 28, III, 24); ganske usikker er betydningen af udtrykket II, 8. Derimod optræder gf. i störste delen af indskrifterne, efter at den almindelige indskriftformel havde fæstnet sig, styret af *sætja* og især af *ræisa* (*résa*), sjælden af *hǫ́ggwa* og endnu sjældnere af *gørwa* (III, 13), på runeligstenen i London af *læggja*. Desuden bruges *ælta stæin* III, 8, 9 om at øve vold mod stenen. I indskrifterne med den sædvanlige formel synes man fra først af at have foretrukket *sætja*; men senere fortrænges dette ord i reglen af *ræisa* (*résa*), der bruges på 75 af de anførte steder, medens *sætja* kun står 31 gange. I de yngste indskrifter møder vi derfor kun rent undtagelsesvis dette ord (således på de jyske stene i Flejsborg og Oddum); i de bornholmske indskrifter bruges det aldrig i forbindelse med *stæin* (*stén*).

stéðr to. (hak. ent. gf. stuþan I, 6), som står fast, som skal eller vil blive stående (om mindestenen; se I, s. 85 f.).

suðr bio. (suþr III, 13?), mod syd, syd på.

sunʀ (*sunr*), *sun* hak., gf. *sunu, sun*, hf. *syni*, ef. *sunaʀ*, flt. nf. *syniʀ* (sent *syni*), gf. *sunu* (nf. sunʀ IV, 4, sun I, 18, II, 22, 23, (27,) 32, 48, 50, 59, 63, III, (22?,) 24, IV, 30, 37, 38, VI, 3, VII B a 3, son VI, 11, suæn VI, 14, gf. sunu III, 4, (IV, 1,) sun I, 3, 4, 6, 9, 17, II, 32, 36, 42, 46, 56, 57, 58, 58b, 61, 62, III, 9, 10, 14, 21, (22?,) IV, 2, 8, V, 10, 18, 32, VI, 10, prosaindskriften på Karlevi-stenen, hf. suni II, 58b, ef. sunaʀ I, 5, II, 57, III, 3, 14, IV, 37; flt. nf. suniʀ II, 47, III, 5, 8, 12, syni V, 33, gf. sunu IV, 7), sön. Om nævneform *sunʀ*, der kun forekommer en enkelt gang, medens der ellers overalt bruges *sun*, aldrig *sunr*, se Indledning kap. 4 § 23 a. I forbindelse med ef. af faderens (moderens) navn følger 'sön' i reglen efter dette: *Tóka Gorms sun* I, 6, *Þórgéʀʀ Tóka sun* II, 50, *Þórgísl Guðmundar sun* II, 56 o. s. v., *Krist Mario sun* I, 18. Ligeledes hedder det med udeladelse af sönnernes navne *Alla syniʀ* III, 8, *Øystæins syniʀ* III, 12 (sml. *Tróbénu syni* V, 33). Hermed stemmer også *bróður-sunu sínn* III, 4. Fuldstændig sammensmæltning af ejeformen med det følgende *sun* viser sig undertiden ved bortkastelse af ejeformsmærket: *Tóki Þórgíslsun* II, 55, *Æbbisun* VI, 10, *Sazærsun* VI, 14 (sml. også med urigtig ejeformsendelse *Ǫ́sbiorn Tókas sun* I, 9).

Sjældnere står *sun* foran faderens (moderens) navn og da i reglen af særlige grunde, idet hele forbindelsen kræver denne ordstilling, således i *Þórgísl, sun Æsgis Biarnaʀ sunaʀ*, „sön af Æsge Björnsön", hvor *sun* naturligvis står foran navnet for ikke at forbindes umiddelbart med *sunaʀ*, IV, 37, II, 57,

sun sínn åuk Gnúpu I, 4, *sun sínn åuk Tóka Haklangs sunaʀ* III, 14 (hvor *sunaʀ* altså ligesom i *Biarnaʀ sunaʀ* stemmer med reglen). I *Swénn sun Gérmundar* VIIBa3 skyldes denne ordstilling rythmiske grunde. I *Toma, sun Gunna handaʀ* IV, 8 og i det tilsvarende *Rói åuk Læikfrøð, sunu Gunna handaʀ* IV, 7 samt i *Æilæif, sun Ásgåuz råuðumskialda* III, 10 har de til *Gunna* og *Ásgåuz* föjede tilnavne naturlig fremkaldt denne ordstilling, og her skulde faderens navn desuden særlig fremhæves. Hele forbindelsen synes endelig at kræve denne ordstilling i *Gunnwalds stæinn, sunaʀ Hróalds, þulaʀ á Salhåugum* III, 3 (sml. ligeledes *æftiʀ bróður sínn, sun Østéns*, hvor broderen ikke nævnes ved navn III, 21).

Også hvor fornavnet ved et eller flere ord skilles fra faderens (moderens) navn, står *sun* i reglen sidst: *Þórkill hwati Tófa sun* II, 63, IV, 2, *Haralds hins góða Gorms sunaʀ* I, 5 (i vers); *Azurr landhirðiʀ Foggis sun* II, 22, *Ásbiorn sínn félaga Tóka sun* I, 9; *Tóki satti stén .... Loddaris sun* II, 32, 48, IV, 38. Derimod hedder det tilsyneladende uden særlig grund *Gunnulf, wer sínn, ... sun Nærbis* III, 9, *Sibba hinn fróða, sun Fuldars* prosaindskriften på Karlevi-stenen, *Þórbiorn, sun Sibbu* II, 58b og *sun* (nf. eller gf.?) *Forkunns* III, 22. (Sml. Indledning kap. 5 A, c 2).

swáss to. (hak. ent. hf. suasum II, 58b), 'ens egen'; kær. Ordet har her måske snarest den oprindelige betydning 'sin egen', der stemmer med got. *sves*, medens det på Islandsk kun forekommer i betydning 'kær; blid, behagelig'. Oldhöjty. og oldsaks. *swâs*, oldeng. *swǽs* har bægge betydninger. (Sml. IV, s. 213).

swíkwa, swíkja (*swæik, swék*) (fort. ent. 3. p. suek V, 33), svige, ombringe ved svig.

swæinn, swénn hak. (gf. suin IV, 43), 'svend' (i en fornem mands tjæneste): *swén Gunnulfs*, svend hos G. (sml. *drængʀ*).

systiʀ, ef. *systur* (nf. sustiʀ III, 9, gf. sytur V, 2), søster. Ligesom det med den regelmæssige ordstilling hedder *systur sína* V, 2, hedder det i forbindelse med ejeform af broderens navn *systiʀ Ulfs* III, 9 (sml. *bróðiʀ*).

systlingʀ hak. (gf. sustlik II, 58b), fasters eller morbroders sön, fætter. Om ordets betydning se IV, s. 212. Til hvad jeg der har bemærket, föjer jeg her endvidere følgende: I Codex Esromensis kalder Barabra Brades dotter, Anne (Arvid) Bads dotter og Lavris Knob „på sin husfrues vegne" Povl Laxman for „vor kære *søslingh*" og „vor kære *sislingh*" (ɔ: *ses-, søslingh*) i et brevskab fra 24. Juni 1486 (s. 200; af O. Nielsen i registret urigtig forklaret „søstersön"), og nysnævnte Anne Bads dotter kalder ham i et brevskab fra 14. Oktober 1488 (smst. s. 201) „min kære moder søster søn". Dette sted viser altså, at *sysling* i hvert fald senere på Dansk også brugtes i betydning „mosters sön".

sǽll to. (hak. ent. nf. sal II, 49 efter formodning, syll VI, 10), 1) 'sæl', lykkelig II, 49; 2) (om en død) salig: *sǽll Niklaos*, salig Nikolaus (se IV, s. 47).

sætjæ (*satti*, flt. *sattu* og *såttu*, fort. tf. *sattr*) (fort. ent. 3. p. sati I, 6, 8, 9, 10, 12, 16, II, 17, 23, 32, 38, 51, 52, 61, 62, III, 4, 8, 9, 10, 16, 17, 21, IV, 2, 4, 11, 12, 22, 36, prosaindskriften på Karlevi-stenen, Gunderup II, snti (med ᚾ for ᛏ) IV, 8, flt. 3. p. satu I, 6, II, 16, III, 5, V, 13, sautu IV, 7, 10; fort. tf. hak. ent. nf. satr prosaindskriften på Karlevi-stenen), sætte, rejse (= *ræisa, résa*), næsten altid om og i forbindelse med *stæin, stén*, således på 31 af de anførte steder, hvor den almindelige formel er *Hróulfʀ satti stæin æft* ... (Helnæs-stenen), *Ragnhildr satti stæin þąnnsi øft* ... (Glavendrup-stenen); sml. *stæinn sási es sattr æftir Sibba*, denne sten er sat (rejst) ɔ: står (= nut. *stændr*) efter S. (Karlevi-stenens prosaindskrift); III, 5 underforstås „sten" dertil fra det foregående. På to steder (IV, 2 og V, 13) forbindes det med *kumbl, kuml* og i prosaindskriften på Karlevi-stenen efter min formodning med *minni*. (Sml. *gørwa, ræisa* og *stæinn*).

til fho. (til VIIBa3), til med ef. (om det, hvortil noget tjæner): *mannom til misgundar*, til miskundhed (nåde) for menneskene.

triuggʀ to. (hak. ent. nf. i höjeste grad triukastr III, 13), 'tryg'; trofast, pålidelig (sml.

navnet *Sigtriuggr*; se II, s. 427): *hann was ílændra triuggastr Sundrswía*, den trofasteste af de i landet bosatte Sydsveer.

twæir talo. (hak. gf. tua II, 49), to, bægge (sml. *báðir*).

úhæimskr, *úhémskr* to. (hak. ent. gf. uhimskąn II, 15), klog, forstandig (modsat *hæimskr*, *hémskr*, enfoldig, uforstandig; se II, s. 118 f.); sml. *fróðr*, *horskr*, *ráðspákr*, *spár*.

um fho. (um I, 11), om, omkring med gf.; kun i forbindelsen *sitja um bý*, belejre en by.

und, *undir* fho. og bio. (unde VI, 14), under. Forekommer kun som bio. i forbindelsen *Swénn liggær hæ unde*, S. ligger (begravet) her under. Med formen *unde* sml. *yfæ* for *yfær* (se IV, s. 44).

ungr to. (hak. ent. nf. ukr II, 49, [ukr III, 1]), ung, i sin ungdom.

úníðingr hak. (nf. uniþikr II, 41 b), 'unidding', hædersmand (modsat *níðingr*; dannet som *úhæimskr*, *únæiss*, se bemærkningen til Århus-stenen V).

unna, fort. *unni* (fort. ent. 3. p. uni II, 2), unde; *u. e-m e-s*, 'unde', overlade en noget, *Api unni Tóka féar síns æft sik*, A. overdrog T. sit gods efter sig (se II, s. 21).

únæiss, *únéss* to. (hak. flt. nf. unisir IV, 19), som ikke skamfuld holder sig tilbage, men dristig går i spidsen og udmærker sig, kæk, uforsagt (modsat *næiss*, *néss*, som holder sig tilbage af skam, skamfuld; Bugge, Helge-Digtene, s. 47 not. 3), *þér drængar wáru wíða únésir í wíkingu*, de helte var vidt omkring (havde vidt om været, vist sig) kække, uforfærdede i viking.

uppbriúta (*bråut*) (nut. forest. m. ent. 3. p. ub briuti IV, 22, ub : biruti II, 36), 'opbryde': *siði sá mąnnr, es þési kumbl upp briúti* II, 36, *werði at rǽtta hwás upp briúti* IV, 22. På bægge disse steder kan *uppbriúta*, hvor *upp* måske skal opfattes som et selvstændigt ord, der ikke endnu er helt sammenvokset med udsagnsordet („bryde op"), tages i den oprindelige betydning om gravrøverne, der opbryder höjen; men det har dog snarere den almindeligere, mere omfattende betydning 'tilföje overlast, forstyrre' (sml. *ælta*; se II, s. 175).

úti bio. (uti I, 14, V, 28), 'ude', i den almindelige betydning 'ude på havet': *er warð óstr úti dóðr*, som faldt ude (på havet) øst på ɔ: i søslaget øst på I, 14, *druknaði hann úti með alla skipara*, han druknede ude (på havet) med hele mandskabet V, 28.

wá huk. (nf. ua II, 9 efter formodning), hvad der kommer pludselig og uventet og volder sorg og ulykke: *wá es dåuði sem werst mægi*, den allerværste ulykke, den bitreste sorg.

wápn ik., flt. *wǫ́pn* eller *wápn* (ent. eller flt. gf. uabn I, 9), våben.

wé ik. (hf. ui I, 3; flt. gf. ui III, 11, ef. uia III, 8), indviet sted, helligdom. Bruges i ent. om den indviede plads, hvorpå gravmindet rejstes: *ą́ wé Gnúpu*, „på Gnupes vi", den plads, hvor hustruen havde rejst mindesmærket efter sin ægtefælle Gnupa I, 3 (i den svenske indskrift). I flt. betegner det både pladsen og det derpå rejste mindesmærke (sml. *kumbl*, der i ent. bruges om gravhöjen, i flt. om hele mindesmærket; se I, s. 60 f.): *þåu wé*, dette viede mindesmærke III, 11, *wéa þegn*, 'viernes', 'de indviede mindesmærkers mand' bruges som betegnelse for goden, der havde indviet mindesmærkerne og havde tilsyn med dem ('viernes vogter') III, 8.

wega (*wá*) (fort. ent. 3. p. ua I, 9), kæmpe.

wel, *wæl* bio. (uil II, 58, uel IV, 42), vel, godt.

werða, *wærða* (*warð*) (nut. navnef. uarþa I, 10, flt. 3. p. uarþa III, 9, forest. m. ent. 3. p. uarþi III, 8, 9, uirþi IV, 22; fort. ent. 3. p. uarþ I, 11, 12, 13, 14, 15, 17, II, 46, III, 16, 18, IV, 31, 33, 35), 1) kopulativt med et prædikat 'vorde', blive, gå over til en vis tilstand, oftest i forbindelsen *werða dåuðr*, 'blive død', som det hedder langt ned i tiden i betydning 'miste livet', falde i kamp, omkomme (se *dåuðr* og sml. *døyja* og *farask*). I forbindelse med fortids tillægsf. bruges det til at omskrive lidearten: *fáir werða nú fǿddir þæim bætri*, få fødes nu bedre end han III, 9, *es drepinn warð í orrostu at Útlængju*, som blev dræbt, faldt (— det al-

mindelige *warð dåuðr*) i slaget ved U. I, 17. 2) med navneform, i almindelighed i forbindelse med *at* : *werða at,* komme i den stilling at måtte göre noget, 'komme til at', blive nødsaget til, måtte, skulle: *sá werði at rétta, es . . .,* han skal komme til at sone sin brøde, som . . . III, 9, 8, IV, 22; (uden *at*) *sténn kwezk hérsi stąnda længi werða*, stenen siger, at den vil komme til at stå længe her I, 10 (i vers). Denne betydning af 'vorde at' holdt sig langt ned i tiden: *jech wordher ath giøræ hwad han wil,* jeg bliver nødt til at göre hvad han vil, Ivan Løveridder v. 6349, Flores og Blanzeflor v. 218, *jech worder mægh gud i wold ath giwæ,* jeg må give mig gud i vold, Ivan v. 3308 og oftere, *thet worder ieg siælff at giældhæ,* det kommer jeg til selv at undgælde, Herr Michael udg. af Molbech s. 166, *skal ieg fanghe aff synden boed, tha vorder ieg at gange paa myn foedt tiil helige steder,* De tre ældste danske Skuespil („Christiern Hansen's Komedier") udg. af Birket Smith s. 46, *at tage mynne pennige tw vast ey seen, tw vorder at giøre meg noghet igheen, eller ieg skal tyn rett ladhe giøres* smst. s. 60; sjælden uden *at*: *keysæren sattæ oss her igen ath wæriæ thette land, om behoff giordis, wij worde lide oc wndgiallæ hwat gud will giøræ meth oss,* Karl Magnus Krønike (Brandt, Romantisk Digtning III, s. 161) — *vi worde ath lide oc vndgielde* i Christiern Pedersens udg. 1534 (Danske Skrifter V, s. 110).

werpa, wærpa (*warp, orpinn*) (fort. tf. ik. flt. gf. ubi forkortet for urbin II, 11), opkaste, opføre: *Hræbna gat orpin griútkumbl þési,* H. lod dette stenkummel opkaste (se II, s. 94 f.).

werr, wærr hak. (gf. uar II, 44, III, 8, 9, uir II, 38, uiar III, 13; flt. ef. uaiʀa for uaira III, 16), 1) mand, ægtemand. Ifølge indskrifterne synes ordet *werr* særlig at være brugt i de höjeste samfundskredse, medens *bóndi* var det almindelige ord i gårdmandsklassen (se II, s. 212). 2) mand i almindelighed, i flt. *weraʀ*, mænd (om en krigerskare): *hann was foringi weʀa* (for *wera*), han var mændenes (vikingernes) fører III, 18.

werri, wærri, werstr, wærstr, to. i höjere og höjeste grad (huk. ent. nf. uarst II, 9), værre, værst: *wá sem werst,* den allerværste, allerstörste ulykke.

wesa, weʀa (*wæʀa*), nut. *es, eʀ* (*er, ær*), flt. *eʀu*, fort. *was, waʀ*, flt. *wáʀu* (nut. navnef. uera eller uæra VII A c 4?, ent. 3. p. is prosaindskriften på Karlevi-stenen, er VII B a 3; fort. ent. 3. p. uas I, 7, 11, 12, II, 3, 47, III, 5, 13 (bis), 18, IV, 6, uaʀ II, 38, IV, 4, 17, flt. 3. p. uaʀu IV, 19), være. Forekommer kun kopulativt med følgende navneord, tillægsord eller fortids tillægsform: *hann was stýrimandr* I, 11, III, 5, 18, IV, 17, *sáʀ was* (*waʀ*) *hémþegi Tóka* I, 7, II, 38, 47, *þéʀ wáʀu wíða únésiʀ í wíkingu* IV, 19, *hąnn was lądmąnną bæztr åuk fyrstr* II, 3, III, 13, IV, 4, 6, *stæinn sási es sattr æftir Sibba,* er sat ɔ: står, prosaindskriften på Karlevi-stenen, *kirkja er Kriste kænnd,* kirken er indviet til (opkaldt efter) Kristus VII B a 3, *Skarða, es was farinn westr* I, 12.

westr, wæstr bio. (uistr IV, 33, uestr I, 12), mod vest, vest på (ɔ: på Englandstog).

wíða bio. (ui[þa] IV, 19), vide om, vidt omkring.

wígja (*gð*) (nut. forest. m. ent. 3. p. uiki II, 27, III, 8, 16), vie, indvi (om Tors indvielse af mindesmærket eller dets runer): *Þórr wígi þési kuml* II, 27, *Þórr wígi (þássi) rúnaʀ* III, 8, 16.

wíking huk. (hf. uikiku IV, 19, 31), 'viking', vikingetog, krigstog til søs.

wíkingʀ hak. (flt. nf. uikikaʀ III, 18), 'viking', søkriger (som drager i viking).

wilja (*ld*) (nut. ent. 3. p. uil? VII A a 5), ville.

winna (*wann*) (fort. ent. 3. p. uan I, 2, III, 23, 24), 1) göre, udføre (et arbejde), *witring sú* (for *súsi*), *eʀ wann Eskill,* denne forkyndelse, som E. gjorde, det vidne, som E. virkede ɔ: hvad E. her har forkyndt (ved at lade runestenen rejse) III, 24, 23. 2) vinde (ved kamp), underlægge sig, *Haraldr, es séʀ wann Danmårk alla åuk Norweg,* vandt sig (underlagde sig) hele Danmark og Norge I, 2.

wirkʀ to. (hak. ent. gf. ui[rkan] efter formodning II, 44), 1) som viser kærlig omhu for en, omhyggelig, kærlig; 2) som står i höj yndest hos en, höjtelsket af en. Bægge disse betydninger kan efter sammenhængen passe i forbindelsen *øftiʀ wer sínn, miok góðan*

þegn, sǿʀ wirkan, til minde om sin ægtefælle, den såre brave mand, som havde vist hende kærlig omhu, eller som hun havde omfattet med den störste kærlighed, sin höjtelskede ægtefælle. I første tilfælde vilde udtrykket stemme nöje med *sǿʀ hollan dróttin* på Hällestad-stenen I; men da det i denne betydning på Islandsk hedder *virkr at e-m*, medens det i den anden betydning ligesom i indskriften forbindes med hf. alene (*virkr e-m*), må det også her snarest opfattes på denne måde, således som jeg har antaget II, s. 209.

wísa (*að*, senere *st*) (nut. bydem. ent. 2. p. wis VI, 10), vise: *wísa e-m e-t*, udvise noget mod en, lade noget blive en til del. Denne sene, i det nuværende sprog almindelige betydning har ordet vistnok i forbindelsen *wís bǿði* (gf. for den gamle hf.) *ǽ, Mari, náði*, vis dem stedse bægge din nåde, Marie!

witring (*witrind*) huk. (nf. uitrik III, 23, uitrint III, 24), forkyndelse, tilkendegivelse, *winna w.*, göre en forkyndelse ɔ: forkynde noget (gennem runestenen og dens indskrift). I Sandby-stenens *witring* har vi naturligvis den ældre og oprindelige form, som jeg har fremhævet II, s. 495; men det er muligt, at også Tillise-stenens *witrind* kan gengive den virkelige udtale. I ikke få tilfælde er nemlig lyden *-ng* i Sællandsk bleven *-n*, hvad der ligeledes er tilfældet i Svensk (sml. Noreen i Arkiv för nord. filol. VI, s. 336 f. og A. Kock smst. VII, s. 307 f.), og i det mindste i ét tilfælde har der været et mellemtrin med *-nd*, nemlig i de to stedsnavne *Bergene*(-gård) og *Vesgene*, der længe skreves *Birkende* og *Viskende*, men oprindelig hed *Birkinge* og *Viskinge* (Annaler f. nord. Oldk. og Hist. 1863, s. 278 og s. 281. Endnu i 3. udg. af Traps „Danmark" skrives *Viskinge*, men *Birkendegaard*!). Også i Islandsk kan ordet *vitring* påvises en enkelt gang i samme betydning som *vitran*, åbenbaring; drömmesyn (Stockh. homiliebog s. 203[13]).

yfiʀ, yfær, yfæ fho. (yfær VI, 2, yfæ VI, 10), over (med gf. = efter, til minde om, ved en sen brug af ordet, hvor 'over' svarer til de ældre indskrifters *æft, æftiʀ*): *(hann) hió rúna þessa yfær bróðær sínn*, hug disse runer over (til minde om) sin broder VI, 2. Her bruges 'over' for 'efter', fordi der tænkes på stenen, som ligger over graven. Derimod passer 'over' i den oprindelige betydning godt i udtrykket *(hon) gærði þænni hwælf yfæ þyriæ Æbbisun*, gjorde denne hvælvede grav over T. VI, 10. Med formen *yfæ* for *yfær* sml. *unde* for *undær*.

þą́ bio. og bindeo. (þą I, 11, 14, III, 18 bis), da: 1) bio. da, den gang: *hann was þą́ foringi wera*, han var den gang mændenes (vikingeskarens) fører III, 18. 2) bindeo. da, den gang da (uden følgende *es, eʀ*): *þą́ konungaʀ barðusk*, da kongerne kæmpede med hinanden I, 14, *þą́ drængjaʀ sátu um Héðabý*, da heltene belejrede Hedeby I, 11; med udsagnsordet underforstået fra det foregående: *hann fórs í Frégés liði, þą́ alliʀ wikingaʀ* (neml. *fórus*), han omkom i Freges skare, da alle vikingerne fandt døden III, 18 (sml. II, s. 461 f.).

þąn bindeo. (þąn II, 58 b), end (efter höjere grad = oldisl. *an*, senere *en*): *bætr þąn*, bedre end. Således bruges *thæn* endnu en sjælden gang i vore ældste håndskrifter. Til det eksempel, som jeg IV, s. 213 har anført fra Valdemars sællandske lov II, 23 i AM 455 12mo, kan endvidere föjes jyske lov II, 1 i Flensborghåndskriftet: *sanænd mæn skvlæ wæræ atæ i hwært hæræth, twa i hwær fiarthing, af ængi fælægh tho mære thæn en* (— *en een* i AM 286 fol.).

þegn, þægn hak. (gf. þiakn III, 8, 15, IV, 3 og till., þaikn II, 2, þikn II, 44, 45, IV, 2, þign II, 51, 52, 53, þigin II, 54; flt. ef. þiakna IV, 6), 'tegn', mand. Brugt som hædersnavn om den ældre (gifte), ansete fribårne mand, ligesom *drængʀ* bruges om den unge (ugifte), dygtige mand (sml. II, s. 20 f.). Oftest i forbindelserne *harða góðr þegn* III, 15, IV, 2, 3, II, 51, 52, 53, 54, *miok góðr þegn* II, 44, 45, *þegn allgóðr* IV, 3 till., *þegn góðr* II, 2. Endnu stærkere er udtrykket *þegna fyrstr* IV, 6. Den fynske gode Alle kaldes *wéa hæiðwerðr þegn*, helligdommenes hæderværdige 'mand' (vogter) III, 8. At det kun er den ældre gifte mand, om hvem dette

ord bruges, fremgår også deraf, at de stene, hvorpå det forekommer, så godt som alle er rejste af hustruen efter hendes mand (II, 44, 45, III, 8, IV, 3 till., 6) eller af sönnen efter faderen (III, 15, IV, 2, 3, II, 51, 52) og stefaderen (II, 2). Når den derfor en enkelt gang er rejst af broder efter broder (II, 54), tör vi slutte, at disse brødre har været ældre (uden tvivl gifte) mænd. Derimod er stenene til minde om *drængʀ* rejste af fader, broder eller fælle. På Bjersjöholm-stenen, der er rejst efter en „måg", som kaldes *drængʀ harða góðr*, betegner ordet „måg" derfor snarest „svigersön" eller „stesön".

þexla, *þæxla* huk. (nf. þigsla I, 13), en art økse, brugt som tilnavn; se I, s. 124. Til hvad jeg der har bemærket om ordet *þexla* kan endvidere föjes, at også et andet sjældent navn på 'økse', *þenja* (Snorra Edda I, 569, II, 477), forekommer som tilnavn til en dansk mand (Valdemar d. stores mand *Pétr þenja* i Knytlinga saga, der er Saxos *Petrus cognomine Thema* ɔ: *Thenia*).

þínn ejestedo. (huk. ent. nf. þin II, 50, hf. þn ɔ: *þínni* V, 37?), din.

þríʀ talo., ik. *þriú* (hak. nf. þriʀ II, 5; ik. nf. þriu II, 8), tre.

þú personl. stedo., flt. *i* (af *íʀ*) (flt. nf. i VII A c 4?), du, flt. i.

þulʀ hak. (ef. þulaʀ III, 3), 'taler', vismand. Ordets virkelige betydning på det enkelte sted, hvor det forekommer i runeindskrifterne, lader sig ikke bestemme med sikkerhed. Som en formodning, der også nu forekommer mig sandsynlig, har jeg med støtte i de på Snoldelev-stenen forekommende symbolske tegn og i påkaldelsen af Tor på Glavendrup-stenen II, s. 343 f. udtalt, at der ved den sællandske *þulʀ* snarest menes en gejstlig embedsmand, mulig en Odinspræst, medens de fynske goder vistnok har været Tors præster.

ånd huk. (hf. ot IV, 44, ont V, 11, (12,) (30,) onþ V, 37?), ånd, sjæl, i forbindelsen *guð hiappi (hiappi guð) ånd hans* V, 12, IV, 44. I denne formel bruges *ånd* ligesom *andi* og *sál* i ent. også om flere V, 11.

åuk, *ok* bindeo. (auk I, 2 (ter), 4, 14 (ter), 17, II, 2 (bis), 3 (ter), 5 (bis), 9, 10, 17, 41 b (bis), 49 (bis), III, 8, 9 (bis), 13 (bis), 14, 18 (bis), 21, IV, 3, 4 (bis), 7 (bis), 10, 19 (bis), 26, 39, 40, 42 (bis), V, 1 (bis), 2 (ter), 3, 4 (bis), 5, 6 (bis), 9, 10, 13 (quater), 17, 21 (ter), 22, 24 (bis), 25, 26 (quater), 27, 31, 33, (37,) VII B a 1, London-stenen, stenen fra Slesvig domkirke, ąuk IV, 27 (bis), uk II, 36, 47, 56, IV, 24, 30, 37, V, 11 (ter), 19, ok I, 18, V, 25, 32, aok III, 24), og, brugt til at forbinde to eller flere ord eller sætningsled: *Gunnulfʀ åuk Øygótr åuk Áslákʀ åuk Rólfʀ résþu stén* I, 14, *bæztr åuk fyrstr* II, 3, *Tóki ræisþi stæin þąnnsi åuk gærði kumbl þåusi æft Apa mág sínn åuk Tófu móður sína* II, 2. På Gylling-stenen (II, 55) synes det led, der skulde følge efter auk, at mangle; men auk er her sikkert et helt andet ord (se *náungʀ*). Om forbindelsen *Brúni åuk þæiʀ bróðr* i betydning „B. og hans broder" se under *sá* B. Den gamle skrivemåde auk holdt sig langt ned i tiden, også efter at udtalen var bleven *ok*; kun rent undtagelsesvis finder vi skrivemåden uk på stene fra tiden omkring år 1000 (Skærn-stenen I er vist det ældste eksempel herpå). Den unge Øster Marie-sten III har både auk og ok. Angående den usædvanlige skrivemåde aok på Tillise-stenen henviser jeg til II, s. 495 f.

åustr, *éstr* bio. (ustr I, 14, 15), mod øst, øst på.

æft, *øft*, *öft* fho. (aft I, 1, 2 (bis), 10, II, 2 (bis), 6, 8, 11, 12, 27, 32, 42, 46, 55, 61, III, [1,] 4, 5, 8 (ter), 10, 11, 12, 14, 18, IV, 1, 20, 38, haft III, 16, ąft I, 3, 4, aift II, 3, iaft II, 15, ift I, 15, II, 10, 17, 47, 48, 51, 56, 59, III, 23, eft III, 24, abt Gunderup II; auft III, 8 (bis), 9, uft I, 5, 16, II, 9, IV, 27), efter, til minde om (en død) med gf., næsten altid i forbindelsen *sætja* (*ræisa*) *stæin* eller *gørwa kumbl* (*håug* o. s. v.) *æft e-n*, rejse en sten, göre et mindesmærke (en höj o. s. v.) til minde om en død. En enkelt gang forekommer udtrykket *draga stæin öft ąnąn*, slæbe stenen (fra dens plads og rejse den) efter en anden III, 8. At udtalen allerede i gammel tid har været *æft* eller *øft* (ɔ: *öft*; se Indledning kap. 4 § 6, 4 og § 11, 4), fremgår med sikkerhed af

skrivemåden aift på Skivum-stenen samt af det almindelige ift og af auft, der bruges to gange på Glavendrup-stenen ved siden af det tre gange forekommende aft; med auft stemmer også det flere gange forekommende uft (sml. ligeledes fra langt senere tid ift sammen med eyfti på Sandby-stenen II). At også det usædvanlige ąft på de to Vedelspang-stene uden tvivl betegner en udtale *öft*, har jeg søgt at göre sandsynligt Indledning s. XLVIII f. At formen aft i reglen har lydt *æft*, anser jeg for utvivlsomt; men da Glavendrup-stenen både har aft og auft, og da det tör kaldes ganske usandsynligt, at runeristeren hermed har villet udtrykke en dobbelt udtale (*æft* og *öft*), har både dens aft og auft sikkert lydt *öft*. Det må derfor henstilles som tvivlsomt, i hvilke tilfælde aft i andre indskrifter betegner udtalen *æft* eller *öft* (sml. også *æftiʀ*, *øftiʀ*, *öftiʀ*). Om den enestående skrivemåde abt på Gunderup-stenen II se I, s. CXLIII og sml. abtiʀ nedenfor.

æftiʀ, *øftiʀ*, *öftiʀ* fho. og bio. (aftiʀ II, (27,) 33, III, 5, IV, 2, 3, 4, 7, 8, 10, 11, 12, 28, 29 till., 33, 34, V, 13, 22, 29 (bis), ąftiʀ III, 15, aiftiʀ II, 57, IV, 19, 21, 44, V, 6, iftiʀ I, 6 (bis), 7, 8, 13, II, 24, 26, 38, 41 b, 50, 52, 58, IV, 6, 17, 18, 22, 23, 29, 36, iftʀ IV, 25, V, 38, eftiʀ I, 11, 14, II, 58 b, III, 21 (bis; på sidste sted skrevet ftiʀ), 24, IV, 40, 41, 43, V, 1, 2 (quater), 5, 9, 14, 17, 21, 24, 25, 28, eftʀ V, 31, iftʀ eller eftʀ III, 22, aftir I, 17, aiftir prosaindskriften pa Karlevi-stenen, eftir II, 63, V, 21 (ved siden af eftiʀ), 26, 28 (ved siden af eftiʀ), 32, abtiʀ V, 11 (bis); auftiʀ II, 44, 45, IV, 35, uftiʀ I, 12, II, 39, 49, 60, 62, IV, 24, 26, 30, 31, 32, 37, huftiʀ I, 9, aufti Hobro-stenen, eyfti III, 23 (sammen med ift), auti V, 18), efter, til minde om (en død). 1) fho. med gf. i samme betydning og i samme forbindelser som *æft*, *øft*, *öft*. 2) bio. efter, til minde: *sattu syniʀ æftiʀ* (med *stæin* underforstået fra det foregående), sönnerne rejste (den) til minde III, 5, *sténn þessi stái æftir*, denne sten skal stå til minde V, 28. Som forholdsord bruges *æft* (*øft*, *öft*) i det hele i de ældste, *æftiʀ* (*øftiʀ*, *öftiʀ*) i de yngre indskrifter (sml. Tillise-stenens eft i formlen *æft sialfan sik* ved siden af eftiʀ; Virring-stenens aft i verset, men i prosaen vistnok aftiʀ); som biord uden styrelse forekommer den længere form derimod allerede på Flemløse-stenen. Med hensyn til udtalen gælder det samme, som er bemærket om *æft* o. s. v. — Den enestående form abtiʀ, der forekommer to gange på Vester Marie-stenen II, udtrykker vist en udtale *æptiʀ* (se III, s. 222). Enestående er også med bortkastelse af -ʀ skrivemåden eyfti på Sandby-stenen II (ved siden af ift) og auti på Øster Larsker-stenen; den sidste form betegner vel en udtale *øtti* (*ötti*); se III, s. 243. Bortkastet er -ʀ ligeledes i Hobro-stenens aufti (se I, s. CLIII).

æi, *é*, *ǽ* bio. (i II, 42, III, 23, e III, 24, y? VI, 10), altid.

æið, *éð* ik. (hf. eþi I, 16), 'éd', landtange (se *Iómsæið* under stedsnavne).

æiforr, *éforr* to. (hak. ent. gf. ifur eller efur IV, 44), altid hæftig, hidsig, som stormer voldsomt frem (brugt som tilnavn 'fremstormeren'; se III, s. 178 og sml. *óðr*).

æiga, *éga*, nut. *á*, fort. *átti* (nut. ent. 3. p. a IV, 39, fort. ent. 3. p. ati II, 41 b, IV, 3 till., 32), eje, have, være i besiddelse af: *Folkwi á hæg*, ejer höjen ɔ: hviler i höjen IV, 39, *Biorn, es skip átti með Knúa*, ejede skib sammen med (havde del i et skib med) K. IV, 32; have til ægte (om manden) *þegn, þann es hana átti* IV, 3 till.

æigi, *égi* bio. (aigi I, 6, aki I, 9), ikke: *sáʀ fló égi at Uppsalum* (i vers; se I, s. 85).

æilífʀ, *élífr* to. (huk. ent. nf. [e]lif III, 23 efter formodning), eviglevende, uforgængelig.

ælta (*lt*) (nut. forest. m. ent. 3. p. ailti III, 8, 9), øve vold imod, tilföje overlast: *æ. stæin* om den, der beskadiger runestenen (næppe flytter den, fører den bort fra sit sted, da dette III, 8 lige efter betegnes ved ordene *öft ąnnąn dragi* og III, 9 ved *heðan dragi*; se II, s. 381).

ærja (*arði*) (fort. ent. 3. p. arþi II, 49 til dels efter formodning), plöje: *sǽll, sás arði áuk sáði ungʀ*, lykkelig (er) den, som plöjede og såde i sin ungdom (om landmanden, der som ung har ført et virksomt liv; sml. II, s. 233).

ærkibiskup (*arki-*) hak. (nf. ærki : biskup I, 18, ef. arkibiskubs V, 36), ærkebiskop.

øft, öft se under *æft*.

øftiʀ, öftiʀ se under *æftiʀ*.

øy, ǿ huk. (hf. u prosaindskriften på Karlevi-stenen; mulig er *øy* (*ǿ*) dog her egennavn = *Øylandi*), ø.

øyland ik. (gf. aulat III, 18 til dels efter formodning), øland (om Låland. Brate, Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad 1901, s. 9 vil heller forstå det om den svenske ø Öland; men jeg indser ikke, hvorledes dette kan passe i hele sammenhængen).

ǿztr to. i höjeste grad (hak. ent. gf. i bestemt form usta II, 62), ypperste (se II, s. 289 f. og sml. A. Olrik i „Danske Studier" 1905, s. 170).

II. EGENNAVNE.

A. Personnavne.

Som jeg har påvist i Indledningen kap. 5 B, b, tilhører de mands- og kvindenavne, som vi møder i vore runeindskrifter, i det hele og store vikingetidens fællesnordiske navneforråd. Enkelte af de almindeligst brugte navne må dog stemples som særlig danske, medens andre har været fælles for Sverig og Danmark, men ikke kendes fra Norge og Island. I det følgende har jeg derfor for hvert enkelt navns vedkommende søgt så vidt muligt at påvise dets udbredelse.

At visse navne og navnedannelser har været særlig yndede i enkelte slægter, er jo velkendt fra gammel tid, og runeindskrifterne giver også eksempler herpå: Bregninge- og Oddum-stenen er bægge rejste efter en *Tóki Tóka sun*; på Fuglie-stenen II bærer de to brødre navnene *Øyndr* og *Øygǿtr*, på Bodilsker-stenen II hedder to sönner *Þórkell* og *Alfkell* og faderen *Øykell*; Øster Marie-stenen I har brødrene *Åuði* og *Åuðgérʀ*, en anden broder *Gunnulfʀ* og moderen *Gunnildr*; på Møllegårds-stenen hedder faderen *Ísbiorn* og en sön *Frǿbiorn*.

Som regel nævnes en person kun med sit egenlige navn, der altså svarer til hvad vi nu kalder 'fornavnet'. Haverslund-stenen har kun det ene ord *Hærulfʀ* som navn på den døde; på Gunderup-stenen I hedder det *Tóki ræsþi stæin þǫnnsi . . . æft Apa mág sínn . . . åuk Tófu móður sína*, på Fuglie-stenen I *Atti résþi stén þasi æft Þórstén*, på Strö-stenen II *Faðiʀ lét hoggwa stén þanni øftiʀ Biorn, es skip átti með Knúa* og således i mangfoldige andre indskrifter.

Fra denne regel findes dog mange undtagelser. Det var nemlig fra den ældste tid almindeligt, at der til det egenlige personnavn föjedes et tilnavn ('kendingsnavn'), som nærmere angav den slægt, hvortil vedkommende hørte. Allerede på guldhornet møder vi navnet *Hlewagastiʀ Holtingaʀ*, 'Lægæst Holtes ætling eller sön', der svarer til *Hornbori Swiðingʀ*, 'Hornbore Svides ætling eller sön', på en af vore allerældste runestene (Kallerup-stenen), og med slægtsnavnet i ejeform flertal foran det egenlige navn *Hrafnunga-Tófi*, 'Ravnunge-Tove', 'Tove af Ravnunge-ætten', på Bække-stenen I, Læborg-stenen og Horne-stenen.

Flere af de således dannede gamle slægtsnavne gik tidlig over til at bruges som virkelige personnavne. Af herhen hørende navne møder vi på vore runestene mandsnavnene *Ballungʀ* (Villie), *Gillingʀ* (Vester Marie III), *Rispingʀ* (Gylling), *Swéningʀ* (Brogård).

Langt almindeligere var det dog, at faderens eller undertiden moderens navn i ejeform, efterfulgt af ordet 'sön' eller 'datter', föjedes til personnavnet, og da det her tidlig blev regel, at ordene 'sön' og 'datter' fulgte umiddelbart efter faderens (moderens) navn, finder vi altså i disse tilnavne grundformerne for vore senere almindelige efternavne på *-sön*, *-sen* og *-dotter*, *-datter* (se Indledning kap. 5 A, c og ordsamlingen under *sunʀ* og *döttiʀ*).

Det følger af sig selv, at det især var faderens navn, der brugtes som tilnavn for sön og datter, således som det fremgår af eksemplerne på de anførte steder. At börnene opkaldtes efter moderen, ikke efter faderen, har dog næppe været så sjældent, som vi nu vistnok er tilböjelige til at forestille os, idet vi vel nærmest tænker på de bekendte historiske eksempler *Sven Estridsen*, *Peder Bodilsen* (*Petrus Botildæ filius* Saxo) og *Torgunnesönnerne* (*Þorgunnu synir* Knytlinga saga c. 40). Grundene til, at börnene opkaldtes efter moderen (váru kend við móður sína), var i øvrigt, som det spores lige fra oldtiden ned mod den nyeste tid, meget forskellige. En betydelig rolle spillede her moderens fornemmere æt; men det har sikkert også i mange tilfælde været afgörende, at hun var en mere energisk personlighed end faderen og derfor blev anset for husets egenlige 'herre'. Ligeledes kan faderens tidlige død have foranlediget opkaldelsen efter moderen, således som det i Víga-Glúms saga c. 10 udtrykkelig siges om *Þorgrímr Hlífarson*: Þorgrímr . . . var kendr við móður sína ok var kallaðr Hlífarson, firir því at hon lifði lengr en Gunnsteinn, eller i Laxdœla saga c. 57 om *Þorgils Hǫlluson*: því var hann kendr við móður sína, at hon lifði lengr en faðir hans. At faderen var ukendt, idet barnet var avlet uden for ægteskabet, var jo i hvert fald i den senere tid en af de væsenligste grunde til at give barnet moderens navn.

Allerede en af vore allerældste runestene (Örja-stenen i Skåne) synes at frembyde et sikkert eksempel på opkaldelse efter moderen (*Ąsu sunu* i gf. ent.), og modernavnet møder vi vist også i Vester Tørslev-stenens litu *sun* (se *Linda* nedenfor). Også længere ned i tiden forekommer der jævnlig eksempler på det samme. Fra Valdemars jordebog ved O. Nielsen anfører jeg *Burgar Regnild sun* og *Thorstanus Dothær sun* s. 61. I Lunde domkapitels gavebøger ved Weeke finder vi *Petrus Gythu sun* s. 70, *Andreas Maggosun* s. 100, *Gudmundus Lucie filius* s. 121, *Ago Sophie filius* s. 166, *Ericus filius Arene* s. 197, *Ærlandus filius Margarete* s. 250 og med datterens navn *Mother filia Sestrith* s. 159. Det behøver derfor ingenlunde at være en blot senere opkaldelsesskik, når vi i de af rigsarkivet udgivne „Sønderjydske Skatte- og Jordebøger fra Reformationstiden“ oftere møder efternavne dannede af moderens navn, som *Momme Agetsen* s. 266 (sml. *Aget Boes* s. 270 ɔ: *Agate*), *Fedder* og *Broder Annesen* s. 266, 267, *Paye Ingeborchsen* s. 243, 448, *Broder Sisselsen* s. 264, *Peter Sysselsen* s. 296, *Bo* og *Mattis Elinsen* s. 242, *Tode Ellinsen* s. 267, *Tege*, *Peter*, *Nis* og *Gotbor Ellesen* s. 266, *Fedder* og *Bonnick Kar(r)insen* s. 244, 266, *Paie* og *Jens Sustersen* s. 230, 242, 267, *Peter*, *Sunneke*, *Laurens* og *Jap Modersen* s. 231, 240, 243, 269 (*Moder* var et almindeligt kvindenavn; sml. *Moder Ingesdatter* s. 264). I visse egne af landet holdt denne skik sig til den nyeste tid, således på *Ærø*, hvorom det hedder hos Hübertz, Beskrivelse over Ærø, Kbh. 1834, s. 274: „Det er ikke usædvanligt, at sönner fører moderens navn, når denne har været en mærkelig dygtig eller på anden måde bekendt kvinde, f. eks. *Mariesen*, *Mettesen*, *Cathrinesen* o. s. v.“. Ifølge „Dansk Navneskik“, Kbh. 1899, s. 63 er det i Gudme herred på Fyn endnu almindeligt at nævne börnene efter moderen, ikke efter faderen, således at moderens navn sættes forrest i ejeform (*Sines Peter*, *Gertrud Maries Andreas*, *Ellens Sine*; moderen kan endogså bevare det mødrene navn: *Ellens Sines Peter*). Det er altså den samme forbindelse, som vi kender både fra nutiden og fra gammel tid, når ejeformen af faderens navn i daglig og fortrolig tale sættes forrest uden tilföjelse af ordet 'sön', og

som jeg udførlig har omtalt ved behandlingen af *Ązurr Saxa* på Århus-stenen V, hvor ejeform af faderens navn altså på lignende måde står efter sönnens uden tilföjet 'sön', hvorpå vi ellers ikke finder sikre eksempler.

Fader- eller modernavnet kunde barnet naturligvis bære som tilnavn lige fra fødselen, og fadernavnet med tilföjet 'sön' eller 'datter' har sikkert altid været det hyppigst brugte tilnavn og det, hvormed vedkommende selv i reglen kaldte sig.

Meget tidlig opstod dog også en ganske anden art af tilnavne, der gaves vedkommende af de personer, med hvem han kom i nærmere berøring, og hvormed de mente at kendetegne ham bedre end med hans virkelige navn, idet kendingsnavnet antydede en eller anden karakteristisk egenskab hos ham. Disse tilnavne, som vi møder allerede i indskrifterne med de ældre runer, brugtes vistnok meget sjælden af personen selv, men i reglen af hans omgivelser i steden for eller sammen med det egenlige navn. De kunde have både en rosende og en dadlende betydning og var i øvrigt af meget forskellig oprindelse.

I oldsproget, hvor tilnavnene fra gammel tid spillede en overordenlig stor rolle[1], kaldtes de i almindelighed *kenningarnǫfn*, 'kendingsnavne', såfremt de indeholdt navnet på den person (ikke blot fader eller moder) eller på det sted, hvorefter vedkommende var opkaldt (sml. *kenna e-n við e-t*, opkalde en efter noget), eller betegnede hans virkelige stilling, eller var tillagte ham uden spottende betydning på grund af en eller anden karakteristisk egenskab. Eksempelvis kan anføres: *Þorgeirr var kendr við móður sína ok kallaðr Arnórusun* Sturlunga saga I (1906), s. 93, *Þórarinn átti þat kenningarnafn, at hann var kallaðr Ragabróðir* Njála c. 13, *Maðr er nefndr Ǫlvir á Eggju, hann var kendr við bœ sinn þann er hann bjó á* Saga Óláfs konungs ens helga, Christ. 1853, s. 103, *Gaf (Guðmundr biskup) honum þat kenningarnafn, at hann skyldi heita Einarr klerkr, ok kvað honum þat sannnefni* (rigtigt, til hans stilling svarende navn), *en eigi auknefni* ('øgenavn') Biskupa sögur I, s. 589, *Helgi (sonr Snorra) átti kenningarnafn ok var kallaðr hvítr, ok var honum þat eigi auknefni, því at hann var vænn maðr ok vel hærðr, hvítr á hár* Flateyjarbók II, s. 156, *Konungr mælti: víst ertu vandræðaskáld, en minn maðr skaltu þó vera ok hafa samt viðrnefnit sagði hann. Hallfreðr mælti: hvat gefr þú mér at nafnfesti, ef ek skal vandræðaskáld heita? Konungr svarar: sé ek, at þetta viltu eiga kenningarnafn ok þigg af mér sverð heldr frítt* Flateyjarbók I, s. 326. Den dadel, som dette tilnavn ifølge sin betydning egenlig indeholder, bliver jo på grund af hele sammenhængen til en rosende betegnelse.

I et par af de anførte eksempler stilles ordet *kenningarnafn* udtrykkelig i modsætning til *auknefni*. Medens *kenningarnafn* ikke indeholder noget, der kan opfattes som krænkende for personen, bruges *auknefni* særlig om tilnavne med spottende betydning, altså svarende til vort 'øgenavn'. Dette fremgår også af følgende steder: Da Mathildr Baldvinadóttir havde erklæret kong Vilhjálmr bastarðr, at hun ikke vilde ægte en 'bastard', hånede kongen hende og svarede: *eigi er ek bastarðr nema at auknefni* Flateyjarbók III, s. 463 f. Ligeledes hedder det: *Óttarr birtingr var . . . svartr á hár ok hǫrund, ok því þótti honum auknefni gefit, er hann var birtingr kallaðr* Fms. VII, s. 157. Skönt Ottar havde mørkt hår og mørk hudfarve, kaldte man ham med navnet på en fisk (*birtingr* ɔ: forel), som netop udmærker sig ved sin hvide og glinsende farve. Dette tilnavn var altså givet ham for spøg og for at have ham til bedste. Men 'øgenavnet' kunde på grund af omstændighederne forvandles til et hædersnavn og betegnes som *kenningarnafn*, således som vi så

[1] Med hensyn til de islandske og norske tilnavne henviser jeg en gang for alle til K. Rygh, „Norske og islandske tilnavne fra oldtiden og middelalderen" i Indbydelsesskrift fra Trondhjems Kathedralskole 1871 og til Finnur Jónsson, „Tilnavne i den islandske oldlitteratur" i Aarbøger for nord. Oldk. og Hist. 1907. Den sidstnævnte afhandling er dog først udkommen, efter at min ordsamling for længst var afsluttet og lagt under pressen.

med *vandræðaskáld*. Det samme gælder om følgende eksempel: *Þórðr átti kenningarnafn, var hann kallaðr Þórðr enn lági; hann var þó manna hæstr* Saga Óláfs konungs ens helga, s. 139. At kammeraterne gav den höjeste mand blandt dem tilnavnet „den lille, stumpen“, blev altså kun opfattet som en spøg, der ikke var krænkende for kæmpen.

Hvor stor en rolle de spottende tilnavne, de egenlige *auknefni* 'øgenavne', spillede på Island fremgår klart ikke blot af de mangfoldige eksempler, der er overleverede i litteraturen, men også af bestemmelserne i Grågåsen, hvor fjǫrbaugsgarðr fastsættes som straf for den, der giver en mand et andet navn end hans eget, såfremt han føler sig krænket derved, og ligeledes for den, der udspreder 'øgenavnet' (*auknefni*) til spot for manden (Grágás, Staðarhólsbók s. 391 f.; sml. Konungsbók II, s. 182).

Som et neutralt udtryk, der både kan træde i steden for *kenningarnafn* og for *auknefni*, forekommer undertiden *viðrnefni*, der altså ligefrem svarer til vort 'tilnavn'. Således hedder det i Þáttr af Þorsteini hvíta: *Fekk hann (Helgi) af þessu þat viðrnefni, at hann var kallaðr Broddhelgi, en þat þótti þá mǫnnum miklu heillavænligra at hafa tvau nǫfn. Var þat átrúnaðr manna, at þeir menn myndi lengr lifa, sem tvau nǫfn hefði* (Vápnfirðinga saga ved G. Thordarson, s. 46). Sml. også citatet foran af Flateyjarbók I, s. 326.

Meget ofte har man naturligvis søgt ved betegnende tilnavne at adskille personer, der bar det samme navn, hvad jo ikke blot i utallige tilfælde gjaldt om personer af forskellig slægt, men også undertiden om søskende, hvorpå vi finder et eksempel i Laxdœla saga c. 24: *Þeir váru brœðr tveir með Óláfi, er hvárrtveggi hét Án; var annarr kallaðr Án enn hvíti, enn annarr Án svarti.*

Skönt betydningen af tilnavnet i mange tilfælde i sig selv er ganske klar, må det dog vist siges, at det som oftest er umuligt med sikkerhed at fastslå dets virkelige betydning, da vi forholdsvis sjælden får nærmere oplysning om grunden til, at man valgte netop dette navn, som når det i Heimskringla I, s. 110 om Rǫgnvaldr Mœrajarl hedder: *hann var kallaðr Rǫgnvaldr inn ríki eða inn ráðsvinni, ok segja menn, at hvártveggja væri sannnefni*, eller når det smst. s. 80 udtrykkelig angives, hvorfor den norske konge Hálfdan Eysteinsson fik de to tilsyneladende så modstridende tilnavne *inn mildi ok inn matarilli*, „den gavmilde og den madkarrige“.

Den i Norden herskende skik at opkalde börnene efter nys afdøde slægtninge, særlig altid efter faderen, når barnet fødtes efter hans død, forklarer ikke blot, at vi så ofte møder det samme navn inden for samme slægt; men vi har heri også en af hovedgrundene til, at der efterhånden opstod en mængde nye navne, idet man ved opkaldelsen jævnlig valgte det tilnavn, med hvilket vedkommende i reglen var bleven kaldet, ikke det egenlige navn. Således kaldtes den bekendte *Þórólfr Ǫgmundarson skjálgr* på Jæderen vistnok altid med sit tilnavn *Skjálgr* (se f. eks. Heimskringla II, s. 239), hvad vi også kan slutte deraf, at hans sön bærer navnet *Erlingr Skjálgsson* (således også i Sigvats Erlingsflokkr), og at han gav en af sine sönner navnet *Skjálgr* efter bedstefaderen. Hermed er tilnavnet altså blevet et virkeligt personnavn, og dets oprindelige betydning („den skelende“) er naturligvis ganske tabt. Mange lignende eksempler kunde anføres. Ligesom vi ser, at *Skjálgr* her fortrængte *Þórólfr*, møder vi sikkert også i andre tilfælde vedkommende persons tilnavn i steden for hans virkelige navn. Dette gælder f. eks. uden tvivl om navne som *Dwærgʀ* på Fosie-stenen og *Nykʀ* på Köpinge-stenen, vel også om *Gedda* på Dalby-over-stenen og om forskellige andre navne, som ifølge deres betydning i hvert fald oprindelig må have været tilnavne, selv om de fra først af ikke har været knyttede netop til de personer, der bærer dem i vedkommende indskrifter.

Af vore runeindskrifter fremgår det klart, at ikke blot de almindelige kendings-

navne, der var dannede af fader- eller modernavnet, men også mange tilnavne af anden art, der nöje svarer til dem, som vi kender fra Island og Norge, var almindelig udbredte i Danmark. I ikke få tilfælde må det dog henstilles som tvivlsomt, om et eller andet tillæg til en persons navn skal opfattes som et virkeligt tilnavn, eller om det blot skyldes den anledning, som indskriften naturlig frembød til at betegne personen på denne måde. Når således Ragnhild på Tryggevælde-stenen kaldes „Ulvs søster“ og Tore på Rimsø-stenen „Enrådes broder“, er det jo muligt, at de også i daglig tale har båret disse tilnavne, ligesom þórarinn ifølge Njála havde 'kendingsnavnet' Ragabróðir; men sikkert er det naturligvis ingenlunde, og eksempler på det samme af anden art vil vi også oftere møde i det følgende.

Jeg föjer hertil endnu den bemærkning, at intet af de gamle ord, der brugtes som betegnelse for de nærmeste slægtskabsforhold, i vore runeindskrifter optræder som virkelige tilnavne; men det følger af sig selv, at de har været brugte på denne måde, för end de gik over til almindelige personnavne. Af herhen hørende navne møder vi på vore runestene *Faðiʀ* (Strö I og II) og *Bróðiʀ* (skånske og bornholmske stene). Længere ned i tiden forekommer som bekendt også *Sun* af og til og *Mothir (Moder)*, *Systir (Søster)*, *Dottir (Dotter)* ret almindelig som virkelige personnavne, hvad der ligeledes gælder ord som *Frændi* o. s. v.

Ligesom i Norge og på Island spillede også i Danmark både navneord og tillægsord en stor rolle ved dannelsen af tilnavne.

Foruden i de foran omtalte tilfælde, hvor kendingsnavnet betegner personens slægtskabsforhold, finder vi i vore indskrifter navneord brugte som tilnavne om mange andre forhold, som efter deres betydning kan ordnes i enkelte större grupper:

1. Tilnavnet betegner det land eller landskab, hvorfra vedkommende stammer, eller det sted, hvor han har sin bolig. Herhen hører vel Bårse-fontens *Bondo Friso*, der også kalder sig *B. Fris*, hvor *Friso (Fris)* snarest er tilnavn, næppe slægtsnavn. Som tvivlsomt må det derimod henstilles, om Ørsted-stenens *Æskill í Garði* indeholder et virkeligt tilnavn til Eskel, der er givet ham efter hans bolig, svarende til Ǫlvir á Eggju og mange lignende navne i oldsproget. En enkelt gang finder vi selve navnet på det sted, hvor manden havde hjemme (uden tvivl netop navnet på hans ejendom der på stedet), som tilnavn föjet til hans egenlige navn, nemlig *Urnæ* i Bjolderup-stenens *Ketill Urnæ*. Det svarer altså ganske til sådanne navne i oldsproget som f. eks. þórir þruma, om hvem det i Egils saga c. 19 hedder: hann var ármaðr Haralds konungs; hann réð firi búi hans í þrumu.

Et oprindeligt tilnavn, der betegnede det landskab, hvorfra vedkommende stammede, men som tidlig gik over til virkeligt personnavn, er Skovlænge-stenens *Iúti*.

2. Meget almindelig udtrykker det til navnet föjede navneord vedkommendes samfundsstilling. Det er dog ofte vanskeligt her at drage en bestemt grænse mellem de egenlige tilnavne og den titel, der fulgte med en persons værdighed. Dette gælder først og fremmest ordet *konungʀ*, der på Jellinge-stenene og Danevirke-stenen föjes til navnene *Gormʀ*, *Haraldr* og *Swénn*, men som man ikke vil kalde 'tilnavn' efter almindelig sprogbrug, skönt dette ord vel også i daglig tale i reglen knyttedes til deres navne (på Hedeby-stenen kaldes kong Sven dog *Swénn* alene). Med större ret kan derimod *konungʀ* opfattes som tilnavn, når det i indskriften på Vedelspang-stenen II af Asfrid åbenbart i bestemt hensigt tillægges hendes sön *Sigtriuggʀ*. Med sin höje embedstitel nævnes *Hróulfʀ Noʀa-goði* på Helnæs-stenen og *Alli Sálwa-goði* på Glavendrup-stenen. Derimod bruger Flemløse-stenen ikke *Noʀa-goði* som ligefremt tilnavn til *Hróulfʀ*, men siger i en relativsætning, at han havde denne værdighed. På lignende måde hedder det på Snoldelev-stenen om

Gunnwaldʀ, at han var *þulʀ ą Salhâugum,* hvor *þulʀ* altså ikke er brugt som tilnavn. Men det er jo både muligt og sandsynligt, at titlerne *goði* og *þulʀ* i daglig tale har været brugte som tilnavne til vedkommende. Hertil svarer, at vi i en langt senere tid finder *Absalón ærkibiskup* på Åsum-stenen og *episcopus Gisico* på relikvieæsken fra Stokkemarke. Om ordet 'degn' i navnet *Helge diákæn* på ligstenen i Bregninge betegner Helges embedsstilling eller er et rent tilnavn må henstå som usikkert.

Ord, der både betegner personernes samfundsstilling og tillige bruges som deres tilnavne, er Rygbjærg- og Vinge-stenens *Tôfi bryti* og Ravnkilde-stenens *Azurr landhirðiʀ.* På Egå-stenen siges det derimod i en relativsætning, at *Manni* var *land(h)irði* hos Nordmanden Ketel; her bruges dette ord altså ikke ligefrem som tilnavn. Som betegnelse for håndværkeren (kunstneren) og tillige som tilnavn møder vi *Tóki smiðr* på Hørning- og Grensten-stenen og *Gunni smið* på kirkekisten fra Pjedsted. Hertil svarer med det fremmede 'mester', der sættes foran navnet, *mester Tôfi* på söjlefoden fra Børglum, *mæstær Bó* på ligstenen fra Bregninge og *mæstær Iakóp réð* (*magistær Iacobus ruffus*) på røgelsekarrene, hvor vi altså foruden hans titel som 'mester' (magister) tillige finder hans virkelige tilnavn. At han i daglig tale også hed 'Jakob smed' tör vi vistnok slutte af røgelsekarret fra Fåborg, hvor han på Latin kaldes *magistær Iacobus ruffus faber.* Kolind-stenens *Tósti* er vist også i almindelighed bleven kaldet *T. smiðr,* skönt *smiðr* her ikke står som egenligt tilnavn til *Tósti,* men er stillet sidst i indskriften i forbindelsen *smiðr Ąswiðaʀ,* 'smed hos Asved'.

Af hermed beslægtede ord, der fra først af har været brugte som tilnavne, forekommer *Karl, Bó(i)* og *Bôndi* (i den latinske form *Bondo*) i vore runeindskrifter som virkelige navne. Meget almindeligt blev navnet *Swæinn* (*Swénn*). Sæddinge-stenens *Wíkingʀ* er en svensk mand.

3. I oldsproget bruges ord, der betegner en legemsdel, meget almindelig som tilnavne, idet den nævnte legemsdel frembød en eller anden ejendommelighed hos vedkommende person. Ord af alle tre kön kan da bruges som mandlige tilnavne. Hertil svarer i vore runeindskrifter *Æsbiorn Múli* (Åsum), hvor *Múli* dog vist allerede er gået over til et slægtsnavn, *Ąsbiorn næf* (Tågerup), *Gunni hånd* (Hunnestad I og II).

Mange herhen hørende navne gik tidlig over til virkelige personnavne, uden at man dermed forbandt deres oprindelige betydning. Således møder vi på vore runestene mandsnavnene *Hals* (Ålstorp) og *Múli* (Asfærg). Muligt er det dog også, at disse ord netop har været brugte som tilnavne for de personer, efter hvem mindesmærkerne er rejste, og at indskrifterne altså kun har meddelt de tilnavne, hvorunder de var almindelig kendte, men har udeladt deres egenlige navne. Dette er sikkert tilfældet med flere sjældne navne, der uden tvivl har fremhævet en eller anden ejendommelighed i vedkommendes ydre (f. eks. Fosie-stenens *Dwærgʀ*) eller i hans optræden, men hvor grunden til deres anvendelse som tilnavne næppe lader sig påvise. Jeg regner hertil blandt andre Köpingestenens *Nykʀ* og de forskellige i vore indskrifter forekommende mandsnavne på *-a,* som jeg har anført I, s. LXXVIII, og som sikkert alle oprindelig har været tilnavne. Et tilnavn af denne art, der i Danmark ligeledes gik over til at bruges som virkeligt personnavn (mandsnavn), er norsk-islandsk *dokka,* der betegner 1) en kort rund söjle, 2) en dukke (tråd), 3) en dukke (legetöj i menneskeskikkelse); derfor også brugt om en ung pyntet pige. Som tilnavn møder vi dette ord i det 12. årh. både i Norge (*Þórðr dokka* Konungasögur ved Unger) og i Danmark, hvor der i Sven Aggesöns latinske bearbejdelse af Knud den stores 'vederlov' nævnes en *Thuko Dokæ* på kong Nielses tid, medens den danske tekst i yngre skånsk sprogform har *Thure Doka.* Det kan af disse former ikke ses, om tilnavnet er opfattet som hankönsord (*Dokki*) eller som hunkönsord (*Dokka*). For det første taler

den omstændighed, at det som virkeligt personnavn har ombyttet hunkönsendelsen *-a* med hankönsendelsen *-i*, i latinsk form *-o*. I broderskabsbogen fra Reichenau kloster forekommer navnet fire gange både med nordisk *-i* og latinsk *-o* (*Doci*, *Dochi*; *Docco*, *Duoco*), og formen *Ducco* møder vi ligeledes i Valdemars jordebog og andetsteds. Fra en form *Dukki* må da også stedsnavnet *Dukkæthorp* i Valdemars jordebog (det nuværende *Dukkerup* i Torkildstrup sogn, Nörre herred på Falster) antages at udgå. Hvilken betydning ordet *dokka* har haft som tilnavn er naturligvis tvivlsomt; det kan sigte både til vedkommendes skikkelse og til hans ydre optræden. Med brugen af *dokka* som tilnavn kan jævnføres *Hennichinus jungfrowe* (Erslev, Testamenter s. 103) og *Petrus Magnussøn* med tilnavnet *mø* (smst. s. 117 og sml. nedenfor under *Gnýpli* tilnavnet *meyla*).

4. Som tilnavne brugtes ligeledes i oldsproget jævnlig navne på forskellige våben, fra først af naturligvis således, at navnet på det våben, som vedkommende bar, og i hvis brug han særlig udmærkede sig, blev föjet til hans navn. Således hedder det i Reykdœla saga c. 18: Eitthvert sumar kemr skip af hafi í Húsavík ... þat skip áttu brœðr þrír. Vagn hét einn ok var kallaðr *spjót*, annarr Nafarr ok var kallaðr *sax*, Skefill inn þriði ok var kallaðr *sverð* .... Svá er sagt, at hverr þeira brœðra átti þat vápn, er við var kendr .... Ok þat segja menn, at ǫll þessi vápn væri forkunnar góð. På vore runestene forekommer et enkelt sikkert eksempel herpå, nemlig *[Ulf?]ʀ þexla* på Århus-stenen I. Derimod er det tvivlsomt, om Rönninge-stenens *råuðumskialdi* er navneord eller tillægsord.

5. Endelig anfører jeg, at også en bestemt handling, hvorved vedkommende havde gjort sig særlig bekendt eller berömt, undertiden har givet anledning til tilnavnet. Herhen hører det mest strålende af alle de tilnavne, som vi møder på vore runestene, dronning Tyres *Danmarkaʀ bót* på den mindre Jællinge-sten.

Næsten lige så stor en rolle som navneordene spillede tillægsordene som tilnavne. De brugtes både i dén bestemte form (med eller uden kendeord) og noget sjældnere i den ubestemte form (se *råuðlitr*, *råuðr*, *spáʀ*, *œiforr*). Når tillægsordets ubestemte form står som tilnavn, böjes den i oldsproget som bekendt almindelig som navneord. At det samme har været tilfældet i Svensk og Dansk, viser gf. *Forkunn éfor* på Simris-stenen II. Derimod bruges tillægsordets regelmæssige böjning i gf. *Toma spán* på Baldringe-stenen.

Ligesom det er tilfældet med de til personnavnet föjede navneord, er det også med hensyn til tillægsordene ofte usikkert, om de skal opfattes som virkelige tilnavne, hvormed personen betegnedes i levende live, eller om de blot indeholder en af de efterlevende på mindestenen udtalt almindelig rosende dom om den afdøde. Dette sidste er åbenbart tilfældet, når Odinkar på Skærn-stenen I kaldes *sá dýri ok hinn dróttinfasti*, og det gælder vel også om Oddum-stenens *Tóki hinn ézti*, der vist ikke siger andet end det sædvanlige *harða góðr drængʀ*. Når derimod Tove på Sønder Vissing-stenen I kalder sin ægtefælle kong Harald *Haraldr hinn góði Gorms sun*, synes *hinn góði* her virkelig at skulle gælde som tilnavn, og det samme må vistnok siges om Hobro-stenens *Karl hinn góði*, da han straks efter tillige betegnes som *harða góðr drængʀ*.

Hvor tillægsordets bestemte form uden kendeord föjes til navnet, er det sikkert altid brugt som tilnavn.

Ligesom det er tilfældet med de af navneord dannede tilnavne, er de forhold, der betegnes ved de tilnavne, som dannes af tillægsord, af meget forskellig art:

1. Tilnavnet angiver vedkommendes nationalitet: *Ketill sá norréni*, Ketel den norske, 'K. Nordmand' (Egå).

2. Tilnavnet har hensyn til en eller anden fremtrædende ejendommelighed i personens ydre. Vi finder således *Gyrðr* lagi (Sjælle), hvor lagi kan læses både *langi* og

lági — det sidste kunde han jo være kaldt for spøg netop på grund af sin usædvanlige höjde ligesom þórðr enn lági (foran s. XXXI), *þyri Æbbisun lághi* (Gæssingholm), *Esgerus røth* (Bårse-fonten), *Iakóp róð* (røgelsekar).

3. Tilnavnet skyldes et eller andet særlig fremtrædende træk i vedkommendes karakter eller temperament: *þorkill hwati Tófa sun* (Hanning), *Aðísl fíki* (Vordingborg), *Forkunnr éforr* (Simris II).

Om *Tósti hinn skarpi* (Glemminge) og *Fastulfʀ miúki* (Øster Alling) hører ind under denne eller den foregående afdeling er tvivlsomt.

4. Flere tilnavne udtrykker en åndelig egenskab: *Tomi spáʀ* (Baldringe), *Rúnulfʀ hinn ráðspaki* (Hune), *Sibbi hinn fróði* (Karlevi) og ligeledes *Gísl hinn* huþska (Skivum), hvis det betyder *horska*.

5. Efter sit våben har Rönninge-stenens *Ą̊sgâutr râuðumskialdi* fået navn (sml. foran s. XXXIV, 4 slutn.).

Usikker er betydningen af tilnavnene i *Ą̊smundr lippi* (Gårdstånga II) og i *Asbiarn Langsum* (Føvling). Det er også tvivlsomt, om de nævnte tilnavne er navneord eller oprindelige tillægsord.

Mangfoldige tillægsord både i bestemt og ubestemt form, der fra først af var tilnavne i de foran nævnte eller lignende betydninger, har tidlig tabt deres oprindelige betydning og bruges som almindelige personnavne. Af sådanne navne findes på vore runestene i bestemt form *Skarði* (Danevirke), *Brúni* (Kongevej), *Æinráði* (Rimsø), *Kári* (Bjersjö II), *Åuðgi* (Nöbbelöf i Ljunits herred), *Fróði* (Tirsted, Tårnborg), *Tóki* (alm.), i ubestemt form *Swartr* (Grødby), *Róð* (*mæstær Róð* røgelsekarret fra Heden, *magistær Róð* karret fra Hundstrup, medens han ellers i reglen kaldes *mæstær Iakóp róð* eller på Latin *magistær Iacobus ruffus*), *Loðænn* (Vester Velling), *Gamall* (Valkärra), *Forkunnr* (Tårnborg, Simris II), *Sigréfr* (Simris II), *Sigtriuggʀ* (Vedelspang II), *Úfágʀ* (Suldrup I), *Úmonr* (Nöbbelöf i Fjälie), *Galinn* (IV, 29 till.). Betydningen og formen af Örja-stenens firi er usikker (se under *Firiʀ*).

I de foran behandlede tilnavne var tilnavnet et selvstændigt ord, der stilledes efter det egenlige navn. Langt sjældnere er en anden art tilnavne, hvor ejeformen af det navneord, der gör navnet til et kendingsnavn, sættes foran det egenlige navn og forbindes med det til et sammensat navn. Af sådanne navne, der er velkendte fra oldsproget, finder vi på vore runestene de to *Tungu-Oddi* (Rørbæk), hvis min forklaring af indskriftens tuguta er rigtig, og *Kápu-Swæinn* (Ny Larsker I). Medens betydningen af *tungu* i *Tungu-Oddi* dog må kaldes tvivlsom, har vi i *kápu* sikkert ejeform af faderens tilnavn knyttet som kendingsnavn til sönnens navn. I forbindelse hermed kan også anføres det foran s. XXVIII omtalte *Hrafnunga-Tófi*, hvor ejeform flt. af slægtsnavnet altså er stillet foran det egenlige navn.

Tilnavne kan også dannes ved til det egenlige navn som første led at föje den uforandrede stamme af et navneord. Herhen hører på vore runestene de to navne *Wé-Ą̊sfríðr* (Vedelspang II, på Vedelspang-stenen I kaldet *Ą̊sfríðr* alene) og *Wal-Tóki* (Års). Den oprindelige betydning af bægge disse tilnavne, der i øvrigt har sidestykker også i oldsproget, synes endnu sikkert at kunne påvises (se nedenfor).

En egen art af navne, der ifølge den betydning, som oprindelig har været knyttet til dem, er beslægtede med de af tilnavne opståede navne, er de navne, der fra først af har været en art kælenavne. Af sådanne navne finder vi på vore runestene to forskellige former:

1. Et par mandsnavne er dannede ved endelsen *-li*, der oprindelig var en diminutivendelse, nemlig *Gnýpli* (Bække I), *Ýfli* (Handest) og *Refli* eller *Rifli* (Grensten).

2. Et antal navne, hvis form gör det sandsynligt, at de er forkortelser (kæleformer, 'kortformer') af længere navne, men hvis oprindelse som oftest er höjst tvivlsom. Herhen regner jeg en række korte navne, der i hak. ender på *-i*, i huk. på *-a* efter den svage böjning, som *Atti*, *Gunni* og det tilsvarende kvindenavn *Gunna*, *Isli*, *Tobbi* (*Tubbi*), *Sibbi* (*Sebbi*) og det tilsvarende kvindenavn *Sibba* (*Sebba*). De to sidste er mulig sammentrukne af *Sigbiorn* og *Sigríðr* (*Sigfríðr*), ligesom vi f. eks. i Lunde domkapitels gavebøger finder *Magga* som sideform til *Margareta* (*Margareta agnomine Maga* s. 55, *Margareta dicta Maggha* s. 164, *Andreas Maggosun* s. 100). Også flere andre af de i vore runeindskrifter forekommende korte navne er sikkert opståede ved forkortelse og anden omdannelse af længere navne. Oprindelsen til disse navne går langt tilbage i tiden, og om mange af dem gælder det ganske vist, at de har bestemt påviselig tilknytning til de navne, hvoraf de er dannede, således som F. Stark har påvist i „Die Kosenamen der Germanen“, Wien 1868 (sml. også Cleasby-Vigfusson s. XXXIV f.). Dette er således tilfældet med de foran nævnte *Magga* af *Margareta* og *Sibbi*, hvis det stammer fra *Sigbiorn*, og fra nyere tid i Dansk med navne som *Ludde* af *Ludvig*, *Ville* af *Vilhelm*, *Lis* af *Elisabeth* o. s. v. Derimod vil man vistnok vanskelig kunne finde oprindelsen til et navn som *Aja*, der i min familie er et af *Marie* dannet kælenavn, som altid bruges om vedkommende og helt har fortrængt hendes døbenavn. På lignende måde står vi jævnlig ikke blot tvivlende, men ganske uforstående over for spörsmålet om oprindelsen til en stor mængde af de gamle kælenavne, der ofte lige så godt lader sig forklare af det ene som af det andet længere navn.

Som det i øvrigt vil fremgå af ordfortegnelsen, står vore runeindskrifter med hensyn til navneforrådet, både de egenlige navne og tilnavnene, så godt som fuldstændig på gammel nordisk grund. Kun et enkelt navn (*Áutiʀ*) synes at være optaget fra Tysk allerede i sidste halvdel af det 10. årh., men i olddansk form. Først i slutningen af det 11. årh. møder vi det rent tyske navn *Ingibret*. Også Gæssingholm-stenens *Æbbi*, der blev et almindeligt navn i Danmark, er optaget fra Tysk. Fra Engelsk skriver Egeslevmagle-stenens *Ulnóð* sig; men han har sikkert selv været en Englænder. Endelig møder vi på Sønder Vissing-stenen I *Mistiwi* eller *Mistiwiʀ* som navn på en slavisk fyrste.

Først langt ned i tiden optræder i vore yngste indskrifter af og til enkelte af de med kristendommen indkomne bibelske navne og helgennavne, til dels i nordisk form. Vi finder her foruden jomfru Marie (som *María* og *Mari*), ærkeenglen Mikael (i formerne *Mikiáll*, *Mikél*, *Migaél* og *Migél*), apostlen Paulus (som overskrift over billedet i Povlsker kirke) og Israels dommer Samson (som forklaring af billedstenen i Ørsted kirke) kun mandsnavnene *Marténn* (de skånske døbefonters mester), Nicolaus (i formerne *Niklaos* og *Niklás*) og *Amdi*, hvis det stammer fra Amadeus, samt kvindenavnene *Mergrét* og *Mærutæ*, der vist bægge udgår fra Margareta.

Absalón m. (nf. absalon I, 18), ærkebiskop Absalon.

Aðísl m. (gf. aþisl III, 11), Adisl, Adils, Adels — isl. *Aðísl*, *Aðils*. Ligesom de andre med *-gísl* sammensatte navne i reglen antog formen *-gils* (sml. *Þórgísl*), blev også *Aðísl* (*Aðisl*) på Islandsk tidlig *Aðils*. Det ældre *Aðísl*, der stemmer med indskriftens aþisl og med Saxos *At(h)islus*, er dog endnu bevaret i Íslendingabók. Navnet tilhører især sagn- og vikingetiden; mest bekendt er den svenske sagnkonge *Aðils Óttarsson* i Upsala. Efterhånden gik dette navn næsten helt af brug. Det findes på en runesten i Songa socken, Färentuna härad, Uppland (Bautil no. 295, Liljegren no. 345, Dybeck fol. II no. 62, Upplands Fornminnesfören. Tidskr. I, 2, s. 63) og på et kors i Kirch Michael på Man (Cumming fig. 28, Kermode no. 73, Bugge i Aarbøger f. nord. Oldk. og Hist. 1899, s. 243 f.). Også i senere tid forekommer det en sjælden gang i Sverig (*Adhels*, Svenskt Diplomatarium IV, s. 563_6 fra Östergötland år 1337).

Efter A. Olriks skarpsindige formodning (Nordisk Tidskrift för Vetenskap, Konst och Industri 1901, s. 518) er Vordingborg-stenens *Aðísl* vistnok vikingehøvdingen med dette navn, der i et vers af Egil Skallegrimssön (Egils saga c. 55) nævnes som deltager i Brunnanburh-slaget 937, hvor han faldt, og som snarest har været af dansk byrd. Efter hans død har da en af hans fæller rejst mindesmærket efter ham i hans hjem (*þiúð*) i Sydsælland, der udtrykkelig nævnes, da han selv var begravet andetsteds.

Ąki, *Áki* m. (nf. ąaki IV, 12), Åge. Navnet, der oftere forekommer på svenske runestene (skrevet aki), er særlig svensk-dansk; først senere i middelalderen forekommer det også i Norge, men næppe på Island. Da det svarer til oldht. *Anihho*, har det oprindelig haft langt nasaleret *a*. Skrivemåden ąaki på Bjersjöstenen II er altså en sammenstilling af den gamle og den nye skrivemåde efter den ældre udtale med *ą* og den senere med *á*.

Alfarr m. (gf. alfar V, 33), Alver. Navnet forekommer meget sjælden: en *Álfarr sonr Gandálfs konungs* (*Brávallakappi*) nævnes i Sögubrot (Fornaldar sögur I, s. 380, Arkiv för nord. filol. X, s. 229); men det er dannet som mange andre navne, idet *Alfarr* forholder sig til *Alfʀ* som f. eks. *Stæinarr* til *Stæinn* o. s. v.

Alfkell m. (nf. alfkil II, 47, V, 17), Al(v)kel. Navnet kendes ikke fra Norge og Island og er også sjældent i Danmark: Saxo nævner en *Alkillus* i Skåne, og i Valdemars jordebog forekommer navnet *Alkil* en enkelt gang (se II, s. 220). På en runesten i Östmo socken, Sotholms härad, Södermanland (Bautil no. 674, Liljegren no. 831) står der ifølge Bautil et tydeligt alfkit, som Liljegren vel med rette gengiver alfkil (ᛚ for ᛏ). Ellers kendes navnet næppe fra Sverig.

Alfláкʀ m. (gf. alflak V, 2), Alvlak. Navnet kan ellers næppe påvises hverken i Norsk-Islandsk eller Svensk-Dansk, men er jo dannet som mange andre navne, i hvilke det første led er *alf-* og det sidste *-lákʀ* (for ældre *-læikʀ*).

Alfwinr m. (gf. alfuin V, 11), Al(v)vin, kendes kun fra Sverig og Danmark, hvor det dog hører til de sjældne navne (*Alwinus* forekommer nogle gange i Lunde domkapitels gavebøger og en enkelt gang i Svenskt Diplomatarium IV, s. 82^{17} fra Östergötland år 1328). Sml. *Ǻulfunn*.

Alli m. (nf. ali V, 14, gf. ala III, 8, gf. eller hf. ala V, 28?, ef. ala III, 8), Alle. Er et ret almindeligt navn i Sverig og Danmark, men kendes ikke fra Island og Norge (se II, s. 379. Foruden det der nævnte fynske *Allerup* kan også anføres det sællandske *Allerup* i Tudse sogn, Tudse herred, Holbæk amt, som tidligere hed *Allathorp*, *Allæthorp*, der i udgaven af Roskilde bispestols jordebog fra omtr. 1380 i SRD VII ved skriv- eller læsefejl er blevet *Attæthorp* s. 19 og 33, *Altathorp* s. 20).

Amdi m. (ef. amdis son VI, 11), Amdi. Til hvad der er anført om dette navn IV, s. 52 f., hvor jeg har henstillet som en mulighed, at det kan være opstået af latinsk *Amadeus*, föjer jeg endvidere følgende: Navnet

har uden tvivl særlig haft hjemme i Nörre- og Sønderjylland. Foruden *Amdi* i Dueholms Diplomatarium kan således fra ældre tid anføres de tre personer med navnet *Amdi* og *Amede* i SRD samt *Amde Boyesen*, *Amde Matzen*, *Amde Farsen* og *Amde Nissen* (1543) i Sønderjydske Skatte- og Jordebøger, s. 251 og s. 270. I Udvalg af danske Diplomer og Breve ved Molbech og Petersen s. 348 nævnes 1408 en *Andy færghekarll* fra Mors og Ty, der sikkert er samme navn som *Amdi*. Navnet holdt sig i Jylland til den nyeste tid: „*Amdi* hed 1884 en Jyde, hvis bedstefader hed *Amdi Amdisen*" ifølge meddelelse af dr. Dyrlund. Fra Jylland er det også gennem enkelte personer forplantet til København: i Københavns Vejviser 1890 og følgende år anføres en varemægler *Amdi Jacobsen*; en mursvend *Amdisen* døde i Marts 1902. Navnet har endogså fået en kvindelig aflægger i enken *Amdine Thaarup* († i August 1901).

Ą́mundi m. (gf. ąmuta I, 13), Åmunde = norsk-isl. *Ámundi* ved siden af *Ámundr*. Også i Svensk og Dansk forekommer bægge former.

Ą́ni m. (nf. ąni II, 46), Åne — norsk-isl. *Áni*, der er sjældnere end *Ánn*. Fra Svensk-Dansk kendes næppe formen *Ánn*, men kun *Áni* (se II, s. 216 og s. 470).

Anundr m. (nf. [a](n)untr II, 13), Anund — norsk-isl. *Ǫnundr*. I Sverig og Danmark var *Anund* i almindelig brug.

Api m. (nf. abi II, 2, gf. aba II, 2, 15, IV, 27), Abe. Medens *Api* synes at have været et ret almindeligt navn i Danmark i ældre tid, lader det sig næppe påvise i Norge eller på Island og heller ikke i Sverig. At det har været et almen-nordisk navn, tör dog vist sluttes af isl. *Apavatn* og af enkelte svenske stedsnavne (se II, s. 20).

Arnbiorn m. (hf. airnbrni V, 87 ɔ: *Arnbirni*, næppe *Arinbirni*, der ikke kan påvises i Danmark og Sverig; se III, s. 320), Arnbjörn — norsk-isl. *Arnbjǫrn*, der også jævnlig forekommer i Sverig og Danmark.

Arni m. (hf. arną II, 41 b), Arne — norsk-isl. *Árni* for ældre *Arni* (se bemærkningerne under Århus-stenen V). *Arni* forekommer på et par runestene i Uppland og er heller ikke senere sjældent i Sverig, hvorimod det næppe har været meget brugt i Danmark, mest vistnok i Skåne (i Lunde domkapitels gavebøger s. 124 nævnes en *Arni* „diaconus, Roskeldensis kanonicus", som vi ligeledes møder i Lunds necrologium (SRD III, s. 446), hvor der også optræder et par andre mænd af dette navn (smst. s. 434 og 450), ligesom det s. 436 har „Anniv. *Arna*").

Ą́s- som første (aldrig som sidste) led i mange nordiske personnavne er udviklet af *ansu-* og har derfor vistnok oprindelig lydt *ą́s-*. Tidlig faldt omlyden dog bort ligesom i det usammensatte *ą́ss*, og efterhånden svandt også nasalen, så at vi fik en form *ás-*, hvor *á* senere på grund af betoningen blev forkortet, når sidste led begyndte med en medlyd (sml. *þór-* og *þor-*). Når vi i flere af disse navne længere ned i tiden også møder former på *os-* (*Osfred*, *Osgot* og andre), er *o* efter min mening ikke bevarelse af den gamle omlyd i *ą́s-*, *ás-*, men skyldes indflydelse af de tilsvarende overordenlig almindelige oldengelske navne på *ôs-* (se Indledning kap. 4 § 2, 3 anm.). Den eneste form i vore runeindskrifter, der mulig kunde antages at have *os-* som forled, er ef. osulfs på Simrisstenen II; men *óss*-runen bruges på denne indskrifts tid både i den nye betydning *o* og i den gamle betydning *ą* eller (med bortkastelse af nasalen) *a*, og den sidste betydning (*ą* eller *a*) har runen uden tvivl i osulfs ligesom i Vester Tørslev-stenens ąslf.

Som bekendt finder vi imidlertid i Dansk-Svensk i modsætning til Norsk-Islandsk endnu en tredje til *ą́s-*, *ás-* svarende form, nemlig *æs-* (*es-*). Man har ment, at *æ* i disse former er indkommet under indflydelse af de former af *ą́ss*, *áss*, der havde *i*-omlyd (hf. ent. *ǽsi*, nf. flt. *ǽsiʀ*). Denne forklaring har dog efter min mening ikke truffet det rette. På den tid, da formerne med *æs-* (*es-*) med sikkerhed lader sig påvise, var selve ordet *ą́ss*, *áss* uden tvivl for længst forsvundet af det almindelige sprog, og de gamle former med

i-omlyd i hvert fald fortrængte af nyere former, så at de ikke kunde tænkes at indvirke på de med *ǫ́s-* begyndende navne. Det er desuden kun ganske enkelte af disse navne, der senere har fået *æs-* for *ǫ́s-*, nemlig mandsnavnene *Æsbiorn* (*Esbern*), *Æsgiʀ* (*Æsgi, Esge*), *Æskill* (*Æskil, Eskel*) og kvindenavnet *Æstrid* (*Estrid*) ved siden af *Astrid*. Derimod er *as-* langt ned i tiden bevaret både i Sverig og Danmark i *Asgot, Aslak, Asmund*, i Danmark desuden i *Astrad* og i Sverig i *Asbrand, Asulf, Aswald, Aswidh*. Også *Asbiorn* eller *-biarn* og (latiniseret) *Asgerus* findes langt ned i tiden i Sverig og Danmark sammen med formerne på *Es-*. Af de kilder, hvori formerne på *Es-* optræder, tror jeg som ovenfor bemærket med sikkerhed at turde slutte, at de er opståede i forholdsvis sen tid, og jeg ser derfor kun én mulighed til at forklare dem. De skyldes nemlig en tiljævning af første leds selvlyd til selvlyden i andet led, og overgangen til *æs-* findes derfor i *Æsbiorn, Æsgiʀ, Æskill*, i hvilke også *ǫ́s-, ás-* för denne overgang var forkortet til *as-*. Udviklingen har da været f. eks. dels *Ǫ́sbiorn, Ásbiorn, Asbiorn, Æsbiorn, Æsbiørn*, dels *Asbiarn, Æsbiærn, Æsbern*, således som det vil fremgå af de nedenfor nærmere omtalte navne, der alle opføres med de gamle grundformer på *Ǫ́s-*.

Ǫ́sa, Ása k. (nf. ąsa II, 38, III, 14, IV, 26, asa VI, 13 i latinsk indskrift, ef. ąsu IV, 1, (V, 37)), Åse — norsk-isl. *Ása*, især almindeligt i Norge. Også i Danmark og Sverig forekommer *Asa, Åse* jævnlig.

Ǫ́sbiorn, Æsbiorn; Ásbiarn m. (nf. ąsbiurn I, 8, ąsburn IV, 7, 8, æsbiorn I, 18, asbiarn IV, 34, VI, 9 (i latinsk indskrift), gf. ąsbiurn I, 9, IV, 19, ef. ąsbiarnaʀ III, 12), Asbjörn, Esbern = norsk-isl. *Ásbjǫrn*. Ved siden af det gamle *Ǫ́sbiorn*, hvoraf senere *Æsbiorn* er udviklet gennem *Ásbiorn, Asbiorn*, optræder i runeindskrifterne også *Ásbiarn* (*Asbiarn*) i nf. og gf. ved ligedannelse med ef. (se III, s. 121), og fra denne form udgår atter de yngre former af navnet *Esbiern, Esbern*, senere *Esber, Esben* (*Esper, Espen*). I Danmark sejrede *Esbern* over de andre former; Valdemars jordebog har f. eks. 6 personer med dette navn, der stadig forekommer gennem hele middelalderen og holdt sig langt ned i tiden. Den virkelige form blev dog *Esben* (i almindelighed skrevet *Espen*), som det fremgår af de forskellige opskrifter af folkeviserne både för og efter 1600. Til *Esbern, Esben* svarer *T(h)orbern, T(h)erbern* og *T(h)orben, T(h)erben*.

Ǫ́sfriðr m. se under *Ǫ́sráðr*.

Ǫ́sfríðr k. (nf. ąsfriþr I, 3, ui : ąsfriþr I, 4), (Asfrid,) Astrid, Estrid — norsk.-isl. *Ástríðr*. Vedelspang-stenenes *Ǫ́sfríðr* (se *Wé-Ǫ́sfríðr*), der også forekommer på en sten i Vestergötland og med nævneformens *r* bortkastet vistnok på den upplandske sten no. 132 hos Liljegren (se I, s. 66), viser, at navnets første led er *ǫ́s-* og det sidste *-fríðr*, der findes i det enkelte *Fríðr* og i mange dermed sammensatte nordiske kvindenavne. Senere udstødes *f*, og vi får en form *Ǫ́sríðr*, der i gf. ąsriþi ɔ: *Ǫ́sríði* vistnok forekommer på den norske Dynna-sten i Grans sogn på Hadeland (Bugge i Tidskrift for Philol. og Pædag. VIII, s. 190). Heraf udvikles atter ved indskydelse af *t* mellem *s* og *r* ligesom i *Ǫ́stráðr* og senere i *hustru* formen *Ǫ́stríðr, Ástríð*, der f. eks. findes på en sten i parken ved Lindö, Vallentuna socken, Uppland, hvor nævneformen skrives astriþ (Bautil no. 65, Liljegren no. 459, Dybeck fol. II no. 95, Upplands Fornminnesfören. Tidskr. I, 3, s. 85). Af *Ástríð, Astríð* er endelig den yngste form *Æstríð, Æstridh, Æstredh* opstået, der i nævnef. skrives estriþ på en ung sten i Ängeby, Knifsta socken, Uppland (Bautil no. 198, Liljegren no. 562, Dybeck fol. II no. 236, Upplands Fornminnesfören. Tidskr. I, 5, s. 24).

Et andet gammelt kvindenavn, i hvilket den ældre form på *-fríðr* findes sammen med den yngre på *-ríðr* ligesom i *Ǫ́sfríðr, Ǫ́s(t)ríðr*, er svensk-dansk *Ingifrith, Ingefridh* og *Ingirith, Ing(e)ridh*, der bægge forekommer ret almindelig i middelalderen (sml. *Ingigærðr* nedenfor).

Foruden i *Ǫ́sfríðr* forekommer *-fríðr* på

vore runestene som sidste led i navnet *Wéfriðr*.

Ąsgåutr, *Ąsgótr*, *Ásgótr* m. (nf. ąskautr I, 7, ąsgutr II, 59, askutr IV, 4, V, 25, ef. ąskaus III, 10), Asgøt, Asgot = norsk-isl. *Ásgautr*. De fra runestenene anførte former har vist alle lydt *Ąsgåutr*, *Ąsgótr*, *Ásgótr*; men senere bliver formen *Asgot* almindelig både i Sverig og Danmark, idet det ubetonede *ø* i *-gøtr* gik over til *o*, der i Dansk atter kunde blive til *e* (*Asget*). Samme overgang fra oprindeligt *åu*, *ó* til *o* møder vi i Svensk og Dansk også i navnene på *-låugʀ*, *-løgʀ*: *Herløgh*, *Herlogh* = norsk-isl. *Herlaugr*. En tilsvarende udvikling har vi ligeledes i navnene på *-geiʀʀ*, *-géʀʀ*, der blev *-geʀ*, *-ger* (med kort *æ*) og *-ge* (med kort *e*): *Æsgeʀ*, *Æsge* (se *Ąsgæiʀʀ*).

Navnet *Asgot* forekommer langt ned i tiden ret almindelig både i Sverig og Danmark, hvorimod *Asgøt* er meget sjældent: i Svenskt Diplomatarium III, s. 146 og s. 761 kaldes samme person år 1313 *Asgothus* og *Asgøter*.

Ąsgæiʀʀ, *Ąsgéʀʀ*, *Ąsgiʀ*, *Ásgiʀ*, *Æsgiʀ*, *Æsgi* m. (nf. ąskaiʀ II, 40, esgervs latiniseret form med latinske bogstaver VII A a 6, gf. ąski II, 58, isgi II, 59, eskiʀ V, 1, ef. askis II, 57, isgis IV, 37), Asger, Esger, Esge = norsk-isl. *Ásgeirr*. Bortset fra, at det latiniserede *Esgerus* længe holdt på *r*, må man vist sige, at *Esgi*, *Esge* var den egenlig folkelige form gennem hele middelalderen. Da man imidlertid efterhånden også begyndte at skrive *Eski*, fremkaldte dette undertiden en sammenblanding med *Eskil*: en ejer af Lyngholm i Jylland kaldes 1457 *Eschild*, men 1473 *Eske* (Dueholms Diplomatarium s. 86 og s. 125); *Eske Bilde* kaldes 1515 på Latin *Eskillus Bille* (Annaler f. nord. Oldk. og Hist. 1853, s. 4). Også i enkelte stedsnavne viser denne sammenblanding sig: *Eskilstrup* på Falster hedder i Valdemars jordebog *Esgisthorp*, *Eskisthorp*, og *Eskilstrup* på Sælland hed tidligere *Esgisthorp* (Annaler f. nord. Oldk. og Hist. 1863, s. 259). I det hele er *Esge* (*Eske*) som fornavn i nyere tid forsvundet på øerne, medens det har holdt sig i Jylland. Derimod er *Eskesen* endnu et ret almindeligt efternavn.

Ąsgærðr k. se *Sąsgærðr* (under *Sązurr*).

Ąskell (*-kill*), *Áskell* (*-kill*), *Æskill*, *Æskel* m. (nf. askil I, 6, askl III, 17, iskil i latinsk indskrift VII A c 1, eskil III, 21, 24 (bis), æskil VII B b 1, gf. ąskl II, 46, III, 16, askil V, 29), Askel, Eskil, Eskel = norsk-isl. *Áskell*. Skrivemåden ąskl, askl viser, at selvlyden i *-kell*, *-kel* har lydt så svagt, at den så godt som helt svandt bort i udtalen. Gennem hele middelalderen er formerne *Eskil*, *Eskel* så at sige eneherskende både i Sverig og Danmark.

Ąslæikʀ, *Ąslákʀ*, *Áslákʀ* m. (nf. [ąslaikiʀ III, 1,] aslakʀ I, 14), Aslak = norsk-isl. *Áslákr*. Også senere forekommer navnet *Aslak* af og til i Sverig og Danmark.

Ąsmundr m. (gf. ąsmut IV, 24), Asmund = norsk-isl. *Ásmundr*. Senere optræder navnet *Asmund* temmelig almindelig i Sverig og Danmark.

Ąsráðr, *Ąstráðr* m. (nf. ąsraþr III, 18, ąstarþr for -raþr III, 15, astret VII A a 4 b i latinsk indskrift), Asråd, Astråd. I den norsk-islandske litteratur forekommer *Ástráðr* kun i Knytlinga saga c. 40 som navn på den ene af de to Þorgunnusynir, men kendes ikke fra Norge og Island eller fra Sverig. Derimod har det fra gammel tid vist været ret almindeligt i Danmark, hvor formen *Ąstráðr* er udviklet af *Ąsráðr* ligesom *Ąstríðr* af *Ąsríðr*, *Ąsfríðr*. Formen astret på Egense-fonten, der ganske svarer til det af O. Nielsen fra år 1426 anførte *Astret*, er efter Dyrlund (Nord. Tidsskr. f. Filol. 3. R. XIII, s. 28) snarest udviklet af et *Ąsfriðr* ligesom *Astrid* af *Ąsfríðr*. Da et mandsnavn *Ąsfriðr* imidlertid hverken kan påvises fra Norge og Island eller fra Danmark og Sverig, medens vi senere oftere møder *Astrad*, *Ostrad* i Danmark (men næppe i Sverig), hvor det dog ikke optræder i formen *Æstred*, som man snarest skulde vente, hvis grundformen var *Ąsfriðr*, anser jeg *Astret* for regelmæssig udviklet af *Ąstráðr*. Efter Falkman, Ortnamnen i Skåne, s. 192 note 2 bruges navnet *Åstrad* endnu af almuen i Skåne.

Ąsti m. (gf. ąsta II, 32), Åste. Mandsnavnet *Ásti* kendes ikke fra Island, hvad der dog måske er tilfældigt, da vi i senere tid af og til finder det tilsvarende kvindenavn *Ásta*. Bægge navne forekommer i Norge i middelalderen. Senere findes *Aste* undertiden i Sverig (sml. II, s. 166).

Ąsulfʀ, *Ásulfʀ* m. (gf. ąsulb Gunderup II, ąslf II, 48, ef. osulfs IV, 44), Asulv = norsk-isl. *Ásólfr*. Vester Tørslev-stenens ąslf er uden tvivl sammentrukken af ąsulf ligesom Hedeby-stenens þurlf af þurulf, idet den sidste ubetonede selvlyd har lydt så svagt, at den kunde falde helt bort i udtalen (sml. ąskl, askl for ąskil, askil). I senere tid optræder *Asulf* (*Asolf*) sjælden i Sverig og Danmark.

Ąswaldi, *Áswaldi* m. (nf. asualdi V, 33), Asvalde. Mandsnavnet *Ásvaldi* kendes ikke fra Norge og Island, hvor derimod *Ásvaldr* forekommer en sjælden gang (Landnámabók). Også i Danmark og Sverig har disse navne været sjældne: en *Aswald* møder vi senere en enkelt gang i Sverig, men i Danmark hverken *Asvalde* eller *Asvald*.

Ąswiðr m. (ef. ąsuiþaʀ I, 15), Asved. Navnet synes at være særlig svensk-dansk. Også senere kan *Asvid* påvises i Sverig og Danmark; men det hører dog til de sjældne navne (sml. I, s. 136 f.).

Atti m. (nf. ati IV, 20), Atte. Navnet er særlig svensk-dansk, men kendes ikke fra Island og Norge. Den *Atti inn dœlski*, der omtales i Heimskringla, er fra Värmland. Også senere er *Atti*, *Atte* ret almindeligt i Sverig og (det østlige) Danmark.

Ąwœiʀʀ m. (nf. ąuaiʀ III, 4, 5), Åvér. Dette meget sjældne navn, der uden tvivl svarer til oldhöjtysk *Anagêr*, bæres af runeristeren på Helnæs- og Flemløse-stenen og forekommer også i gammel tid på Gulland (*Awair* Gutasaga c. 2; se II, s. 350). Om det derimod, som O. Nielsen antager, er bevaret i det danske stedsnavn *Awersiœ* og i de svenske stedsnavne, der anføres af Lundgren (Personnamn s. 20), må henstilles som tvivlsomt.

Ązurr, *Azurr* m. (nf. ąsur I, 10, III, 16, IV, 30, asur II, 22, IV, 36, V, 3, gf. ąsur II, 41 b, IV, 31), Asser — norsk-isl. *Ǫzurr*. Om de ældste former af navnet se Indledning kap. 4 § 3 b, 3 og sml. nedenfor under *Sązurr*. Senere hører *Azur*, *Asser* (med mange forskellige skrivemåder) til de almindeligste navne i Sverig og Danmark.

Ballungʀ m. (ef. baluks IV, 6), Ballung, Balling. *Ballungʀ* er afledet af *Balli*, der kendes fra Danmark og Sverig (bali på svenske runestene), men ikke fra Norge og Island. Villie-stenens *Ballungʀ* er uden tvivl bevaret i det skånske stedsnavn *Ballingslöf* i Stoby sogn, V. Göinge herred, der tidligere skreves *Ballyngslef*, *Ballinslef*, *Ballingeløff* (Falkman s. 108). Både *Balle* og *Balling* bruges endnu som efternavne.

Biarngœiʀʀ m. (nf. biarngaiʀ IV, 43), Bjarngér, Björngér. Navnet, der jo er fuldstændig klart i sin dannelse, lader sig ellers næppe påvise.

Biarni m. (nf. barni V, 24, 25 for biarni; se III, s. 265), Bjarne, Bjærne norsk-isl. *Bjarni*. Navnet forekommer også senere i Sverig og Danmark i formen *Biœrne*, men er forholdsvis sjældent.

Biorn (*Biårn*); *Biarn* m. (gf. biurn IV, 32, ef. biarnaʀ (II, 40,) IV, 37, bianaʀ II, 57), Björn = norsk-isl. *Bjǫrn*. Fra gammel tid et af de hyppigst brugte navne i hele Norden. Også senere er *Biorn* (*Biœrn*) meget almindeligt i Sverig og Danmark, hvor det desuden ligesom i oldsproget jævnlig bruges som sidste led i sammensatte mandsnavne (sml. *Arnbiorn*, *Ąsbiorn*, *Frøybiorn*, *Húsbiårn*, *Ísbiorn*, *Kœtilbiorn*, *Þórbiorn*, *Åuðbiorn*).

Blômi, *Blômœ* m.? (nf. blomæ VII B c 4), 'Blomme'. Som Läffler har formodet („Fornvännen" 1906, s. 183), indeholder Ål-stenens blomæ måske snarere et mandsnavn *Blômœ* (stenhuggerens eller bygmesterens navn) end fællesnavnet *blômi* 'blomme, blomst'. Oprindelig har ordet i så fald været brugt som tilnavn, og således forekommer det i Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref no. 2694 (*Holm-*

f

sten Bloma), hvor vi også møder det som virkeligt personnavn no. 1028 fra år 1372 (*Bloma* i nf.; sml. Lundgren s. 28). Flere eksempler på *blomme* som mandligt tilnavn (*Per* og *Suen Blomme*) fra årene 1615—33 anføres af Hyltén-Cavallius, Wärend och Wirdarne I, s. 89. I overensstemmelse hermed er jeg nu også mest tilböjelig til at forstå indskriften på Sædding-stenen $\overset{\text{h}\widehat{\text{ar}}}{\text{m}}$ som forkortelse af mesterens navn *Har[ald] m[æstær(æ)]*. At Ål-stenens blomæ skulde være et kvindenavn, anser jeg for mindre sandsynligt.

Bôfi m. (nf. bufi v, 13, 16, 22), Bove. Et mandsnavn *Bôfi* kendes ikke fra Island eller Norge. Derimod forekommer *bôfi* en enkelt gang som tilnavn (*Freysteinn bôfi* i Eyrbyggja saga) med usikker, men i hvert fald næppe med slet betydning, som det er tilfældet i det nyere sprog ligesom med det tilsvarende ord i gammel Svensk og Dansk, der betyder „skurk, kæltring“ og er optaget fra Nedertysk. Derimod er mandsnavnet *Bôfi* oldsvensk og olddansk: *Bôvi* fra Vestergötland (Ynglinga saga c. 39), *„Boui minister“* hos Knud d. store i England år 1019 (Regesta Diplomatica historiæ Danicæ I, no. 48), og mænd af dette navn levede i det 13. og begyndelsen af det 14. årh. i Danmark (en Skåning i Valdemars jordebog) og Sverig (6 Uplændinger i Svenskt Diplomatarium III). Senere kunde *Bove* sammenblandes med og fortrænges af *Bo*, f. eks. i *Bouethorp*, der ligesom *Bothorp* blev *Borup* (Annaler f. nord. Oldk. og Hist. 1863, s. 260).

Bôi, *Bó* m. (nf. bo vi, 14, 15, gf. bo vi, 15), Bo — norsk-isl. *Búi*. Medens *Búi* er meget sjældent på Island og i Norge, holder *Bo* sig som et almindeligt mandsnavn i Sverig og Danmark.

Bôndi m. (nf. bondo latiniseret form med latinske bogstaver vii A a 6), Bonde. I Norge og på Island bruges *Bóndi* ikke som personnavn, men er meget almindeligt i Danmark og Sverig, hvor *Bondi* (latiniseret *Bondo*), *Bundi*, *Bonde* forekommer gennem hele middelalderen. I de egenlige runeindskrifter, hvor (*bóandi*,) *bóndi* jævnlig bruges som fællesnavn, optræder det dog ikke endnu som egennavn.

Bósi m. (gf. busa iv, 21, bausa i, 17), Bose. Som personnavn forekommer *Bósi* i Norge og på Island kun i æventyrsagaen om Herraud og Bose; derimod bruges det jævnlig som tilnavn af uvis betydning (sml. norsk *bose*, „stump, klods, et stort stykke; også om en dygtig karl“ Ivar Aasen). I Sverig og Danmark var *Bose* derimod et almindeligt mandsnavn, der også er bevaret i flere stedsnavne.

Bramʀ m. (gf. bram iv, 4), Bram. Hverken fra Island eller Norge kendes dette navn, der vistnok heller ikke kan påvises i Sverig. I Danmark har det derimod fra gammel tid været ret almindeligt og er bevaret ikke blot i flere stedsnavne, men også i familienavnet *Bramsen*. Navnet har vel snarest haft langt *a* (jfr. isl. *Brámi*, en af Arngrimssönnerne).

Bróðiʀ m. (nf. bruþiʀ iv, 3, 17, 21, gf. buruþʀ v, 13, buþu v, 18), Broder. I Norge og på Island forekommer *Bróðir* ikke som mandsnavn; derimod er det fra gammel tid almindeligt i Sverig og (især det østlige) Danmark. Senere møder vi det jævnlig i Sønderjydske Skatte- og Jordebøger, hvor der s. 265 f. eks. 1543 nævnes en *Broder Brodersen*.

Brúni m. (nf. bruni v, 1), Brune — norsk-isl. *Brúni*. *Brúni* forekommer oftere på Island i den ældste tid som personnavn og senere i Norge som tilnavn (*Jón brúni* 1312). Det findes ligeledes hos Nestor og på svenske runestene samt af og til senere i Sverig og Danmark, hvor det latiniserede *Bruno* svarer til *Brúni*, ikke til *Brúnn*.

Dwergʀ, *Dwærgʀ* m. (gf. tuark iv, 34), Dverg. Mandsnavnet *Dwergʀ* var oprindelig et tilnavn. Som sådant kendes det ikke blot fra Norge (kong Håkons mand *Eilífr dvergr* år 1225, Fms. IX, s. 362), men også fra Halland (*Sveno nanus* Lunde domkapitels gavebøger s. 222; sml. *Thorlof, mater nani* ɔ: ‘dværgemoder’ smst. s. 275). Dette tilnavn blev sikkert givet de nævnte personer, fordi de var små af vækst, og samme betydning

har vel også Fosie-stenens *Dwærgʀ*, der har fortrængt det egenlige navn. Derimod knytter der sig ikke nogen dværgeforestilling til mandsnavnene *Fundinn* og *Hornbori* i vore runeindskrifter, der bægge i oldsproget kun kendes som dværgenavne (sml. III, s. 122).

Eggþéʀ, *Eggþé* (næppe *Eggðe*) m. (ef. ikkþei latiniseret VII A a 4 b), Egde — norsk-isl. *Eggþér*, *Egðir*. Ejeformen ikkþei i forbindelsen ikkþei filius på døbefonten i Egense er sikkert, som Dyrlund har formodet (Nord. Tidsskr. f. Filol. 3. R. XIII, s. 28 f.), den latiniserede ejeform af et navn, der nöjagtig svarer til det fra Vǫluspá kendte *Eggþér* i cod. reg. (i Hauksbók i den yngre form *Egðir*) og til Saxos *Egtherus* „rex Biarmiæ" og „Finnensis". Navnet er vist også bevaret til vore dage i det sjældne sønderjyske *Ejde* af *Egde* (J. Kok, Det danske Folkesprog i Sønderjylland II, s. 14). *Eggþéʀ* blev altså med bortkastelse af nævneformsmærket *Eggþé* (næppe, da det skrives med dobbelt *g*, *Eggðe*), latiniseret *Eggþeus*. Senere blev *Eggþé* vistnok *Egðe*.

Faðiʀ m. (nf. faþiʀ IV, 31, 32), Fader. Som personnavn brugtes *Faðir* ikke i Norge og på Island, men var almindeligt i Sverig og (særlig vistnok det østlige) Danmark, hvor det holdt sig langt ned i tiden. Også i Sønderjylland møder vi endnu 1499 en *Peter Fadersen* (Sønderjydske Skatte- og Jordebøger, s. 240).

Fastulfʀ m. (gf. fastulf II, 33), Fastulv. Navnet kendes ligeledes fra svenske runestene (se f. eks. de to fra Vallentuna socken i Uppland anførte stene I, s. 69 og den ölandske sten Liljegren no. 1306, Ölands runinskrifter no. 36) og forekommer også senere i Sverig og Danmark (se II, s. 169). Den tilsvarende islandske form lyder *Fǫstólfr*.

Finna k. (nf. fina London-stenen), Finna. Dette kvindenavn kendes ellers ikke fra Sverig og Danmark. Derimod forekommer både *Finna* og det tilsvarende mandsnavn *Finni* i gammel tid på Island, hvor *-finna* også bruges som sidste led i sammensatte navne (*Guðfinna*, *Þorfinna*), svarende til mandsnavne på *-finnr*. At *Finna* som kvindenavn er gammelt i hele Norden, viser dog Berga-stenen i Södermanland med de ældre runer, der har det i formen fino.

Finnulfʀ m. (ef. finulfs II, 36, 38), Finnulv. Skönt både det enkelte *Finnr* og *Finn-* som første led i sammensatte mands- og kvindenavne var almindelige i Norge og på Island, kan navnet *Finnólfr* ikke påvises her og er også ellers meget sjældent. I broderskabsbogen fra Reichenau kloster forekommer det i formen *Finnolf* (se II, s. 174, hvor jeg tillige s. 183 f. har udtalt den formodning, at det er den samme mand, der på de to foran anførte runestene bærer dette navn).

Firiʀ, *Fríiʀ*? m. (gf. firi IV, 1), Frie(?). Hvis navnet på Örja-stenen, hvad jeg anser for höjst sandsynligt, skal læses firi, står vi her i hvert fald over for et ellers ukendt navn, hvis tolkning volder vanskelighed. I „Danske Studier" 1906, s. 33 har Magnus Olsen udtalt den formodning, at det første *i* i firi kan være en indskudt selvlyd (ligesom *u* i turutin på Skærn-stenen I), og at gf. firi skal læses *Frí* af en nævneform *Fríʀ*, der vilde svare nöjagtig til got. *freis* 'fri'. Som mange andre nordiske personnavne (*Vakr*, *Úfeigr*, *Tryggr* o. s. v.) var *Fríʀ* altså oprindelig et tillægsord. Han tænker sig dog også den mulighed, at det sidste *i* skal læses dobbelt (*Fríi*), eller at et *a* kan være udeladt foran det følgende *ą* (*Fría*), så at nævneformen har lydt *Fríiʀ* eller *Fríi*, og han sammenligner hermed det oldtyske navn *Freio*. Magnus Olsen er her vistnok på den rette vej. Kun er jeg mere tilböjelig til at tro, at vi i firi har en omsætning for frii ligesom i biruti på Skærn-stenen I for briuti eller i astarþr på Skovlænge-stenen for astraþr, og at navnet altså skal læses *Fríi* af en nævneform *Fríiʀ*, der har stået ved siden af *Fríi* (sml. *Róiʀ* og *Rói* o. s. v.). Hvis det første *i* derimod er en indskudt lyd, antager jeg, at firiąsu snarest skal læses firią ąsu (ikke firia ąsu) ɔ: *Frį́ą Ǫ́su*, idet næselyden vistnok endnu kunde være bevaret i gf. af

an-stammerne i en så gammel indskrift som Örja-stenens, skönt den efter Kallerup-stenens **hurnbura** at dömme i de samtidige danske indskrifter på øerne må antages som regel at være bortfalden. Derimod har indskriften på Kirkebø-stenen fra Færøerne i gf. **hrųą** ɔ: *Hróą* (Die runenschrift s. 312).

Foggiʀ, *Fuggiʀ* (?) m. (ef. **fukis** II, 22, som der vistnok skal læses, skönt også **kukis** må kaldes muligt), Fogge (?). Enten vi på Ravnkilde-stenen læser **fukis** eller **kukis**, møder vi et ganske ukendt navn, når det tages lige efter bogstaven. Man kunde derfor formode, at dens **fukis** var forkortet skrivemåde for **frukis** ligesom dens **trunik** for **trutnik**. I så fald vilde vi få det bekendte navn *Frøgérʀ*, i hvilket ʀ altså var bortfaldet foran ejeformens *s*, ligesom det er tilfældet med Tirsted-stenens **frikis** ɔ: *Frégés* (sml. også *Ąsgœirʀ*).

Folkwé, *Folkwí* k. (nf. **fulukui** IV, 39), Folkvi. Navnet forekommer også i en svensk indskrift, hvor det skrives **fulkui** uden svarabhaktisk *u* (se III, s. 153), men lader sig ellers næppe påvise. Derimod er *Folke* (*Fulke*) et temmelig almindeligt mandsnavn i Sverig og Danmark, ligesom vi en enkelt gang møder det tilsvarende kvindenavn *Folka* (*Fulka*) på en runesten i Södermanland (Brate och Bugge, Runverser s. 330 f.).

Forkunnr m. (gf. **furkun** IV, 44, ef. **forkuns** III, 22), Forkun. Navnet, der oftere forekommer på svenske runestene og også senere i Sverig (se II, s. 480), kendes kun fra Sverig og Danmark.

Fraði (*Fráði*?) m. (nf. **fraþi** IV, 28), Frade. Et mandsnavn *Fraði* (*Fráði*) kan ellers ikke påvises, men er beslægtet med første led i oldnord. *Fraðmarr* (*Fráðmarr*) og i *Fraðulfʀ* (*Fráðulfʀ*) på den skånske runesten i Östra Herrestad (se III, s. 14).

Fraðulfʀ (*Fráðulfʀ*?) m. (gf. **fraþulf** IV, 3), Fradulv. Navnet kan ellers ikke påvises (se *Fraði*).

Fré- se *Frøy-*.

Fríiʀ eller *Fríi* se under *Firiʀ*.

Frísi m. (nf. **friso** i latinsk indskrift med latinske bogstaver VII A a 6), 'Frise', Friser. I vore indskrifter forekommer dette navn kun i den latinske indskrift på døbefonten i Bårse i forbindelsen *Bondo Friso*, hvor *Friso*, der er den latiniserede form af *Frísi*, vistnok er tilnavn. I øvrigt kendes *Frisi* kun fra Danmark som personnavn sammen med *Fris*. Formerne *Frisi* (*Friso*) og *Fris* (*Frisius*) findes her også brugte om den samme person, således f. eks. om Bårse-fontens *Bondo Friso* (se IV, s. 105 f.).

Fróði m. (gf. **frąþa** III, 18, **froþa** III, 22), Frode = norsk-isl. *Fróði*. Navnet var meget sjældent på Island, men almindeligt i Norge, og det forekommer senere også både i Sverig og Danmark. Som tilnavn brugtes *fróði* ofte på Island, og vi møder det ligeledes på Karlevi-stenen som tilnavn til den danske høvding Sibbe.

Frøðr m. (ef. **fruþaʀ** IV, 2), Frød. Dette ellers ubekendte navn synes efter formen at svare til isl. *-frøðr*, der er almindeligt som sidste led i mandsnavne. På samme måde bruges det i mandsnavnet *Lœikfrøðr* på Hunnestad-stenen I.

Frøy-, *Fré-*, *Frœi-*, *Fré-* som første led i personnavne se Indledning kap. 4 § 11, 2.

Frøybiorn, *Frébiorn*, *Frœibiorn*, *Frébiorn* m. (nf. **freybiurn**, næppe **freu-** IV, 40, **frubiorn** V, 31, **frebiurn** II, 41 b), Frøbjörn, Frébjörn. Navnet kendes ikke fra Norge og Island, men findes på svenske runestene og af og til også senere i Sverig.

Frøygœirʀ, *Frégœirʀ*, *Frœigœirʀ*, *Frégérʀ* (ef. *Frégés*) m. (ef. **frikis** III, 18), Frøgér, Fregér. Dette navn kendes lige så lidt som *Freybjǫrn* fra Norge og Island, men findes ligesom det på svenske runestene og af og til senere i Sverig. (Sml. *Foggiʀ*).

Frøystœinn, *Frøysténn*, *Frósténn* m. (nf. **fraystain** I, 16), Frøstén = norsk-isl. *Freysteinn*. Af de med *frøy-* sammensatte navne er dette det hyppigst forekommende. Det kendes også fra Island, hvor det dog ikke hører til de almindelig brugte navne (se I, s. 146). I Danmark kan det næppe påvises uden for Sjælle-stenen, hvorimod det i Sve-

rig både findes på flere runestene og også senere er ret almindeligt.

Fuldarr eller *Foldarr* m. (ef. fultars prosaindskriften på Karlevi-stenen), Fulder (Folder?). Navnet kendes ellers ikke fra nordiske kilder, men svarer snarest til det *Fulder*, der forekommer i England omtr. år 1000 og vistnok er dansk. Hvis det derimod har lydt *Foldarr*, kan første led svare til oldty. *fold-* i personnavne (*Foldarr — Foldgêr*); se I, s. CXXV.

Fullʀ (*Follʀ?*) m. (gf. ful I, 14), 'Full', Fuld. Dette navn kan ellers ikke påvises, og dets udtale og oprindelse må kaldes usikker. Jeg har tænkt mig, at det kunde være tillægsordet *fullʀ*, 'fuld, hel, fuldstændig', der her var brugt som personnavn, som det er tilfældet med andre tillægsord i de nordiske sprog; men da *fullʀ* ellers næppe siges om personer, formoder jeg, at det er en forkortet form af det egenlige navn, hvormed stalbrødrene plejede at kalde den fælle, til hvis minde de rejste runestenen. Det egenlige navn kan da have været f. eks. *Full(h)ugi*, der i oldsproget har betydningen „en mand med mod i brystet, en mand uden frygt og dadel", og som også forekommer som personnavn f. eks. på en runesten i Alunda socken i Uppland (Bautil no. 575, Liljegren no. 281, Upplands Fornminnesfören. Tidskr. I, 1, s. 12) og senere i Svenskt Diplomatarium III, s. 92 fra Uppland (skrevet *fullughi*).

Fundinn m. (nf. futin II, 5), Funden — norsk-isl. *Fundinn*. Fra oldsproget kendes *Fundinn* kun som dværgenavn i Vǫluspá v. 13. Derimod møder vi det som almindeligt personnavn på flere svenske runestene og også senere en sjælden gang i Sverig (se II, s. 36).

Fæinla, *Fænla?* m. (gf. fainlu, næppe faintu II, 8), Fænle? Dette ganske ukendte navn, hvis læsning ikke engang tör kaldes fuldkommen sikker, har uden tvivl som de øvrige mandsnavne på *-a* oprindelig været et tilnavn; men om dets udtale og betydning vover jeg ikke at fremsætte nogen formodning.

Galinn m. (nf. kalia for kalin IV, 29 till.), Galen. Navnet er egenlig fortids tillægsf. af *gala*, 'fortryllet, gal', der i oldsproget oftere bruges som tilnavn, 'voldsom, lidenskabelig' (sml. *óðr*), men ikke som egenligt personnavn (fornavn). Heller ikke i Svensk og Dansk lader det sig påvise i denne egenskab undtagen i den nævnte indskrift. Derimod bruges det jævnlig som tilnavn (*Johannes Galen* Erslev, Testamenter s. 67, *Tuuo Galen* s. 89; sml. navnelisten s. 225 f.), og således møder vi det langt ned i tiden som efternavn i en familie, der har haft hjemme dels i Skåne, dels på Bornholm: *Tue Galens efterleve* 1448 (Hübertz, Aktstykker til Bornholms Historie, s. 18), *Anders Galen* 1490—1530 (smst. s. 29, 62, 85). Endnu 1569 forekommer en *Bent* og en *Anders Galen* (smst. s. 338_7 og 358_1).

Gamall m. (gf. kamal IV, 30), Gammel = norsk *Gamall*. *Gamall* var et almindeligt mandsnavn i Norge, men ikke på Island, hvor formen *Gamli* brugtes. I Sverig og Danmark har navnet *Gamall* (men ikke *Gamli*) været ret almindeligt og holdt sig langt ned i tiden: *Gamel Iudæ* 1388 (Erslev, Testamenter s. 156). Endnu 1483 og 1499 møder vi i Sønderjydske Skatte- og Jordebøger s. 213, 223 og 234 *Hans Jensen Gammel*, *Jes Ghammel* og *Nis Gammel*.

Gedda, *Gædda* m.? (ef. kitu II, 23), Gedde. Dette navn, som jeg på Olddansk har gengivet *Gedda*, forekommer kun på Dalbyoverstenen i forbindelsen tufi kitu sun, hvoraf det altså ikke med sikkerhed lader sig afgöre, om kitu er et mands- eller kvindenavn. Jeg antager, at det er et af de i vore runeindskrifter ikke ganske sjældne mandsnavne på *-a*, der oprindelig har været brugte som tilnavne, og i kitu finder jeg fiskenavnet *gedda*, *gædda* = oldnord. *gedda*, der af en eller anden grund fra først af har været brugt som tilnavn, hvad dets oprindelse gör sandsynligt (*gedda* er jo afledet af *gaddr*, 'pig'). Det fortjæner også at fremhæves, at ifølge Vǫlsunga saga dværgen Andvari jævnlig omskabte sig i geddeskikkelse. Eksempler på *gedda* som

tilnavn (*Måns* og *Per Gedda*) fra årene 1622—26 anføres af Hyltén-Cavallius, Wärend och Wirdarne I, s. 92. I Danmark er *Gedde* endnu et almindeligt personnavn.

Gillingʀ m. (nf. kilinʀ v, 12), Gilling. Dette navn er vel afledet af *Gilli*, der oftere forekommer som personnavn i Sverig (se III, s. 225). I Norge bruges keltisk *gilli* som tilnavn (*Haraldr gilli*). Som navn på en jætte møder vi *Gillingr* i Snorra Edda I, s. 216 f. I Fornaldar sög. III, s. 7 ff. er det vist et opdigtet navn.

Gisico m. (nf. gisiko VII A c 2), biskop Gisico i Odense († omtr. 1304).

Gísl m. (gf. kisl II, 3), Gisl = norsk-isl. *Gísl* (*Gils*). Navnet *Gísl* (senere *Gils*) var ret almindeligt på Island, men sjældent i Norge, hvor derimod *Gísli* forekommer temmelig ofte ligesom på Island. I Sverig og Danmark var *Gisle* ligeledes den almindelige form, medens *Gísl* (*Gils*) forekommer temmelig sjælden.

Som sidste led i sammensatte mandsnavne forekommer *-gísl* på vore runestene i *þórgísl* (*þórils*) og med udstødelse af *g* i gammel tid i *Aðísl*.

Glippiʀ? m. se *Kleppiʀ*.

Glômʀ, *Glômr* m. (nf. glo[mr] v, 32), Glom = norsk-isl. *Glúmr*. På Island var navnet *Glúmr* almindeligt, men sjældent i Norge. I Sverig og Danmark har *Glômʀ*, *Glom* (*Glum*) været lidet udbredt (sml. III, s. 304).

Gnúpa m. (ef. knubu I, 3, 4), 'Gnupa', Gnube. Dette sjældne navn kendes kun fra Sverig, ikke fra Danmark (se I, s. 66 ff.) og heller ikke fra Norge og Island. Derimod forekommer det beslægtede *Gnúpr* oftere på Island og af og til i Norge, men kan næppe påvises i Sverig og Danmark.

Gnýpli m. (nf. knubli II, 5), Gnyble. Dette meget sjældne navn, som kun forekommer på Bække-stenen I, er dannet af *Gnúpr* ved afledsendelsen *-ilan-*, der i de gamle germanske sprog ikke sjælden brugtes til at danne diminutiver (en slags kælenavne), f. eks. got. *Wulfila* o. s. v. Også hunköns- og intetkönsord er afledede på tilsvarende måde: got. *mawilo* = oldnord. *meyla*, lille pige, 'pigelil', brugt som tilnavn til kong Eysteinn på grund af hans ydre, got. *barnilo* o. s. v. (sml. Bugge i Tidskrift for Philol. og Pædag. VII, s. 246 f.).

Goðumundʀ, *Goðmundr*, *Guðmundr* m. (nf. kuþmuntr II, 3, stenen fra Slesvig domkirke, kuþmutr II, 27, kuþmunt v, 31, kuþmt v, 37, gf. kuþumut III, 4, ef. kuþmutaʀ II, 56), Gudmund = norsk-isl. *Guðmundr*. Den ældste kendte form af dette navn, der var meget almindeligt i alle nordiske lande, har vist lydt *Goðumundʀ*, som vi finder på Helnæsstenen i gf. kuþumut; mere tvivlsomt er det, om Skivum-stenens kuþmuntr skal læses *Goðmundr* eller *Guðmundr*, der tidlig blev den herskende form. Som i andre navne på *-mund* (se *Gœiʀmundr*, *þórmundr*) ændredes dette senere ved „folkeetymologi" ikke sjælden til *-mand* eller svækkedes ved tonløshed til *-men*, *-min*: *Gutmundathorp*, *Gutmunstorp* og *Gudmandtorp* i Frosta herred i Skåne (Falkman, Ortnamnen i Skåne, s. 132), *Anders Gudminssen* i Skåne (Falkman, Upplysningar om inkomster af andeligt gods uti Skåne, Halland och Blekinge från äldre tider II, Lund 1848, s. 189), *Gumen* i Halland 1523 (Frederik I^s Registranter, s. 22_6).

Gormʀ m. (nf. kurmʀ I, 1, gf. kurm I, 2, ef. kurms I, 5, 6 bis), Gorm. Dette navn, som vi første gang møder på den lille Jællinge-sten som navn på den danske konge Gorm d. gamle, hvem der ligeledes menes på de øvrige fra vore runeindskrifter anførte steder, kendes kun fra Danmark, hvor det altså er gammelt og uden tvivl opstået ved sammentrækning, mulig som en kæleform, af *Goðþormʀ*, der stemmer med den oldisl. form (i codex reg. af den ældre Edda skrevet *Gvðthormr*, *Gvdthormr* Sigurðarkviða Fáfnisbana III v. 20 og 22; sml. *Guðþormr* en enkelt gang i Landnámabók), medens den sædvanlige norsk-islandske form er *Guthormr* (i cod. reg. også *Gothormr*), *Guttormr*. Navnet forekommer også jævnlig i Sverig (skrevet *Gudhthormber* Svenska Riks-Arkivets Pergamentsbref no. 1293 fra år 1377 og no. 2169 fra år 1385, *Gudhthormus*

Svenskt Diplomat. III, s. 145, *Gudthormus* smst. s. 94, i alm. *Gudthorm, Gu(t)thorm*), men ikke i Danmark, hvor ligeledes *Gorm* har været et temmelig sjældent navn; dog forekommer endnu både *Gorm* og *Gormsen* som efternavn.

Griúð? k. (gf. kriuþ II, 22), Gryd? Navnet, hvis læsning ikke er fuldstændig sikker, da der for ᚴ k også kan læses ᚠ f, kendes ellers ikke. Med stor tvivl har jeg på Olddansk gengivet kriuþ med *Griúð*, som jeg, ligeledes med tvivl, har sammenstillet med det navn, som kong Dans dronning bærer hos Saxo (*Grytha*).

Guðki m. (nf. kuþki V, 14), Gudke. Dette sjældne navn kendes hverken fra Norge, Island eller Sverig, men forekommer i samme form som på runestenen i Lunde domkapitels gavebøger s. 205 (*Guthki*).

Guðlífʀ, Guðlíf eller *Guðlæifʀ, Guðléf?* m. (nf. guþlif VII A a 5), Gudliv eller Gudlev. Hvis Selde-fontens guþlif er navn på kunstneren, synes det snarest at måtte læses *Guðlíf*, da indskriften regelmæssig udtrykker *e*-lyden ved det stungne ǀ, og et mandsnavn *Guðlífʀ*, der ellers ikke kan påvises, styrkes ved det velkendte norsk-isl. *Eilífr*, ældre svensk og dansk *Elifer, Elif*. Umuligt er det dog ikke, at guþlif skal læses *Guðléf* (sml. ikkþei på fonten i Egense = *Eggþei*), i hvilket tilfælde det vilde svare til det almindelige norsk-isl. *Guðleifr*, ældre svensk *Gudhlef*.

Guðmundr se *Goðumundʀ*.

Gunnarr m. (nf. kunar IV, 19, gf. kunar II, 26), Gunner = norsk-isl. *Gunnarr*. Mandsnavnet *Gunnarr*, senere *Gunner*, hører ligesom kvindenavnet *Gunn(h)ildr* til de almindeligste nordiske navne.

Samme form som mandsnavnet *Gunnarr, Gunner* fik tidlig både i Sverig og Danmark også kvindenavnet *Gunnwar* (= norsk-isl. *Gunnvǫr*), der kendes fra et par svenske runestene (nf. kunuar på den upplandske sten Liljegren no. 661, Dybeck fol. II no. 8, Upplands Fornminnesfören. Tidskr. I, 4, s. 10f. og på stenen fra Vestergötland Liljegren no. 1393 ifølge Torin, Westergötlands Runinskrifter no. 60). *Gunner* som kvindenavn møder vi f. eks. hos Erslev, Testamenter s. 43 og s. 45 (1295 og 1299), og det bruges endnu i Jylland som kvindeligt fornavn.

Gunnhildr, Gunnildr k. (nf. kuniltr V, 26, gf. kunilti V, 21, ef. ku[niltar] V, 26), Gunild = norsk-isl. *Gunnhildr*. Navnet, der er bevaret til den nyeste tid, hører til de almindeligste nordiske kvindenavne. Særlig på Bornholm synes det at have været meget udbredt (III, s. 254).

Gunni m. (nf. gunni VII A c 3, ef. kuna IV, 7, 8), Gunne = norsk *Gunni*. Hverken mandsnavnet *Gunni* eller det tilsvarende kvindenavn *Gunna* kendes i gammel tid fra Island, men forekommer længere ned i tiden jævnlig i Norge, hvor de endnu bruges. Endnu tidligere møder vi dem dog i Sverig, hvor *Gunni* findes på flere runestene, og i Danmark. Her bruges *Gunne* endnu som mandligt fornavn. Det er uden tvivl oprindelig kælenavne, der er dannede f. eks. af de almindelig forekommende navne *Gunnarr* eller *Gunnulfʀ* og *Gunn(h)ildr*. På Island bruges *Gunna* nu som kælenavn for *Guðrún*, der også kendes fra Sverig og Danmark.

Gunnulfʀ m. (nf. kunulfʀ I, 14, gf. kunulf III, 9, V, 21, ef. kunulfs IV, 43), Gunulv = norsk-isl. *Gunnólfr*. Dette navn hørte i gammel tid til de almindeligste, over hele Norden brugte navne (sml. *Hildulfʀ, Hærulfʀ*).

Gunnwaldʀ, Gunnwaldr m. (ef. kunualts III, 3), Gunvald = norsk-isl. *Gunnvaldr*. Forekommer kun en enkelt gang på Island, men var almindeligt i Norge, hvor det endnu bruges (sml. II, s. 342 f.). I Sverig og Danmark kan det næppe påvises undtagen på Snoldelev-stenen.

Gyða k. (nf. kuþa II, 45, gf. gyþu II, 63), Gyde = norsk-isl. *Gyða*. Navnet var i almindelig brug i alle nordiske lande.

Gyrðr m. (gf. gyrþ I, 16), Gyrd = norsk-isl. *Gyrðr*. I Norge og på Island har *Gyrðr* været et sjældent navn i ældre tid, hvorimod det forekommer oftere i Sverig og Danmark, hvor det f. eks. havde hjemme i Sigvalde jarls slægt (se I, s. 148).

Gæiʀmundr, Gérmundr m. (ef. ger-

muntar VII B a 3), Germund = norsk-isl. *Geirmundr*. Navnet var meget almindeligt i alle nordiske lande. Senere blev det i Danmark ofte forvansket til *Germand* eller svækket til *Germen* (sml. *Goðumundʀ*).

Gæiʀʀ, *Géʀʀ*, *Gér* m. (nf. kir VII A' a 1), Gér = norsk-isl. *Geirr*. Indskriften på døbefonten i Skyum, der består af de tre runer ᚴᛁᚱ, indeholder snarest mesterens navn og må altså læses *Gér*. At indskriften har bevaret den gamle skrivemåde med ᚴ og ᛁ i steden for de stungne runer ᚵ og ᛂ, som vi snarest skulde vente på denne tid, svarer ganske til Egense-fontens ikkþei i betydning *Eggþei*, til Galtrup-stenens likr = *liggr* og til Hæstrup-klokkens iskil = *Eskill*.

På Island var *Geirr* et almindeligt mandsnavn, der også oftere forekommer i Norge. I Sverig og Danmark er det derimod tidlig gået af brug. En runesten i Haga socken, Håbo härad, Uppland (Bautil no. 323, Liljegren no. 14, Dybeck fol. II no. 225, Upplands Fornminnesfören. Tidskr. I, 1, s. 33) har i nf. kair, og i broderskabsbogen fra Reichenau kloster findes *Ger* (Antiquar. Tidsskr. 1843—45, s. 73, Pipers udg. i Monum. Germ. hist., Libri confraternitatum s. 341). Også i senere tid møder vi navnet en enkelt gang i Sverig (*Ioan Gyerson* Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref no. 1900 fra år 1383). Ret almindeligt var derimod i Sverig og Danmark den svage form *Geri* (*Gæiri* på en runesten i Tierps socken, Vendels härad, Uppland; Bautil no. 567, Liljegren no. 260, Dybeck fol. I no. 266, Upplands Fornminnesfören. Tidskr. I, 1, s. 69), svarende til det gamle, men meget sjældne norsk-islandske *Geiri*, der uden tvivl oprindelig er et kortnavn af *Geirmundr*, *Geirólfr* eller et andet med *geir*- sammensat navn.

Som første led i sammensatte navne optræder *gæiʀ*-, *gér*- i vore runeindskrifter kun i navnet *Gérmundr*, hvad der dog er tilfældigt, da vi senere møder det i flere andre både mands- og kvindenavne ligesom i oldsproget (sml. O. Nielsen s. 29 f.). Derimod finder vi jævnlig -*gæiʀʀ*, -*géʀʀ*, -*giʀ* som sidste led i mandsnavne (se *Ąsgæiʀʀ*, *Biarngæiʀʀ*, *Frøygæiʀʀ*, *Wilgæiʀʀ*, *Þórgæiʀʀ*, *Åuðgæiʀʀ*, *Øygæiʀʀ*). Desuden forekommer det på svenske runestene i *Holmgæiʀʀ*, -*géʀʀ*, -*giʀ* (skrevet hulmkaiʀ, -kair, -kir og i ef. -kirs, -kis) og i *Róðgæiʀʀ* = norsk-isl. *Hróðgeirr* (gf. ruþkaiʀ på en sten i Tystberga socken, Rönö härad, Södermanland; Bautil no. 818, Liljegren no. 860, S. Boije, Svenska Fornminnesfören. Tidskr. V, s. 151 f.). Bægge disse navne holdt sig også senere både i Sverig og Danmark i formerne *Holmgér*, *Holger* (sml. *Peder Holgierssen* 1577 hos Hübertz, Aktstykker til Bornholms Historie, s. 474[12]) og *Rothgér*, *Rodger*, *Roger* (*Hans Ruger* 1555, Hübertz smst. s. 232$_3$).

Haklangʀ m. (ef. haklaks III, 14), Haklang. Dette sjældne navn var oprindelig et tilnavn, og således findes det brugt om Þórir Kjǫtvason i Landnámabók og Heimskringla, medens Þorbjǫrn hornklofi kalder ham *Haklangr* alene. Også en af Rolv krakes kæmper bærer dette navn i saga Hrólfs konungs kraka (se II, s. 433). Navnets oprindelse og betydning er usikker. Man har ment, at det var dannet af ordet *haka* 'hage', der selv bruges som tilnavn (*Þrándr haka af Eggju* i Heimskringla), og altså havde betydningen 'hagelang', med lang hage. Ordets form synes mig dog bestemt at tale mod denne afledning, da det i så fald måtte hedde *hǫkulangr* (sml. *halalangr*, 'halelang', med lang hale, *hærulangr*, med langt gråt hår, o. s. v.).

Halfdan(r) m. (gf. halftan efter min formodning på stenen fra Slesvig domkirke), Hal(v)dan = norsk-isl. *Hálfdan(r)*. Navnet forekommer oftere på svenske runestene (nf. og gf. *Halfdan*, ef. *Halfdanar*) og er også senere ret almindeligt i Sverig og Danmark i formerne *Haldan*, *Halden* (se I, s. CLXI).

Halla? m. (nf. hala II, 48), Halle? Et mandsnavn hala kendes kun fra Vester Tørslev-stenen, og det er usikkert, hvorledes det har været udtalt. Med stor tvivl har jeg på Olddansk omskrevet det til *Halla*. At det mulig var et kælenavn, dannet af et af de almindelige med *Hall*- begyndende navne (*Hallkell*, *Hallsteinn* o. s. v.), som jeg ligeledes

med tvivl har udtalt, anser jeg ikke for rigtigt, da et sådant mandsnavn sikkert vilde ende på *-i*. Et mandsnavn *Halla* er også af den grund usandsynligt, at det vilde falde sammen med kvindenavnet *Halla*, der ligesom det tilsvarende mandsnavn *Halli* var almindeligt på Island, ligesom mandsnavnet *Halle* kendes fra Sverig. Som de andre i vore runeindskrifter forekommende mandsnavne på *-a* må hala sikkert også oprindelig have været et tilnavn, og jeg er nu mest tilböjelig til at læse hala *Hælla* — isl. *hella* 'klippe', der som egennavn altså vilde stemme med det almindelige nordiske *Stæinn*, *Sten*. Hvis man forbandt ordene på Tørslev-stenen således, at den mellemste linje fulgte umiddelbart efter þąnsi, og at ordene litu sun stilledes sidst, kunde hala ligefrem opfattes som det velkendte kvindenavn *Halla*; men jeg anser en sådan ordning af indskriften for ganske utilladelig, hvad jeg allerede har fremhævet II, s. 223.

Hallwarðr m. (gf. aluarþ v, 28), Halvard — norsk-isl. *Hallvarðr*. I aluarþ på Ny Larsker-stenen II, der stemmer med Nestors *Alvard*, er *h* udeladt i forlyden som oftere i de bornholmske indskrifter; derimod kan aluarþ ikke antages at stå for alfuarþ (se III, s. 285). *Halvard* er et meget almindeligt nordisk navn, der både i Sverig og Danmark bevaredes langt ned i tiden.

Hals m. (nf. hals iv, 40), Hals. Mandsnavnet *Hals*, der også findes på en upplandsk runesten (III, s. 158), har oprindelig været et tilnavn, der som mange andre lignende tilnavne var hentet fra den legemsdel, der på en eller anden måde var særlig karakteristisk hos vedkommende person (sml. III, s. 34). Som tilnavn bruges *háls* i gammel tid på Island (landnamsmanden *Jǫrundr háls*), og det sammensatte *skammháls*, 'korthals', korthalset, kendes fra Norge (høvdingen *Erlingr skammháls* i Konunga sögur ved Unger s. 211). Også det sidstnævnte tilnavn forekommer ligesom *Hals* som virkeligt personnavn på Skääng-stenen i Södermanland, og det genfindes i formen *Skammels* i Dueholms Diplomatarium ved O. Nielsen s. 110_{11} (*Skamels Poelssen*) og går uden tvivl igen i navnet *Skammel* (for *Skammels*) i folkevisen om Ebbe Skammelsön (se IV, s. 10).

Haraldr m. (nf. haraltr i, 2 bis, ef. harals ii, 37, harats i, 5; se Indledning kap. 4 § 27), Harald — norsk-isl. *Haraldr*. Er et af de almindeligste nordiske navne.

Helgi, *Hælgi* m. (nf. helge vi, 14), Helge — norsk-isl. *Helgi*. Mandsnavnet *Helgi* hører ligesom det tilsvarende kvindenavn *Helga* til de almindeligste nordiske navne.

Hildulfʀ m. (nf. hiltulfʀ iii, 18), Hildulv. *Hildólfʀ* kendes fra Hárbarðsljóð v. 8 og Skáldskaparmál c. 75 (Snorra Edda I, s. 554), men kan ellers næppe påvises i Norge og på Island, hvad der dog vistnok er tilfældigt, da det efter stedsnavne at dömme må have været brugt i Norge (O. Rygh, Gamle Personnavne i norske Stedsnavne, s. 131). Både i Danmark og Sverig forekommer det oftere i middelalderen (sml. *Gunnulfʀ*, *Hærulfʀ*).

Hófi m. (nf. hufi ii, 16, 17, 41 b, gf. hufa iv, 40), Hove. Navnet kendes ikke fra Norge og Island og er også sjældent i Sverig, hvorimod det oftere forekommer i Danmark.

Hornbori m. (ef. hurnbura iii, 2), Hornbore — norsk-isl. *Hornbori*. Fra Norge og Island kendes *Hornbori* kun som dværgenavn i Vǫluspá v. 13 (sml. *Fundinn*). Derimod er det som almindeligt personnavn bevaret i adskillige nordiske stedsnavne både i Norge, Sverig og Danmark, således i Danmark i *Horbærlef* (Valdemars jordebog), nu *Horbelev* (Horbelev sogn, Sønder herred) på Falster, i Sverig i *Hornborasta* i Södermanland og *Hoornbora* (nu *Hornborga*) i Vestergötland, idet ejeformen af personnavnet som oftere er brugt som stedsnavn (M. Lundgren i Arkiv f. nord. Filol. III, s. 233)[1]. Formentlig har det norske stedsnavn *Hornbori* i Sverris saga (Konunga sögur ved Unger s. 147_1), det nuværende

[1] Som en lignende dannelse fra en langt senere tid kan anføres ef. *Hærskavans* („herskabets"), der på Sejerø bruges som stedsnavn om en jordstrækning, som ved udskiftningen af gårdene blev udtaget af godsejeren til skovplantning (P. K. Thorsen, Sprogarten på Sejerø, s. 86).

Hambåra lidt syd for Agdenæs (O. Rygh, Gamle Personnavne s. 134 f.), også oprindelig lydt *Hornbora*; sml. *Hornborusund* i Hákonar saga Hákonarsonar (Konunga sögur s. 279, 298 og 328), nu *Hombårsund* i Eide sogn i Nedenæs.

Hraði m. se *Raði*.

Hrafn, *Rafn* m. (gf. rafn IV, 48), Ravn = norsk-isl. *Hrafn*. Navnet brugtes i gammel tid almindelig i hele Norden, men forsvandt tidlig i Norge.

Hrafnungʀ, *Rafnungʀ* m. (ef. flt. rhafnukatufi II, 6 (7), rafnuka : tufi II, 5), 'Ravning', Ravns ætling. Navnet *Hrafnungʀ* (*Rafnungʀ*), et af *Hrafn* (*Rafn*) dannet patronymikon (sml. oldda. *Ballungʀ*, *Swiðingʀ* o. s. v. og oldnord. *Vǫlsungar*, *Skjǫldungar* o. s. v.), kendes kun fra de tre nærbeslægtede jyske runestene i Bække, Læborg og Horne, hvor det står i ef. flt. i sammensætningen *(H)rafnunga-Tófi*, 'Ravnunge-Tove' ɔ: Tove af Ravnunge-ætten.

Hriðiʀ? m. (gf. hriþi II, 17), Ride? Navnet kendes kun fra Jætsmark-stenen, hvor det i gf. skrives hriþi. Det er ganske usikkert, om det første I her er tegn for *i*-, *e*- eller *æ*-lyden, og om denne lyd har været kort eller lang. Som jeg allerede har bemærket II, s. 126, anser jeg det nemlig for lidet sandsynligt, at det oldnord. skjaldeord *hríðir* 'sværd' skulde være bevaret i dette navn. Umuligt tör det dog ikke kaldes (sml. f. eks. *þexla* 'økse', der bruges som tilnavn, og det sammesteds anførte øksenavn *þenja*, der bruges på samme måde, hvad der ligeledes gælder om andre navne på forskellige våben, der altså fra at være tilnavne — oprindelig hentede fra navnet på det våben, som vedkommende plejede at bære — kunde gå over til at bruges som virkelige personnavne).

Hróaldʀ, *Róaldr* m. (ef. ruhalts III, 3), Roald = norsk-isl. *Hróaldr*. Det er tvivlsomt, om dette navn, der i gammel tid var almindeligt på Island og i Norge, hvor det endnu bruges, kan påvises i Sverig og Danmark undtagen på Snoldelev-stenen.

Hróiʀ, *Hrói* se *Róiʀ*.

Hróulfʀ, *Róulfʀ*, *Rólfʀ* m. (nf. rhuulfʀ III, 4, ruulfʀ III, 6, rulfʀ I, 14, gf. ruulf III, 5), Rolv = norsk-isl. *Hrólfr*. Et af de almindeligste nordiske navne, som vi i vore runeindskrifter møder både i den ældre form *(H)róulfʀ* og i den yngre *Rólfʀ* (se II, s. 348).

Hrútr se *Rútr*.

Hræbna, *(H)ræfna* k. (nf. hribną II, 11), Rævne = norsk-isl. *Hrefna*, der vist kun forekommer i Laxdœla saga som navn på Kjartans hustru. *Hræbna* (*Hræfna*) er det til *Hrabn* (*Hrafn*) svarende kvindenavn, hvor *b* altså endnu er bevaret i indskriften på Bække-stenen II, skönt det på den tid regelmæssig må være gået over til *f*, som der skrives i *(H)rafnunga* på Bække-stenen I, Læborg- og Horne-stenen, der alle tre er noget ældre end Bække-stenen II. Uden for indskriften på denne sten kan kvindenavnet *Rævne* næppe ellers påvises i Sverig og Danmark.

Húnwiðr m. (gf. hunuiþ IV, 23), Hunvid, Hunved. Uden for indskriften på Örsjö-stenen kan navnet *Húnwiðr* næppe påvises undtagen i Sverig, hvor *Hunwid(h)* senere af og til forekommer, og hvor navnene på *-wiðr* i det hele var meget udbredte i ældre tid (sml. *Ǻswiðr*).

Húsbiårn, *Húsbiorn* m. (nf. usbiaurn II, 37, ef. usbiarnaʀ II, 36), Husbjörn. Navnet usbiaurn på de to stene i Skærn har som oftere bortkastet *h* i forlyden og må læses *Húsbiårn*, der på en svensk runesten skrives husbiorn (se II, s. 174 f.). I senere tid kan dette navn, der ikke kendes fra Island, næppe påvises. At navnet ikke har lydt *Húsbiårn*, som Bugge og jeg har antaget, men *Husbiårn*, har Brate henstillet som en mulighed (Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad 1901, s. 15), idet han sammenligner det med oldeng. *Hysi-uulf*, *Hyse-mon* af *hyse* 'yngling'. Dette anser jeg dog for höjst usandsynligt.

Hårðr, *Horðr* m. (nf. horderus latinsk form med latinske bogstaver VI, 10), Hård, Hard = norsk-isl. *Hǫrðr*. Navnet *Hǫrðr* forekommer temmelig sjælden både på Island og i Norge, hvad der også gælder om dansk og svensk *Harth*, *Hardh*, der har fået *a* fra ef. *Harðaʀ*.

Hælgi m. se *Helgi*.

Hælla m. se *Halla*.

HærulfR m. (nf. hairulfR II B, 1), Hærulv = norsk-isl. *Herjólfr*. Dette gamle navn har sikkert i vikingetiden været meget almindeligt i hele Norden, men er tidlig næsten uddød overalt. Det forekommer dog endnu af og til i Norge i den senere middelalder, og et *Heriulfus* findes ligeledes år 1308 i Sverig (Svenskt Diplomatarium II, s. 530[9]); sml. *GunnulfR*, *HildulfR*.

Iakóp (*Iakób*) m. (nf. iakop VII A b 1, 2, iækop VII A b 9; iakobus (latinsk form) VII A b 4, 5, 6, 7), Jakob. På Islandsk skrives navnet i de ældste håndskrifter *iacób*, og langt *o* har det vist også haft i de her anførte indskrifter på røgelsekarrene ikke blot i den latinske form *Jacobus*, men også i det danske *Jakob*, der på de to steder skrives med *ia*, på det tredje med *iæ*, idet *ia* allerede den gang i mange tilfælde var gået over til *iæ*. På alle tre steder skrives den danske form af navnet med *p* for *b*, idet bægge disse tegn i udlyden ofte har lydt ens.

Iesús, *Iesus* m. (nf. gesus VII A b 1, 10), Jesus. I de ældste islandske håndskrifter skrives navnet *iesús*; men det er næppe sandsynligt, at *u* har været langt på røgelsekarrenes tid. Skrivemåden med ge- i dette navn i betydning *je*- forekommer oftere.

Imi, *Immi* m. (nf. imi VII A a 4), 'Imme'. Indskriften på fonten i Hoptrup, der består af de tre runer ᛁᛘᛁ, indeholder uden tvivl navnet på mesteren, der har lydt *Imi* eller *Immi*. Det sjældne navn, der svarer til Saxos *Ymi* (A. Olrik i Arkiv för nord. filologi X, s. 242), er nemlig bevaret i det sønderjyske stedsnavn *Immæthorp*, som det skrives i Valdemars jordebog s. 13, det nuværende *Endrupskov* (af *Emdrup*) i Gram sogn, altså ikke langt fra Hoptrup.

Ingi m. (gf. ika II, 39, [ef. ikis III, 1]), Inge. Fra Island kendes hverken mandsnavnet *Ingi* eller det tilsvarende kvindenavn *Inga*. I Norge var mandsnavnet sjældent og er nu uddød, hvorimod kvindenavnet var almindeligt. I Sverig var bægge navne meget almindelige, i Danmark sjældnere, især mandsnavnet. Endnu 1543 forekommer dog en *Crystern Ingesen* i Sønderjydske Skatte- og Jordebøger, s. 297.

Ingialdr m. (gf. ikalt II, 42), Ingeld = norsk-isl. *Ingjaldr*. Dette navn var meget almindeligt overalt i Norden, i Sverig og Danmark senere især i formen *Ingiæld*, *Ingeld*. På Ålum-stenen I har navnet dog sikkert været udtalt *Ingialdr*, ikke *Ingældr* (se II, s. 196 f.).

Ingibret m. (nf. iki:brit eller igi:brit III, 22), Ingebret, Engelbrekt. *Ingibret* er et af de meget få, tidlig optagne tyske navne, der kan påvises allerede på vore runestene, men dog først på en af de alleryngste. Navnet er nemlig det oldtyske *Ingobert*, *Ingibert*, *Ingibret* (Förstemann, Altdeutsches namenbuch I[2], sp. 961), der her er optaget i den ægte tyske form, men senere forvanskedes til *Engelbert*, *Engelbrekt* (se II, s. 479). At det er en dansk familie, der havde optaget det tyske navn, fremgår deraf, at Ingebrets fader hed *Forkun* og hans broder *Frode*.

Ingigærðr, *Ingærð* k. (nf. ingærþ VI, 6), Inger = norsk-isl. *Ingigerðr*. Både i Sverig og Danmark er *Ingigærdh*, *Ingegærdh*, *Ingærdh* et meget almindeligt navn. Det nuværende *Inger* kan naturligvis lige så godt være udviklet af *Ingiríðr* som af *Ingigærðr*; men da *Ingirith*, *Ing(e)ridh*, der er meget almindeligt i Sverig, i Danmark forekommer langt sjældnere end *Ing(e)gærth*, og da denne form, der falder ganske sammen med runestenens ingærþ, så tydelig som muligt danner overgangen til *Inger*, er der ingen grund til at henføre *Inger* til *Ing(e)ridh*; men dette sidste navn er sikkert forsvundet, fordi det i senere tid naturlig måtte falde sammen med *Ing(e)gærdh*.

Ísbiorn m. (gf. isbiurn IV, 17, isbiorn V, 31), Isbjörn. Foruden på de to nævnte danske stene kan navnet *Ísbiorn* kun eftervises på en enkelt svensk runesten (se III, s. 55 f.); men det stemmer jo i sin dannelse ganske med det følgende *ÍsulfR*. Der kan ingen tvivl være om, at Torsjö-stenens is-

biurn må læses *Ísbiorn* og ikke kan betegne *Æsbiorn*, som i denne indskrift vilde have formen ąs- eller asbiurn. Da navnet altså sikkert kan eftervises i Skåne, er der heller ingen grund til at mistænke det på den bornholmske Møllegårds-sten, hvor *Æsbiorn* uden al tvivl vilde være skrevet med den stungne I-rune (III, s. 296).

Isli m. (nf. isli VII A a 3), 'Isle'. De fire runer ᛁᛋᛚᛁ, hvoraf indskriften på døbefonten i Hanbjærg består, indeholder uden tvivl mesterens navn. Dette sjældne navn, der ellers ikke kan påvises, er vistnok en forkortet form af et længere navn, snarest *Ísulfr*, der bl. a. kendes fra runligstenen i Galtrup og altså har været brugt i det nordlige Jylland hen imod slutningen af det 12. årh. Det kan dog også være en kortform af et gammelt *Íslåugʀ*, der temmelig sikkert tör forudsættes, da det tilsvarende kvindenavn *Íslåug* i formen *Islog* forekommer i Lunde domkapitels gavebøger s. 53 (at det her er et kvindenavn, viser Lunds necrologium, som har ef. *Islogu* i „Anniv. *Islogu*" SRD III, s. 440).

Ísulfʀ, *Ísulfr* m. (nf. isulfr VI, 3), Isulv = norsk-isl. *Ísólfr*. På Island findes navnet *Ísólfr* i gammel tid, hvorimod det synes at have været meget sjældent i Norge. Heller ikke i Sverig kan det påvises. Derimod kendes det i Danmark ikke blot fra Saxo i den gamle form *Isulfus* (se IV, s. 12), men synes også senere (i det 14. og 15. årh.) at leve i formen *Ysel* (*Petrus Yselsson* 1314, *Henricus Yselssøn* 1356, SRD VI, s. 168 og 171, *Jepp Yselssøn* og *Ysoldssøn* 1449—58 smst. s. 182—84). På samme måde genfinder vi et oldda. *Þiúðulfʀ*, norsk-isl. *Þjóðólfr*, i formen *Tydel* (*Jesse Tydelson* 1424, SRD VII, s. 283).

Iúti m. (gf. iuta III, 15), Jude. Navnet *Iúti* forekommer ligeledes i gf. iuta på en svensk runesten fra Björkö, Adelsö socken, Färentuna härad, Uppland (Liljegren no. 334, Dybeck fol. II no. 55) og i ef. på en sten i Bjälbo socken, Göstrings härad, Östergötland (Liljegren no. 1183, E. Brate i Arkiv för nord. Filol. XIV, s. 341), og det findes senere oftere både i Danmark og Sverig. Det bruges også som tilnavn „Jyde, fra Jylland", og dette er naturligvis den oprindelige betydning (sml. *Hildebrandus dictus Iutæ* Erslev, Testamenter s. 59, *Petrus Iutæ* smst. s. 61, o. s. v.). I Norge møder vi senere den danske form *Iute*, *Iuthe* både som fornavn og tilnavn (*Iuthe Knutsson* 1438, Diplomat. Norv. III, s. 537, *Peter Iute* 1403 smst. IV, s. 539).

Indskrifternes iuti kan naturligvis også læses *Ioddi* (*Iuddi*); men dette navn, som vi senere af og til møder i Sverig, kendes slet ikke fra Danmark og er uden tvivl yngre end *Iúti*.

Íwarr m. (nf. iuar VI, 2), Iver = norsk-isl. *Ívarr*, der var meget almindeligt i Norge, men sjældent på Island. I Sverig og Danmark forekommer *Iwar*, *Iwær* meget ofte.

Kaða m. (gf. kaþu II, 49), 'Kade'. Som personnavn kendes *Kaða* kun fra Sønder Vingestenen; men det er oprindelig ligesom andre mandsnavne på *-a* i vore runeindskrifter et tilnavn, der ligefrem svarer til isl. *kaða*, som i Snorra Edda II, s. 488 anføres mellem „hana heiti" og også findes brugt som tilnavn (*Jóan kaða* i Heimskringla). Se II, s. 231.

Kali m. (nf. kali II, 51), Kale = norsk-isl. *Kali*, der oftere forekommer på Island, men kun kan påvises en enkelt gang i Norge. I Sverig møder vi det på flere runestene, men i Danmark kun på Giver-stenen. Også senere findes det dog af og til både i Sverig og Danmark; men det har bægge steder hørt til de sjældne navne.

Kári m. (nf. kari IV, 11), Kåre = norsk-isl. *Kári*. Både *Kárr* og *Kári* var almindelige mandsnavne i Norge og på Island. Også i Sverig og Danmark forekommer *Kári* både på runestene og senere, hvorimod *Kárr*, der findes på svenske runestene (se f. eks. de upplandske stene hos Liljegren no. 38 og no. 729), vistnok har været sjældnere og senere let kunde sammenblandes med det overordenlig almindelige *Karl* (se i øvrigt under *Óðinkárr* og sml. I, s. 66 not. 1).

Karl m. (gf. karl Hobro-stenen), Karl = norsk-isl. *Karl*. Almindeligt nordisk navn fra gammel tid.

Kata k. (nf. kata IV, 6), 'Kade'. På Island kendes *kati* kun som tilnavn (Fritzner[2] II, s. 263), og i Norge kan mandsnavnet *Kati* kun påvises en enkelt gang i det 15. årh. (O. Rygh, Gamle Personnavne s. 157). Derimod har I. Aasen navneordet *kate* i betydning 'dreng, smådreng', som han sammenstiller med svensk *katig* 'rask, flink'. Både i Sverig og Danmark forekommer mandsnavnet *Kati*, og Villie-stenens kata er uden tvivl det dertil svarende kvindenavn *Kata* (sml. III, s. 23).

Káulfʀ m. (nf. kaulfʀ IV, 10), 'Kaulv'. Dette sjældne mandsnavn kan kun påvises på Skårby-stenen. Jeg har under behandlingen af denne sten (III, s. 44) sammenstillet navnets første led med isl. *ká* 'forstyrre ens ro' og med de isl. sammensætninger *kábeinn*, *káviss*, der bægge forekommer som tilnavne. Senere har også Falk og Torp i Etymologisk Ordbog I, s. 358 og E. Lidén i Indogerm. Forsch. XIX, s. 344 henført udsagnsordet *ká* og første led i *kábeinn*, der vel betyder 'krumben', med krumme ben, til samme rod, som de ligeledes finder i norsk *kå*, „vende, løfte, lette op fra jorden; vende hø, som ligger udspredt til törring" (I. Aasen, Norsk Ordbog s. 347).

Kleppiʀ? m. (nf. klibiʀ IV, 26), 'Kleppe'. Dette mandsnavn, der kun kendes fra Tulstorp-stenen, hvor det skrives klibiʀ, har jeg med stor tvivl gengivet *Kleppiʀ* (III, s. 92), idet jeg har tænkt mig, at det var beslægtet med isl. *kleppr*. Som mandsnavn forekommer *Kleppr* på Island, og det har efter stedsnavne at dömme også været brugt i Norge. I Sverig synes et mandsnavn *Klepper* at forudsættes af *Kleppesrudh*, nu *Kläppersrud* (Lundgren, Personnamn s 150). I „Danske Studier" 1906, s. 34 udtaler Magnus Olsen den formodning, at Tulstorp-stenens klibiʀ måske snarere har lydt *Glippiʀ* og hænger sammen med dansk „*glippe* (med öjnene)". Det smålandske *glipper* ha., „den som ofta öppnar en dörr och springer ut och in; talträngd menniska" (Rietz) kunde da være samme ord.

Knói (næppe *Knúi*) m. (gf. knua IV, 19, hf. eller gf. knua IV, 32), Knoe, Kno = norsk-isl. *Knúi*. Runestenenes knua har i olddansk form vist lydt *Knóa*, svarende til isl. *Knúa*. Navnet har uden tvivl været sjældent overalt i Norden og kan fra oldsproget kun påvises i Grottasǫngr v. 14 (sml. III, s. 112).

Kristr, *Krist* m. (nf. kristr III, 24, V, 22, 24, 26 (bis), 28, krist I, 18, V, 25, 32, VII A b 1, krt (forkortet) VII A b 10, hf. kriste VII B a 3, kristo (latinsk form) VI, 9), Krist, Kristus. Den ældste nordiske form af navnet *Christus* er *Kristr*, der dog tidlig kan miste sit nævneformsmærke. I de ældste islandske håndskrifter skrives det regelmæssig *cristr* og böjes som *a*-stamme (gf. *crist*, hf. *criste*, *cristi*, ef. *crists*); kun to gange forekommer den latinske form *c(h)ristus* brugt både som nf. og ef.

Krúsa? m. (nf. krusa IV, 27), 'Kruse'. Dette navn kendes kun fra Köpinge-stenen, hvor det i nf. skrives krusa. Det hører til de i vore runeindskrifter ikke ganske sjældne mandsnavne på *-a* og har derfor oprindelig vistnok været et tilnavn; men hvorledes det har lydt må henstilles som ganske usikkert. Jeg vover ikke at sammenstille det med tilnavnet *Krusæ*, der forekommer 1291 (*Rimmær Crusæ* Erslev, Testamenter s. 34). Om det står i forbindelse med det norske tillægsord *grus* 'stolt, prægtig', hvad jeg har nævnet som en mulighed III, s. 94, lader sig derfor heller ikke afgöre.

Kápu-Swæinn (*-Swénn*) m. (nf. kobu: suain I, 17), Kåbe-Sven. Navnet er i virkeligheden et tilnavn, idet det egenlige navn Sven er sammensat med ef. af ordet *kápa* 'kåbe', der med omlyd af *á* fik formen *kǫ́pu* (se I, s. 155). Som ægte tilnavn efter hovednavnet bares *kápa* 'kåbe' også af den bekendte Jomsviking Sigurðr, der var gift med Sigvalde jarls søster Tófa og efter slaget i Hjorungavåg vendte tilbage til Danmark og overtog sine fædrene godser på Bornholm, hvor han levede længe i lykkeligt ægteskab med Tove, og hvor en stor slægt nedstammede fra dem, som det fortælles i Jómsvíkinga saga. Den Kåbe-Sven, der har rejst Ny Larskerstenen I til minde om sin sön Bose, der faldt i et slag ved Udlænge omkring midten

af det 11. årh., er da sikkert en efterkommer af Sigurd kåbe, hvis tilnavn han har knyttet til sit eget navn. Denne formodning bestyrkes også ved den kendsgærning, at Sven var et almindeligt navn i Sigurd kåbes slægt (se I, s. 158). Efter indskriftens tid antager jeg endogså, at Ny Larsker-stenens Kåbe-Sven er en sön af Sigurd kåbe og Tove, og at han har været den ældste af deres sönner, slutter jeg deraf, at han har knyttet sin faders tilnavn til sit eget navn, således som jeg nærmere har påvist på det foran anførte sted. Hans fulde navn vilde da egenlig være *Swœinn Sigurðarsun kåpu*; men i steden for sin faders hele navn nöjedes han med hans bekendte tilnavn, som han dog ikke föjede efter sit eget navn (*Swœinn Kåpusun*), men brugte som forled uden *sun*, hvorved *Kåpu-Swœinn*, der altså ligefrem betyder „(Sigurd) Kåbes (sön) Sven“, får samme form som det bekendte *Pálna-Tóki* og som *Gorms Tóki* på Hällestad-stenen I. Endnu nærmere ved Ny Larsker-stenens *Kåpu-Swœinn* i betydning „Kåbes (sön) Sven“ ligger dog det isl. *Gufu-Hallr* i Sturlunga saga I (1906), s. 77 (Hallr son Þórðar gufu smst. s. 55) og det navn, som Grim, der 1321 valgtes til biskop i Skålholt, bar ifølge de islandske annaler, idet han i reglen kaldes *Skútu-Grímr* (Islandske Annaler ved G. Storm s. 152, 267, 345, 395), men en enkelt gang også *Grímr Skútu son* (smst. s. 205). På samme måde blev Bósi, der var en sön af Brynhildr med tilnavnet baga, kaldet *Bǫgu-Bósi* med sin moders tilnavn (Fornaldar sög. III, s. 195 — Bósa-saga ved Jiriczek, s. 6). Ligesom *kápa* var tilnavn til Svens fader, således var *gufa* og *skúta* oprindelig tilnavne til Halls og Grims fædre, *baga* til Boses moder. I sönnernes navne har tilnavnene altså i disse tilfælde fortrængt det egenlige navn.

Omtrent 100 år efter Ny Larsker-stenens tid møder vi atter en Sigurðr, der ligesom Jomsvikingen bærer tilnavnet *kápa*, nemlig den Sigurd, der faldt i året 1162 sammen med kong Håkon hærdebred. Mulig har vi også her en efterkommer af Jomsvikingen, der da enten selv har antaget sin berömte stamfaders tilnavn, eller vel snarere er bleven kaldet således af sine stalbrødre til forskel fra en anden samtidig Sigurðr med tilnavnet *hjúpa*, der faldt i samme slag.

-kæll, *-kell*, *-kill* (nf. -kil v, 6) som sidste led i mange mandsnavne er opstået af oprindeligt *-kætill*, der også uden for sammensætninger var et meget almindeligt mandsnavn. Som sidste led i sammensatte navne blev det meget tidlig sammentrukket til *-kæll*, *-kell* både i oldsproget og i Svensk og Dansk. De oprindelige usammentrukne former på *-ketill* bruges dog endnu i de gamle oldnordiske digte til hen imod år 1000 (K. Gislason i Njála II, s. 269 ff.), og de forekommer ligeledes af og til på svenske runestene (nf. brunkitil Liljegren no. 518, gf. ulfkitil Liljegren no. 31, gf. uþkitil ɔ: *Øðketil* Liljegren no. 1369, Torin, Westergötlands Runinskrifter no. 44, men nf. auþkil ɔ: *Åuðkell*, *Øðkell* Liljegren no. 1370, Torin no. 45, nf. uikitil Liljegren no. 509, gf. þurkatil Liljegren no. 1071, ef. þurkitils Dybeck 8vo no. 60). I broderskabsbogen fra Reichenau kloster, hvor disse navne ellers ender på *-kil*, *-kel*, skrives dog *Arnchetil* (Antiquar. Tidsskr. 1843—45, s. 73, Pipers udg. s. 341), og i dette navn synes den usammentrukne form at have holdt sig længe; endnu i Sorø klosters gavebog finder vi nemlig *Thrugillus Arnkœtelssøn* (*Arnkietelssøn*, *Arketelssøn* SRD IV, s. 507) i steden for det sædvanlige *Arkil*, *Arckillus*, der f. eks. skrives i Lunde domkapitels gavebøger. I vore runeindskrifter ender de herhen hørende navne uden undtagelse på *-kæll*, *-kell*, *-kill* (se *Alfkell*, *Ąskell*, *Þiúðkell*, *Þórkell*, *Øykell*). Derimod bevares den fulde form *kætil-*, *ketil-* altid som første led i sammensatte navne (*Kætilbiorn*, *Kætiløy*).

Kætilbiorn, *-biarn*, *Ketilbiarn* m. (nf. ketilbarn v, 34), Ketilbjörn, Kedelbjörn — norsk-isl. *Ketilbjǫrn*. Navnet var meget almindeligt i Sverig, især i Uppland, sjældnere i Danmark (sml. III, s. 311).

Kætill, *Ketill* m. (nf. kitil II, 39, ketil v, 5, VI, 8, gf. ketil v, 24, ef. kitils II, 47), Kæld

= norsk-isl. *Ketill.* Dette mandsnavn var meget udbredt overalt i de nordiske lande og er i Dansk bevaret til den nyeste tid i fornavnet *Kæld* og efternavnet *Kældsen* (i alm. skrevet *Kjeld, Kjeldsen*). Derimod brugtes det tilsvarende kvindenavn *Katla* meget sjælden.

Kætiløy, Ketiløy k. (nf. kutilau vistnok fejl for katil- eller kitil- IV, 3 till.), Kedelø. Navnet kan næppe påvises i Norge og på Island og har vist været sjældent også i Sverig og Danmark, men forekommer dog senere enkelte gange i Sverig (*Kætilø* hos Lundgren, Personnamn s. 162).

Lai? m. (nf. lai VII B a 8). Dette ganske ubekendte navn, hvis udtale og oprindelse ikke med sikkerhed lader sig påvise, kunde tænkes forkortet af *Lagi* eller *Langi*, eller det kunde være regelmæssig udviklet af et ældre *Lathi*, der ved tidlig overgang af *ð* til *j* og med bortkastelse af endelyden blev *Laj* (sml. IV, s. 179).

Langsum m. (nf. langsum i latinsk indskrift VI, 9), Langsum. Dette navn, om hvis oprindelse jeg ikke tör udtale mig, kendes vistnok kun fra Danmark, hvor det oftere forekommer, særlig i Jylland i egnen om Ribe. På det her anførte sted fra runeligstenen i Føvling bruges det som tilnavn (*Asbiarn Langsum*). Som fornavn står det derimod f. eks. i 'Ribe oldemoder' s. 21 (*Langsum Bardsun*), og sammesteds s. 38 forekommer det i den latinske form *Langsingus* fra år 1236. Da manden, der bærer dette navn, kaldes provst (*prepositus Langsingus*) og siges at have ejet gods i Waræ på Folding mark, altså lige ved Føvling, ligger det nær at formode, at det netop er denne mand, til hvis minde Føvling-stenen er rejst. Det vilde passe fortræffelig med den tid, til hvilken dette mindesmærke må henføres (efter min tidsbestemmelse omtr. år 1230), og det vilde styrke den formodning, som jeg har udtalt IV, s. 35 f., at det *p*, hvormed indskriften begynder, snarest betegner den dødes stilling, f. eks. netop *præpositus*.

Linda? m. eller k. (ef. litu II, 48). Navnet forekommer kun i forbindelsen litu sun på Vester Tørslev-stenen, og dets udtale og oprindelse er ganske usikker. Heller ikke lader det sig afgöre, om det er et mands- eller kvindenavn. At sönnerne kun rent undtagelsesvis opkaldtes efter moderen i steden for efter faderen, som jeg har bemærket II, s. 223, er nemlig rigtigt i al almindelighed, men må ikke forstås strengt efter bogstaven, da vi i gammel tid finder ikke få eksempler på, at sönnerne bar moderens navn. Det samme kan da også meget godt have været tilfældet her.

LoddariR? m. (ef. lutaris II, 32), Lodder, Lødder. Navnet, der kun kendes i ef. lutaris på Ferslev-stenen, har jeg II, s. 166 læst *LoddariR* (*LuddariR*), og jeg har der tillige fremsat den formodning, at det i den yngre form *Loddari* (*Luddari*) mulig er bevaret i stedsnavnet *Lødderup* på Mors. Det kunde da være dette *Luddari, Luddere*, der forholdsvis tidlig var blevet forkortet til *Ludde* (*Lydde, Lødde*), som forekommer i slutningen af det 15. årh. (se registret til SRD og Sønderjydske Skatte- og Jordebøger fra Reformationstiden, s. 229—31 og s. 240—45) og måske genfindes i bynavnet *Luderup* (Rislev sogn, Tybjærg herred, Præstø amt).

En ganske anden forklaring af Ferslevstenens lutariR er fremsat af Brate (Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad 1901, s. 13 f.), til hvem Magnus Olsen har sluttet sig („Danske Studier" 1906, s. 37). Efter dem er navnet mulig det tyske *Lothar* (oldtysk *Hlôdhar(i), Lôdhari, Hlôt(h)ar, Lôt(h)ar*, der også forekommer med *u* i første stavelse), som altså tidlig må være optaget i Danmark. Jeg er dog meget betænkelig ved at antage, at dette tyske navn skulde være optaget så tidlig. Efter indskriften måtte det nemlig være sket allerede ved midten af det 10. årh., da stenen er rejst af 'Lodders' sön Toke efter hans sön Åste. Et ægte tysk navn findes rigtignok på Tårnborg-stenen; men den skriver sig fra sidste halvdel af det 11. årh. At det tyske kejsernavn *Oto, Odo* i formen *ÅutiR* vistnok er optaget i sidste halvdel af det 10. årh. i en fornem dansk

slægt, skyldes sikkert, som jeg nedenfor skal påvise, særegne forhold og kan næppe støtte den antagelse, at også *Lôdhari* skulde være indkommet på den tid.

Loðinn, *Loðœnn* m. (ef. loþæns VI, 4), Loden = norsk-isl. *Loðinn*. Dette navn var i gammel tid almindeligt over hele Norden og forekommer også langt ned i tiden i Sverig og Danmark, ligesom det endnu bruges i Norge i formen *Løen*. Oprindelig er det tillægsordet *loðinn* 'lodden', der i oldsproget forekommer som tilnavn i sammensætningerne *loðinhǫfði* og *loðinkinni*.

Lœikfrøðr m. (gf. laikfruþ IV, 7), Legfrød. Navnet kan ellers næppe påvises; men *-freðr*, *-frøðr* er jo almindeligt som sidste led i islandske mandsnavne, og uden for sammensætning forekommer det vel i ef. fruþaʀ ɔ: *Frøðaʀ* på Baldringe-stenen. Ef. -fruþaʀ i et sammensat navn møder vi også på den upplandske sten Bautil no. 8 (Liljegren no. 502), hvor der mulig for nik-fruþaʀ skal læses lik-fruþaʀ (n-runen har i Bautil formen ᚼ), altså samme navn som på Hunnestad-stenen. Som første led findes *lœik-*, *lék-* vist også i likuiþr på de to upplandske stene, som jeg har anført III, s. 34.

Manni m. (gf. mana II, 47, IV, 42), Manne. I Norge og på Island brugtes *Manni* ikke som mandsnavn; men det forekommer oftere i svenske runeindskrifter, hvor mani ligesom i de danske indskrifter må læses *Manni*, ikke *Máni*. Det første af disse navne var nemlig i middelalderen meget almindeligt i Sverig og Danmark, hvor vi derimod ikke finder et til isl. *Máni* svarende *Mani*, *Mane* (sml. II, s. 220). Nestor har også navnet *Mony*, der svarer til *Manni*, ikke til *Máni*, som hos ham måtte have formen *Many* (V. Thomsen, Ryska rikets grundläggning genom Skandinaverna, s. 122 f.).

María, *Mari* k. (nf. mariia VII A b 4, udråbsf. mari VI, 10, ef. mario I, 18, VI, 12), jomfru Marie. I de ældste isl. håndskrifter skrives navnet almindelig *maría*, der böjes som et regelmæssigt hunkönsord på *-a* (ef. *marío*). Dette stemmer med formerne i vore runeindskrifter, hvor mariia betegner *María*, og hvor ef. hedder *Marío*. Den forkortede form *Mari* på Gæssingholm-stenen må vel snarest anses for en særlig jysk udvikling allerede på den tid (sml. IV, s. 46).

Martœinn, *Marténn* m. (nf. marten VII A a 7–10), Martin, Marten, Morten — norsk-isl. *Marteinn* af latinsk *Martinus*. Navnet var i middelalderen almindeligt i hele Norden.

Mergrét k. (nf. mergret med latinske bogstaver VI, 12, ef. mærutæ? VII A b 2), Margrete, Merete = norsk-isl. *Margrét*. Det latinske *Margareta* optoges tidlig i den nordiske form *Margrét*, der på Dansk i almindelighed blev *Mergrét*, som atter senere optræder i formen *Mœret*, *Mœreth* (Erslev, Testamenter s. 41, 43, 77, O. Nielsen, Gamle jydske Tingsvidner s. 42), også *Mœrede* (SRD VI, 517, latiniseret *Meretha* V, 497 note q), *Mœrdhœ* (SRD IV, 332 og oftere, latiniseret *Merda* Erslev, Testamenter s. 27). Den ved sit u enestående form mærutæ på røgelsekarret fra Ulbølle svarer, hvis den hører herhen, nærmest til *Mœrede*, som vi også møder i Sverig som *Mœritta* (Svenskt Diplomat. V, s. 249), *Mereta*. Både *Mœrede* og *Mœrdhe* kan i øvrigt udgå ikke blot fra *Margareta*, men også fra det i ældre tid sjælden brugte *Martha*, som vistnok er sammenblandet med og fortrængt af *Margrete*, ligesom det gik med *Ingiríðr* over for *Ingigœrðr*.

Mikiáll, *Mikél*, *Migaél*, *Migél* m. (nf. mikial I, 17, mikel V, 26, migael III, 24, mihel V, 9), ærkeenglen Mikael. Dette navn optoges tidlig i Norden i de to former *Mikiáll* (isl. *Mikjáll*) og *Mikaél*, hvoraf de forskellige i vore runeindskrifter forekommende former er udviklede (sml. I, s. 157). Nærmest ved den islandske form ligger *Mikiáll* på Ny Larsker-stenen I, og heraf er vel atter Lundhöj-stenens *Mikél*, der danner overgangen til det senere *Mikkel*, udviklet. Tillise-stenens *Migaél* udgår derimod fra *Mikaél*, idet *k* mellem de to selvlyd i udtalen gik over til *g*, der, som skrivemåden mihel ɔ: *Migél* på Mare-vad-stenen viser, har været spirant. Disse

former med *g* vandt dog aldrig borgerret i sproget.

Mistiwi m. (ef. mistiuis I, 5), Mistive = slavisk *Mistiwoj*, navnet på den vendiske fyrste, hvis datter Harald blåtand havde ægtet. Om navnets form og böjning henviser jeg til mine udførlige bemærkninger I, s. 77 f., hvortil jeg föjer, at det slaviske navn på Dansk mulig har antaget formen *Mistiwiʀ*, så at ef. *Mistiwis* altså vilde være regelmæssig dannet. At slavisk *Mistiwoj* fik endelsen *-iʀ* vilde svare til, at tysk *Oto* på Skårby-stenen optræder i formen *Åutiʀ*.

Múli m. (nf. muli I, 18, gf. mula II, 50), Mule. I oldsproget kendes *múli* kun som tilnavn (*Sigurðr múli* i Harðar saga Grímkelssonar); men i Dansk bruges det tidlig ikke blot på samme måde (sml. *Æsbiorn Múli* på Åsum-stenen, hvor *Múli* vel er slægtsnavn), men også som virkeligt personnavn (fornavn, Asfærg-stenen), og således holdt det sig gennem tiderne til vore dage.

Nafni m. (nf. nafni IV, 33), Navne. Navnet synes at være særlig dansk. Det var i Danmark ret almindeligt i middelalderen og senere.

Narfi m. (nf. narfo, latinsk form i latinsk indskrift VI, 16), Narve — norsk-isl. *Narfi*. I Norge og på Island var *Narfi* et almindeligt navn, der også kendes fra Sverig og Danmark, hvor det dog er forholdsvis sjældent.

Niklás m. (nf. niklas VI, 7, VII B a 5, niklaos VI, 10), Niels — norsk-isl. *Nikulás*. Helgennavnet *Nicolaus* optoges tidlig i Norden, hvor det i Norge og på Island fik formen *Nikulás*, i Danmark *Niklás*, der danner overgangen til det senere *Nigels*, *Niels*. Det må henstilles som tvivlsomt, om den *Nicolaus*, der anråbes på Gæssingholm-stenen i formen *Niklaos*, og hvis navn ligeledes findes på söjlefoden i Funder kirke i formen *Niklás*, er Knud V^s^ sön *Niels*, eller den lykiske helgen biskop *Nicolaus* af Myra, efter hvem mange danske kirker både i købstæderne og på landet er opkaldte, som spiller en fremtrædende rolle f. eks. i det svenske legendarium, og hvis navn endnu anføres i vor almanak under 6. December (Chr. Pedersens Danske Skrifter II, s. 278). Hvis Vesløs-stenen virkelig er en ligsten, må dens *Niklás* derimod være navnet på den døde; men den har vistnok snarere været en portalsten, og den bærer da ligesom söjlefoden i Funder helgenens navn (sml. IV, s. 49 og s. 169).

Nykʀ m. (nf. nukʀ IV, 27), 'Nøk'. Dette navn forekommer kun på Köpinge-stenen i nf. nukʀ, der vistnok har lydt *Nykʀ* og oprindelig har været et tilnavn = isl. *nykr*, nøkke. Som bekendt spiller nøkken en stor rolle i den senere folketro i hele Norden. At dens navn blev brugt som tilnavn, der senere kunde gå over til personnavn, stemmer jo med brugen af ordet *dwærgʀ* på samme måde; men medens betydningen af *Dwærgʀ* næppe er tvivlsom, er det vanskeligt at afgöre, hvilken forestilling der har knyttet sig til *Nykʀ*.

Næfʀ m. se *næf* i ordsamlingen.

Nærƀiʀ, *Nærfiʀ* m. (ef. nairbis III, 9), 'Nærve'. Dette sjældne mandsnavn, der uden tvivl er beslægtet med oldtysk *Nerbo*, kendes kun fra Tryggevælde-stenen, hvor det har bevaret det oprindelige *ƀ*, der i Nordisk tidlig gik over til *f* (sml. II, s. 394).

Óðin- som første led i nordiske personnavne er meget sjældent. Fra Norge og Island kendes intet sådant navn, fra Sverig og Danmark kun mandsnavnet *Óðinkåurr* eller *Óðinkárr* og fra Sverig desuden kvindenavnet *Óðindísa* på en runesten i Vestmanland (Liljegren no. 1005, Brate och Bugge, Runverser s. 224 f.).

Óðinkåurr, *Óðinkárr*, ef. *Óðinkárs* m. (nf. uþinkaur II, 3, gf. uþinkaur II, 36, ef. uþinkars I, 4), Odinkar. Navnet forekommer temmelig ofte i Danmark, hvor det f. eks. bæres af den sønderjyske jarl, hvis efterkommere vi længere ned i tiden møder i de to bekendte biskopper af dette navn „med kongeblod i årerne“: Af samme slægt var også „Odinkars datter“ Asfrid, der ægtede den svenske høvding Gnupa og rejste de to Vedelspang-stene til minde om sin sön „kong Sigtrygg“ (se I, s. 69). Til andre, men i hvert

fald meget fornemme danske slægter hørte vel Skivum-stenens Odinkar, sön af Tyre og den mægtige jorddrot Gisl, og den Odinkar, til hvis minde Skærn-stenen I er rejst. Længere ned i tiden finder vi endnu navnet skrevet *Othincarus*, *Othencar* (fra Fyn, Valdemars jordebog s. 87); men tidlig forvanskes det til *Othencarlus*, *Othenkarl* (*Otthenkarlus* 1295, Erslev, Testamenter s. 43), og i denne form (*Odinkarl*) møder vi det også en enkelt gang i Sverig i et dombrev fra Östergötland fra år 1435 (C. G. Styffe, Skandinavien under unionstiden, Stockh. 1867, s. 188 not. 2); men her har dette navn dog været langt sjældnere end i Danmark. Vanskelighed med hensyn til udtalen, oprindelsen og betydningen af navnets sidste led volder skrivemåden -kaur i nf. og gf. på Skivum-stenen og Skærnstenen I lige over for ef. -kars på Vedelspang-stenen II, der ikke blot stemmer med det senere *-car* i *Othincarus* (*Othencar*), men også viser, at ordet var en *a*-stamme, således som jeg har fremhævet i Arkiv för nord. filol. XXI, s. 240 f. Både på dette sted og i De danske runemindesm. I, s. 66 not. 1 har jeg udtalt den formodning, at *-kárr* i *Óðinkárr* ligesom de enkelte navne *Kárr* (også brugt i sammensætninger *Hjallkárr*, *Styrkárr*, der altså nöje svarer til *Óðinkárr*) og *Kári* egenlig er tillægsordet *kárr* i den stærke og svage form. Andre har derimod forklaret disse navne som dannede af navneordet *kárr*, krølle i håret, hårlok, der i Norge i senere tid findes brugt som tilnavn, og som vi møder i flere sammensætninger både som første og sidste led, der ligeledes allerede i gammel tid bruges som tilnavne: *kárhǫfðaðr* 'med krøllet hår' og no. *kárhǫfði*, der forekommer både som tilnavn ('krøltop') og som personnavn (Fritzner[2] II, s. 257), *gullkárr* og *-kári* som tilnavn 'med gyldne lokker, med guldgult krøllet hår'. Samme ord som oldsproget *kárr* 'hårkrølle' er norsk *kår* 'fin kruset uld på lam', og til samme rod hører ligeledes norsk *kåre* no., 1) svagt vindpust, der kruser vandets overflade (sml. isl. *kári*, der i Snorra Edda II, s. 486 anføres under „veðra heiti"); 2) (sammenrullet) spån; *kåra* uo. 1) blæse svagt, så at vandfladen kruses; 2) skære spåner. Ved siden af *kår*, 'fin kruset uld', har Norsk imidlertid også formen *kaur* i samme betydning (Ross, Norsk Ordbog s. 385) og ligeledes *kaure* no. i samme betydning som *kåre*, 1) krøllet lok; 2) krøllet, spiralformet hövlspån; kurre på en tråd; *kaura* uo. 1) krølle; blæse svagt, så at vandet kruses; 2) skære spåner; *kaurutt* to. krøllet. Det kunde herefter synes rimeligt, at også mandsnavnene *Kári* og *Kárr* med dets sammensætninger var afledede af no. *kárr*, hårkrølle. Jeg antager dog fremdeles, at vi i disse navne har den stærke og svage form af to. *kárr*, der i oldsproget findes i forskellige sammensætninger, som særlig hører hjemme i digtersproget: *afkárr* 'slem at komme til rette med, stridig', det tvivlsomme *svipkárr* 'med bistert åsyn' (Egilsson) og *launkárr*, som ikke vil rykke ud med en hemmelighed, ikke vil røbe hvad der er ham betrot (i prosa *úlaunkárr*, som plaprer ud med hvad han har hørt). Det førstnævnte af disse tillægsord er endogså i sin oprindelige form bevaret i det gamle danske mandsnavn *Afkar* (Lunde domkapitels gavebøger s. 38 i den latinske form *Afkarus*). Nu har imidlertid Lidén i Indogerm. Forsch. XIX, s. 341 ff. påvist, at to. *kárr* (i de foran nævnte sammensætninger) hører til samme rod som no. *kárr* og de øvrige dermed beslægtede, foran anførte ord, idet grundbetydningen er 'krummet; som i krum stilling hårdnakket holder fast ved noget', hvoraf betydningen 'stædig, stridig' let afledes. Betydningen 'krum' ligger jo også til grund for *kárr* 'hårkrølle' o. s. v. Endvidere har Falk og Torp i Etymologisk Ordbog I, s. 358 og senere udførligere Lidén på det anførte sted på grundlag af de ensbetydende norske former med *å* og *au* (*kår* og *kaur* o. s. v.) og de tilsvarende ord i de andre gamle indoevropæiske sprog vist, at Nordisk i disse ord fra gammel tid har haft former både med *á* og *au*. Heraf forklares da på fuldt tilfredsstillende måde skrivemåden på vore runestene af navnet

Óðinkárr, idet de to former på *-kárr* og *-kåurr* fra gammel tid har stået ved siden af hinanden. Tidlig blev dog formen på *-kárr* eneherskende. Medens jeg altså fuldstændig slutter mig til de nævnte forfatteres etymologiske forklaring af disse ord, fastholder jeg i modsætning til dem, at *-kárr* i *Óðinkárr* og øvrige sammensætninger så vel som de usammensatte *Kárr og Kári* hører sammen ikke med no. *kårr* 'hårkrølle', men med tillægsordet *-kárr*, 'stridig, stædig, som ikke giver efter', og jeg finder dette i höj grad bestyrket ikke blot ved ordenes betydning, men især ved det gammeldanske personnavn *Afkar*.

Ólæifʀ, *Óláfʀ*, *Ólafr* m. (gf. ulaf IV, 28, 37), Olav = norsk-isl. *Óleifr*, *Óláfr*, *Ólafr*. Navnet var almindeligt i hele Norden, hvor det ældre *Ólæifʀ* tidlig gik over til *Óláfʀ*, ligesom navnene på *-læikʀ* fik formen *-lákʀ*. I Norge bevaredes bægge former til nutiden. I vore runeindskrifter finder vi derimod kun formen på *-láfʀ*; men i de svenske indskrifter er også formerne på *-læifʀ* (*-læifr*) og det deraf regelmæssig udviklede *-léfʀ* (*-léfr*) almindelige langt ned i tiden. Senere sejrede dog også her formen *Óláfr*, *Ólafr* (nf. ulaifr findes f. eks. hos Liljegren no. 658, 694, 700, olaifr 438, gf. ulaif 662, 703, 849, olaif 442, nf. ulifʀ 456, men olafʀ 1305 = Ölands runinskrifter no. 37, gf. olaf 457 o. s. v.). En til isl. *Áleifr* ɔ: *Ą́leifr* svarende form, der i gammel tid bruges ved siden af *Óleifr* (se Gislason i Annaler for nord. Oldk. og Hist. 1860, s. 331 ff.), kendes ikke fra Sverig og Danmark.

Óttarr m. (gf. utar IV, 37), Ottar, Otter — norsk-isl. *Óttarr*. Dette navn var meget almindeligt i hele Norden, i Danmark senere i formen *Otter*.

Paulus m. (nf. paulus i den latinske form VII B a 6), apostlen Paulus — norsk-isl. *Páll*, i hvilken form navnet tidlig optoges i Norden.

Raði m. (gf. raþa II, 24), Rade — isl. *Hraði*. Dette sjældne navn, der kun kendes fra Hjærmind-stenen, svarer vist til isl. *Hraði*, der forekommer en enkelt gang i Landnámabók, og hvoraf gården *Hraðastaðir* uden tvivl har fået navn (II, s. 145). Det er vel også dette navn, der findes som tilnavn i 'Ribe oldemoder' s. 89^{2} og s. 100^{11} (*Eskil rathi*), og som er bevaret i bynavnet *Radsted* (Radsted sogn, Musse herred, Maribo amt), tidligere *Radhæstædhæ*, der fuldstændig svarer til det isl. *Hraðastaðir* (O. Nielsen, Olddanske Personnavne s. 74).

Rafn o. s. v. se *Hrafn*.

Ragnhildr k. (nf. raknhiltr III, 8, 9), Ragnild, Regnild — norsk-isl. *Ragnhildr*. Var i gammel tid et almindeligt nordisk kvindenavn, der på svenske runestene findes i nf. rahniltr Liljegren no. 605, rahniltʀ 526, ef. rakniltaʀ 400. Senere optræder det i Sverig i formen *Ragnildis* (Svenskt Diplom. I, s. 617, 636 o. s. v.), i Danmark som *Regnild* (i den latinske indskrift i Bjærnede kirke *Rachanild*; se I, s. 170).

Refli, *Rifli*? m. (gf. ʀifla II, 57), Revle. Dette navn, der ellers ikke kan påvises, er efter min formodning (II, s. 266 f.) dannet af *refʀ* 'ræv', der i gammel tid var et almindeligt mandsnavn i Norge og på Island og i Danmark også jævnlig brugtes i middelalderen. *Refli* eller mulig *Rifli* er da oprindelig et slags kælenavn til *Refʀ* (sml. *Gnýpli* og *Ýfli*). Mulig er navnet *Refli* bevaret i bynavnet *Reveldrup* ved Bogense (Guldbjærg sogn, Skovby herred, Odense amt).

Rispingʀ m. (gf. risbiik II, 55), Risping. Navnet kan ellers ikke påvises; men det har god nordisk form og klang (se II, s. 257).

Riúskʀ? m. (nf. riuskʀ II, 25), Rysk? Dette ellers ukendte navn forekommer kun på Süldrup-stenen I, og både dets udtale og oprindelse er ganske usikker. Det kunde være fristende at opfatte riuskʀ som omsætning eller fejlristning for risukʀ = *Rísungʀ*; men betydningen af det hertil svarende norsk-isl. *hrísungr*, en med fri kvinde i lön avlet uægte sön, støtter ikke denne formodning.

Róiʀ m. (gf. rui IV, 7), Roe, Ro. *Róiʀ*

er en sjælden sideform til *Rôi*, der også er bevaret i *Hrôiskelda*. Ellers er den sædvanlige nordiske form af navnet *Hrói*, der forekommer på Island i gammel tid, ligesom *Rói* er bevaret i Norge til den nyeste tid. I Danmark blev det *Roe* og senere *Ro* (sml. *Bo*).

Rôlfʀ se *Hrôulfʀ*.

Rúnulfʀ m. (ef. runulfs II, 16), Runulv — norsk-isl. *Rúnólfr*. Navnet, der var almindeligt på Island, kendes fra Danmark kun på Hune-stenen.

Rútr m. (nf. rutr III, 11), Rut, 'Rud' norsk-isl. *Hrútr*. Navnet forekommer i gammel tid i Norge og på Island og brugtes i Norge langt ned i tiden, men forsvinder senere og har vistnok været meget sjældent både i Sverig og Danmark. Ned i middelalderen møder vi dog atter navnet i den bekendte danske (sællandske) adelsslægt *Rud*.

Røðr, *Røð* m. (nf. røþ VII A b 3, 8), Rød. Navnet er oprindelig et tilnavn (se under *rauðr*), der f. eks. bares af kobbersmeden Jakob fra Svendborg, som på sine røgelsekar i reglen kaldes „Jakob rød"; men på karret fra Heden har han blot navnet „mester Rød" og på karret fra Hundstrup „magister Rød".

Samsón m. (gf. samson VII B b 1), Israels dommer Samson.

Sǫ́sgærðr (næppe *Sǫzgærðr*) k. (nf. sąskiriþr II, 36), Sasgærd. Navnet forekommer kun på Skærn-stenen I i nf. sąskiriþr, som jeg med Bugge har læst *Sasgærðr*, idet jeg antog, at første led var beslægtet med det oftere forekommende mandsnavn sasur. Som en mulighed, der dog ikke forekom mig sandsynlig, anførte jeg, at man også kunde læse *Saxgærðr*. Derimod erklærede jeg en gengivelse som *Saxríðr* for utilstedelig, da *i* i sąski i så fald jo vilde være ganske uforklarligt, medens -kiriþr = *-gærðr* ikke volder nogen vanskelighed (se II, s. 174). Hvis ordets første led er det samme som i mandsnavnet sasur, vilde dette kunne forklare skrivemåden med ᚬ, der på Skærn-stenen ellers holdes nöjagtig ude fra ᛅ, idet ᚬ også oprindelig har tilhørt sasur, hvad jeg skal påvise ved behandlingen af dette navn (se *Sǫzurr*). Som det vil fremgå af bemærkningerne der, anser jeg dog ikke sąskiriþr for beslægtet med sasur, hvorved vi vilde få et navn *Sǫzgærðr*, men antager, at det skal læses *Sǫ́sgærðr*.

Saxi m. (nf. saksi I, 9, ski (forkortet) V, 37?, ef. saksa II, 41 b), Sakse — norsk-isl. *Saxi*. Fra gammel tid var *Saxi* et almindeligt nordisk navn, der også oftere forekommer på svenske runestene. Det synes dog særlig at være brugt i Norge og Danmark.

Sǫzurr, *Sazurr* m. (nf. sasur III, 20, V, 28, gf. sasur II, 27, V, 9, ef. i sammensætning sazærsuæn VI, 14), Sasser. I Arkiv för nord. filol. XXI, s. 146 ff. har Bugge søgt at påvise oprindelsen til dette tidligere uforklarede navn. Idet han sammenstiller de fire fra Dansk og Svensk, men ikke fra Norsk-Islandsk kendte navne kvindenavnet sąs*gærðr* på Skærn-stenen I, det oftere forekommende mandsnavn *Sazurr*, mandsnavnet susur på Sandby-stenen II og det senere i Sverig og Danmark brugte kvindenavn *Sestridh*, bemærker han, „at de alle fire, når man ser bort fra *s* i fremlyden, stemmer overens med fire andre navne, af hvilke de tre er vel kendte: 1) **Sǫ́sgerðr* med *Ǫ́sgerðr*, 2) **Sazurr* (senere *Sazer*), genitiv **Sazurar*, med *Azurr* (senere *Azer*), genitiv **Azurar* (oldisl. *Qzurar*), 3) susur med usurʀ Liljegren no. 848, 4) *Sestridh* (*Sæstridh*) med dansk og svensk *Estridh* (*Æstridh*), oldn. *Ǫ́stríðr*". Herefter anser han det for „aldeles evident, at de her behandlede navne etymologisk må opfattes som 1) *s-Ǫ́sgerðr*, 2) *s-Azurr*, 3) s-usur, 4) *s-Estridh*, *s-Ǫ́stríðr*". Idet jeg ser bort fra det tvivlsomme usurʀ og dets sammenstilling med Sandby-stenens susur, som jeg nedenfor vender tilbage til, er jeg med Bugge enig i, at de tre andre navne har fået et forslag af *s*, der oprindelig ikke hører dem til, og hvis oprindelse det altså gælder at påvise. Bugge havde først tænkt sig, at *s* kunde være ejeformsmærket af et foranstillet navn, der var overført til og sammenvokset med det følgende navn, så at *Sazurr* kunde

være opstået f. eks. af et *Gunnars-Azurr*. Han opgiver dog atter denne forklaring, idet han anser en anden for sandsynligere. Også i forskellige ældgamle stedsnavne fra hele Norden, men særlig fra Norge, finder han nemlig et foranskudt *s*, der ikke lader sig forklare på denne måde som ejeformsendelsen af et foran gående mandsnavn. Da disse stedsnavne både er hankøns- og hunkønsord, opfatter han deres *s* som første bogstav af den foranstillede artikel, der, da den voksede sammen med disse navne, endnu havde formen *sa* (oldn. hak. *sá*, huk. *sú*) og altså „viser tilbage til en urtid, da den uforandrede stammeform i ubetonet stilling også kunde bruges for hunkön". Imod denne sidste forklaring må jeg dog bestemt udtale mig for de nævnte personnavnes vedkommende, hvorimod jeg fuldt ud slutter mig til Bugges første forklaring. Disse navne tilhører nemlig, hvad Bugge i øvrigt selv stærkt har fremhævet, alle en forholdsvis meget sen tid og findes kun i Sverig og Danmark, hvad der jo vilde være höjst usandsynligt, hvis deres oprindelse skal føres tilbage til en så fjærn fortid. Derimod finder jeg intet, der kunde tale imod, men tværtimod meget, der støtter den antagelse, at de i senere tid kan være opståede ved overførelse af *s* fra den foregående ejeform af personnavnet. Det er jo endnu den dag i dag såre almindeligt, at man i daglig og fortrolig tale bruger udtryk som f. eks. *Wimmers Svend*, *Tora* i betydning *Wimmers sön Svend*, *Wimmers datter Tora*, og denne brug går langt tilbage i tiden, således som det fremgår f. eks. af navnet *Pálna-Tóki* og det dermed stemmende *Gorms Tóki* på Hällestadstenen I og af andre tilsvarende forbindelser, som jeg har anført ved behandlingen af navnet *Ązurr Saxa* på Århus-stenen V. Når altså en *Ązurr* (*Azurr*) i daglig tale almindelig benævnedes f. eks. *Swœins* (*Swéns*) *Ązurr* (*Azurr*), var der intet til hinder for, at der deraf ved svækkelse og tonløshed af det første navn, hvad der sikkert var almindeligt i talen, opstod *Swœin* (*Swen*) *Sązurr* (*Sazurr*). En aldeles tilsvarende udvikling har A. Kock i et tillæg til Bugges nævnte afhandling (smst. s. 161 f.) fremdraget, idet han slående har påvist, at udtrykket *Noens jakt*, der i Östra Göinge og Gärds herreder i Skåne bruges i steden for det ældre *O(d)ens jakt*, er opstået på den måde, at den oprindelige, over hele Norden fra gammel tid i talesproget såre almindelige og også i litteraturen ingenlunde sjældne forbindelse *hann Óðinn*, senere *han O(d)en*, blev udtalt og opfattet som *ha(n) Noen*. Og jeg kan fra Dansk anføre ganske tilsvarende udviklinger, hvor det netop som i *Sązurr* er *s*, der overføres til det følgende navn. I den nuværende sællandske udtale blev ved tonløshed navnene *Lars* og *Niels* til *Las* og *Nes*, og i forbindelse med det følgende navn fik man yderligere udtalen *La Sandersen*, *Ne Sjænsen* for *Las Andersen*, *Nes Jænsen*. Da man altså på lignende måde tidligere i steden for *Ązurr*, *Azurr* havde fået *Sązurr*, *Sazurr*, kunde jeg tænke mig, at Skærn-stenens sąs-*gærðr* var opstået under indflydelse af dette navn, idet dets sąs- var lånt fra mandsnavnet *Sązurr*, der jo oprindelig ligesom *Ązurr* må antages at have haft *ą*. For langt sandsynligere anser jeg det dog nu med Bugge at opfatte sąs*gærðr* som *Sąsgærðr*, der altså er opstået af *Ąsgærðr* på samme måde som *Sązurr*, *Sazurr* af *Ązurr*, *Azurr*. Dette bestyrkes også af det til *Sąsgærðr* nöje svarende *Sestridh* af *Ąstríðr*, *Ąsfríðr*.

Medens *Sąsgærðr* ikke senere har efterladt noget spor, og medens *Sestridh* i hvert fald må kaldes sjældent, blev *Sazurr* et meget almindeligt dansk navn, som vi senere møder i formerne *Sacerus*, *Sazerus*, *Sacer*, *Sazer*, *Satzer* o. s. v., ligesom det er bevaret i forskellige stedsnavne, og navnet *Sasser* lever endnu i Skåne og på Bornholm (sml. II, s. 468 ff. og s. 485, III, s. 216 f.).

Sibba, *Sebba* k. (ef. sibu II, 58 b), Sibba, Sebba. Det til mandsnavnet *Sibbi*, *Sebbi* svarende kvindenavn har været meget sjældent, da det kun kendes fra Ålum-stenen IV; men det er jo dannet ganske regelmæssig som en række kvindenavne på *-a*, der svarer til mandsnavne på *-i* (sml. *Tófa—Tófi* o. s. v.).

Sibbi, *Sebbi* m. (nf. sibi v, 24, gf. siba prosaindskriften på Karlevi-stenen, v, 25), Sibbe, Sebbe — (norsk-)isl. *Sebbi*. Dette mandsnavn, der har været sjældent i Norge og på Island (skjalden *Úlfr Sebbason*), forekommer oftere i Sverig både på runestene og senere, men har især været almindeligt i Danmark. Den danske høvding, til hvis minde Karlevi-stenen er rejst, bar dette navn, og senere møder vi det meget hyppig helt ned i det 16. årh. (*Sibbi Steensen* 1483, *Jes* og *Nys Sebbesen* 1533 og 1535, *Bunde Sebbesen* 1543 i Sønderjydske Skatte- og Jordebøger, s. 229 og s. 146, 162, 176, 429), ligesom det er bevaret i stedsnavne fra alle egne af landet (*Sibberup* i Skåne og på Sælland, *Sebelev* (udt. *Sæfløv*) på Als og *Sebstrup* (med det nyere ejeformsmærke) i Nörrejylland). Det er mulig, som Vigfusson mener (Oxforderordbogen s. XXXIV; jfr. Rydqvist, Svenska Språkets Lagar V, s. 219 f.), et kælenavn af *Sigbjǫrn* eller *Sveinbjǫrn*. Det sidste kan dog ikke påvises som svensk eller dansk navn, hvorimod *Sigbiorn*, der er bevaret i flere stedsnavne (O. Nielsen i Tidskrift for Philol. og Pædag. VII, s. 259 og Olddanske Personnavne s. 81), langt ned i tiden forekommer i formen *Sibbern* (1436 SRD VII, s. 477; *Sibbern Callisen* 1483 i Sønderjydske Skatte- og Jordebøger, s. 230) og endnu senere på Bornholm som *Seber* (Hübertz, Aktstykker s. 249[12]).

En lignende navnedannelse er svensk-dansk *Tobbi*, *Tubbi* (se nedenfor).

Sigræifʀ, *Sigréfr* m. (nf. sigrifr iv, 44), Sigrev. Mandsnavnet *Sigreifr* kendes ikke fra oldsproget, men forekommer oftere i svenske runeindskrifter, hvor det skrives sigraifʀ o. s. v. I formen sihrafʀ ɔ: *Sighrafʀ* findes det på den gullandske døbefont i Åkirkeby kirke (se min afhandling s. 58 f.). Det er oprindelig et tillægsord *sigreifr*, 'kampglad', der stemmer med de i det oldnord. digtersprog i samme betydning brugte tillægsord *bǫð-*, *gunn-*, *her-*, *hjaldr-reifr* (se III, s. 178). I øvrigt er *Sigræifʀ* dannet som *Sigtriggwʀ*.

Sigtrigg(w)ʀ, *Sigtriuggʀ* m. (gf. siktriku i, 3, siktriuk i, 4), Sigtrygg — norsk-(isl.) *Sigtryggr*. Navnet *Sigtryggr* kendes ikke fra Island og forekommer i den ældste tid også meget sjælden i Norge (*Sigtryggr snarfari* i Egils saga). Derimod blev navnet almindeligt i den norske kongeslægt i Irland (*Sigtryggr silkiskegg* o. s. v. i Dublin). Også i Sverig og Danmark har navnet sikkert været sjældent. Som navn på Gnupas og Asfrids sön, altså nærmest som et svensk navn, møder vi det i gf. på de to Vedelspang-stene, som hans moder rejste til hans minde. På den danske sten har det formen siktriuk, som jeg læser *Sigtriugg*, på den svenske siktriku, som jeg gengiver *Sigtriggw*. Den sidste form er den ældste og ligger til grund både for det olddanske *Sigtriuggʀ* og det senere svensk-danske *Sigtrygg*, idet udviklingen har været på Svensk *-triggwʀ*, *-tryggʀ*, på Dansk *-triggwʀ*, *-triuggʀ*, *-tryggr* (sml. I, s. 70 og *triuggʀ* i ordsamlingen).

Som tilnavn forekommer det enkelte *tryggr* tidlig i oldsproget i den bestemte form (*Ingjaldr tryggvi* Landnámabók), og i den norske kongeslægt er navnet *Tryggvi* gammelt.

Sigwaldi m. (ef. sigualta i, 16), Sigvalde — norsk-isl. *Sigvaldi*. Navnet har vist altid været sjældent, skönt det endnu bruges i Norge og på Island. Mest bekendt er det som navn på Jomsvikingernes høvding *Sigvaldi jarl*, til hvem der også sigtes på det anførte sted fra Sjælle-stenen (sml. I, s. 148 f.).

Skalmiʀ (?), *Skalmi* m. (gf. skalmi vi, 2), Skalme. Kan næppe påvises som personnavn uden for Danmark; men at et mandsnavn *Skalmi* eller *Skalmr* også har været kendt i Norge, synes at fremgå af stedsnavne (O. Rygh, Gamle Personnavne s. 219). I Danmark møder vi første gang navnet på Vejerslev-stenen (fra sidste halvdel af det 12. årh.) i gf. skalmi. Samme skrivemåde forekommer også i senere skriftlige mindesmærker: i 'Ribe oldemoder' nævnes *Esgerus Skalmison* og *Jacobus Skalmyson* i egnen omkring Ringkøbing i det 14. årh. og *Skalmi Deghen* i Ribe midt i det 15. årh. Det synes at være samme ord som norsk *skalmi*, der bruges som tilnavn 'den skrævende' (*skalma* 'skræve').

Höjst tvivlsomt er det derimod, om navnet *Skammel* i folkevisen om Ebbe Skammelsön er en omdannelse af *Skalmi*, som A. Olrik formoder (se IV, s. 9 f. og sml. *Hals*).

Skarði m. (gf. skarþa I, 12), Skarde. Det sjældne navn kendes næppe fra Island og findes kun en enkelt gang i Norge i senere tid (*Halldor Skarða son* Diplomat. Norveg. XIII s 2_1 og 3^{16}, O. Rygh, Gamle Personnavne s. 220). I Danmark møder vi navnet første gang på Danevirke-stenen, som kong Sven tjugeskæg har rejst efter sin 'hjemfælle' *Skarde*, der uden tvivl er den samme som den bekendte Jomsviking af dette navn, der deltog i slaget i Hjorungavåg, og hvis liv blev skånet efter slaget. Også et par svenske runestene bærer dette navn (se I, s. 120), og senere forekommer det af og til i Danmark både som hovednavn (*Petrus Scarthæsun* i 'Ribe oldemoder') og som tilnavn (*Tideken* og *Tames Skarde* SRD VII, s. 281, *Peder* og *Clemen Skorde* Diplomat. Viberg. s. 65 og 90). Det er samme ord som oldnorsk *skarði*, der bruges som tilnavn ('med hareskår').

Skógi m. (nf. skogi V, 33), 'Skove'. Mandsnavnet *Skógi*, der ellers næppe kan påvises, er vel afledet af *skógR* 'skov', der oftere forekommer som mandsnavn i Norge i den senere middelalder. *Skógi* forholder sig til *SkógR* som *Swæini* til *Swæinn*, *Halli* til *Hallr*, *Stæini* til *Stæinn* o. s. v. (sml. III, s. 265 og s. 308).

Skúli m. se *SkulkR*.

SkulkR m. [ef. skwlks III, 1; næppe skwlas], Skulk. Et mandsnavn *SkulkR* mindes jeg ikke ellers at have set; men den hertil svarende an-stamme *Skulki* (sml. *Skógi*) er bevaret i stedsnavnet *Skulkerup* (Bjæverskov herred, Præstø amt), der i Sorø klosters gavebog skrives *Skulkethorp* og *Skulkorp* (se II, s. 331).

Hvis der på det anførte sted i steden for *Skulks* skal læses *Skúlas*, vilde vi her altså have det bekendte norsk-islandske mandsnavn *Skúli* med det nyere ejeformsmærke *s* föjet til den gamle ef. *Skúla*. Dette navn kan rigtignok ikke påvises i Danmark, men er uden tvivl bevaret i bynavnet *Skullerup* (Glumsø sogn, Tybjærg herred, Præstø amt); sml. også hovedgården *Skullerupholm* under grevskabet Ledreborg (Kidserup sogn, Voldborg herred, Københavns amt).

Sóti m. (nf. suti III, 8, 10), Sote, 'Sode' = norsk-isl. *Sóti*. Som mandsnavn er *Sóti* sjældent i Norge og på Island (*Blæingr Sótason* og landnamsmanden *Sóti* i Landnámabók), hvor det også en enkelt gang forekommer som tilnavn (*Hallvarðr sóti* Njáls saga c. 82). I Danmark har navnet sikkert været ret almindeligt, da det også forekommer længere ned i tiden og er bevaret i stedsnavne: *Såderup* (Skællerup og Kullerup sogne, Vinding herred, Svendborg amt) og det falsterske *Sothathorp* (Valdemars jordebog), der tidlig blev nedlagt, da *Såderup øde by* omtales i matriklen af 1690. Den senere nedlagte *Sarup mølle* i Eskildstrup sogn bevarede dog i længere tid Såderups navn (Paludan-Müller, Studier til Danmarks Historie i det 13de Aarhundrede II i Vidensk. Selsk. Skr. V. R., histor. og philos. Afd. IV, 5, s. 212).

I det oldnord. digtersprog betyder *sóti* 'hest', og både på Island og i Norge bruges det endnu almindelig som navn på en hest af mørkebrun farve (norsk '*Soten*'). Dette har sikkert også været den oprindelige betydning af oldsprogets *sóti*, 'sodfarvet', mørkebrun hest (sml. *sótrauðr hani*, 'sodrød', mørkebrun, i Vǫluspá).

Sparla? m. (gf. sbarlu III, 12), Sparle. Dette ellers ukendte navn, der kun forekommer i gf. sbarlu på Tågerup-stenen, og hvis udtale og oprindelse er usikker, har som de øvrige i vore runeindskrifter forekommende mandsnavne på *-a* vist oprindelig været et tilnavn. I sin form minder det om *Sturla*, *Hrifla* i Landnámabók, *Ella*, fainla på Egtved-stenen o. s. v. (sml. II, s. 62 not. 1).

Starkaðr m. (nf. starkaþr II, 27), Starkad = norsk-isl. *Starkaðr*. Som mandsnavn forekommer *Starkaðr* i gammel tid på Island, men er i øvrigt sjældent overalt. Berömt i sagnhistorien er Saxos „*Starcatherus, Storverki filius*“, Islændernes *Starkaðr enn gamli*.

Stæinarr, *Sténarr*? m. (gf. stainaR II, 40), Stener = norsk-isl. *Steinarr*. Dette mands-

navn, der har været temmelig almindeligt på Island og i Norge, hvor det endnu bruges, kendes fra Danmark kun på Århus-stenen IV, hvor det i gf. skrives stainaʀ, altså urigtig med ʀ for r, hvis min tolkning af indskriften på denne sten har truffet det rette (II, s. 190). Derimod forekommer det senere almindelige *Sten*, norsk-isl. *Steinn*, ikke på vore, men oftere på svenske runestene.

Sulki, *Solki* m. (ef. sulka III, 24 og mulig efter min formodning på stenen fra Slesvig domkirke), Sulke, Solke. Det sjældne mandsnavn *Sulki* (*Solki*) kendes fra Norge som navn på en konge i Rogaland (Heimskringla). I Danmark forekommer det også senere i formerne *Sulki*, *Solki* i Skåne.

Susurr m. (gf. susur III, 23), Suser. Mandsnavnet susur, der kun kendes fra Sandby-stenen II, minder om det oftere forekommende sasur og kunde altså opfattes som en ved *u*-omlyd fremkaldt form af dette, idet ældre *Såzurr* var blevet *Sozurr* (sml. *hoggwa* af *håggwa* o. s. v.); men da navnet *Sazurr* netop findes på Fjænneslev-stenen, og da den efter ham opkaldte *Sasser-bro* (*Sasebro*) endnu kan påvises, anser jeg det for höjst usandsynligt, at man har haft to forskellige former af det samme mandsnavn inden for et så snævert område i tid og sted. Da omlydsformen *Såzurr* (*Sozurr*) desuden volder vanskelighed, må susur efter min mening være et fra sasur forskelligt navn. Ligesom vi genfinder *Sazurr* i *Sasserbro* og i stedsnavnet *Sasserup* (Søstrup sogn, Merløse herred, Holbæk amt), således genfinder jeg susur i landsbyen *Suserup* (Lynge sogn, Alsted herred, Sorø amt), medens det må henstilles som tvivlsomt, om vi også har dette navn i *Suså* (sml. II, s. 485).

Swartr m. (nf. sartr V, 13 ved forkortet skrivemåde for suartr), Svart — norsk-isl. *Svartr*. *Svartr* var et almindeligt navn på Island, men sjældent i Norge. Som mandsnavn forekommer *Swartr* også på en svensk runesten i Örke (Skuttunge socken, Bälings härad, Uppland; Bautil no. 487, Liljegren no. 177, Dybeck fol. I no. 211). Det ældste danske eksempel er det anførte sted fra Grødby-stenen; senere møder vi en enkelt gang *Swart* som hovednavn i Skåne i det 12. årh., men oftere som tilnavn (*Annold swartær* Valdemars jordebog; senere almindelig i formen *Swort*); på Bornholm lever *Svart* endnu som slægtsnavn (se III, s. 229).

Også det af *Swartr* dannede *Swærtingʀ* (= *Svertingr*, der var ret almindeligt i Norge og på Island) kendes fra Bornholm som efternavn: *Jep Suertingh* 1555 (Hübertz, Aktstykker s. 215[10]).

Swiðingʀ m. (ef. suiþks III, 2), Sviding. *Swiðingʀ*, der kun kendes fra Kallerup-stenen, er et af **Swiði* dannet patronymikon, der betyder 'Svides ætling' eller 'Svides sön' (se II, s. 337). Det er mulig det **Swiði*, der ligger til grund for *Swiðingʀ*, som forekommer på Island som tilnavn (*Þorgrímr sviði*, 'svie, smerte', vel med betydning 'som volder svie', Landnámabók og Eyrbyggja saga c. 65).

Swæini, *Swéni* m. (nf. suini IV, 22, sueni V, 6, gf. suina IV, 42), Svenne. Et mandsnavn *Sveini*, sideform til *Sveinn*, kendes ikke fra Norge og Island, men må efter stedsnavne at dömme uden tvivl forudsættes i Norge. En svensk runesten i Östergötland (Bautil no. 915, Liljegren no. 1195) har i nf. sueni ligesom Klemensker-stenen II. I Danmark forekommer det ikke blot på de anførte runestene i Skåne og på Bornholm, men lever endnu som fornavn (*Svenne*); sml. III, s. 78.

i

Swæiningʀ, *Swéningʀ* m. (nf. suenkʀ V, 2), Svenning — norsk-isl. *Sveinungr*. Som jeg har påvist III, s. 198, findes dette mandsnavn, der svarer til det almindelige norsk-islandske *Sveinungr*, som også kendes fra Sverig (gf. suinuk på en runesten i Slädene socken, Kållands härad, Vestergötland, Liljegren no. 1366, Torin no. 20), uden tvivl på Brogårds-stenen. Også senere forekommer det i Danmark, hvor det endnu lever (*Svenning*, *Svenningsen*).

Swæinn, *Swénn* m. (nf. suain V, 4, suein (V, 15), suin I, 12, IV, 42, V, 5, 11, 21, suen VI, 14, VII B a 3, gf. suin IV, 6, V, 6, suen V, 32, ef. suins I, 11), Sven — norsk-isl. *Sveinn*. Dette

navn, der også forekommer på en mængde svenske runestene (skrevet suain, suin, suein, suen), blev tidlig overordenlig almindeligt i hele Norden. I den ældste tid har det dog været forholdsvis sjældent. I Danmark kom det vist først ret i brug, efter at det var optaget i kongeslægten. I vore runeindskrifter møder vi det første gang på Hedeby- og Danevirke-stenen som navn på *Sven tjugeskæg*. (Sml. *Kāpu-Swæinn*).

Sølfa k. (nf. sylfa og sil[fa] III, 23), Sølve. Dette kvindenavn, der i indskriften på Sandby-stenen II skrives både sylfa og silfa, som uden tvivl gengiver udtalen *Sølfa* (ɔ: *Sölfa*; se II, s. 487 f.), er vel det samme navn, som vi i broderskabsbogen fra Reichenau kloster finder i formen *Selva* (Antiquarisk Tidsskr. 1843—45, s. 73_4, Pipers udg. s. 341), men som ellers næppe kan påvises, hvorimod det tilsvarende mandsnavn *Sølfi* oftere forekommer (skrevet *Sylfwe, Sylve, Sølwe* o. s. v., i broderskabsbogen fra Reichenau på det anførte sted s. $74^{1.3}$ *Selbe*). Dette mandsnavn, der uden tvivl er bevaret i stedsnavnet *Søllerød*, svarer vistnok, som O. Nielsen antager, til norsk-islandsk *Sǫlvi* (sml. *Sålwi* under steds- og folkenavne).

Tobbi, *Tubbi* m. (gf. tuba IV, 36), Tobbe, Tubbe. Dette navn forekommer oftere i svenske runeindskrifter og også senere i Sverig og Danmark: *Tubbi* lagmand i Vestergötland (Vestgötalagen), *Tobbi* Svenskt Diplomat. I og III (sml. Rydqvist, Svenska Språkets Lagar IV, s. 236), Ako *Tubbonis* filius (Saxo), Thorstan *Tubbonis* (Lunds necrologium i SRD III, s. 465 og 469), Aggæ *Tubbesøn* 1346 i Skåne (Erslev, Testamenter s. 97). Endnu 1533 og 1535 forekommer Per *Tobbesen* i Sønderjydske Skatte- og Jordebøger, s. 148 og 174. Også i Norge bruges både mandsnavnet *Tubbi* og det tilsvarende kvindenavn *Tobba* i 14. og 15. årh. (sml. III, s. 130 og *Sibba, Sibbi* foran).

Tófa k. (nf. tufa I, 5, II, 44, IV, 30, gf. tufu II, 2), Tove — norsk.-isl. *Tófa*. Det til *Tófi* svarende kvindenavn *Tófa* er meget sjældent i Norge og på Island, men almindeligt i Danmark, hvor det allerede forekommer på Gunderup-stenen I, og hvor vi senere jævnlig møder det i formerne *Toua, Towæ, Towe*. I Jylland bruges det endnu i formen *Tove*.

Tófi m. (nf. tufi II, 12, 23, 49, IV, 18, 25, VII B a 4 i latinsk indskrift, tofi V, 24, 25, VII B a 6, gf. tufa I, 15, II, 10, 60, III, 17, ef. tofa II, 63), Tove, Tue — norsk-isl. *Tófi*. Skönt både mandsnavnet *Tófi* og det tilsvarende kvindenavn *Tófa* en enkelt gang forekommer på Island i gammel tid og i Norge fra 12. årh. (mandsnavnet ofte, kvindenavnet sjælden), og skönt de også bægge kan påvises i enkelte svenske egne (Liljegren no. 1121 fra Östergötland, no. 1241 og 1246 fra Småland; sml. *Touo Hyort* i Svenskt Diplomat. III, s. 128 fra Östergötland), må bægge navne dog stemples som særlig danske. Her har de fra de ældste tider hørt til de mest brugte navne, der har holdt sig til nutiden. Dette gælder især mandsnavnet, der senere optræder i formerne *Tuui, Tuæ, Tue* (også ofte i nyere tid urigtig skrevet *Thue*). Sml. *Hrafnunga-Tófi*.

Tóki m. (nf. tuki II, 2, 15, 29, 32, 52, 55, 56, 57, IV, 3, VII B a 1, London-stenen, toki III, 24, gf. tuka I, 6, 8, II, 20, 62, III, 14, IV, 33, hf. tuka I, 6, II, 2, ef. tuka I, 7, 8, II, 50, 62, III, 14, tukas på grund af s i det følgende sun I, 9), Toke — norsk(-isl.) *Tóki*. Mandsnavnet *Tóki* kendes ikke fra Island; men som tilnavn findes *tóki* en enkelt gang: *Þórarinn tóki*, der kaldes *vitr maðr* (Ljósvetninga saga c. 5 i Íslenzkar Fornsögur I, s. 129). I Norge forekommer *Tóki* derimod oftere i middelalderen, tidligst vistnok omtr. år 1050 som navn på en norsk bonde (Fms. VI, s. 192). I Sverig og Danmark hører det fra gammel tid til de almindeligste navne. Det findes jævnlig på svenske runestene og senere i middelalderen; men især har det dog været yndet i Danmark, hvor vi møder det allerede på Gunderup-stenen I, og hvor det har holdt sig til nutiden i formen *Tyge*. Sml. *Wal-Tóki*.

Også det til *Tóki* svarende kvindenavn *Tóka* har været brugt i Danmark, men har været forholdsvis sjældent (*Toca* i Lunde

domkapitels gavebøger s. 20 og s. 301; ligeledes i broderskabsbogen fra Reichenau).

Tóla k. (nf. tula v, 4), Tole. Det til *Tóli* svarende kvindenavn *Tóla* var i ældre tid i almindelig brug i Sverig og Danmark.

Tóli m. (nf. tuli II, 42), Tole. Mandsnavnet *Tóli* forekommer ikke på Island og meget sjælden i Norge (*Sigurðr Tólason* Hákonar saga Hákonarsonar i Konunga sögur ved Unger s. 358 og 361). Derimod var det ligesom det tilsvarende kvindenavn *Tóla* almindeligt i Sverig og Danmark, særlig, som det synes, i Skåne (se II, s. 196 og III, s. 204).

Tomi, Tumi m. (nf. tumi IV, 7, 23, 29, gf. tuma II, 44, IV, 2, 8, 10), Tomme, Tumme. Et mandsnavn *Tumi* optræder først sent på Island (Sturlunga saga; Hákonar saga Hákonarsonar i Konunga sögur ved Unger s. 284[12]) og kan næppe påvises i Norge. Også i Sverig har dette navn uden tvivl været sjældent, hvorimod det var ret almindeligt i Danmark, særlig vistnok i Skåne, hvor det bl. a. hørte hjemme i den berömte slægt, hvem Hunnestad-monumentet og Skårby-stenen skyldes, og hvor det er bevaret i flere stedsnavne (Falkman, Ortnamnen i Skåne, s. 183, hvortil jeg föjer, at det nuværende *Tomarp* i Järestad herred, der i Valdemars jordebog skrives *Tummæthorp*, i Heimskringla III, s. 298 har navnet *Tumaþorp*; ligeledes i Lunde domkapitels gavebøger oftere i formen *Tumathorp*). Navnet forekommer dog i gammel tid også i de øvrige danske provinser, i Jylland allerede på den anselige Bjærregrav-sten I.

Tonna, Tunna k. (nf. tuna IV, 4), Tonne. *Tonna, Tunna* er det til *Tonni, Tunni* svarende kvindenavn, som vi møder en enkelt gang på en svensk runesten i Vallentuna socken, Uppland (Liljegren no. 458), men som jeg ellers kun kender fra Skåne, hvor det synes at have været ret almindeligt, da det oftere forekommer i Lunde domkapitels gavebøger. Derimod findes mandsnavnet *Tonni, Tunni* (sml. *Tunni þræll* i Heimskringla) hverken her eller på nogen af vore runestene, hvad der dog må anses for tilfældigt, da det senere forekommer både i Skåne (*Petrus Tonnesøn* 1285 Erslev, Testamenter s. 29) og i andre egne af landet i formerne *Tonne, Tønne* (sml. *Tonnæthorp* i Valdemars jordebog, nu *Tunderup* i Karleby sogn, Sønder herred på Falster).

Tósti m. (nf. tusti I, 15, II, 41b, IV, 19, gf. tusta IV, 22, tosta v, 2), Toste = norsk-isl. *Tósti* (I, s. 136). Navnet *Tósti* forekommer sjælden og vistnok først sent i Norge og på Island. Derimod var det fra gammel tid meget almindeligt i Sverig og Danmark, hvorfra det overførtes til England. I Sverig og Danmark er det også bevaret i flere stedsnavne. Da herregården *Tosterup* ligger i Ingelstad herred nordvest for Glemminge, er det muligt, at dette navn skriver sig fra Glemminge-stenens *Toste den skarpe*, således som Ljunggren har formodet (Skånska Herregårdar IV under „Tosterup“).

Træbéna (ef. trebinu v, 33) er næppe, som jeg antog III, s. 306 ff., et kvindenavn, men navn på en bornholmsk gård (se under steds- og folkenavne).

Tungu-Oddi m. (ef. tuguta II, 59), Tunge-Odde. Dette navn forekommer kun på Rørbæk-stenen i ef. tuguta, som ikke kan læses *Týgóta*, da et med *Tý-* sammensat navn i en dansk runeindskrift utvivlsomt vilde have formen ti-, ikke tu-, og da nordiske personavne med *Tý-* som første led næppe kan påvises (se II, s. 278). Jeg har derfor ment, at tuguta skulde læses *Tungu-Odda*, idet ᚢ kun er skrevet en gang, hvad der stemmer f. eks. med Snoldelev-stenens kun · ualtstain for kunualts stain og med Vordingborg-stenens karþiþiauþu for karþi i þiauþu. I tuguta har det sidste u i *tungu* og u ɔ: *o* i uta *Odda* næppe engang været så forskellige i lyd som i på Vordingborg-stenen i karþi og i forholdsordet *í*.

Hvis min læsning og tolkning af navnet er rigtig, må det naturligvis opfattes som et tilnavn til *Oddi*, og *tungu-* kan da ligesom i det tilsvarende, velbekendte islandske *Tungu-Oddr* og i andre med *tungu-* sammensatte navne (sml. også *Tungugoði*) være navnet på Oddes gård eller på den egn, hvor han bode; men det kan selvfølgelig også have en helt

anden betydning, idet det f. eks. kan være et tilnavn, der var givet *Oddi* på grund af hans rappe eller skarpe tunge.

For rigtigheden af min læsning synes også den omstændighed at tale, at navnet *Oddi* senere forekommer i Danmark (*Oddi* Lunde domkapitels gavebøger s. 39 og latiniseret *Oddo* smst. s. 133), hvorimod en til det almindelige norsk-isl. *Oddr* svarende form næppe kan påvises (sml. også *Ąni*). I øvrigt stemmer navnet *Tungu-Oddi* jo i sin dannelse fuldstændig med f. eks. *Kápu-Swæinn*.

Twæggi m. (ef. tuika II, 44), Tvægge. Mandsnavnet *Twæggi* kendes ellers ikke. Det er samme navn som det oldnord. *Tveggi*, der er et af Odins navne, og ef. *Twægga* står altså for ældre *Twæggja*. Indskriftens tuika kunde jo også læses *Twengi* (*Twingi*); men et sådant navn lader sig ikke påvise.

Úfæigʀ, *Úfágʀ*, *Úfagr* m. (gf. ufak II, 25), Ufag = norsk-isl. *Ófeigr*. Dette mandsnavn var i gammel tid vistnok almindeligt i hele Norden. I svenske runeindskrifter forekommer det i formerne ufaikʀ og ufakʀ. Ligesom i navnene på *-læifʀ*, *-láfʀ* og *-læikʀ*, *-lákʀ* er det ældre *æi* også her senere blevet *á* (sml. ligeledes *Sigræifʀ* og se II, s. 147 og de der nævnte afhandlinger).

Ulfʀ m. (nf. ulfʀ IV, 24, gf. ulf IV, 12, 26, ef. ulfs II, 1, III, 9), Ulv = norsk-isl. *Úlfr*. Var fra gammel tid et over hele Norden meget almindeligt navn, der også brugtes — især som sidste led — i mange sammensatte navne (sml. *Ąsulfʀ*, *Fastulfʀ*, *Finnulfʀ*, *Fraðulfʀ*, *Gunnulfʀ*, *Hildulfʀ*, *Hróulfʀ*, *Hærulfʀ*, *Ísulfʀ*, *Káulfʀ*, *Rúnulfʀ*, *Þórulfʀ* og *Þórlfʀ*).

Ulnóð m. (nf. ulnoþ VI, 1), Ulnod. Dette navn er uden tvivl ligesom *Ælnoth* indkommet til os fra England, skønt man også i Oldtysk en enkelt gang finder en form *Wulfnoth* (Förstemann, Altdeutsches namenbuch I², sp. 1657). I oldeng. *Wulfnôð* er *w* altså bortkastet i forlyden og *f* i indlyden; men dette er mulig sket allerede i hjemlandet (sml. *Wlnotus* i et brevskab fra 1082 i Regesta Dipl. Hist. Danicæ I no. 152 og *Elnoð* i Yorkshirelisten i Blandinger til Oplysning om dansk Sprog i ældre og nyere Tid I, s. 62).

Úmonr m. (gf. umun IV, 25), 'Umon'. Dette navn kendes kun fra Nöbbelöf-stenen i Fjälie. Som mange andre personnavne er det oprindelig et to. *úmonr* (sml. *Úfæigʀ* o. s. v.). I svenske sprogarter forekommer endnu tillægsordet *mon* (*mån*) i betydning 1) „som har någon person i godt minne, unnar honom väl“, 2) „hushållsaktig, mycket flitig, vanligen öfver höfvan“ (Rietz). Navnets oprindelige betydning kunde da være enten „uvenlig, streng af karakter“ eller „ikke overdreven sparsommelig, ikke påholdende“ (omtrent svarende til vort „flot“ i daglig tale). Jeg antager snarest, at *úmonr* oprindelig har været brugt som en rosende betegnelse for en meget gavmild mand, så at det har haft en lignende betydning som Krageholm-stenens *mildastr matar* (sml. i øvrigt III, s. 88 f.).

Urnæ m. (nf. urnæ VI, 8), Urne. Da navnet i den ældste kendte form ligesom senere skrives *Urnæ*, og da dets oprindelse er usikker, er det tvivlsomt, om det tidligere har lydt *Urna* eller *Urni*. Det første er dog, som jeg nedenfor skal påvise, det sandsynligste. Det er nemlig sikkert, at *Urnæ* fra først af har været et stedsnavn, der også blev brugt som tilnavn til den person, der bode på eller ejede vedkommende sted, og snart også som selvstændigt navn. Som tilnavn forekommer det tidligst på runeligstenen fra Bjolderup, der er til minde om ketil urnæ. Omtrent fra samme tid (1238) møder vi en *Matthias Urnæ*, der var med til at bilægge en strid mellem Ubbi Tordssen og Løgumkloster (SRD I, s. 287, VII, s. 167, VIII, s. 231). Hvorledes navnet er opstået, viser imidlertid de skriftlige kilder fra sidste del af det 13. årh. Her finder vi nemlig *Urnæ* både som personnavn og som navn på en landstrækning i Bjolderup og det tilgrænsende Uge sogn i Sønderjylland (Åbenrå amt). Ifølge Løgumklosters Diplomatarium (SRD VIII, s. 159 f.) overdrog Knud Snubbe omkring år 1280 forskellige landstrækninger, hvoriblandt „sin hele skov i *Urnæ*“ til Løgumkloster:

„Item viris religiosis monachis de Loco dei confero tria otting terre in Boldersle marck ..... cum silua mea in *Vrnæ* tota“. Dette gav anledning til en langvarig strid (fra 1283—90) om jordegodset *Urnæ*, idet en dominus Johannes, som kaldes *Joh. de Urnæ*, *Joh. dictus Urnæ* og senere blot *Joh. Urnæ* gjorde fordring på det (smst. s. 160 ff.). Her bruges *Urnæ* altså både som navn på jordegodset (*Joh. de Urnæ*), som et derfra hentet tilnavn til Johannes og som selvstændigt tilnavn. Senere blev det som bekendt slægtsnavn for den gamle danske adelsslægt *Urne*. Af stedsnavnet *Urnæ* fik også Sønderjyllands berömte tingsted *Urnehoved* sit navn.

Mulig har vi i navnet *Urnæ* samme ord som det isl. tillægsord (fort. tf.) *urinn*, der kun kendes fra det nyere sprog, men sikkert er bevaret fra gammel tid. Det hedder i Nyislandsk *jörðin er öll upp urin, land er alt upp urið* om jord, hvis græs er afbidt. Heraf vilde *urna* altså være den regelmæssige bestemte form *hin urna jörð, hit urna land*, og den oprindelige form af steds- og personnavnet vilde altså, hvis denne formodning har truffet det rette, være *Urna*.

Úrǿkja m. (gf. uruiu II, 49), Urøke = norsk-isl. *Órækja*. At det enestående uruiu på Sønder Vinge-stenen kan have lydt *Yrwju*, som jeg med stor tvivl har udtalt II, s. 231, anser jeg ikke for rigtigt, da vi herved ikke blot vilde få et ganske ukendt navn, men især fordi lydforbindelsen *wj* er meget usandsynlig på denne indskrifts tid (sml. *gørwa*, ikke *gørwja* i langt ældre indskrifter og min bemærkning om ef. þuruiaʀ II, s. 37). Jeg antager nu, at uruiu står for urukiu, idet det palatale *k* er udtrykt ved ᛁ alene, eller udeladt ligesom f. eks. ᛏ i þursin på Giverstenen (II, s. 240). Indskriftens uruiu betegner da *Úrǿ(k)ju*, og vi får således et velkendt navn, der har været brugt i hele Norden, skönt det intetsteds har været almindeligt. På Island forekommer *órækja* som tilnavn (*Mǫrðr órækja* i Landnámabók og i Njáls saga c. 88 slutn.; sml. uo. *órækja*, være ligegyldig, forsömmelig, to. *úrækinn*, ligegyldig, forsömmelig og no. *órækþ*, ligegyldighed, forsömmelse), og senere optræder det som navn i Snorres slægt. Også i Sverig findes *Úrǿkja* som navn på enkelte runestene (Brate och Bugge, Runverser s. 333). Det er vel en forkortet form af dette navn eller snarere en gammel biform dertil, som i broderskabsbogen fra Reichenau kloster forekommer i formen *Urich* (Antiquar. Tidsskr. 1843—45, s. 73_8, Pipers udg. s. 341), hvad der styrker Bugges formodning på det foran anførte sted, at der ved siden af *Úrǿkja* også har været et mandsnavn *Úrǿkr*, der vilde svare til oldty. *Unrôc, Unruoch* (sml. det oldnord. to. *rækr*, omhyggelig).

Wagn m. (nf. uahn VII B a 7), Vagn, Vogn. Først sent og meget sjælden forekommer *Vagn* som navn på Island og kan næppe påvises i Norge. Derimod har det været ret almindeligt i Danmark, senere ofte i formen *Woghn, Woghæn*. I Sønderjydske Skatte- og Jordebøger, s. 257 skrives endnu 1543 *Jes Vagensen*.

Wal-Tōki m. (gf. ual : tuka I, 10 bis), Val-Toke. Dette navn er dannet af *valr* ‘valen’ (de krigere, der er udsete til at falde i kampen; de på valpladsen liggende faldne krigere) i lighed med oldsprogets *valfǫðr, valkyrja, Valhǫll*. Det er altså et ægte nordisk navn, der blev givet Toke, efter min mening den samme som Toke Gormssön på Hällestad-stenen I, af hans krigere eller i hvert fald af hirdmanden, der rejste stenen til hans minde, fordi han var falden i kampen i spidsen for sine mænd: ‘Val-Toke’, ‘valens Toke’ ɔ: Toke, der var udset til at falde og også faldt i kampen. Medens dette tilnavn til Toke er en ægte nordisk dannelse, er de andre fra Island kendte navne med *Val-* som første led i hvert fald for den allerstörste del af fremmed oprindelse (se I, s. 105).

Wé-, *Wí-* som første led i mands- og kvindenavne svarer til det almindelige norsk-isl. *vé-* (*Vébjǫrn, Vémundr, Vésteinn*; *Védís, Vélaug* o. s. v.). I Danmark og især i Sverig brugtes det også som sidste led i kvindenavne, hvorimod tilsvarende navne ikke kendes fra Norge

og Island, når undtages det enestående *þórvé* i Landnámabók (se nedenfor under dette). På danske runestene forekommer dog af herhen hørende navne foruden det almindelige þurui kun fulukui på en skånsk runesten (se *Folkwé*). I Sverig har disse navne derimod efter runestenenes vidnesbyrd været meget i brug (sml. arnui Liljegren no. 685, fastui oftere, fulkui no. 95, kairui no. 2, katilui, kitilui oftere, raknui no. 504, nf. þurui og ef. þuruiaʀ no. 76 o. s. v.). Både i Sverig og Danmark er kvindenavnene på *-wé, -wí* dog tidlig forsvundne, idet kun et par har efterladt minder i den senere litteratur, nemlig det af þurui udviklede *Thyri, Tyre* og *Guðwí*, der i den latiniserede ejeform *Gudvie* forekommer i Svenskt Diplomat. IV, s. 256 (fra år 1332).

Den ældste fællesnordiske form af ordet har lydt *wé*, der i Svensk og Dansk i de fleste tilfælde tidlig gik over til *wí*. Hvorvidt disse navne i vore runeindskrifter har haft formen *wé* eller *wí*, lader sig ikke afgöre. Ved omskrivningen til Olddansk har jeg i de ældre indskrifter beholdt *wé*, men i de yngre skrevet *wí* (sml. *wé*).

Wé-Ą̨sfríðr k. (nf. ui : ą̨sfriþr I, 4), Vi-Asfrid (sml. *Ą̨sfríðr*). Dette navn blev givet den svenske høvding Gnupas hustru Asfrid på grund af det prægtige *wé*, hun rejste til minde om sin ægtefælle. Ifølge sin betydning minder det altså om de fra oldsproget kendte tilnavne *Blót-Egill, Blót-Hákon* og *Vé-Geirr*, og med hensyn til sin form kan det sammenstilles med navne som *Klakk-Haraldr, Strút-Haraldr* og især med Års-stenens *Wal-Tóki* (se I, s. 62 og s. 105).

Wéborg, Wíborg k. (gf. uibruk ved omsætning for uiburk II, 11), Viborg — norsk-isl. *Vébjǫrg*, der dog kun kendes fra Sögubrot som navn på en skjoldmø. Navnet har på Svensk og Dansk formen *Wéborg* eller *Wíborg* (uiborg Liljegren no. 914 fra Södermanland, *Wiborg* Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref no. 1729 fra år 1382), idet *-borg* som i andre navne svarer til norsk-isl. *-bjǫrg* (*Ingiborg* = *Ingibjǫrg* o. s. v.; se II, s. 92).

Wéfríðr, Wífríðr k. (nf. uifriþr V, 4), Vifrid. Det sjældne navn, hvormed kan jævnføres *Wé-Ą̨sfríðr* på Vedelspang-stenen II, forekommer også i Lunde domkapitels gavebøger i formen *Wifridis*.

Wégáutr, Wégótr, Wígótr m. (nf. uikutr II, 58, ef. uikuts II, 58 b), Vegøt, Vigot. Dette sjældne navn, der næppe forekommer på Island, møder vi også senere i Lunde domkapitels gavebøger og i Løgumklosters necrologium i formen *Wigotus* (se II, s 274). I Sverig kendes det fra et par runestene (nf. uikutr Liljegren no. 1170 og 1222 fra Östergötland).

Wíkingʀ m. (gf. uikik III, 13), Viking = norsk-isl. *Víkingr*. Ordet *víkingr* blev tidlig brugt som personnavn i Norden og var især almindeligt i Norge. Også i Sverig har det været temmelig udbredt, da det findes på flere runestene og senere forekommer ret jævnlig (*Wikingus* Svenskt Diplomat. III, s. 54 og oftere). Den *Viking*, til hvis minde Sæddinge-stenen er rejst, var ligeledes en svensk mand. Også i Danmark kan navnet dog påvises i senere tid: i Lunde domkapitels gavebøger er *Wiking* navn på en „presbiter et monacus“.

Wilgæirʀ, Wilgérʀ, m. (gf. uilkiʀ V, 5), Vilger = (norsk-)isl. *Vilgeirr*. Det sjældne navn, der også forekommer en enkelt gang på Island (Landnámabók), optræder i Danmark endnu i 15. årh. i formen *Wilgher, Willigher* i Slesvig bisps jordebog (SRD VII, s. 457 og 461).

Wili m.? (nf. uili Lavrbjærg-stenen), Vile. Hvis uili på den brede kant af Lavrbjærg-stenen er et egennavn (runeristerens navn?), synes det snarest at måtte svare til oldisl. *Vili*, der anføres mellem dværgenavnene i Vǫluspá og er navn på Odins broder (sml. Odinsnavnet *Twæggi*, der ligeledes forekommer som mandsnavn, hvad der også er tilfældet med Vǫluspás dværgenavne *Hornbori* og *Fundinn*). Derimod skal det næppe læses *Willi*, skönt dette navn, der svarer til oldty. *Willo*, er ret almindeligt i Danmark i middelalderen (latiniseret *Willo* i Lunde dom-

kapitels gavebøger). En runesten i Lofö socken, Färentuna härad, Uppland (Bautil no. 1113, Liljegren no. 361) har uden tvivl også navnet uili.

Wragi m. (gf. uraka IV, 38), Vrage — (norsk-)isl. *Ragi*. Det navn, der på Jordbergastenen i gf. skrives uraka, har uden tvivl lydt *Wragi* og er endnu bevaret i det skånske stedsnavn *Vragerup*, der tidligere skreves *Wraghathorp*, *Wraghæthorp*. Det er også dette navn, vi møder i 'Ribe oldemoder' i formen *Wraghi* (se III, s. 146), og som svarer til isl. *Ragi* (Landnámabók).

Wrœistr, *Wréstr*? m. (nf. uristr IV, 27), Vrest. Det ellers ukendte navn, der på Köpinge-stenen skrives uristr, skal vistnok læses *Wréstr*, som jeg har formodet III, s. 94. Det er da uden tvivl samme navn som norsk-isl. *Reistr*, der ifølge Landnámabók bares af en landnamsmand, og som genfindes i stedsnavnene *Reistará* og *Reistargnúpr*. Det til egennavnet *Reistr* svarende fællesnavn *reistr* er bevaret på et enkelt sted i den gamle norsk-islandske litteratur, nemlig i et vers af Brage den gamle, hvori midgårdsormen kaldes *jarðar reistr*. Som Bugge har påvist (Tidskr. f. Philol. og Pædag. VI, s. 97 f.), er dette ord dannet af *ríða* ɔ: *vríða* og betegner egenlig „noget vredet“ (om midgårdsormen som det bånd, der er snot om jorden). I Norge bruges *vreist*, *reist* endnu almindelig om en ring, der fæstes som hemsko på slæden, når man kører ned ad bakke. I Telemarken siges det også om en vrangvillig person. Fra først af har ordet altså været brugt som tilnavn.

Ýfli m. (gf. ufla II, 52), Yvle. Efter min formodning II, s. 244 har det navn, der på Handest-stenen i gf. skrives ufla, lydt *Ýfli*, et af *úfʀ* 'ugle' dannet diminutiv i lighed med *Gnýpli* og *Refli*. Jeg finder denne formodning bestyrket ved det af O. Nielsen s. 23 under Eweli og s. 110 under Øli anførte jyske *Øwli* (hos St. Blicher), der snarest ligefrem nedstammer fra Handest-stenens *Ýfli*. På svenske runestene møder vi som mandsnavn både *Úfʀ* og *Úfi* (Brate och Bugge, Runverser s. 251 og s. 355). I Fornaldar sögur II, s. 441 ff. er *Úfi* navn på en fabelagtig person, og samme navn bar ifølge Flateyjarbók II, s. 500 vistnok en mand på Orknøerne år 1157 (skrevet *Vfui* og *Wfi*). Det er vel også *Úfʀ*, vi senere møder som tilnavn i *Johannes Uf* 1379 (Erslev, Testamenter s. 150 og 152).

Yrsa k. (nf. yrsæ VII B c 5), Yrse. Dette navn har jeg ment at finde på teglstenen i Søborg kirke (IV, s. 202). Det er det samme navn, som bares af den svenske konge Adils' fra Ynglinga saga kendte dronning (Saxos *Ursa*). Senere forekommer navnet *Yrsa* et par gange i Esromårbogen (SRD I, s. 225) i samme betydning som *Ursula* (smst. s. 226), der bruges overalt i det gamle brudstykke.

Þiúðkell m. (nf. þuþkil II, 60, V, 18, gf. þukil V, 16), 'Tykel'. Navnet kan næppe påvises undtagen på de nævnte danske runestene, af hvilke den ene er fra Jylland, de to fra Bornholm, så at navnet vel ikke har været ualmindeligt i Danmark. Det er jo også ganske regelmæssig dannet som andre velkendte navne, i hvilke *þiúð-* — norsk-isl. *þjóð-* danner første led. Således møder vi i senere tid i Danmark et til det almindelige oldisl. *Þjóðólfr* svarende *þiúðulfʀ* i formen *Thytolphus* o. s. v. (O. Nielsen s. 92).

Þólfʀ m. (nf. þulfʀ II, 24, IV, 24), Tolv. Dette mandsnavn forekommer ikke på Island, men var almindeligt i Norge fra det 14. årh. Også fra Sverig kendes det på en runesten i Södermanland (Brate och Bugge, Runverser s. 143). Særlig har det dog været almindeligt i Danmark, hvor det findes allerede på de to anførte runestene fra Jylland og Skåne (slutn. af det 10. årh.), og hvor det senere optræder meget ofte og desuden er bevaret i stedsnavnene *Tolstrup* og *Tulstrup* (se II, s. 144). Det kan næppe, således som jeg formodede i „Sønderjyllands historiske runemindesmærker“ s. 40, og som man almindelig antager, være en forkortet form af *Þórulfʀ*, da vi på Hedeby-stenen, der er samtidig med de nævnte stene, som har navnet

i formen þulfʀ, møder det af *þórulfʀ* sammentrukne þurlf(ʀ), der altså, som man måtte vente, har bevaret sit *r*. Som jeg nærmere har udviklet I, s. 112 f., er jeg derfor mest tilböjelig til at anse *þólfʀ* for et fra *þórulfʀ*, *þórlfʀ* forskelligt navn, der i sin form stemmer nöje med andre fra oldsproget velkendte navne, i hvilke intet *r* er udstødt (*Hrólfr*, *Bjólfr*, *Sjólfr*, *Snjólfr*). Jeg anser det dog for umuligt at finde en tilfredsstillende forklaring af begyndelsesleddet *þó-* i *þólfʀ*, med mindre man går ud fra, at det er opstået af *þór-*. Det stærke medlydssammenstød i det følgende *-lfʀ* kunde da tænkes at have fremkaldt bortkastelsen af *r*. En form, der fuldstændig vilde svare til et af *þórulfʀ* opstået *þólfʀ*, er det norske *Stólfr*, hvis det, hvad der næppe er grund til at betvivle, er udviklet af *Stórólfr*, der i gammel tid kendes fra Island. Jeg tror dog ikke, at *þólfʀ* er sammentrukket af *þórulfʀ*, da dette navn senere forekommer i den fulde form både i Sverig og Danmark (se nedenfor), men af det gamle nordiske *þórlæifʀ* (*þórléfʀ*, *þórláfʀ*), der var meget udbredt på Island og i Norge, men som næppe med sikkerhed lader sig påvise i Sverig og Danmark, med mindre det, som jeg antager, skjuler sig i det sammentrukne *þólfʀ*, hvor *r* dog næppe ligefrem er udstødt, idet *þólfʀ* kan udgå fra et af *þórléfʀ* opstået *þóllefʀ*.

þór- som første led i en stor mængde af de i gammel tid alleralmindeligste nordiske navne har oprindelig ligesom gudenavnet, hvormed de er sammensatte, haft lang nasaleret selvlyd, og jeg har derfor ved omskrivningen til Olddansk overalt undtagen i nogle af de alleryngste indskrifter skrevet *þór-*. Tidlig er selvlyden dog sikkert på Dansk ligesom på Islandsk bleven forkortet til *o*, når det sidste led begyndte med en medlyd (sml. *Ą́s-*). I enkelte af disse navne er *þór-* også tidlig ved omsætning blevet *þró-*, *þrú-* (sml. *þórgísl*, *þórgunnr*, *þórgåutr*, *þórgœirʀ*).

Også som sidste led forekommer *-þórr*, *-dórr* i flere navne, af hvilke dog intet findes på vore runestene. Dette er imidlertid helt tilfældigt, da flere af disse navne, der sikkert har været meget gamle, senere optræder både i Sverig og Danmark (*Bergthor*, *A(r)ndor*, *Haldor*, *Ketildor*; *Findor* kendes fra Lunde domkapitels gavebøger).

þóra k. (gf. þoru III, 24), Tora, Tore = norsk-isl. *þóra*. Et over hele Norden fra gammel tid meget almindeligt kvindenavn, der også brugtes som sidste led i de til mandsnavnene på *-þórr* svarende kvindenavne (*Bergþóra*).

þórbiorn m. (nf. þurbiurn II, 16, gf. þurbiurn II, 45, 58 b), Torbjörn, Torben = norsk-isl. *þorbjǫrn*. Et af de almindeligste med *þór-* sammensatte navne i hele Norden, senere i Danmark i formerne *T(h)orbern*, *T(h)orben*, *T(h)erbern*, *T(h)erben* (sml. *Ą́sbiorn*).

þórðr m. (nf. þurþr II, 10, 45, IV, 39, þorh VI, 11, ef. þurþaʀ IV, 38), Tord, Tor = norsk-isl. *þórðr*. Er ligeledes fra gammel tid et af de hyppigst brugte navne i hele Norden, der også endnu i formen *Tor* (*Thor*) er et temmelig almindeligt fornavn i Danmark, ligesom *Torsen* (*Thorsen*, *Thordsen*) ofte forekommer som efternavn.

þórfastr m. (nf. þurfastr V, 13, gf. þurfast V, 14), Torfast, Torvast. Et mandsnavn *þorfastr* kendes ikke fra Island og kan ikke med sikkerhed påvises i Norge (O. Rygh, Gamle Personnavne s. 257), men er meget almindeligt på svenske runestene, og *Tôrfast* anføres endnu som et sjældent mandsnavn af Hof, Dialectus Vestrogothica 1772, s. 294. Allerede på svenske runestene spores dog i de på *-fastr* dannede navne en overgang af *f* til *v* (sihuastr Liljegren no. 235 og 640; sml. Rydqvist IV, s. 248), og ved år 1300 har *v* i denne stilling så godt som aldeles fortrængt *f* i svenske dokumenter. I Svenskt Diplomat. III (1311—26) har alle herhen hørende sammensætninger som efterled *-vastir* (*-vaster*) eller latiniseret *-vastus* i steden for det gamle *-faster*: *Aruastir*, *Ingeuastir*, *Siguastir*, *Viuastir* (alle fire s. 89), *Ingiuastus*, *Siguastus*, *Thoruastus* o. s. v. Ved indflydelse herfra gik endogså det usammensatte *Faste* senere over til *Vaste*. Samme udvikling er sporadisk fore-

gået i Danmark, hvor vi ved siden af det oftere forekommende *Ar(n)fast*, *Ar(n)fastus* og *Guthfast* finder *Petrus Thorwastssen* 1350 (Erslev, Testamenter s. 101), og på Bornholm blev det gamle *Wífastr* eller *Wéfastr*, som vi ofte møder på svenske runestene, *Væwest*, der ifølge Skougaard s. 226 tidligere var et almindeligt navn på Nordlandet, og som i hvert fald indtil for nogle år siden endnu var i brug. Samme udvikling kan da også være foregået i det af Rygh på det foran nævnte sted fra Diplomat. Norv. anførte *þorvastson*, som han heller vil forklare af *þorvatr* end af *þorfastr*.

þórgísl, *þórgils*, *þórils* m. (nf. þurkisl IV, 2, 37 (-gisl?), þurils V, 13, gf. þurkisl II, 56, þurils III, 23, ef. þurkisl (sun) II, 55), Torgils, Troels — norsk-isl. *þorgísl*, *þorgils*. Hører til de almindeligste nordiske navne. Ligesom *f* i navnene på *-fastr* senere almindelig gik over til *v* (se *þórfastr*), således kunde i *þórgísl*, *þórgils g* trækkes over til første stavelse, hvorved det blev spirant og senere bortfaldt, så at formen *þórils* opstod (Sandbystenen II og Grødby-stenen). Tidlig møder vi også i disse former både i Sverig og især i Danmark en omsætning af *þór-* til *þró-* eller *þrú-* (*Throgils*, *Thrugils*), hvoraf *g* ligeledes kunde udfalde, så at vi fik de nyere former *Troels*, *Truels* (sml. II, s. 485).

þórgnýʀ m. (ef. þurknus II, 23), Torgny. Et af de sjældneste med *þór-* sammensatte navne, der ikke forekommer i Norge og på Island, men i gammel tid kendes fra Sverig som navn på den bekendte lagmand i Tiundaland (se II, s. 141 f.), og som vi også senere en enkelt gang møder der (*Thorgny i Holthoptom*, Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref no. 133 fra år 1353). I Göngu-Hrólfs saga (Fornaldar sögur III, s. 251 ff.) optræder en *þorgnýr* „jarl i Jylland".

þórgunnr (*þórgunna*) k. (gf. þurkuni II, 12, ef. þku forkortet for þurkunu? V, 18), Torgunn(e), Trugunn(e). Kvindenavnet *þorgunnr* kan ikke påvises i gammel tid på Island og i Norge, hvorimod det ensbetydende *þórhildr* var almindeligt på Island og endnu bruges i Norge. En *þorgunnr þorradóttir* nævnes dog i Gríms saga loðinkinna (Fornaldar sögur II, s. 153), og i Eyrbyggja saga bærer en suderøsk kvinde navnet *þorgunna*. Omvendt har *þórhildr* været sjældent i Sverig og Danmark, medens *þórgunnr* (*þórguðr*) derimod findes på flere svenske runestene og i Danmark også forekommer længere ned i tiden i formerne *Thrugun(d)*, *Thrughen*, *Thrugundis*, som vi jævnlig møder i Lunds necrologium og i Lunde domkapitels gavebøger. Ved siden af *þórgunnr* findes tidlig formen *þórgunna*, der også brugtes i Norge i den senere middelalder (sml. II, s. 106 f.). Det er mulig dette sidste navn, der på Øster Larsker-stenen er skrevet forkortet þku (se III, s. 243), og som i Lunds necrologium har formen *Thrugunna* (ef. *Thrugunnu* SRD III, s. 449 og 464).

þórgáutr, *þórgǿtr* m. (nf. þurgutr IV, 42), Torgøt, Trugot — (norsk-)isl. *þorgautr*. På Island er navnet *þorgautr* ikke almindeligt og forekommer næppe i Norge. I Sverig findes det på en runesten i Ytter Grans socken, Håbo härad, Uppland i gf. þurkaut (Bautil no. 336, Liljegren no. 43, Dybeck fol. I no. 47), og senere møder vi det både i Sverig og især i Danmark i formen *Thrugot*.

þórgæiʀʀ, *þórgéʀʀ* m. (nf. þurgiʀ II, 50, gf. þurgiʀ IV, 41), Torger, Truger = norsk-isl. *þorgeirr*. På Island og i Norge var mandsnavnet *þorgeirr* meget almindeligt og har heller ikke været sjældent i Sverig og Danmark, hvor det også optræder senere som *Thorger*, *Thruger*, *Thrugi* (sml. *Æsgi* under *Ásgæiʀʀ*).

þóriʀ m. (nf. þuriʀ II, 9, 26, 33, Hobrostenen, gf. þuri II, 10, gf. eller hf. þuri II, 46), Tore = norsk-isl. *þórir*. Dette navn var fra gammel tid et af de almindeligste navne i hele Norden, der i Danmark bevaredes langt ned i tiden og i Sverig endnu bruges i formerne *Tore*, *Ture*.

þórkæll, *þórkell*, *þorkell* (nf. þurkil II, 16, IV, 38, V, 17, þurkal II, 61, þorkil II, 63, thorchil med latinske bogstaver VI, 12, ef. þorkils VI, 3), Torkel = norsk-isl. *þorkell*. Et af de almindeligste med *þór-* sammensatte mands-

navne over hele Norden fra de ældste tider til nutiden, senere i Sverig og Danmark i formerne *Thorkil, Thørkil, Tørkel, Terkel.*

þôrlfʀ se *þôrulfʀ.*

þôrlæifʀ se *þôlfʀ.*

þôrlæikʀ, þôrlákʀ m. (gf. þurlak II, 17, V, 1, 11), Torlak = norsk-isl. *þorleikr, þorlákr.* I Norge og på Island var navnet *þorleikr* almindeligt i gammel tid, og det bruges endnu i Norge i bægge former *Torleik* og *Torlak.* I Sverig og Danmark forekommer det både på runestene i formen *þôrlákʀ* og af og til længere ned i tiden som *Thorlac* (II, s. 126).

þôrmundʀ, þôrmundr m. (udråbsf. þurmutʀ III, 7), Tormund. Mandsnavnet *þormundr* kendes ikke i gammel tid fra Norge og Island, men var ret almindeligt i Sverig og Danmark, hvor det allerede forekommer på Nörre Nærå-stenen (midten af det 9. årh.). I Sverig finder vi det ligeledes på et par runestene (þurmuntr Liljegren no. 637, þurmontr no. 475). Også senere forekommer navnet *Thormunder, Thormundus* i svenske dokumenter. Særlig i Danmark har navnet dog været ret udbredt, og her gik *-mund* tidlig over til *-mand, -man, -men* som i andre navne på *-mundr* (*Thorman, Terman, Termen*; de to sidste former bruges endnu); sml. *Goðumundʀ, Gœiʀmundr.*

þôrr (nf. þur II, 27, III, 8, 16), guden Tor = norsk-isl. *þórr.* Navnet forekommer kun på de tre danske runestene med den hedenske formular, hvori Tor anråbes om at indvie runerne eller mindesmærket.

þôrstœinn, þôrsténn m. (nf. þurstin IV, 39, V, 11, (20,) gf. þurstin (II, 29,) IV, 20, þursin II, 51), Torsten = norsk-isl. *þorsteinn.* Et af de alleralmindeligste, over hele Norden fra gammel til nyere tid udbredte navne, i senere tid i Danmark også i formerne *Tø(r)sten, Te(r)sten* (den sidste form endnu i brug i Sønderjylland).

þôrulfʀ, þôrlfʀ m. (nf. þurulfs på grund af det følgende sati II, 62, þurlf på grund af medlydssammenstødet for þurlfʀ I, 11), Torulv, 'Torlv' = norsk-isl. *þórólfr.* I Norge og på Island var navnet *þórólfr* overordenlig almindeligt, hvorimod det forekommer sjældnere i Sverig og Danmark. I den oprindelige usammentrukne form finder vi det i vore runeindskrifter kun på den unge Oddum-sten, der i nf. har þurulfs, idet nævneformsendelsen ʀ (*r*) er bortkastet og *s* tilföjet på grund af det følgende sati. Uden nævneformsendelse finder vi ligeledes þurulf på en svensk runesten i Uppland. I bægge tilfælde har nævneformen bortkastet sin endelse, fordi *þôrulfʀ* i udtalen blev sammentrukket til *þôrlfʀ,* der på grund af det stærke medlydssammenstød i nf. bortkastede endelsens ʀ. Dette bestyrkes af formen på Hedeby-stenen, der i nf. har þurlf, altså netop den sammentrukne form med bortkastelse af nævneformsendelsen, som ellers på den tid og længe efter endnu var bevaret (se I, s. 112 f.). Hedeby-stenens þurlf stemmer i øvrigt ganske med gf. ąslf på Vester Tørslev-stenen, der også må opfattes som en med udtalen stemmende sammentrukken form af ąsulf, som uden tvivl i nf. også har lydt ąslf (derimod står þurlf, ąslf sikkert ikke for þurlaif, ąslaif; sml. *þôlfʀ*). Længere ned i tiden møder vi i Sverig atter af og til den fulde form *Thorulphus, Thuruluus* (Svenskt Diplomat. III, s. 65 og s. 98), ligesom det er tilfældet med *Asulf,* der forekommer en sjælden gang både i Sverig og Danmark[1]. Jeg tilföjer endnu, at Hedebystenens þurlf formelt lige så godt kan udgå fra *þôralf* som fra *þôrulf*; men der er næppe nogen grund til at tænke på det første af disse navne, der har været meget sjældent i hele Norden i sammenligning med *þôrulfʀ.*

þôrwé, þurwí k. (nf. þurui II, 3, 58b, III, 13, gf. þurui I, 1, II, 6, þąurui I, 2, ef. þuruiaʀ II, 5), Tyre = (norsk-)isl. *þórvé, þyri.* Dette gamle kvindenavn, der i vore runeindskrifter regelmæssig skrives þurui, ef. þuruiaʀ, og som har været ret almindeligt i Danmark i ældre tid, møder vi første gang på den mindre Jællinge-sten som navn på Gorms hustru 'Tyre, Danmarks bod', og omtrent samtidig

[1] I Lunde domkapitels gavebøger s. 87 optræder *Thorolf* mærkelig nok som kvindenavn: *Thorolf laica.*

på Skivum-stenen som navn på den mægtige danske jorddrot Gisls hustru. I overensstemmelse med den senere i Dansk ofte forekommende form *Thyri* (*Thyre*, *Thyræ*; også undertiden *Thyra*) og de islandske sagaers dertil svarende *þyri* har jeg i omskrivningen til Olddansk overalt gengivet indskrifternes þurui med *þyrwi*. På grund af ef. þuruiaʀ på Bække-stenen I, der også sammen med nf. þurui findes på en svensk runesten, har jeg dog II, s. 37 henstillet det som tvivlsomt, hvorvidt navnet på runestenene virkelig har haft formen *þyrwi*. En ef. *þyrwjaʀ* med bevarelse både af *w* og *j* kan nemlig vanskelig forenes med de på den tid gældende lydregler. At selvlyden i første stavelse har været nasaleret endnu på den större Jællingestens tid, ligesom det må have været tilfældet i de øvrige med *þór-* sammensatte navne, viser den enestående skrivemåde þąurui på den större Jællinge-sten (se Indledning kap. 4 § 3). Jeg antager derfor, at navnet i vore gamle indskrifter har haft formen *þórwé*, der i ef. regelmæssig vilde lyde *þórwéaʀ*. Også på Island forekommer navnet *þórvé* i gammel tid (Landnámabók). Mulig er *þórwé* dog allerede i vore runeindskrifter blevet *þorwí*, *þurwí*, ef. *þorwíaʀ*, *þurwíaʀ*, hvoraf atter *þurwi*, *þyri* er udviklet. Herfor taler i höj grad et andet gammelt, med *þyri* nærbeslægtet dansk navn, som Snorre har bevaret i Heimskringla. Her hedder det nemlig (Finnur Jónssons udg. I, s. 92 f.), at den danske konge Gorm den gamles dronning *þyri Danmarkar-bót*, „den jyske konge“ Klakk-Haralds datter, havde en søster, der hed *þyrni*. Således skrives navnet i Kringla, og heraf er formerne i de øvrige håndskrifter tydelig forvanskede undtagen i Frísbók, der har *þorny*. *þyrni* er altså den danske form af det oprindelige *þórný*, der i gammel tid var almindeligt på Island, og som Frísbók har optaget. Ligesom *þórný* i Danmark blev *þurný*, *þurny*, *þyrni*, således blev *þórwé* her *þurwí*, *þurwi*, *þyri*.

þrúæð eller *þuræð*? k. (nf. þuæþ VI, 10), Trud eller Tured — norsk-isl. *þrúðr* eller *þúríðr*. Efter hvad jeg har udviklet IV, s. 46, anser jeg det for muligt, at det kvindenavn, hvormed indskriften på Gæssingholm-stenen begynder, og som skrives þuæþ, står for þruæþ og svarer til oldsprogets *þrúðr*, der endnu bruges i Norge i formen *True*. For sandsynligere anser jeg det dog, at þuæþ betyder þuræþ, idet *r* er udeladt ligesom i det umiddelbart efter þuæþ følgende gæþi ɔ: *gærði* i samme indskrift. Navnet kunde da ifølge sin form svare til et ældre *þór(h)æiðr*, der dog næppe ellers kan påvises, eller snarere til *þuríðr*, der var meget almindeligt i gammel tid i Norge og på Island og endnu er i brug.

þyri (*þyriæ*) m. (gf. þyriæ VI, 10), Tyre. Mandsnavnet *þyri* forekommer jævnlig i Danmark fra det 13. til det 15. årh. (skrevet *Thyri*, *Thøri*, *Thyrie*). Det er uden tvivl en fra det gamle *þóriʀ* udgået form, der holdt sig ved siden af det regelmæssig udviklede *Thore*, *Thure*. I *þóriʀ*, *þuri*, *þyri* har vi altså en lignende overgang som i *þórwé*, *þurwi*, *þyri*.

þyrwi k. se *þórwé*.

Åuðbiorn, *Åuðbiarn*, *Øðbiorn*, *Øðbiarn* m. (gf. auþbiarn V, 26, ef. auþbiarnar V, 26), Ødbjörn, Ødbern — norsk-isl. *Auðbjǫrn*. Navnet *Auðbjǫrn* forekommer ikke i gammel tid på Island, men kendes fra Norge som navn på en konge i 'Fjordene' (Heimskringla I, s. 110 ff.). Senere møder vi det f. eks. i Fornaldar sögur II, s. 6[3] og i Sturlunga saga. I Sverig findes det på enkelte runestene (auþbiorn Liljegren no. 576, Dybeck fol. II no. 181, auþbiarn Liljegren no. 1303, Ölands runinskrifter no. 31, uþbirn Liljegren no. 710) og senere i formerne *Øthbiorn*, *Ød(h)biorn*, *Ød(h)biørn* (meget almindelig i Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref), latiniseret *Ødbernus* (Svenskt Diplomat. III, s. 86 og oftere) og *Odbernus* (smst. s. 89), der stemmer med *Othbernus* i broderskabsbogen fra Reichenau kloster (Antiquar. Tidsskr. 1843—45, s. 74, Pipers udg. s. 349) og i Sorø klosters gavebog (SRD IV, s. 507). Det har sikkert været et almindeligt navn i Sverig og i Danmark

især på Bornholm, hvor det jævnlig forekommer i aktstykker langt ned i tiden (se III, s. 278), og hvor det af Skougaard, Beskrivelse over Bornholm I, s. 227 endnu anføres som et gængs mandsnavn i formen *Øbbern* eller *Øbber*, svarende til det ligeledes brugte *Gøbber* af *Guðbiorn*, *Guðbiarn*.

Åuðgi, *Øðgi* m. (gf. auþka IV, 18), 'Ødge'. Navnet *Åuðgi*, der ellers næppe kan påvises, er egenlig den bestemte form af *auðigʀ*, der oprindelig som i Norsk-Isl. brugtes som tilnavn og senere som mange lignende tillægsord blev et selvstændigt navn (sml. oldsprogets *Fasti*, *Gamli* o. s. v.). I Norge forekommer i middelalderen oftere et gårdsnavn *Auðigsstaðir*, der synes at vise, at der har været et mandsnavn *Auðigr*, hvad O. Rygh dog anser for usandsynligt, da der ikke ellers findes spor til et sådant navn (Gamle Personnavne s. 22). Runestenens *Åuðgi* taler dog for, at også den ubestemte form af tillægsordet kan være brugt som navn. Om det er vort *Åuðgi*, der senere i Danmark en enkelt gang optræder i formen *Øghti*, som af O. Nielsen s. 109 anføres fra et diplom 1401, vover jeg ikke at afgöre; men det forekommer mig meget sandsynligt.

Åuðgæiʀʀ, *Åuðgéʀʀ*, *Øðgéʀʀ* m. (nf. auþkiʀ V, 21), Ødger. Det til *Åuðgæiʀʀ* svarende navn kender jeg ikke fra Norge og Island, og det forekommer kun en enkelt gang på vore runestene, men har vistnok været et ret almindeligt dansk navn, da vi længere ned i tiden møder det i formerne *Øthger*, *Ødger*, *Ødge*. På svenske runestene skrives ikke blot auþkair (Bautil no. 603, Liljegren no. 669, Dybeck fol. I no. 58), auþkiʀ (Bautil no. 280, Liljegren no. 358), auþkar (Liljegren no. 766), der svarer nöje til *Åuðgæiʀʀ*, *Åuðgéʀʀ*, senere i Svensk *Ødger*, men også aukaiʀ (Bautil no. 582, Liljegren no. 691, Dybeck fol. I no. 66). Da navnet på den samme person imidlertid også skrives aykaiʀ med ᚼᚢ (Bautil no. 582, Liljegren no. 690, Dybeck fol. I no. 65), svarer dette navn sikkert til *Øygæiʀʀ*, *Øygéʀʀ*, *Ógéʀʀ*, der stemmer med det gammeldanske *Øger*, *Øge*. Derimod hører det af O. Nielsen s. 109 fra år 1395 anførte *Øyer* ikke herhen, men udgår uden tvivl fra *Øyjarr*, som var et ret almindeligt mandsnavn i Norge i middelalderen og også kendes fra Landnámabók (*Eyjarr*). I Sverig møder vi ligeledes *Øyær* (Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref no. 2264 fra år 1386) og latiniseret *Øiarus*, *Øjarus* (smst. no. 146 og 534 fra år 1353 og 1362).

Åuði, *Øði* m. (nf. auþi V, 21), Øde. Mandsnavnet *Auði* kendes næppe fra Island, men fra Norge, hvor det var ret almindeligt i middelalderen. I Sverig og Danmark har det vist været sjældent, men forekommer dog senere en enkelt gang i formen *Øthi* (*Othi* hos Saxo) og er uden tvivl bevaret i det skånske stedsnavn *Öllöf* i Östra Vemenhög sogn, der tidligere skreves *Øtheløff*. En gammel sideform til *Åuði*, *Øði* på *-iʀ* (*Åuðiʀ*, *Øðiʀ*), som forekommer på en forsvunden skånsk runesten (se III, s. 254), genfinder vi derimod vistnok i det skånske stedsnavn *Öslöf* i Bosarp sogn, der tidligere skreves *Øthesløff*.

Åuðkell, *Øðkell* se *Øykell*, *Økell*.

Åuðlæikʀ, *Åuðlákʀ*, *Øðlæikʀ*, *Øðlákʀ* se *Øylæikʀ* o. s. v.

Åulfunn? m. (gf. aulfun IV, 11), Ølvun? Dette ellers ganske ukendte mandsnavn minder i sin form om oldsprogets *Auðunn*, og ligesom i det kunde *-unn* i aulfun være opstået af *-winʀ*. Er au i aulf- da måske tegn for det ved *u*-omlyd af *a* opståede *å* ligesom i fauþur på Glemminge-stenen og i sautu på Hunnestad-stenen I og Skårby-stenen, så at aulfun må læses *Ålfun*? Vi vilde da i dette med *alf-* sammensatte navn have en sideform til det oprindelige *Alfwinr*, der forekommer på Vester Marie-stenen II. At vi møder bægge disse former kan næppe vække betænkelighed med hensyn til forklaringen af aulfun, da noget lignende også kan påvises i andre tilfælde (sml. f. eks. ąntsuar og ansuar ved siden af det almindelige ąsur, asur).

For ganske usandsynligt anser jeg det derimod at opfatte au som en famlende lydbetegnelse for u, idet både au og u i andre

tilfælde jævnlig brugtes som tegn for *ó* og ligeledes for *o* ikke blot i auk, uk, men måske også i navne på -kautr, -kutr o. s. v.; aulfun måtte da læses *Ulfun* og vilde ligefrem svare til oldty. *Wolfuini, Wolfwin* (Förstemann, Altdeutsches namenbuch I², sp. 1661 f.).

Åutiʀ m. (nf. autiʀ IV, 10), 'Aute', 'Ote'. Dette navn, der kun kendes fra Skårby-stenen, er efter Magnus Olsen i „Danske Studier" 1906, s. 35 f. enten en sideform til gammeldansk *Auti* (latiniseret *Auto*), eller samme navn. I første tilfælde vilde *Åutiʀ* svare til *Auti* ligesom *Rôiʀ* (Hunnestad-stenen I) til *Rôi* (sml. også de to under *Åuði* anførte former *Åuði* og *Åuðiʀ*). I andet tilfælde kan det latiniserede *Auto* (for olddansk *Åutiʀ*, i 12. årh. *Auti*) jævnføres med Saxos *Sverco* svarende til gammelsvensk *Swærkir*, oldnord. *Sørkvir*. Gammeldansk *Auti* er vistnok, som Dyrlund først har påpeget (Aarbøger for nord. Oldk. og Hist. 1885, s. 319 ff.), og som Magnus Olsen videre har udviklet, lånt fra tysk *Oto, Otto, Odo* (også skrevet med *Au* i første stavelse; se Förstemann, Altdeutsches namenbuch I², sp. 185 ff.), der i formen *Åutiʀ* blev optaget i Skånsk i den fornemme slægt, hvem Hunnestad-monumentet og Skårby-stenen skyldes (ved år 980), og som senere overførtes til Sæland, hvor det ved år 1100 optræder i Hvide-slægten. Idet også jeg nu opfatter *Åutiʀ* som en gammel sideform til det senere almindelige *Auti* (*Auto*), der af O. Nielsen urigtig opføres under *Agti*, slutter jeg mig ganske til Dyrlunds og Magnus Olsens forklaring af navnet. *Åutiʀ* er da vistnok det efter Tysk dannede navn, der tidligst blev optaget i Danmark. Da Harald blåtand og hans hustru blev døbte sammen med deres unge sön, fik denne sidste ifølge Adam af Bremen i dåben navnet *Otto* (*Svenotto*) efter den tyske kejser. Efter Magnus Olsens sandsynlige formodning har også den Skåning, der på Skårby-stenen bærer navnet *Åutiʀ*, fået dette navn i dåben. Denne formodning støttes i höj grad derved, at Skårby-stenen er den ældste af vore runestene, hvis indskrift ender med et kristeligt ønske, ligesom den mindre Hunnestad-sten på en fremtrædende plads bærer det kristne kors. *Åutiʀ* har da vel ligesom kong Harald modtaget kristendommen og samtidig det tyske kejsernavn fra Tyskland.

Åutr m. se *Øywindr*.

Æbbi m. (ef. æbi sun VI, 10), Ebbe. Det til oldty. *Ebo, Ebbo* svarende *Æbbi, Ebbi* var et meget almindeligt navn i Danmark, der har holdt sig til nutiden. Det er sikkert et af de tidligst optagne tyske navne, der er indkommet ad kirkelig vej, ligesom det er tilfældet med det under *Åutiʀ* omtalte gammeldanske *Auti*. Så tidlig som på Gunderupstenen I kan vi dog ikke vente at finde dette navn, hvorfor dens abi uden tvivl betegner *Api*, ikke *Æbbi*, hvad også andre grunde gör sandsynligt.

Æfli m. (nf. æfli VII A c 4 till.), Ævle. I den af jærnsöm dannede latinske indskrift med runer oven på den gamle, nu forsvundne dör i domherrernes kapitelhus i Slesvig lyder mesterens navn *Æfli*. Samme navn møder vi — vistnok fra 12. årh. — i broderskabsbogen fra Reichenau kloster i formen *Eueli* (Antiquarisk Tidsskr. 1843—45, s. 74¹², Pipers udg. s. 342), og det er uden tvivl bevaret i stedsnavnet *Eveldrup* (Simested sogn, Rinds herred, Viborg amt) vest for Hobro. Også fra Sverig kendes navnet, idet vi i Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref (1361—87) finder tre personer fra Östergötland, hvis navne skrives *Effle, Æfle, Æffle, Ævele*. Efter Dyrlunds formodning er *Æfli* udviklet af et oprindeligt *Åuðwæliʀ* (Nord. Tidsskr. f. Filol. 3. R. XIII, s. 30).

Æilæifʀ, Æiláfʀ, Éláfʀ m. (gf. ailaif III, 10), Elev. Et mandsnavn *Eileifr, Eiláfr* kendes ikke fra Norge og Island, hvor derimod *Eilífr* er almindeligt. Bægge navne har været brugte i Sverig og Danmark, hvor vi senere finder både det til *Æilæifʀ, Éláfʀ* svarende *Elef, Elauus* (i Svensk bevaret som *Elof*) og det til *Æilífʀ, Élífʀ* svarende *Elifer, Elif*. Endnu år 1569 møder vi på Bornholm navnet *Elleff* (Hübertz, Aktstykker s. 329_4).

Æinráði, *Énráði* m. (ef. ainraþa II, 9), Enråde. Dette mandsnavn, der ellers ikke kendes, har oprindelig været et tilnavn, den bestemte form af *æinráðr*, egenrådig, selvrådig (se II, s. 71).

Æiri, *Éri* m. (gf. [ai]ʀa IV, 29), 'Ere'. Dette navn kendes kun fra Skifarp-stenen, der ved sin skrivemåde med tvelyd foran ᛦ viser, at dette ikke er oprindeligt, men opstået af *z*. Jeg har III, s. 100 f. udtalt den formodning, at navnet kunde stå i forbindelse med oldnord. *eira* 'skåne'. Snarere er det dog måske, som Magnus Olsen antager („Danske Studier" 1906, s. 34), oprindelig et tilnavn, dannet af oldnord. *eir* 'kobber', i lighed med de fra Norge kendte tilnavne *silfri* af *silfr*, *gulli* af *gull*, *stáli* af *stál*. (Sml. *Ærra*).

Æiríkʀ, *Éríkʀ* m. (gf. erik I, 11), Erik = norsk-isl. *Eiríkr*. Et af de over hele Norden fra den ældste til den nyeste tid mest udbredte mandsnavne.

Æisiʀ, *Ésiʀ*, *Ǽsiʀ*? m. (gf. aisi IV, 29 till.), Ese, Æse? Hvis dette navn, der kun kendes fra en nu forsvunden skånsk runesten, er rigtig gengivet i Bautil, står det uden tvivl i forbindelse med oldsprogets *eisa* 'storme frem' (se III, s. 101). Et af *eisa* dannet tilnavn er *eisli*, der bares af en af mændene på Ormen lange (*Þorfinnr eisli* Heimskringla I, s. 425). Eller skulde aisiʀ være en ældre sideform til det senere forekommende *Ǽsi* (sml. *Róiʀ* og *Rói*, *Áutiʀ* og *Auti*)?

Æiska, *Éska*, *Æska*? m.? (gf. aisku II, 13), Eske. Ordet aisku på runestensbrudstykket i Lyngby har jeg II, s. 114 f. med stor tvivl opfattet som et mandsnavn, der i så fald som de øvrige mandsnavne på *-a* i vore runeindskrifter vistnok oprindelig har været et tilnavn, hvis betydning dog er ganske usikker. Senere har A. Olrik i „Danske Studier" 1905, s. 170 not. 1 påvist, at navnet *Æiska*, *Æska* forekommer hos Saxo (i Helgesagnet) i formen *Hesca*, hvad der styrker min læsning *Æisku sinna*, 'følgesvenden Eske', af indskriften på Lyngby-stenen.

Ærra m. (gf. airu I, 7), Ærre. I det mandsnavn, der på Hällestad-stenen II i gf. skrives airu, genfinder vi vistnok oldsprogets *erra*, der i Landnámabók forekommer som tilnavn (*Þórðr erra*), og hvori vi altså har et nyt bevis for, at disse mandsnavne på *-a* oprindelig var tilnavne.

Det er uden tvivl også dette navn og ikke *Æiri* (*Éri*), som vi senere ikke ganske sjælden møder i formen *Erre*, *Ærre* (*Ærre Tuvæsun* 1291 Erslev, Testamenter s. 34 og de af O. Nielsen s. 21 under *Erri* anførte eksempler), og som er bevaret i det skånske stedsnavn *Arrarp* (Herslöf sogn, Rönnebergs herred), der i Lunde domkapitels gavebøger s. 107 skrives *Ærrethorp* (af Falkman s. 105 urigtig henført til *Are*). Den til Hällestad-stenens *Ærra* svarende form på *-a* synes at genfindes i det svenske navn *Sueno Ærubarn* (Svenskt Diplomat. V, s. 249).

Ǽsi m. (nf. æsi VII B a 7), Æse. Det meget sjældne mandsnavn *Ǽsi* forekommer hverken i Norge eller på Island, men synes at svare til det også fra Island velkendte kvindenavn *Ǽsa*. I så fald kan *Ǽsi* altså ikke stå i forbindelse med *eisa* (se *Æisiʀ*). Foruden i indskriften på Kragelund-stenen møder vi mandsnavnet i broderskabsbogen fra Reichenau i formen *Ese* sammen med kvindenavnet *Esa*. Derimod er det tvivlsomt, om vi i de af O. Nielsen s. 21 anførte navne *Bo Æsæson* (1307) og *Michael Æsæsøn* (1327) har mands- eller kvindenavnet.

Øygáutr, *Øygǿtr*, *Ǿgǿtr* m. (nf. augutr I. 14, gf. au[kut] IV, 35), Øgøt, Øgot. Navnet *Eygautr* kendes ikke fra Norge og Island og har sikkert også været sjældent i Sverig og Danmark. Den til *Øygáutr* svarende *an*-stamme *Øygáuti*, *Øygǿti*, *Ǿgǿti* synes sikkert at forekomme på den tabte Hobro-sten (Worm, Monum. Dan. s. 280) i gf. aukuta, og den genfindes i broderskabsbogen fra Reichenau som *Augute* (Pipers udg. s. 257, ikke i udgaven i Antiquar. Tidsskr. 1843—45); endnu så sent som 1302 forekommer *Aughuty sun* i et sællandsk aktstykke (Dyrlund i Aarbøger for nord. Oldk. og Hist. 1885, s. 311 og Nord. Tidsskr. f. Filol. 3. R. IV, s. 121 f.).

Øygœiʀʀ se *Åuðgœiʀʀ.*

Øykell, Ókell m. (gf. aukil v, 22, eykil v, 17), Økel. Det navn, der på Gyldensåstenen skrives aukil, og som ellers ikke i den form kendes fra danske runestene, kan mulig stå for auþkil, som vi finder på en svensk runesten fra Vestergötland (Liljegren no. 1370, Torin no. 45), og som altså betegner *Åuðkell, Óðkell,* der også senere har været kendt på Bornholm, hvor vi møder det i formen *Ødhkil.* Da vi på Bodilsker-stenen II imidlertid finder skrivemåden eykil, må sikkert ikke blot denne form, men også Gyldensåstenens' aukil forstås som *Øykell, Ókell,* der da vist genfindes i det senere bornholmske *Økill* (se III, s. 258) og i *Thruet Økilssøn* i Sorø klosters gavebog (SRD IV, s. 472). Forholdet her er som mellem *Åuðgœiʀʀ* og *Øygœiʀʀ.* Mandsnavnet *Ókell* er uden tvivl også bevaret i det nu forsvundne sællandske stedsnavn *Økelstorp* (SRD IV, s. 566 ned.), som O. Nielsen s. 109 sammen med *Økil* urigtig henfører til et formodet *Økulw.* Fra Island og Norge kendes hverken *Eykell* eller *Auðkell.*

Øylœikʀ, Øyláкʀ, Ólœikʀ, Óláкʀ m. (nf. aulakʀ v, 9), Ølak. Medens jeg III, s. 216 har henstillet det som tvivlsomt, om Marevadstenens aulakʀ skal læses *Åuðláкʀ* eller *Øyláкʀ,* anser jeg nu den sidste forklaring for den sandsynligste, ligesom jeg på grund af skrivemåden eykil ved siden af aukil opfatter dette sidste som *Øykell* (sml. også det under *Åuðgœiʀʀ* omtalte *Øygœiʀʀ*). Fra Island og Norge kendes hverken *Eyleikr* (*-lákr*) eller *Auðleikr* (*-lákr*).

Øymundi, Ómundi m. (gf. ąumuta ii, 38), Ømunde. Fra Norge og Island kendes dette navn vistnok kun i formen *Eymundr,* der dog forekommer sjælden og svarer til Saxos *Ømundus.* Sjøring-stenens *Øymundi* forholder sig til *Øymundr* som f. eks. *Øygóti* til *Øygótr,* der bægge kendes fra vore runestene.

Øystœinn, Øysténn, Ósténn m. (nf. austain Gunderup II, gf. ystin iii, 21, ef. austains iii, 12, ystis iii, 21), Østen = norsk-isl. *Eysteinn.* Et af de hyppigst forekommende navne i Norge og på Island, der i ældre tid også var almindeligt i Sverig og Danmark og jævnlig findes på svenske runestene.

Øywindr, Øyndr, Óndr m. (nf. autr iv, 35), Ønder = norsk-isl. *Eyvindr.* Mandsnavnet autr på Fuglie-stenen II har jeg III, s. 127 kaldt „et ubekendt navn", fordi jeg ikke antog, at den af *Øywindr* sammentrukne form *Øyndr, Óndr* kunde være så gammel. Jeg er dog nu enig med Magnus Olsen („Danske Studier" 1906, s. 35) i, at vi i Fuglie-stenens autr har netop dette navn, der senere forekommer almindelig i Skåne i formen *Øndr, Ønder* og også kendes fra andre egne af landet som *Ønder, Ynder* med ef. *Øndæ,* svarende til det gamle *Øywindaʀ* (*Nicolaus Øndæ sun* 1262 Erslev, Testamenter s. 12; ligeledes i de skånske stedsnavne *Øndæthorp* 1269 og *Øndethorp* 1358 smst. s. 18 f. og s. 119, nu *Önarp* i Flädie sogn, Torna herred og i Önarp sogn, Vemenhögs herred). Samme udvikling som i Dansk er foregået i Sverig: på svenske runestene finder vi i nf. auintr (Liljegren no. 600 fra Uppland) og i gf. auit (Bautil no. 666, Liljegren no. 821 fra Södermanland), auint (Bautil no. 904, Liljegren no. 1173 fra Östergötland). Disse former kan læses *Øywind(r)* eller *Øyind(r)*; men da stenen hos Liljegren no. 877 fra Södermanland ifølge Sten Boije (Svenska Fornminnesfören. Tidskr. V, s. 160) i nf. har ayintr (ᚼᚢᛁᚾᛏᚱ), har navnet uden tvivl i denne og andre yngre indskrifter lydt *Øyindr* med udstødelse af *w* (sml. Brate och Bugge, Runverser s. 122 og s. 244), der danner overgangen til det senere svenske *Ønder* (Svenskt Diplomat. II, s. 443, Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref no. 251 og oftere) med ef. *Ønda* (*Michaelis Øndason* Svenskt Diplomat. V, s. 482 fra år 1345). Også fra Norge kendes formerne *Øyindr* og *Øyndr*: på runestenen ved Oddernes kirke (ved Kristianssand) skrives navnet ayintr (ᚼᛅᛁᚾᛏᚱ), og i norske diplomer fra det 14. og 15. årh. forekommer *Øyndr* (Magnus Olsen i „Sproglige og historiske Afhandlinger viede Sophus Bugges Minde", s. 9 ff.).

B. Steds- og folkenavne.

Daniʀ hak. flt. (gf. tani I, 2, ef. tana? III, 13), 'Danerne', Danskerne = norsk-isl. *Danir*.

Dąnmárk, *Danmárk*, hf. *Danmarku*, ef. *Danmarkaʀ* huk. (gf. tanmaurk I, 2, hf. tąnmarku II, 3, ef. tanmarkaʀ I, 1), Danmark = norsk-isl. *Danmǫrk*.

England ik. (hf. englanti stenen fra Slesvig domkirke), England = norsk-isl. *England*.

Garðr hak. (hf. karþi VII B b 1), 'Gård', ubekendt sted, navn på den gård eller den by på Fyn, hvor stenhuggeren *Æskill í Garði* bode — norsk-isl. *Garðr*.

Gotland ik. (hf. kutlati IV, 35, ku (forkortet?) III, 16), 'Gotland', Gulland = norsk-isl. *Gotland*.

Hæiðabýʀ, *Héðabýʀ* hak. (gf. haiþa × bu I, 11, hf. hiþa : bu I, 12, hiþabu I, 13), Hedeby i Sønderjylland = norsk-isl. *Heiðabœr*.

Iómsæið, *Iómséð* ik. (hf. iu(m)s : eþi I, 16), Jomséd, den landtange, hvor Jomsborg lå på øen *Ióm* = norsk-isl. *Jóm*.

Lundúniʀ huk. flt. (hf. luntunum IV, 42), London — norsk-isl. *Lundúnir*.

Lǽniʀ? hak. flt. (ef. lana? III, 13), Lålikerne. Med stor tvivl har jeg II, s. 428 udtalt den formodning, at Sæddinge-stenens lana, såfremt den virkelig har haft dette ord, mulig kunde være ef. flt. af et ellers ukendt navn på Lålands indbyggere (*Lániʀ*, *Lánaʀ* eller snarere *Lǽniʀ*). Dog er både ordets læsning og betydning höjst usikker, og der har måske snarere stået tana ɔ: *Dana*.

Noʀi (*Nóʀi*?) hak. eller *Noʀiʀ* (*Nóʀiʀ*) hak. ell. huk. flt. (ef. nuʀa III, 4, 5), Nore eller Norer. Dette navn forekommer kun i forbindelsen nuʀa kuþi ɔ: *Noʀa* (*Nóʀa*?) *goði*, 'Nore-gode', på Helnæs- og Flemløse-stenen, hvor nuʀa kan være ef. ent. eller flt. af et stedsnavn nuʀi hak. eller nuʀiʀ hak. eller huk., eller ef. flt. af navnet på indbyggerne (nuʀiʀ). Skrivemåden med ʀ viser, at dette er opstået af oprindeligt *z*; men ordets etymologi er ganske usikker (sml. II, s. 349).

Norwegʀ (*Nórwegʀ*?) hak. (gf. nuruiak I, 2), Norge. Formen svarer til den i de ældste oldnorsk-islandske håndskrifter og i skjaldekvadene brugte form *Norvegr* (*Nórvegr*) for det senere *Nóregr*. Også i den gamle gullandske sprogart er *w* bevaret (hf. ent. *Norwegi* Gutasaga c. 3).

Salhaugaʀ hak. flt. (hf. salhauku[m] III, 3), 'Salhöje', det nuværende *Salløv* i Snoldelev sogn, Tune herred, Københavns amt.

Sinøy? huk. [hf. sinąw III, 1], Sinø? Det lader sig ikke med sikkerhed afgöre, om Frérslev-stenens sinąw er et stedsnavn og betegner *Sinøy*, som jeg har formodet II, s. 329, hvor jeg har sammenstillet det med *Sinhólmr* i det sydlige indløb til Bergen. Jeg har i så fald tænkt mig, at ordets første led er et i alle nordiske sprog forekommende navn (oprindelig *sin* og *sina*) på en vis græsart, et slags siv. Mulig er det også dette ord, vi møder som første led i navnet på en af øerne ved Bleking, der i Valdemars jordebog skrives *Sinhorn*, det nuværende *Senoren* i Randala socken, Östra härad. Jeg bemærker dog udtrykkelig, at et til *Sinøy* svarende *Sinø*, *Senø* eller lign. ikke kan påvises noget steds på Sælland.

Skía huk. (hf. skiu stenen fra Slesvig domkirke), 'Skie', uden tvivl det nuværende *Skidby* i East-Ridling i grevskabet York.

Sokka? huk. (hf. suku II, 8), Sokke? Det er ganske usikkert, om Egtved-stenens isuku skal læses *í Sokku* (*Sukku*). Et stedsnavn *Sokka* (*Sukka*) forekommer oftere i Norge, men kendes ikke fra Danmark.

Spalklésa huk. (hf. sbalklusu III, 23), 'Spalkløse', Spragelse. Det stedsnavn, der på Sandby-stenen II skrives sbalklusu, skal

sikkert, som jeg har formodet II, s. 485, læses *Spalklésa*, og det er uden tvivl den ældre form af det nuværende *Spragelse* i Herlufmagle sogn, Tybjærg herred, Præstø amt, der tidligere skreves *Sprakløse* (*Spracklose* SRD I, s. 299) og ligger syd for Sandby.

Sundrswiaʀ hak. flt. (ef. sutrsuia III, 13 bis), 'Sydsveerne', Sydsvenskerne. Om skrivemåden sutrsuia henviser jeg til mine bemærkninger II, s. 427 f.

Swínæburg huk. (hf. sinnæburhr VII A b 1), Svendborg. Skrivemåden sinnæ- for suinæ- på røgelsekarret fra Hesselager skyldes uden tvivl urigtig læsning af den med latinske bogstaver skrevne forskrift, hvorefter indskriften blev indristet. I *Swínæburg* har vi det gamle navn på *Svendborg* (af *swín*, 'marsvin'), der langt ned i tiden skreves således; først i slutningen af det 15. årh. finder vi også *Swene-*, *Suenne-*, *Suenborgh* (se IV, s. 115).

Swíþiúð, *Swíþiáð* huk. (hf. suiþiuþu IV, 43, suąþiauþu III, 18), 'Svitjod', Sverig = norsk-isl. *Svíþjóð*. Om den urigtige skrivemåde suąþiauþu for suiþiauþu på Tirstedstenen, der er fremkaldt ved misforståelse af ældre indskrifters brug af runen ᚬ, henviser jeg til II, s. 458 f. (Sml. *þiúð*, *þiáð*).

Sålwi hak. eller *Sålwiʀ* hak. flt. (ef. saulua III, 8), Sålve eller Sålver. Navnet forekommer kun i forbindelsen saulua kuþi ɔ: *Sålwa goði*, 'Sålve-gode', på Glavendrup-stenen, der svarer til Helnæs- og Flemløse-stenens nuʀa kuþi. Hvad jeg har bemærket om nuʀa på disse stene, gælder i det hele også om Glavendrup-stenens saulua, der er ef. ent. af et stedsnavn *Sålwi* (— oldnorsk-isl. *Sǫlvi*) eller ef. flt. af navnet på indbyggerne i godens distrikt: gode i Sålve eller Sålvernes gode (sml. II, s. 379 f.).

Trǽbéna huk. (ef. trebinu V, 33), 'Træbéne', navn på en bornholmsk gård. Som anført i „Tillæg og rettelser“ til III, s. 306, l. 2 f. n.—s. 308, l. 7 f. o. brugtes i Sverig ordet *träbena* om en (hånd)mølle med træfødder. At det samme har været tilfældet på Bornholm, og at gårde har fået navn heraf, viser „Træbénegård“, der endnu er navn på to bornholmske gårde, hvormed jeg har sammenstillet indskriftens *Trǽbenu* III, s. 308. Som navn på en mølle (hunkönsordene *kværn*, *mylna*) er *trébæina*, *trǽbéna* dannet ganske som de fra oldsproget kendte kvindelige tilnavne på *-beina*, hvorimod mandsnavnene havde formen *-beinn*. Dette var også grunden til, at jeg tidligere opfattede indskriftens *Trǽbéna* som et kvindenavn.

Uppsaliʀ hak. flt. (hf. ub : salum I, 6, 9), Upsala i Sverig — norsk-isl. *Uppsalir*.

Urnæ se foran under personnavne.

Útlængja huk. (hf. ut : lankiu I, 17), 'Udlænge', den lille ø *Utlängan* ved den sydøstlige spids af Bleking lige over for Bornholm (Torrums socken, Östra härad). Denne ø nævnes oftere i middelalderen. I 'ølisten' i Valdemars jordebog er *Vtlængi* den sidste af de øer, der anføres ved Bleking, hvorefter der tilföjes: Et dicitur quod tot sunt insule circa blekyngh, quot sunt dies in anno (O. Nielsens udg. s. 52). Ligeledes møder vi *Utlengi* i den gamle rejserute: de *utlengi* usque calmarne; processus de *utlengi* uersus arnholm (SRD V, s. 622 f.), samt i stykket om Sprakaleggfamilien: Utqluippe, quæ et Uclippa, et *Utlenga*; Rontbys ad Utclippam, Helenæholmia ad *Utlengam* (SRD III, s. 280 f.). Søslaget ved Udlænge (*orrosta at Útlængju*), i hvilket Kåbe-Svens sön Bose faldt omkring midten af det 11. årh., kendes kun fra indskriften på Ny Larsker-stenen I.

þiúð, *þiáð* huk. (hf. þiauþu III, 11), Ty - norsk-isl. *þjóð*, navn på det sted, hvor Vordingborg-stenen blev rejst. Dette navn er endnu bevaret i det under Præstø amt hørende *Tybjærg herred* (*Thyuthæbiærghæreth* i Valdemars jordebog); sml. II, s. 409.

Øy, *Ǿ* huk. (hf. u prosaindskriften på Karlevi-stenen), den svenske ø Öland. Mulig er ordet her dog fællesnavnet *øy*, *ǿ*, *ø*.

Øyrasund, *Ǿrasund* ik. (hf. ura : suti II, 46), Øresund = norsk-isl. *Eyra(r)sund*.

III. LATINSKE ORD.

agere (ago VII A b 3), *sic ago q(u)otidie*, således gör jeg daglig.

ave Maria! (aue maria VII A b 2, B b 2, afe maria VII A c 1, ake maria VII A c 1), begyndelsesordene af englens hilsen til jomfru Marie.

benedictus to. (hak. ent. nf. bnediktus VII A c 1; huk. ent. nf. bentik : ta VII A b 2, beneeediktau = benedikta tu VII A c 1).

commendare (komændo VI, 13).

cras bio. (kras VII A b 3), i morgen.

crux (ef. krucis VII A c 1 till.).

cubare (kubaþ VI, 9), ligge (begravet); sml. *pausare, requiescere.*

dare (dabor VII A b 3), *cras dabor toto die* i indskriften på røgelsekarret fra Heden behøver næppe at ændres, som jeg antog IV, s. 122 ff., da det vel har betydningen „i morgen skal jeg gives (skænkes til kirkens tjæneste) hele dagen", „fra i morgen af skal jeg hele dagen virke i kirkens tjæneste".

dies (ablativ die VII A b 3).

dominus (nf. tominus VII A c 1, forkortet domn VII A b 2, udråbsf. domine VI, 13).

ego stedo. (gf. me VII A a 6 bis med latinske bogstaver, b 4, 5, 6, 7, c 4 till., B a 4).

episcopus (nf. æpiskopus VII A c 2).

et bindeo. (æþ VII A c 1), og.

faber (nf. fabær VII A b 5, 6). På bægge de anførte steder forbindes *faber* med *magister*: *Magister Jacobus ruffus faber me fecit. Magister* er den latinske oversættelse af det tidlig optagne fremmedord *mæstær*, som bruges i de tilsvarende danske indskrifter, og som efterhånden fortrængte det gamle nordiske *smiðr*, *smið*; men når *magister* i de latinske indskrifter på de to røgelsekar forbindes med *faber*, svarer det første til *mæstær*, det sidste til *smið*: „(Kobber)smed mester Jakob rød gjorde mig".

facere (fecit VII A a 6 bis med latinske bogstaver, b 4, 6, B a 4, [f]ecit VII A c 4 till., feciþ VII A b 5, 7).

fieri (fieri VII A a 6 med latinske bogstaver), *me fecit fieri*, lod mig göre.

filius (nf. filius VII A a 4 b).

fructus (nf. fruktus VII A c 1).

fugere (nut. forest. m. fgiað = *fugiat* VII A c 1 till.).

gratia (ablativ grasia VII A b 2, kpazia VII A c 1, kr forkortet VII A c 1).

hic stedo. (ik. ent. gf. ok ɔ: *hoc* VII A c 1 till.).

hic bio. (ik VI, 9), her.

in fho. (in VI, 9, 13, VII A b 2, c 1).

magister (nf. magistær VII A b 4, 5, 7, 8, magis : tær VII A b 6), mester (sml. *faber*).

malignus to. (ik. ent. nf. malihnum VII A c 1 till.), ond, slem.

manus (flt. gf. manus VI, 13).

meus stedo. (hak. ent. gf. meum VI, 13).

mulier (flt. hf. mulier : ibus VII A c 1, mleri : ibus = *mulieribus* VII A b 2).

omnis to. (ik. ent. nf. omne VII A c 1 till.).

pausare (nut. forest. m. pauset VI, 16), hvile (i graven); sml. *cubare, requiescere.*

per fho. (pær VII A c 1 till.).

placide bio. (plaziþe VI, 16).

plenus to. (huk. ent. nf. plena VII A b 2, c 1).

procul bio. (prokul VII A c 1 till.).

præpositus? (nf. skrevet forkortet p: alene VI, 9), provst.

q(u)otidie bio. (kotidie VII A b 3).

requiescere (rekuiæscæns = *requiescens* VI, 9), hvile (om den døde); sml. *cubare, pausare.*

ruffus to. (hak. ent. nf. ruffus VII A b, 5, 6, 7), tilnavn til kobbersmeden mester Jakob, som i de danske indskrifter kaldes „Jakob rød“.

sepelire (sepultus VI, 16).

sic bio. (siku[e] = *sicque* VII A b 3).

signum (gf. sihnum VII A c 1 till.).

spiritus (gf. spiritum VI, 13).

sub fho. (sub VI, 16).

terra (ablativ tera VI, 16).

totus to. (hak. ent. ablativ toto VII A b 3).

tu stedo. (nf. tu VII A b 2, (c 1,) ablativ tikum VII A c 1, tkum VII A b 2 — *tecum*).

tuus stedo. (hak. ent. gf. tuum VI, 13, ef. tui VII A c 1; huk. flt. gf. tuas VI, 13).

venter (ef. fentrikis = *ventricis* for *ventris* VII A c 1).

TILLÆG OG RETTELSER.

I, s. LXX, l. 1 f. n. II læs III

I, s. LXXII, l. 12 f. o. og s. LXXVIII, l. 10 f. n. Om *Tróebéna*, som jeg nu opfatter som et gårdsnavn, se stedsnavne i ordsamlingen og bemærkningen nedenfor til III, s. 306, l. 2 f. n.—s. 308, l. 7 f. o.

I, s. LXXXI, l. 17 f. o. Øster Larsker, udgår, og efter Gyldenså tilföjes: ; Stora Harrie

I, s. XCVIII, l. 15 f. o. en skånsk læs to skånske

I, s. CIII, l. 13 f. n. Hunnestad-stenen I læs Hunnestad-stenen II

I, s. CIV, l. 12 f. n. tilföjes: Nær beslægtet med skibet på Tulstorp-stenen, men i det enkelte ikke så omhyggelig udført som dette, er skibet på Holmby-stenen, der mangler både ror og skjolde (IV, s. 230 f.).

I, s. CVII, l. 2 f. n. krese læs kredse

I, s. CLXIV, l. 21 f. o. (se s. XXVII) læs (se s. XXVII)).

I, s. CXCI, l. 9 f. o. 3 stene læs 4 stene

I, s. 5, l. 12 f. n. nogensinde læs nogen sinde

I, s. 8, l. 12 f. n. fintkornet læs finkornet

I, s. 14, l. 19 f. n. *iu* læs *iú*

I, s. 23, l. 10 f. o. kunde være tilföjet: Runen blev derfor også i de ældste gengivelser af indskriften læst ᚴ, hvad der gav anledning til, at man her fandt et ord kes, kesor (Worm), der blev opfattet som Haralds titel (‘kejser’). Allerede i den s. 39 not. 1 nævnte „Historisk Beskrivelse over Thyrild Herred“ 1766 har forfatteren dog bemærket, at den første rune ikke har formen ᚴ som på Worms afbildning, idet „sidestregen langt fra ikke når så höjt op“ som den første retstående streg; „men figuren har altid været sådan: ᛆ“, hvorfor den efter forfatterens mening snarere ligner det følgende ᛆ end ᚴ. Han anser det derfor for tvivlsomt, om „den så meget omskrevne og berygtede kejsertitel, som kong Harald skal have tillagt sig ved denne lejlighed“, findes i dette ord, „der af Worm og alle andre oversættes kassor eller kejser“. Den lille naturlige fordybning i stenen er altså dog også af denne forfatter opfattet som en svag hugget tværstav. At der står ᛁ, ikke ᚴ, og at der efter ᛁᛆᛋ findes to punkter, blev først med styrke hævdet af Finn Magnusen efter hans undersøgelse på stedet 1820, hvad Rask fandt bekræftet ved et besøg i Jællinge 1823 (Antiqvariske Annaler IV, s. 106 og s. 267). Den rigtige forklaring af ordene ias sąʀ skyldes N. M. Petersen (Danmarks Historie i Hedenold II, 1836, s. 153 f. — 2. udg. 1854, s. 131 f.), hvortil C. Säve sluttede sig (Annaler for nord. Oldk. og Hist. 1853, s. 358).

I, s. 40, l. 17 f. n. sten læs stene

I, s. 48, l. 12 f. o. Vedelspang-stenen I blev i April 1902 flyttet fra slotsparken ved Louisenlund til oldsagsmusæet i Kiel.

I, s. 55 f. not. 2 og s. 72, l. 9—19 f. o. Som jeg kunde meddele i de „Foreløbige bemærkninger“, der ledsagede den 1895 udgivne første afdeling af dette værk, er der til de

s. 55 f. nævnte indlæg om Vedelspang-stenenes tid senere kommet to nye, nemlig H. Möller, „Bemærkninger til Prof. Wimmers Afsluttende Bemærkninger om Vedelspang-Stenenes Tid" i Oversigt over d. kgl. D. Vidensk. Selsk. Forhandl. 1893, s. 370 ff. og Gustav Storm, „To Runestene fra Sønderjylland og deres historiske Betydning" i (Norsk) Historisk Tidsskrift 3. Række III, s. 354 ff. Medens den første af disse afhandlinger ikke gav mig anledning til at foretage nogen rettelse eller tilföjelse, måtte jeg beklage, at Storms klare og overbevisende udvikling først var udkommen efter offenliggörelsen af mine undersøgelser, da jeg ellers vilde have ændret min fremstilling på et enkelt punkt. I det hele og store slutter Storm sig fuldstændig til de resultater, som jeg havde fremsat i „Sønderjyllands historiske runemindesmærker", og han fælder samme dom som jeg over Möllers forsøg på at berige vor historie med to Gnupaer, som han karakteriserer således: „Dette forsøg minder ganske om ældre tids historikere, hvis formål var at 'forlige' kilderne, og det nye forsøg er hverken mindre eller mere vilkårligt end hine. Ulykken var, at det for sådanne historikere blev ganske tilfældigt, hvad man ofrede og hvad man vandt, og arrangementet kunde göres på mange måder, uden at den ene kunde overbevise den anden. Her er i virkeligheden to aldeles modsatte sagn: 1) Adam har en lang række konger over Danmark för Gorm og blandt disse en Gnup(a), medens han lader Gorm kues af kong Henrik. 2) Sagaen har en jysk kong Gnupa, som fældes af Gorm, der selv senere vinder sejre både over Vender og Saksere; og hertil kan endvidere föjes, at 3) Saxo og Sven Ågesön har en dansk høvding (Enni-)Gnup, formynder for kong Knut. Vi har altså to (eller tre) meget afvigende beretninger om kong Gnupa (eller Gnup), men ingen kilde kender mere end én konge af dette navn. En af disse kilder er historisk, og den nævner Gnupa ved år 934; andre er mere eller mindre sagnmæssige, og det gælder da af disse at udskille, hvad der er historisk, ikke at betragte alle som lige gode og vælge ud, hvad der kan passe sammen" (s. 377 = særtryk s. 24).

I den foregående del af sin afhandling (s. 359 ff. særtryk s. 6 ff.) har Storm efter min mening ført et fuldgyldigt bevis for, at Vedelspang-stenenes *Sigtrygg* er den hedenske vikingehøvding 'kong Sigtrygg' (*Setricus rex paganus*), som ifølge annalisten Flodoard fra Reims, der skrev mellem 948 og 966, blev kaldt til hjælp af det hedenske parti i Normandi efter hertug Vilhelms død i December 942. I Rouen forenede han sig med Normannernes fører Tormod, og de kæmpede bægge heldig mod hertug Hugo af Francia, men blev i sommeren 943 overvundne af den vestfrankiske konge Ludvig og faldt i slaget. Fra Normandi drog lævningerne af Sigtryggs hær til Bretagne, hvor de hærgede grusomt det følgende år. De er da næppe för 945 vendte tilbage til hjemmet med efterretning om Sigtryggs død. De runestene, som moderen rejste til hans minde på faderens gravplads, må altså sikkert henføres til omkring midten af det 10. årh.

Mine udtalelser s. 72, l. 9—19 må derfor ændres i overensstemmelse med den fremstilling, som jeg har givet af disse begivenheder i afhandlingen „Sønderjyllands runemindesmærker" i „Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie", Kbh. 1901, s. 45 f. og i sammes franske udgave, Copenh. 1906, s. 43 f. I steden for ordene: Men da Sigtrygg .... Danmark skal der stå: Vikingeblodet i Sigtryggs årer tillader ham dog ikke at holde sig rolig i hjemmet. Da de hedenske Normanner kalder ham til hjælp mod Frankerne, drager han af sted med sin flåde, men falder i kampen mod kong Ludvig 943. Efter Sigtryggs død rådede Asfrid endnu over Hedeby, og på sin ægtefælle Gnupas 'vi' rejser hun også sönnens mindestene, idet hun lader en af sine svenske og danske mænd riste hver en runesten til hans ihukommelse. Hendes herredömme har dog næppe varet længe efter sönnens død; ti når indskriften på den större Jællinge-sten som den første af de minde-

værdige bedrifter, kong Harald udførte, forkynder, at han „vandt sig hele Danmark“, sigtes der utvivlsomt til, at han vandt den del af Sønderjylland, som længe havde været underkastet Svenskeren Olav og hans efterkommere, tilbage og dermed atter lagde hele Danmarks rige under sit scepter.

I øvrigt fastholder jeg i et og alt den fremstilling af den svenske høvding Olavs og hans slægts herredömme i Sønderjylland i egnen omkring Hedeby i første halvdel af det 10. årh., som jeg har ment at kunne bygge særlig på Vedelspang-stenenes indskrifter.

I, s. 66, l. 14 f. n. umkreiz læs umkreis

I, s. 82 og s. 127. På afbildningen af forsiden af Hällestad-stenen I træder punktet i ᚠ i ordet ᚼᛁᚠᛁ lidt for svagt frem. Omvendt viser skilletegnet (de to små kryds) efter ordet ᚢᚼᚱᚦ i indskriften på kanten af den store Århus-sten sig lidt for klart. Disse småfejl er rettede på en samling aftryk af mine afbildninger af de 18 historiske runemindesmærker, som med min læsning og tolkning af indskrifterne blev udførte 1902 under mit tilsyn i Thieles bogtrykkeri for det nationalhistoriske musæum på Frederiksborg. Eksemplarer heraf i mappe med titel „Ludv. F. A. Wimmer, Danmarks historiske runemindesmærker, 1902“ blev samtidig skænkede til det kgl. bibliothek og universitetsbibliotheket i København, musæet og stiftsbibliotheket i Århus, det kgl. bibliothek i Stockholm, universitetsbibliothekerne i Upsala og Lund samt (ved en fejltagelse først senere) til universitetsbibliotheket i Kristiania.

I, s. 88, l. 8 f. n. og s. 89, l. 10 f. o. airu har uden tvivl lydt *Ærru* (se III, s. 100f. og *Ærra* i ordsamlingen).

I, s. 94, l. 3 f. o. synlig læs synligt

I, s. 96, l. 3 f. n. Navnet *Saxi* forekommer også på den sidst fundne Århus-sten.

I, s. 108, l. 12 f. o. Hedeby-stenen blev i April 1902 flyttet fra slotsparken ved Louisenlund til oldsagsmusæet i Kiel sammen med Vedelspang-stenen I.

I, s. 112, l. 14 f. n. ældre end læs omtrent samtidige med

I, s. 112, l. 12 f. n. ældre udelades.

I, s. 120, l. 5 f. n. læs (Sparrsätra, ikke Vårfrukyrko socken)

I, s. 120, l. 4 f. n. læs Dybeck fol. I no. 88; sml. Upplands Fornminnesfören. Tidskr. I, 3, s. 71)

I, s. 132, l. 15 f. n. læs velbekendte eller klare i deres dannelse (augutr)

I, s. 136, l. 2 f. n. meget udelades.

I, s. 136, l. 1 f. n. læs men også senere forekommer i Sverig og Danmark og er dannet

I, s. 145, l. 17—13 f. n. Ved et nyt besøg i Sjælle nogen tid efter udgivelsen af „De historiske runemindesmærker“ i første bind blev det mig dog klart, at staven mellem ᚢ og ᛋ i linjen til venstre virkelig var nederste del af hovedstaven i en ᛦ-rune med små bistave, hvad jeg allerede havde tænkt mig ved mine tidligere undersøgelser; men medens jeg ved disse ikke havde opdaget noget spor af bistavene, kunde jeg under de heldigere belysningsforhold ved den sidste undersøgelse endnu følge de meget svage spor, som de bægge, særlig staven til venstre, havde efterladt. Her står altså iu(m)s : eþi og hverken iuis : eller uis : eþi, da linjens hele form afgörende taler for at opfatte den første stav som ᛁ-runen, ikke som rammestreg. Den af mig som resultat af mine første undersøgelser foreslåede læsemåde uis : eþi var også kun en nødhjælp for at undgå det helt uforståelige iuis : eþi. Alle vanskeligheder fjærnes nu ved læsemåden iu(m)s : eþi ɔ: *Iómséði*, 'Jomséd', det éd, den landtange, hvorpå Jomsborg lå. Denne læsning og tolkning har jeg også optaget i de ovenfor nævnte „Danmarks historiske runemindesmærker, 1902“. I henhold hertil rettes altså s. 146, l. 9 f. o. iuis til iu(m)s, og i steden for bemærkningen s. 146,

l. 10 f. n.—s. 147 l. 4 f. o. om iuis : eþi indsættes: iu(m)s : eþi ɔ: *Iómséði*, det éd, den landtange, hvor Jomsborg lå på øen *Ióm*. Ligeledes rettes s. 147, l. 7 og 9 f. o. *Wéséði* og Vishede til *Iómséði* og Jomséd samt l. 16 f. n. *-(h)æiði* til *-æiði*. I læsemåden *Iómséði* finder jeg da et nyt og afgörende bevis for rigtigheden af den opfattelse, som jeg har gjort gældende I, s. 147 ff., at indskriftens Sigvalde må være Jomsvikingernes bekendte høvding Sigvalde jarl.

Også bemærkningen s. 149, l. 17—26 om den formodede kamp på 'Vishede' bortfalder altså, og i steden for ordene Og ... England vilde jeg nu sætte: Hvorledes den ødelagte del af indskriften skal udfyldes er naturligvis ganske usikkert. Sandsynligst er det vel, at der har været tale om en kamp, i hvilken Gyrd er falden; men at denne kamp har fundet sted netop på Jomséd, tör vi ingenlunde slutte af indskriften. Det bevarede *hann ...... na drængja á Iómséði* har måske kun indeholdt en almindelig rosende udtalelse om Gyrd som en af heltene fra Jomsborg.

Med hensyn til den overordenlig udslidte del af indskriften på Sjælle-stenen mellem *hann* og ... *na drængja* tilföjer jeg endnu, at jeg, således som det også vil fremgå af min afbildning og af de dertil knyttede bemærkninger, lige fra min første undersøgelse har været i stand til her at følge tydelige spor af så mange stave, at det, hver gang jeg har haft lejlighed til at betragte stenen, har stået for mig som en mulighed, at jeg, såfremt jeg havde kunnet undersøge den under lige så heldige forhold som forskellige andre stærkt udviskede indskrifter, som det er lykkedes mig at læse, vilde have været i stand til ligeledes at tyde flere af de udslidte runer i denne indskrift og således at komme nærmere til løsningen af den gåde, som den endnu gæmmer. Sikker herpå er jeg dog ingenlunde, da jeg heller ikke ved den sidste undersøgelse kom til större klarhed med hensyn til denne del af indskriften.

I, s. 156, l. 5 f. n. ᛆᚴ læs ᚽᚴ

I, s. 156, l. 1 f. n.—s. 157, l. 2 f. o. og s. 158, l. 13—12 f. n. Ved en mærkelig tankeløshed har jeg her sagt, at et til Ny Larsker-stenens *Útlængja* svarende sted ikke kunde påvises. Der er dog ikke mindste tvivl om, at der hermed menes den lille ø Utlängan syd for Bleking, som ofte findes omtalt i middelalderen (se ordsamlingen). Dette gik også op for mig straks efter udgivelsen af „De historiske runemindesmærker“, så at jeg kunde meddele det i et foredrag, som jeg holdt i Videnskabernes Selskab d. 13. December 1895 ved fremlæggelsen af første del af mit runeværk. Omtrent samtidig blev dette ligeledes udtalt fra andre sider. I det nævnte foredrag fremhævede jeg tillige, at det på grund af stedets beliggenhed måtte henstilles som usikkert, om der ved „slaget ved Udlænge“ sigtedes til en af de mange kampe, som ved midten af det 11. årh. fandt sted mellem Sven Estridsön og Harald hårdråde, eller måske til en kamp mellem Magnus den gode og den landflygtige Sven Estridsön, som i Magnus' sidste år (1043—47) med hjælp fra Sverig gentagne gange forgæves søgte at berøve ham den danske krone. I en lille afhandling („En historisk runsten“) i (Svensk) Historisk Tidskrift 1895, häftet 4, s. 433—35 har Emil Svensén fremsat de samme betragtninger, og på grund af Udlænges beliggenhed anser han det for sandsynligst, at der sigtes til en kamp mellem Magnus den gode og Sven Estridsön. Da indskriftens aftir og ut : lankiu, hvor vi finder de ældste eksempler på *r* for ʀ i aftir og på ᚽᚴ for ᚴ alene (som der skrives i trik), imidlertid snarest taler for at sætte stenen noget efter, ikke för midten af det 11. årh., mente jeg at måtte fastholde den i runeværket udtalte formodning, at der sigtedes til et slag mellem Daner og Nordmænd under Sven Estridsön og Harald hårdråde. Denne opfattelse finder jeg heller ikke nu nogen grund til at ændre.

I, s. 159, l. 11 f. n. grovkornet læs lysegrå, grovkornet

II, Indholdsfortegnelse s. 3 l. 4 f. o. Lyngby- læs Lynge-

II, s. 3, l. 6—5 f. n. Med de senere fremdragne stene i Ålum og Århus (Ålumstenen IV og Århus-stenen V) er antallet nu 73 og 68.

II, s. 32, l. 4 f. o. *Danmarku* læs *Dąnmarku*

II, s. 73 f. Senere har Bugge efter udgivelsen af andet bind af mit runeværk i en skriftlig meddelelse til mig fuldstændig sluttet sig til min læsning og tolkning af denne del af indskriften.

II, s. 77, l. 6 f. o. Angående indskriften i sidste linje på Rimsø-stenen henviser jeg nu også til Indledningen s. XXXIII.

II, s. 80, l. 3 f. o. ᛏᚢᚠᛁ læs ᛏᚢᚠᛁ

II, s. 94, l. 16 f. n. Rævnes læs Viborgs

II, s. 100 f. og s. 479. Ifølge Brate har Fyrby-stenen stafa, ikke staka (Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad 1901, s. 15 f.).

II, s. 138, l. 12 f. n. *þassi (þæssi?)* læs *þássi (þǽssi?)*

II, s. 160, l. 12—11 f. n. Ved et besøg, som assistent ved nationalmusæet Chr. Jensen i September 1904 aflagde i Langå, lykkedes det ham også at genfinde brudstykket I a, der var henlagt ved indgangen til præsternes gravsted, næsten dækket af jorden, men dog udsat for slid. Brudstykket II lå den gang ved kirkens nordside.

II, s. 172, l. 4 f. o. 1840 læs midten af fyrrerne

II, s. 174, l. 15 ff. f. o. Angående sąskiriþr henviser jeg til *Sǫ́sgærðr* i ordsamlingen.

II, s. 216, l. 3 f. n. et læs at

II, s. 220, l. 1 f. o. Navnet alfkil står også på Bodilsker-stenen II.

II, s. 223, l. 15—9 f. n. Om mandsnavnene på *-a* henviser jeg nu til Indledningen s. LXXVIII og til ordsamlingen s. XXXIII f. Angående litu se ordsamlingen under *Linda*.

II, s. 227, l. 6 f. n. som vi måtte vente udgår. Om forholdet mellem ᚽ i siną og ᛭ i tua se Indledningen s. XLVII.

II, s. 231 l. 2—6 f. o. uruiu står sikkert for urukiu, som jeg har antaget Indledning s. LXV (sml. *Úrøkja* i ordsamlingen).

II, s. 233, l. 4 f. n. *Yrwju(?)* læs *Úrøkju*

II, s. 234, l. 1 f. o. 'Yre'(?) læs Urøke

II, s. 252, l. 15 f. o. venstre til höjre læs höjre til venstre

II, s. 252, l. 16 f. o. höjre til venstre læs venstre til höjre

II, s. 257, l. 11 f. n.—s. 258, l. 13 f. o. Som en udvej, der vilde løse alle vanskeligheder, og som jeg finder i höjeste grad sandsynlig, foreslår jeg uagtet skilletegnet mellem kuþan:auk at læse disse ord kuþan⁀:nauk, hvor jeg forstår nauk som *náung*, 'nærfrænde' (se Indledning kap. 4 § 29 og *náungR* i ordsamlingen). Som følge heraf må der l. 16 i steden for *góðan ok* .... læses *góðan náung.* og l. 18 i steden for gode og ....". gode nærfrænde".

II, s. 281, l. 8—7 f. n. Navnet *Þiúðkell* forekommer også på to bornholmske runestene (se ordsamlingen).

II, s. 310, l. 3 f. o. Friedrich Lindenbrog († 1648) læs Heinrich Lindenbrog († 1642)

II, s. 317, l. 1 f. n. Herefter tilföjes: Se nu også min afhandling „Sønderjyllands runemindesmærker" i „Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie", Kbh. 1901, s. 36 ff. og i sammes franske udgave, Copenh. 1906, s. 34 f.

II, s. 354. Jeg har senere fundet en gengivelse af indskriften på Flemløse-stenen, der er betydelig ældre end den her meddelte, som skyldes Peder Syv.

I det af Molbech i Historisk Tidsskrift IV (1843), s. 147 som no. 48 nævnte håndskrift i det kgl. bibliothek i Stockholm (mærket K 32), der bærer titlen „Fynske Antiquiteter An. 1606 [hos Molbech urigtig 1605]. D. 5. Jun." og nedenunder navnet Jörghenn Kaass, findes på forsiden af det fjortende beskrevne blad fra enden følgende notits:

Bogherrit.

Paa Flemlöss kiergaardh liggher een steen med Rune bogstaffue, som thilforne laa paa Waltoffte marck, och er en stor kampesteen afflang, bogstaffuene sees kiendhelig endnue saadhanne:

ᚼᚠᛏᚱᚢᚢᛚᚠᚺᛏᚨᛏ
ᛦᚢᚾᚺᚼᚢᚺᛒᚺᚼᚺᚾᛁ
ᚼᛧᛋᛦᚾᚠᚢᚦᛁᚺᚾᛏᚢ
ᚺᚢᚾᛁᛕᚾᚠᛏᛁᛦᛚᚢᚼ
ᛁᛦᚠᚾᚾᚦᛁ

Ligesom hos Syv er runerne i det stockholmske håndskrift skrevne i flugt med hinanden uden hensyn til linjedelingen i indskriften, og for at de fire første linjer kunde blive lige lange, er den sidste rune i indskriftens første linje her stillet forrest i anden linje; derefter følger de 13 (her 12) første (i virkeligheden sidste) runer i anden linje, der løber bustrofedon i forhold til den første, men som her ligesom hos Syv er læst fra venstre til höjre i steden for omvendt, medens runerne som i indskriften er stillede på hovedet. Forrest i tredje linje står de tre sidste (altså i virkeligheden første) runer i indskriftens anden linje (ligeledes vendte på hovedet) og derefter de 10 første runer i tredje linje; i fjærde linje står de 10 sidste runer i tredje linje og de tre første i fjærde linje. Endelig følger i den kortere femte linje de 7 sidste runer i fjærde linje.

Medens den første og tolvte rune i indskriftens første linje hos Syv urigtig skrives ᚾ og ᛚ, har det stockholmske håndskrift rigtig ᚼ og ᛏ. Ligeledes udelades i dette håndskrift skilletegnene hos Syv, der, som jeg har udtalt III, s. 360, naturligvis er tilföjede af afskriveren. Endelig har den første, nu manglende rune i indskriftens anden linje formen ᛋ for Syvs ᚺ; at indskriften på dette sted har haft formen ᛋ ligesom i begyndelsen af det følgende ᛋᚾᚺᛁ, havde jeg formodet. Fælles fejl i bægge gengivelser er det første ᚺ for ᛋ i ᚺᚼᚺᛁ, ᛕ for ᛦ i ᚺᚢᚾᛁᛕ og ᛚ for ᚨ i ᛚᚢᚼᛁᛦ. Kun på et enkelt sted har det stockholmske håndskrift en fejl, der er helt forskellig fra den fejl, som på det tilsvarende sted findes hos Syv, idet han for anden linjes niende og tiende rune (regnet fra höjre) har ᛁᚾ, medens det stockholmske håndskrift i steden for disse to runer (indskriftens ᛁᛁ) har ᛒ. Disse fejl, der ikke kan stå i forbindelse med hinanden, så vel som de forskellige ord, hvormed bægge afskrifter indledes, taler i höj grad for, at de er uafhængige af hinanden. I modsætning hertil er de fælles fejl af den art, at de let kan være indløbne i hver afskrift for sig og altså ikke nødvendig viser tilbage til samme kilde. Hovedsagen er imidlertid, at den slutning, som jeg ved hjælp af Syvs afskrift har ment at kunne fastslå med hensyn til læsningen af indskriftens slutning ᚨᚢᚼᛁᛦ ᚠᚾᚾᚦᛁ, fuldstændig bekræftes af gengivelsen i det stockholmske håndskrift.

II, s. 400, l. 9 f. n. Élev læs Asgøt

II, s. 406, l. 13 f. o. Her tilföjes i en note: Ifølge „Norges Indskrifter med de ældre Runer", s. 61 vil Bugge dog læse de to linjer på Vordingborg-stenen i omvendt orden, således at han begynder med linjen til höjre. Indskriftens hele form synes mig imidlertid afgjort at forbyde denne læsning.

II, s. 407, l. 17 f. o. Her tilföjes i en note: I „Bidrag til den ældste Skaldedigtnings Historie“, Christ. 1894, s. 18 antager Bugge, at h-runen på Vordingborg-stenen har formen H med vandret tværstav. Skönt dette tegn stemmer bedre med indskriftens Þ end *, strider dog også det bestemt mod sporene på stenen.

Efter udgivelsen af andet bind af mit runeværk har Bugge i en skriftlig meddelelse til mig helt opgivet sine tidligere forsøg på at læse Vordingborg-stenens indskrift og tiltrådt min læsning og tolkning.

II, s. 408, l. 13—12 f. n. Om forekomsten af navnet *Aðísl* i et par andre runeindskrifter og om Axel Olriks formodning med hensyn til Vordingborg-stenens *Aðísl* henviser jeg til dette navn i ordsamlingen.

II, s. 460, l. 7 f. n. 1865 læs 1865[—73]

II, s. 462, l. 1 f. n. krigerfolk læs krigerflok

II, s. 475, l. 12 f. n. Eskell læs Eskel

II, s. 485, l. 6—12 f. o. Om stedsnavnet sbalklusa, der, som jeg har formodet, må læses *Spalkløsa*, se nærmere i ordsamlingen.

II, s. 488, l. 9 f. o. udslettes spörsmålstegnet efter *Spalkløsu.*

II, s. 496, l. 19 f. o. *siol* læs *siål*

II, s. 501, l. 10 f. o. Herefter tilföjes: Höjst sandsynligt forekommer det mig dog, at hele tegnet kun er den øverste halvdel af et *, hvis nederste del er bortslået.

II, s. 502, l. 8 f. o. I steden for det sidste ↓ sættes *(?).

II, s. 502, l. 8 f. n. Herefter tilföjes: Danner I↯I sammen med det foregående formentlige * mulig ordet *hiæsi* (sml. isl. *hjassi,* et fabelagtigt dyr), og sigter det til det på stenen fremstillede dyr?

II, s. 502, l. 3 f. n. Tegnet ↓ udgår, hvis det er lævning af *.

III, s. 11, l. 4 f. n. *Frøðar* læs *Frøðar*

III, s. 20, l. 18 f. o. *búmanna* læs *bómanna*

III, s. 44, l. 3—7 f. o. Om navnet autir se ordsamlingen under *Åutir.*

III, s. 45, l. 2 f. o. *Åutir(?)* læs *Åutir*

III, s. 65, l. 14 f. o. bistav læs bistav(e)

III, s. 65, l. 17 f. n. parenthes. læs parenthes:

III, s. 85, l. 2 f. o. *æftir* læs *øftir*

III, s. 127, l. 10 f. o. Om navnet autr, der må læses *Øyndr, Øndr,* se ordsamlingen under *Øywindr.*

III, s. 127, l. 14 og 16 f. o. *Åutr(?)* og Ød(?) læs *Øyndr* (*Øndr*) og Ønder

III, s. 172, l. 11 f. o. 26 læs 36

III, s. 192, l. 4 f. n. Årsta læs Årby (Årsta)

III, s. 192, l. 2 f. n. Efter s. 32 tilföjes: og II, s. XL f. I steden for × efter auk sættes :, og for bruþir skrives bruþr

III, s. 254, l. 15 f. o. forekommer ellers næppe . . . . men læs forekommer ellers ikke i de danske, men oftere i svenske runeindskrifter og

III, s. 254, l. 17 f. o. læs navne; sml. foran s. 216).

III, s. 279, l. 17 f. n. sandsynligt læs sandsynlig

III, s. 298, l. 5 f. n. þensi læs þensa

III, s. 305, l. 9 f. o. Herefter tilföjes: Om den begivenhed, hvortil indskriften på Nyker-stenen mulig sigter, henviser jeg til Magnus Olsens meget sandsynlige formodning i „Danske Studier“ 1906, s. 37 f.

III, s. 306, l. 12—3 f. n. Ordene *drængr góðr* skal dog måske henføres ikke til

subjektet i sætningen, men til objektet *Alfar bróður sínn*, som Magnus Olsen har foreslået („Danske Studier" 1906, s. 38 f.), og hvorved vi vilde få den sædvanlige indskriftformel (se Indledning kap. 6 A, s. LXXXIV). Også i den oldnorsk-islandske prosalitteratur findes undertiden i en beskrivelse eller karakteristik en apposition til et foregående ord, der står i genstandsformen, ved en korthed i udtrykket tilföjet i nævneformen. Til det af M. Olsen efter M. Nygaard, Norrøn Syntax § 72, anm. c anførte eksempel fra Víglundar saga ed. Vigfusson c. 7 (Víglundr átti graðan hest, fífilbleikan at lit, hesta beztr ok fegrstr — for det fulde udtryk hann (eller þann er) var hesta b.) föjer jeg endvidere følgende fra Clári saga, herausgeg. von G. Cederschiöld c. 1, 3: Keisarinn átti virðuliga dróttning, vel mannaða at ætt ok konungligu kyni ok í alla staði heiðarligum hǫfðingja ynnilig — for det fuldstændige ok í alla staði var hon h. h. y.

Indskriftens *drængr góðr* for *dræng góðan* kan naturligvis skyldes en ligefrem skødesløshed af runeristeren, hvorpå han også har givet et eksempel i *swék* for *swiku*; men det kan også ligesom i de anførte eksempler fra den norsk-islandske litteratur opfattes som et med forsæt brugt forkortet udtryk for *hann* (eller *þann er*) *war d. g.*

III, s. 306, l. 2 f. n. — s. 308, l. 7 f. o. Med hensyn til forståelsen af indskriftens slutning : trebinu : syni : auk : skogi : suek : saklausan : er der fremsat forskellige forslag, som afviger fra min tolkning, men fra hvilke jeg bestemt må tage afstand. I en anmældelse i „Aftonbladet" for d. 4. Oktober 1905 har E. Brate foreslået i steden for trebinu at læse trebinum, der skal være hensynsform ent. af drepinn. Han forbinder da trebinum syni med det foregående *drængr góðr*, hvor han tager *drængr* i betydning „hjælp, støtte", og oversætter hele sætningen: „Han (Alver) var en hjælp for sin dræbte sön, og Skoge sveg den sagesløse", hvorom han bemærker: „hvilket rimligtvis betyder, att Alver hämnats sin sons dråp". Ganske bortset fra den efter min mening utilladelige rettelse trebinum synes ikke blot ordenes form (trebinum) og betydning (*drængr*), men hele sætningsforbindelsen mig afgjort at tale mod denne tydning. Også H. Gering har i en anmældelse i Zeitschrift f. deutsche Philologie XXXVIII, s. 132 formodet, at trebinu indeholder tillægsformen *drepinn*, og idet han går ud fra, at runeristeren har misforstået sin forskrift, antager han, at indskriften oprindelig har haft følgende form: drinr koþr trebin u[as] · su[e]ni auk [i] skogi, suek saklausan, hvilket han oversætter: „Den brave svend blev dræbt; Svenne huggede (dræbte) ham i skoven, ved list fældede han den sagesløse". Jeg kan ikke indse, at den pyntelig og omhyggelig udførte indskrift giver nogen som helst grund til at foretage alle disse voldsomme rettelser, hvorved den sidste sætning desuden får en form, som man slet ikke kan vente i en runeindskrift.

Endelig har Marius Kristensen i en lille afhandling („Fra de danske runestene") i Nord. Tidsskr. f. Filol. 3. R. XV, s. 152 ff. givet en hel anden forklaring af ordene trebinu : syni. Ligesom Brate og Gering finder han i trebinu tillægsformen *drepinn*; men uagtet skilletegnet læser han dets u sammen med syni, og i usyni finder han et til isl. *ósynju* svarende ord. Den sidste sætning lyder da efter ham: *Drengr góðr, drepinn úsyni, ok Skógi swék saklésan.* Også denne sætning lider dog af store mangler; særlig kan udeladelsen af *warð* ved *drepinn* sikkert ikke forsvares (sml. Ny Larsker-stenen I). Hertil kommer den efter min mening ligeledes uforsvarlige overførelse af u i trebinu til det følgende syni, hvad skilletegnet mellem de to ord bestemt taler imod. Endelig — og det er for mig i virkeligheden hovedsagen — viser indskriftens hele form aldeles sikkert, at ordene i hvert af de to indskriftbånd danner én sammenhængende sætning.

I en lille notits i Zeitschrift f. deutsche Philologie XL, s. 218 f. kommer Gering tilbage til denne indskrift og gör opmærksom på, at der i det sidst udkomne hæfte af det

store værk om Sverigs stedsnavne (Ortnamnen i Älvsborgs län X, s. 201) anføres, at det svenske gårdsnavn *Træbena* betyder „(en mølle) med træben“. Han slutter heraf, at de af mig nævnte bornholmske gårde, der endnu bærer navnet *Træbenegård*, har fået deres navn af en sådan mølle, ikke af en kvinde med navnet *Trǽbéna*. Heri er jeg ganske enig med Gering; men i modsætning til ham finder jeg i dette navn netop et sikkert bevis for rigtigheden både af min tolkning af indskriftens trebinu som *Trǽbénu* og af min sammenstilling af dette ord med det bornholmske *Træbenegård*. Kun er jeg nu tilböjelig til at opfatte forholdet noget anderledes end tidligere. Ligesom navnet på det sted, hvor en person bode, eller på hans ejendom meget ofte brugtes som tilnavn til vedkommende og derfra kunde gå over til virkeligt personnavn, således kunde gårdsnavnet *Trǽbéna*, skönt det ifølge sin dannelse oprindelig er et kvindeligt navn, hvad der jo netop passer på en mølle (*kvern*, *mylna*), bruges som tilnavn og derfor også som egenligt navn både om manden og hustruen, der ejede gården (sml. bemærkningerne i ordsamlingen om *Urnæ*). I sig selv er der altså intet til hinder for at opfatte indskriftens *Trǽbénu* som ejeform af et mands- eller kvindenavn. For sandsyligere anser jeg det dog, at vi i *Trǽbénu* har navnet på selve gården, og at *Trǽbénu syni* altså betyder Træbene-sönnerne („Møllegårds-sönnerne“), hvad der jo vilde være et fortræffeligt udtryk om de unge mænd, der havde hjemme på „møllegården“.

Jeg fastholder derfor fremdeles min tolkning af indskriften med den nys nævnte, af Magnus Olsen foreslåede opfattelse af nævneformen drinr koþr og med den her fremsatte forklaring af *Trǽbénu* som gårdsnavn.

IV, s. 31. På afbildningen af Føvling-stenen træder det øverste punkt efter ᛒ lidt for svagt, det nederste lidt for stærkt frem.

IV, s. 44, l. 16 f. o. af (vækst) læs (af vækst)

IV, s. 90—95, s. 200 og s. 205—08. Efter at det var blevet mig klart, at Dyrlund i Nord. Tidsskr. f. Filol. 3. R. XIII, s. 28 f. rigtig havde forklaret Egense-fontens ikkþei som den latiniserede ejeform af et til oldsprogets *Eggþér* (*Egðir*) svarende navn, og at det første ord skal læses astret (sml. Indledning s. XXXV og ordsamlingen u. *Ąsráðr* og *Eggþéʀ*), så at hele indskriften altså meddeler navnet på stenhuggeren, gik det op for mig, at også andre af de små, hidtil kun med störste tvivl tolkede indskrifter på vore døbefonter (Skyum, Hanbjærg og Hoptrup) vistnok ligeledes måtte indeholde vedkommende mesteres navne (se i ordsamlingen navnene *Gæiʀʀ*, *Isli* og *Imi*).

Uafhængig af mig har F. Läffler i „Fornvännen“ 1906, s. 181 ff. udtalt samme mening om betydningen af indskrifterne på fonterne i Skyum, Hanbjærg og Hoptrup (Egensefonten nævner han ikke), hvad der yderligere har bestyrket mig i rigtigheden af min antagelse. Jeg anser det for muligt, at Läffler også har truffet det rette, når han på samme sted foreslår at læse indskriften på døbefonten i Brøndum *Asær*, svarende til ældre *Ązurr*, *Azurr*, og at forstå blomæ på Ål-stenen som mandsnavn (se *Blómi* i ordsamlingen).

IV, s. 131, l. 4 f. o. korset læs indskriften

IV, s. 152, l. 12—3 f. n. Medens gentagne fornyede undersøgelser ikke har bragt mig nærmere til forståelse af indskriften i de to linjer på det brede stykke, tilföjer jeg følgende bemærkninger om indskriften i linjen på det smalle stykke. Det øverste punkt (den øverste lille streg) efter ᛁᚽᚠᛅᛚ ser jeg ganske tydelig i heldig belysning. Over det formentlige punkt i ᚽ i ᚢᚽᚱᛅ løber en temmelig klar regelmæssig fure hen over hovedstaven, så at runen mulig skal læses ᛏ. Derimod er det sidste ᛅ utvivlsomt; her har ikke stået ᛏ. Mellem det sikre ᚽᛅ og det ligeledes sikre ᛚᛅᛁᛏ følger jeg i nogen afstand fra ᚽᛅ den större del af en hovedstav, hvorimod bistaven er helt forsvunden. Afstanden mellem denne stav og det følgende ᛚ er så stor, at de uden tvivl har været adskilte ved et par punkter (de

sædvanlige småstreger). Jeg formoder, at her har stået ᛋᛆ[ᚿ :]ᛚᛆᛐᛅ; muligt, men næppe sandsynligt er dog også ᛋᛆ[ᚿᚿ]ᛚᛆᛐᛅ. Den helt forsvundne rune mellem de to sidste sikre tegn ᛘ og ᚿ må antages at have været ᛅ. Umiddelbart efter ᚿ findes intet som helst spor af stave, og et par furer i jærnet hen imod stangens ende er næppe lævning af runer.

Som følge heraf formoder jeg, at hele indskriften skal læses

ᚼᛅᚱ : ∘ ᛁᛋᚴᚭᛚ : ᚢᛅᚱᛆ ∘ ᛋᛆ[ᚿ :] ᛚᛆᛐᛅ ∘ ᛘ[ᛅ]ᚿ

hær iskol uæra sanlatæ mæn

Jeg vender da tilbage til den tanke, som jeg tidligere har udtalt, at hær er stedsbiordet 'her', og at iskol har betydningen 'I skal' (skol jysk form af ældre *skulu*, *skulæ*). Påfaldende er bevarelsen af -*a* i uæra (uera?) ved siden af skol og -latæ. Det stemmer dog med Vejerslev-stenens runa þesa over for broþær (og yfær). sanlatæ er nf. flt. hak. af to. sanlat (*sannlátr*), sanddru, som ellers næppe kan påvises; men det er jo regelmæssig dannet som de bekendte islandske tillægsord på *-látr* (*stórlátr*, *mikillátr*, *lítillátr*, *réttlátr* o. s. v.; sml. ældre svensk *lætlater*, senere *-latugher* — isl. *léttlátr*, Rydqvist V, s. 74). Som oftere i runeindskrifterne har der vist stået skilletegn mellem de to led, hvoraf ordet er sammensat, med mindre san har været skrevet med dobbelt ᚿ, hvad der dog vilde være ganske usædvanligt.

Hele sætningen må altså oversættes: „Her (i guds hus) skal I være sanddru mennesker". Med disse ganske jævne ord minder indskriften på det gamle jærnbeslag på kirkedören således menigheden om at træde ind i kirken med det rette kristelige sindelag. Og indskriften indeholder tillige et fuldgyldigt vidnesbyrd om, at runeskriften endnu på den tid har været velkendt og forstået af menigmand.

IV, s. 164, l. 14 f. o. *nt* læs nt

IV, s. 179, l. 13 f. o. :lai læs ⁝lai

IV, s. 198 ff. Om den betydning, som jeg nu er mest tilböjelig til at finde i indskrifterne på Sædding- og Ål-stenen, henviser jeg til navnet *Blómi* i ordsamlingen.

IV, s. 203 i kolumnetitlen Ledöje-stenen II læs Ledöje-stenen

IV, s. XIII, sp. 2, l. 19 f. n. IV, 28 læs IV, 28, 36 b

IV, s. XXII, sp. 2, l. 21 f. o. *sætjæ* læs *sætja*

IV, s. XXIII, sp. 1, l. 9 f. o. *ráðspákʀ* læs *ráðspakʀ*

IV, s. XXXVIII, sp. 1, l. 18 f. n. *Anundr* læs *Ąnundr*, *Anundr*

IV, s. XLI, sp. 2. Efter *Biorn* tilföjes: *Birla* k. (nf. birla IV, 36 b), Birla (se IV, s. 228 f.).

IV, s. LXIV, sp. 2, l. 3 f. n. IV, 42 læs IV, 41, 42

ALFABETISK FORTEGNELSE

OVER DE BEVAREDE, I VÆRKET AFBILDEDE OG TOLKEDE DANSKE RUNEMINDESMÆRKER.

Medtagne er også de i Indledningen s. CXIII ff. behandlede „Danske runemindesmærker i fremmede lande“ og „Fremmede runemindesmærker i Danmark“.

Navnet på det sogn eller den købstad, hvor vedkommende mindesmærke hører hjemme, anføres kun, når det undtagelsesvis ikke har navn efter sognet eller byen.

Når stene er kendte under forskellige navne, anføres disse med henvisning til det navn, der i værket er brugt som hovednavn; kun under dette angives hjemstedet. Når flere mindesmærker har navn efter samme sogn eller by, angives hjemstedet kun under det første.

Ligesom i ordsamlingen betegner de små romertal værkets forskellige afdelinger og de følgende arabiske tal numrene inden for disse afdelinger, de större romertal derimod værkets fire bind.

Hele antallet af de i værket optagne mindesmærker er altså 256, af hvilke dog de to (Krageholmstenen II og Hunnestad-stenen III) kun bærer billedlige fremstillinger, og to andre (Åstrup-stenene II—III), der måske oprindelig har hørt sammen, er behandlede under et nummer. Da R. Nyerup 1824 udgav sin på Tysk affattede fortegnelse over de endnu bevarede danske runemindesmærker, hvortil han dog ikke regnede runestenene i Skåne, anslog han antallet af de mindesmærker, der skulde optages i det påtænkte danske runeværk, som burde afløse Worms Monumenta, til 50. Mit værk indeholder altså mere end det femdobbelte af dette tal, og hertil kan endda föjes et antal løse genstande med runer, for största delen fra senere tid, af hvilke kun de, der på en eller anden måde oprindelig har været knyttede til kirker, er medtagne. Også de øvrige af disse mindesmærker, der for en stor del er samlede i vort nationalmusæum, enkelte også i musæet i Lund og andetsteds, burde dog en gang udgives som supplement til mit værk, og hertil kunde da som en særlig afdeling de danske runemønter knyttes.

Ifølge planen for mit værk er også tidligere kendte, men senere forsvundne mindesmærker, der kun forelå i ældre gengivelser, hvortil der aldeles ikke kunde fæstes lid, udelukkede, da deres tolkning måtte grundes på usikre formodninger, som let kunde vise sig at være ganske urigtige endogså i tilfælde, hvor der ikke syntes at være særlige grunde til at tvivle om de foreliggende gengivelsers nöjagtighed. Et par slående eksempler herpå har jeg haft lejlighed til at anføre ved behandlingen af Virring-stenen i II, s. 152 ff. og ved omtalen af Oddense-, Nymö- og Vårst-stenen med deres formentlige runer i I, s. CVIII f. og s. CX ff., og jeg kunde anføre en mængde lignende tilfælde, hvor de ældre gengivelser af endnu bevarede mindesmærker ved undersøgelserne viste sig at indeholde de groveste fejl på steder, hvor man ikke skulde ane det. Kun rent undtagelsesvis har jeg derfor behandlet tabte mindesmærker, når de ældre gengivelser af dem måtte anses for nogenlunde pålidelige, og deres indskrifter kunde tjæne til at oplyse et eller andet af de bevarede. Af sådanne mindesmærker er derfor kun følgende nærmere omtalte:

Arrild-stenen (Nörre Brarup s. i Angel, Gottorp a., Sønderjylland) II, s. 317 not. med bemærkningen i „Tillæg og rettelser".
Ferslev-stenen II, brudstykke (Flæskum h., Ålborg a., Jylland) I, s. CXLIV f.
Hardeberga kirkeklokke (Torna h., Skåne) IV, s. 144 f.
Hunnestad-monumentet (de forsvundne stene efter Worm og Bautil) III, s. 24 ff.
Skånsk runesten (stedet usikkert), afbildet i Bautil lige under no. 1158 (Liljegren no. 1420) III, s. 14.
Skånsk runesten (stedet ubekendt) no. 1173 i Bautil (Liljegren no. 1451) III, s. 101.
Indskrift med jærnsöm på en dör i kapitelhuset i Slesvig by IV, s. 153.
Jakob røds røgelsekar i Svinninge kirke (Gudme h., Svendborg a., Fyn) IV, s. 133 og s. 136. På det sidstnævnte sted omtales også et andet af mester Røds røgelsekar, som tidligere tilhørte Tjømø kirke i Norge og nu findes i oldsagsamlingen i Kristiania.

Angående fire fra Worms Monumenta og Additamenta kendte stene fra Middelsom herred (den ene Langå- og den ene Hjærmind-sten, Torup- og Le-stenen), der 1652 blev sendte til København, hvor de forsvandt ved branden 1728, henviser jeg til bemærkningen I, s. CXC not.

Om den skæbne, som andre af Worm beskrevne, men senere forsvundne stene i Langå, Sandby og Hobro har haft, findes oplysninger II, s. 249, s. 447 og I, s. CL.

Jeg tilföjer endnu, at det II, s. 310 er påvist, at den runesten, som efter en af Peder Syv meddelt notits senere gik under navnet Vejle-stenen, i virkeligheden er den sønderjyske Haverslund-sten. At man tidligere med urette har talt om to runestene i Randers og om to i Øster Brønderslev er ligeledes godtgjort II, s. 246 not. 1 og IV, s. 162 f.

Om falske runeindskrifter og andre efterligninger af gamle indskrifter fra sen tid se II, s. 332 f. med note.

GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00780 5787

